

ఉపదేశము —రామనాథశర్మ.

సంపు ౧౪ ఈశ్వర, కార్తికమాసము (నవంబరు 1937) సంఖ్య ౧౧

ప్రబంధనాయికలు౧ :-

గిరిక

పుట్టపర్తి నారాయణాచార్యులు

అల్లసానివారి యల్లిక లాంధ్రభోజునిచే నందలముఁబట్టించుకొనునాఁటికి రామరాజభూషణుఁ డొక కొంటెవిద్యార్థి. కవితా పితామహుఁడుతూగుటుయ్యెలపైఁగూర్చుండి, యలవోక నూఁగుచు రాయల నధిక్షేపించుటయు, కొలువుకూటమున "చతుర్వేశ్యాభుజంగుఁడు" తాతగారికి స్వయముగా గండపెండెరముఁ దొడుఁగుటయు సంతకుముందే గడచినగాథలు. మూర్తికవికిఁ జననాఁడే యీ కథలు చెవులకెక్కి-యుండును. పాండిత్యము పచ్చిపొగరుతో నప్పుడే పితామహుని 'శిరీష కుసుమపేశల సుధామయోక్తుల'తో నున్న వరూథినినిఁ గాంచి నాలుగు లొట్టలు వైచి యుండును. తాను పెద్దవాఁడై గ్రంథములు వ్రాయునాఁడు పూలగుత్తులఁ బోలు కవితల విరియించి సాహితీసేవకు లగు విజయనగర రాజులను- పల్లకీబోయలుగాఁ గాదు- పంచ కాపరులఁగా నేలఁదలఁచినాఁడు. కాలము

జ్రరునఁ దిరిగినది. మూర్తికవియుఁ బెద్దవాఁ డైనాఁడు. సంపూర్ణముగ విద్దెల నేర్చి కొన్నాఁడు. అలంకారిక రాద్ధాంతముల మనసఁ గావించినాఁడు. వ్యాకరణసూత్రముల నెముకలరుగ వల్లించినాఁడు. శ్రుతిస్మృతులు శోధించినాఁడు. మూర్తికవి వీథులఁ బోవు చున్నపుడు వేదముల వల్లించు ఛాందసులు వెలుపున నాపుచుండిరఁట. సాహిత్యమునకుఁ దోడు సంగీతమునుఁ గడముట్ట శోధించి సరస్వతీదేవి రెండుచన్నులపాలు మనసారఁ గ్రోలి రుచిభేదము లేర్పరచుకొన్నాఁడు. సర్వ విధముల గడుసరి మనకవి.

ఆకాలమునఁ బండితులకును, కవులకును సంతగా భేదము పాటించువా రరుదు. చాల వరకుఁ బండితుఁడే కవి యను నియమమును నానాఁడు లేకపోలేదు. ఇప్పటివలె శ్లోకము నర్థముఁ జేసికొని యానందించుటతో నప్పటి సాహిత్యము ముగియుచుండలేదు. దానిపైఁ బండితులు ద్రవ్వియెత్తు శాస్త్రీయ పూర్వ పక్షములకు సమాధాన మీయవలసి యుం డెను. ఆలంకారికవివాదములఁ బరిష్కరించి వారికడుపు నింపవలెను. శాస్త్రీయబలము లేని దాకాలమునఁ బేరువెలయించుట దుర్ఘటము.

అప్పటికవులలో శాస్త్రశూన్యు లెవ్వరుఁ గానరారు. రామలింగని పాండురంగమాహా త్మ్యమున ముఖ్యముగాఁ దర్కపటిమ, యల్ల సానివారిలో సకలశాస్త్రమర్యాదలు పొడఁ గట్టుచునే యున్నవి. కడకు కేవల తర్కో వాసియగు సూరనార్యునకును నావేళ నాలుగు మీమాంసాన్యాయములు వెదచల్లనిది కూడు పుట్టినది గాదు. అసలు రాజులను నెలసులు గారు. రాయలే రచించిన యాముక్తమాల్య దయే యతని వివిధశాస్త్రపారంగతత్వమును దెలుపుచున్నది. తిరుమలరాయని గీతగోవింద వ్యాఖ్య జగద్విదితము. అతఁడే రచించిన శాకుంతలవ్యాఖ్యయు ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారమున నెందో మూల్గుచున్నదఁట.

ఇఁక మనకవి గడుసరియే కాక మాటపస యును గలవాఁడు. తాను జదివిన శాస్త్రము లపై సంపూర్ణాభిమానముగల ప్రోఁడ. అందు లకే, పాపము, [illegible] స్థాపించిన ఘరమాణు మధ్యకును (౩-౯-౫) [illegible] శాస్త్ర శ్రేణికా భ్యాసము (౩-౧౪౯) దట్టించి గాదు. పలు మారు "నానాకళాపారీణు" "శ్రీనాము డు తిపు"ని మెప్పించి "రత్నహారహయవేదం డాగ్రహారాదులు" మరియాద లందినవాఁడు. ఎటుల మెప్పించుటని శాస్త్రములే "సాహిత్య పోషణుం" డనియు, "సంగీతకళారహస్యనిధి" యనియు తప్పెటవేసి మొరమణి దిరిగినాఁడు గదా!

భూషణుఁడు సాహిత్యమును, శాస్త్ర మునుఁ జేతఁ బట్టుకొని సవ్యసాచియై సభ లలో హుంకరించుచున్నను చిననాఁటిగాథలు మరువలేదు. బిరుసుమీసముల యౌవనము లో, మాటఁదీర్చుకొని తాతను రమ్మని సవాలు చేసినాఁడు. సర్వవిధములఁ దనది పైచేయి యని మురిసిపోయినాఁడు. కాని, పాపము, అందలముఁ బట్టించుకొను భాగ్యము మాత్ర ము నోచుకోలేదు. కారణ మేమి ? కలదు. నిశ్చయముగాఁ గలదు.

మను వసు చరిత్రలలోని వస్తువు సమా నమే. చూడఁగాఁ వస్తువున కాదర్శముగాఁ

దాతగారినే యుంచుకొన్నట్లున్నది. అక్కడి కోన, యక్కడిచానయే యిందును గోచరించుచున్నవి. ఇరువురును బెనుగొండఁ జూచినవారే గనుక వారిరువురి కవిత్వమందును "జటిల ద్రాక్షాగుళుచ్ఛము"లే తనివిదీర తనుపారి యల్లుకొన్నవి. ఇంకను భూషణుని పలుకులలో "దాడిమీ బీజసంతతియు" విరిసి తళతళ మన్నది. వస్తువున కింకను మెఱుఁగులు వేయఁబోయి చదికిలఁబడినాఁడు. ప్రాణము పెద్దన్నది; భూషణములు సాహిత్యపోషణునివి; చిత్ర మలసాని వారిది; రంగులు దిద్దు బాధ్యత మాత్రమే యీతనిది. భట్టుమూర్తియే సహృదయుఁడై "కేవలకల్పనాకథలు కృత్రిమరత్నము" లని తన కంసాలితనము నొప్పుకొన్నాఁడు పాపము!

భూషణకవి చదికిలఁ బడుటలో నొక కారణ మున్నది. అతఁడు సేయఁబూనినది యసాధారణ మగు కుస్తీలపట్టు. కావ్య మంతయు శ్లేషమయము గావించు నూహతో, అయ్యో, సుకుమారి గిరికను రాతిరప్పలకుఁ బుట్టఁజేయు పాపమున కొర్చినాఁడు. కాకున్న, కవులు సంపూర్తిగ స్వాతంత్ర్యము వహించు నాకాలమున నితివృత్త మేరీతి మార్చియున్నను "యిదేమని" ప్రశ్నించియుండరు గదా! పాశ్చాత్యకవి "యొథెల్లో" నాటకమున పరమ పవిత్రయు, సుకుమారియు నగు డెస్‌డిమోనాను క్రూరకిరాతుని కంటఁగట్టి విపరీతసృష్టి గావించి పాఠకుల మనస్సుల నొంపఁ బ్రయత్నించినట్లు భట్టుమూర్తియు నొకక్రొత్తపోకడఁ బోయి "ఛే" యనిపించుకొనఁ దలఁచెను.

మనుచరిత్రమునఁ దొలుత ప్రవర వృత్తాంత మున్నది. విప్రుని నైష్ఠికత - కూళకటులుగొలిచి చేసిన కూరిమి సోమిదమ్మ చెలిమి పెంపు- బ్రాహ్మణుని తీర్థయాత్రోత్సుకత-సిద్ధాగమనము- హిమగిరిప్రయాణముతో ప్రథమాంకము ముగియుచున్నది. వసుచరిత్రమునయందును తొలుతనధిష్ఠానపురవర్ణనతోఁ బ్రారంభించి వనవిహారముతో ముగించినాఁడు. రెంటియందును ద్వితీయాశ్వాసముననే నాయిక లరుదెంచుట. పెద్దన్న "మగువ పొలుపు దెలుపు మారుతము"తో సూచనఁ బ్రారంభించఁగా, మూర్తి "మాధురీధుర్యమగు" కలస్వనముతోఁ దెర యెత్తినాఁడు. వరూథినీగృహము చెంగలువలతోను, కేదారములతోను, మావులతోను, క్రోవులతోను నుండఁగాఁ జూచి మోముఁ జిట్లించి, రత్నకోరకములను, లవలీలతలను బెంచి ధన్యుఁడనైతి ననుకొన్నాఁడు. ఈ సన్నివేశమున వర్ణనమే కాక వృత్తములును సమజాతిలో నుండుట సాదృశ్యమునకుఁ జాల చేరువ.

కాఁగా-గిరికను సమీపించుసరికి దృష్టి మారినది. వరూథిని బేల; చమత్కారముగ మాటలాడఁగలదు. వింతతర్కములకు దిగి నెగ్గించుకొను ధీర గాదు. మనసు లేఁత. మమత గొప్పది. చిననాఁటినుండి సౌందర్యమునకు, సహృదయతకుఁ బేరుగన్న యచ్చరలచిన్నది యగుట "నొంటిపాటునఁ దంగెటి జున్నుకైవడిఁ" గంటఁబడిన విప్రునిఁ జూచి వలచి తనహృదయ మిచ్చినది. పలుకీతులఁ దనకుఁ దెలిసిన సత్యమును, జిలుకపలుకుల వలె, నొయ్యారముగాఁ జెప్పినది. స్వర్గమున నినుపకచ్చడాలు క్రేలాడ, నచ్చరలవెంటఁ

బోవు తరుణతాపసులఁ జూచి నవ్వుకొన్నది గదా! విప్రుఁడో నైష్ఠికుఁడు. తనధర్మము, తనత్యాగమే తప్ప మఱేదియు నెఱుఁగఁడు. ఛాందసుఁడుగాఁడు. దీక్షితుఁడు. ఇం దెవరిని నిందింపఁగాదు. వరూథిని యెట్లు కళాస్వరూపముగ మనకు గోచరించుచున్నదో విప్రుఁడు నట్టిరీతి శాస్త్రమువలె గంభీరుఁడై పొడసూపును. అందలిసౌందర్య మిందులో రాదు. ఇందలిగభీరత యందులో లేదు. రెండును విభిన్నములగు, సముచితములగు త్రోవలు. పెద్దన్నకును రెంటను బక్షపాతము గలదు. ఆ మహాపురుషుఁ డొసఁగిన యర్థాంతర న్యాసమే యాతని మధ్యవర్తిత్వమును జాటుచున్నది. "కలంచునే సతులమాయల్ ధీరచిత్తమ్ములన్" అని సునాయాసముగ వరూథినివైపువంకు మన హృదయముల కెచ్చరిక నిచ్చినాఁడు. వరూథినియు నపవిత్ర గాదు. ఆమెయు సతియే. విప్రుఁడును హేతువాదములకు దిగునప్పటికి మొగము వంచి యేడ్చినది వరూథిని. దయాభిక్ష యాచించినది. బలవంతమున మీఁదఁ బడ్డది. నిరాదరణకుఁ బ్రతిక్రియగాఁ గంటఁ దడిపెట్టినది. హృదయ మిచ్చినది. నడ్డితో గ్రహించలేకపోయినది. ప్రౌఢిఁ బలికింపఁ గలదు. తన యాలాపమునకు తానే సాక్షి–తన్మయహృదయ. ఇంపు దళుకొత్త వాయించును. సారించిననాదము సరియా కాదా యనున దామెపని గాదు. కేవల రసోపాసిని, యభాగ్యజీవిని!

గిరిక యట్టిముగ్ధ గాదు, విదగ్ధ. చమత్కారముగ మాటలాడుటయే కాదు. చెప్పినది యొప్పింపఁగలదు. పైపైని తేలఁబలుకదు. గంభీరముగ హృదయమున నాన్చి తల జిర్రదిరుగఁ జేయును. గడుసరి నేఁతకుఁ బ్రతినేఁత నేయుటయే కాక మెఱుఁగుపెట్టి నట్లు గావించుప్రోడ. రతిసమయమున వసురాజుతోఁ దాను నేర్చిన సాహిత్యవిద్యను ధ్వనివ్యక్తితోఁ బ్రత్యుపదేశ మిచ్చినదఁట (౬-౯౮) చిననాటినుండియు వసురాజు కీర్తిని విని, తనతల్లి కాతఁడు నేసిన యుపకారము మూలమున నుదాత్తగుణములఁ దలంచి, భావించి, ధ్యానించినది. అతనిఁ బెండ్లాడు నానను బెంచికొని ప్రోదిఁజేసినది. కాని తొందరగా మనసును లయింపఁజేయు నవశ గాదు. కాలమునకై వేచియున్నది. సర్వవిధముల చమత్కారిణి గిరిక.

నాయిక మనుచరిత్రలోవలెనే వీణ వాయించుచు హాయిగఁ గూర్చున్నది. జిలిబిలిపాట గాదుసుమా, శాస్త్రమునకు గుండె నిమిరి సిరుఁదట్టినది. 'ఘనవిద్యామహిమ ల్గరామలకము ల్గావించుకొన్నది' గదా మరి. ఆ రోజున మూర్తి యీరీతి వర్ణించెను.

" వలుదగుబ్బలు ప్రసేవకవృత్తి దగుగుబ్బ
కాయల కపరంజిచాయ లొసఁగ,
లలితాంగుళీదళంబులు సమేళము లైన
సారెలపై రాగసంపద లీడ,
పాణికంకణరుతుల్ ప్రాణానుబంధమ్ము
గలతాళగతి కనుగ్రహములీన,
నాలాపభంగి యువ్యక్తసంవాది స
మస్వరంబులకు గ్రామంబు లునుప
ప్రచురతానామృతముల మూర్ఛనలచే న
చేతనంబులు చేతనరీతిఁ దనర
చేతనంబు లచేతనభాతి నొనర
వీణె వాయించు నొక యలివేణిఁ గంటి."

రామరాజ భూషణుని సాధారణశైలి యిదియే యనవచ్చును. శ్రీనాథుఁడు సన్నాయినుండి నేర్చిన విశుద్ధ ధారతో నాట్యము లాడెను. రామరాజ భూషణుఁ డా శ్రీనాథుని ధారాశుద్ధికే సంగీతమును జోడించి నృత్తములు ద్రొక్కించెను. మనుచరిత్రలోని పద్యమునువలె నిందు పాఠకుని మదిని లోఁగొను బాహ్యస్వరూప మేమియు గోచరింపదు. ఆభ్యంతరమగు చంచల మనఃప్రవృత్తిని స్ఫుటీకరించు నలవాటు వీ రెవరికిని తిక్కనవలె నబ్బలేదనుట పరమ సత్యము. అల్లసానివారిలో బాహ్యస్వరూపముచే నాంతరికమనోవృత్తి నూహించుకొననైనను వీలుగలదు. దీనియం దా యవకాశమును గానము. సమగ్రముగ బాహ్యస్వరూపమును గాని చిత్రించుప్రతిభయు మనలోఁ జాలమందికిఁ దక్కువ. ఉపమానములు పరస్పరసంబంధము లేనివి, యొకటికొకటి పొసఁగనివి వాడుట, స్వభావమునకు దూరముగఁ జిత్రించుట మనకవుల ఛాందసమునకుఁ జేరిన పొరపాటులు. ధ్వనికారుఁడు "అపారేఽస్మిన్ కావ్యసంసారే కాళిదాసప్రభృతయో ద్విత్రాః పంచషావా మహాకవయో భవంతి" అన్న మాటకు సరిగా నెవరో కొంతమందియే యీ యరిష్టములకుఁ దొలఁగినిలిచిరి.

కాన మనకు చాలమంది కవులు వర్ణించిన దానిలో సంపూర్ణత యున్నదా యనుప్రశ్నకవకాశము లేక వర్ణించినవి హృద్యములా యని యడుగునంతటి యధికారమే మిగిలినది. కారణములు కొల్లలు.

పై రామరాజభూషణుని పద్యమున శాస్త్రప్రధానత కళకన్నను ముందు త్రోసికొనివచ్చినది. విసంవాది సంవాది స్వరములు మూర్ఛనలు గ్రామములు మొదలగున వన్నియు సంగీత శాస్త్రవీథులలోని సరకులే. కేవల సహృదయులకుఁ బనికివచ్చున దిందొకటియే. "చేతనము లచేతనముల రీతి నుండుట, అచేతనములు చేతనరీతి నవుట." అదియును జాల లాస్రమాటలైై మనస్సు నాఘూర్ణిత మొనర్చుచున్నది. మనసారఁ దల్లి పెట్టు భోజనమువలెఁ గాకఁ గోపముగొన్న పెంకిపెండ్లాము విసరిన వడ్డింపువలె మనస్సునకు ఖేదమునే గొలుపుచున్నది. కవితా వాక్చమత్కృతి ముందు నిలచినది.

పాపము! చిన్ననాఁటినుండియు మణులు వెచ్చించి నేర్చిన విద్దె గదా! యింతమాత్రము సేయలేదా! యని సరిపెట్టుకొందమన్నను నడుమఁ బతించిన నిఘంటువు మనల నా ప్రపంచము నుండియే తప్పించుచున్నది. వసురా జానంద బ్రహ్మము నె ట్లనుభవించెనో గాని పాఠకులకు మాత్రము విసుఁగుదప్ప మరేదియుఁ గలుగదు. సంగీతకళా రహస్యనిధిత్వములో శాశ్వతానందము వలసఁబోయినది.

అసలు వరూథినికిని గిరికకును నెమో భేదము చాలఁగలదు. వరూథిని గిరికకన్నను నైదాఱేండ్లు చిన్నది గావచ్చును. లేనడుము, మీటిన పిచ్చు గుబ్బచనుమిట్టలు, అల్లలనాడు తుఱుము, సెలవివార వెడలు నవ్వులు, అతీవమనోహారిణి. అపుడపుడ శృంగార ప్రపంచమున నడుగిడిన క్రొంగ్రొత్తకన్నె. అందుల కనుగుణమగు చాపల్యము, త్రోసికొనివచ్చు లజ్జ, సౌందర్య పక్షపాతము,

ముందువెనుక లరయులేని ముగ్ధత, వికలత, లేఁతమనసు మెఱపులవలె మెలసిపోవు చున్నవి. సర్వవిధముల మానవకాంత వరూధిని.

ఇఁక గిరికయన్ననో, యామె సమంజస రూపమును మనకుఁ బట్టియీయలేదు. కవి ప్రపంచప్రసిద్ధములగు నుపమానములన్నియుఁ గుప్పించినాఁడు. స్తనములు కుంభములై, పూర్ణకలశములై, గుబ్బడులై, బండలై, కడకుఁ గొండలైనవి. జఘన మచలాభోగత నలవరించుకొన్నది. హస్తములు తామర తూండ్లు. మధ్యము పరమాణువు. ఒక నియత స్వరూపము లేదు. పద్య పద్యమున కామరూపిణి వలె గిరిక మారుచున్నది. కవి వర్ణించినరీతి బొమ్మను గీచినచో, పేరు గన్న పెద్దమ్మగాఁ దయారగునే కాని కడకు స్త్రీరూపమైనను మనము చూడలేము. ప్రబంధ కవులకుఁ బట్టిన ఛాందస మితనికిఁ బూర్తిగాఁ బట్టినది. కనుక బాహ్యస్వరూపమునుబట్టి నిర్ణయించుటకన్న నాంతరిక మనఃపరిపాక మునుబట్టి సమన్వయించుట న్యాయమగును.

గిరిక కన్నెముగుద గాదు. సిగ్గును ద్రోసి కొని-యభిలాషముందుఁబడి పండి ఫలించినది. వసురాజుకన్న తానే ముందయి 'సవలాలిత దృష్టిజాలముల' బరపినది. హృదయమును విప్పిచూపినది. ఆమెచేఁతలలో ప్రౌఢత యున్నది. మాటలలో గభీరతరమగుధ్వని యున్నది. తలపును బట్టియిచ్చు రెయ్యార రమున నెఱజాణతనమున్నది. వరూథినిలోని యీషత్ఫుల్లమగు నగ్నసౌందర్యము గిరికా దేవియందు చివురుతో తుమ్మెదలతో సర్వాంగీణశోభితముగ నున్నది. వరూథిని జగమును మించు సౌందర్యము సంగములలో వడబోసి కొన్నను నమ్మకము లేక యూఁగుచున్నది. గిరిక కంతటి మహోన్నతసౌందర్యము లేకు న్నను ముందుఁబడి ప్రపంచముతో ఢీకొను చున్నది. సర్వవిధముల తను బారిన ప్రౌఢ గిరిక, నిగనిగలాడు యౌవనము పూర్తిగాఁ బఱచినది. వరూథిని కన్నుల 'ఇంపు దళుకొత్త' వ్యాపించుచున్నది.

వసురాజుతలఁపును గిరికహృదయమును గన్న మంజువాణి, కుంటెనగత్తె, పాటను చల్లగాఁ బ్రారంభించినది. వసుచరిత్రకా రుఁడు ముఖ్యముగాఁ జెఱచినపాత్రములలో మంజువాణి యొకతె. లజ్జాభిమానములు గాని, మరి యే స్త్రీగుణములుగాని లేని శుష్కప్రతిమగా ముందు నిలిపినాఁడు. మాయామునితోడి సంభాషణము కేవలము నింద్యముగా నున్నది. మరియాద గల మగువ భాషించు తీరు లేదు. ఇట గిరికవర్తనమును సముచితమని వచించుధైర్యము మాకు లేదు. ముగ్ధయైనను ప్రౌఢయైనను, దేవకాంత యై నను మనుష్యకాంత యైనను సిగ్గు స్త్రీలకు పరమపవిత్ర మైన వస్తువు. దశాభేదములచే తత్పరిమాణమున భేద ముండవచ్చును. మంజువాణి మునుకొని పురుషునెదుట కోలాహలుని వలపును విస్తరించి యుపన్యసిం చునపుడు హాయిగాఁ గూర్చొని వినుచుండుట యేటిపాడి? అట్టివారు ప్రపంచమున నుండ వచ్చును. వారు కులశీల సమన్విత లనియు, ఉత్తమనాయిక లనియుఁ జెప్పఁజాలము. విశ్వా మిత్రుని యపూర్వ సృష్టిలోనివారే. మన గ్రంథములు స్వభావతను గాదు చిత్రించునది,

దానియందున్న యుత్తమత్వ ము (Perfection) ను.

మంజువాణి చతుర్థాశ్వాసమున రాజును దర్శించినపుడు గావించిన హాస్యమున చమత్కృతి గలదుగాని సందర్భశుద్ధియు, నైక్యతయు లేదు. ఆమాటఁ బలికించుటకై కథయొక్క యనుగతత్వమునకు విఱుపు దేఁబడినది.

శాకుంతలనాటకమున నున్న యనసూయ నాదర్శముగాఁ గొని మంజువాణి కింకను మెఱుఁగు దిద్దఁబోయినాఁడు. కాని కడకు మంజువాణి క్రోఁతిపిల్లగాఁ దయారైనది. శాకుంతలమున ననసూయ శకుంతలా జన్మ వృత్తాంతమును వివరించి చెప్పుచు మేనకావిశ్వామిత్రుల కలయికను దెలుపఁబోయి పొరఁబడినదానివలె నర్థోక్తిలో నాలుకఁ గొఱికి నిలిపివేయును. ఉచితజ్ఞుఁ డగు దుష్యంతుఁడును "పరస్తా దవగమ్యత ఏవ" అని యనసూయామతల్లి శీలమునకు మాగఘునితనముఁ గావించుచున్నాఁడు. మనమంజువాణియో యట్టి యవకాశము నీయలేదు. మాయామునిఁ దీసికొనుటకు సిద్ధముగ నుండలేదు. తూ-చా-తప్పక పూసగ్రుచ్చినట్లు యాదిమొదలుకొని యంతమువరకు చక్కఁగా విస్తరించి చెప్పుచున్నది. ఆ వర్ణించుఘట్టమును జూడుఁడు.

"అలముకొని చెంగల్వతావులు సెదర వేసిఁ దెమలించుచు, మకరికలు మలయగండపాళి నొక్కుచు మధురామృతంబులు వడియుం బలుదెరసాబఁగు లానుచు, మౌక్తికంబులు జడియుం బయోధరంబులు బట్టుచు విశదాంశుకాంతస్థితి దోరఁగ నతివిపులపులినజఘనారోహంబుల నుత్పలపత్రంబులు సెఱపుచు."

తనివిలేక పోరాడినాఁడఁట. ఇందులో నడుము, జఘనములు, పయోధరములు కొల్లలు. ఇది యేటియౌచిత్యము? మునుల సన్నిధి నీరీతిఁ బలుకుటయు, వారును చెవులు దెరచి వినుటయు నసభ్యతగాదా! రామరాజభూషణుఁడు తన శ్లేషపాండిత్యము వెల్లివిరియించు వీరావేశమున నౌచిత్యము నేమాత్రమైనను గ్రహించెనా? రసపరిపక్వ బుద్ధులకేల, సామాన్యులకైనను మనసు విసిగించునది గాదా యీ ఘట్టము! చూడఁగా మంజువాణి పాత్ర కావ్యమునకు పుండు. భట్టుమూర్తి దృష్టిబొమ్మగాఁ దయారుచేసినాఁడేమో యని పించును.

ఇంతలో విఱచినాఁడు ఘట్టమును. ఈ దృశ్యకావ్యనియమము నిం దలికించుట బాగుగనే యున్నది. భూషణకవి సాహిత్యపారంగతుఁ డగుటచే నిట్టి యద్భుతముల నేర్చెను. కాని ఫలముమాత్రము కవి యనుకొన్నంత రాలేదు. మహాకవి శాకుంతలమున రెండు చోట్ల నిట్టి ఘట్టమును దెచ్చెను. మొదటిది వనగజ వృత్తాంతము. దుష్యంతుఁడు వేఁటకై వచ్చియుండుటయు, సైనికులు మృగములఁ దరుముచుండుటయు, నవి భయమునఁ జెలరేగుటయు కవి యింతకు మునుపే యక్కడక్కడ నలతిముక్కలలోఁ జెప్పియుండుటచే నీ వృత్తాంతము సర్వవిధములఁ గారణములచే బలిష్ఠమైయున్నది. రెండవది, మూఁడవ యంకములోని గౌతమీప్రవేశము. అందులకు

రెండవయంకములోను, మూఁడవదాని ప్రస్తావనలోను మహాకవి కారణములు నిర్వచించినాఁడు. మన వసుచరిత్రలోని కలహంసిక యొక్క ప్రవేశమున కట్టి సందర్భశుద్ధి లేదు. చూడుఁడు:

"ఆ కలహంసి వచ్చి యచ
 లాత్మజఁ గాంచి కుమారి తాపసా
నీకము నీ కమూల్యశుభ
 నిర్వహణంబు ఘటిల్లఁ గల్పకా
నోకహసూనరాజము ల
 నూన మనూర్జితలతో నొసంగినం
గైకొని తల్లి నిన్నిలువ
 గాఁ బనిచెన్ విరులిచ్చు వేడుకన్."
(3-౭౨౭)

మును లెందు కరుదెంచిరి? అరుగుఁదెంచినవారు కోలాహలునిఁ జూడలేదేల? పూవుల దినము నిచ్చుట వాడుకయా? ఇంతకు మును పిచ్చిరా? మొదలగు ప్రశ్నలుదయించును. వాటికి సమాధానములు:— రాఁగూడదా, ఇవ్వగూడదా యను సంభావనలు దప్ప వేరుకారణములు గానరావు. ఈ ఘట్టములలోనే కొన్ని మహాకవియడుగులలో నడచినఘట్టములు గలవు కాని, అవి యన్నియు నిర్వాపితదీపములు.

వసురాజు వెడలినవెంటనే కనుకలితనమారంభమైనది గిరికకు. వరుసగా మన్మథుఁడు దేశికుఁడై బోధింప మొదలిడినాఁడు. తొలుతఁ దదధీనమానసఁ గావించి తరువాతఁ బ్రారంభించినాఁ డొజ్జలతనమునకు. ఆ శిక్షాప్రకారమును కవి యీరీతిఁ జెప్పినాఁడు:

" లలనారత్నము నొయ్యనొయ్య బాట
 ప్రేలన్ నేల వ్రాయించి ని, శ్చలవృత్తిన్
 వరవర్ణపూర్ణఫలికాసంగంబు నొందించి
 మి, న్కులు వేమారు తదర్థచింతనలతో
 నూల్కొల్పి నెయ్యంపుటా, జ్జలు పైపై
 వెలయింపసాగె పటుశాస్త్రశ్రేణికాభ్యా
 సముల్. "

ఇది యొక యపూర్వమగు పద్యము. మూఁడువిధములగు సాధనల మూర్తికవి వివరించినాఁడు. మొదట లజ్జావశమున నలసప్రవృత్తిని, రెండవదాన సాభ్యంతర మానసికోద్బోధమునకు హేతువగు బాహ్యేంద్రియ వ్యాపారమును, మూఁడవచరణమున లాఘవాభ్యాసవశమున గ్రమముగా మనోలయాభిముఖ్యత్వమును దెలుపుచున్నాఁడు. ఇందలి "నెయ్యంపుటాజ్జలు" అనునది ధ్వని కమృతకలశమువంటిది. ఈపద్యమున నాతని పాండితిని, శ్లేషపటిమను మఱచిపోయి, సందర్భశుద్ధితో, క్రమముపీడకి సాధనల నతికించిన ప్రతిభకు 'భలే' యననిరసికుఁ డుండునా?

ఇటనుండి తిన్నగా సంచారిభావముల వైపు, తటస్థము లగు మలయానిలాదులవైపు దారిఁ జూపినాఁడు. మేధశ్శాలి యగు నీకవి యిందునను నొకపద్ధతిని, క్రమమును బాటించెనే కాని కళ్లములోని జొన్నలవలె కుప్పఁబోయలేదు. తొలుతఁ దమ్ములని పద్మముల మాటునఁ జేరినది గిరిక. అవి ముమ్మన్న యేచ సాగినవి. అటనుండి వరుసగా నందరు పగవారైరి. నిరంతరము వసుధ్యానమున నే మునిఁగి, చెలులతోఁ బలుకక, నుమ్మిక్కించి యేడ్చియేడ్చి

నన్నగిల్లినది గిరిక. ఆమెచనుగట్టుపై జారి క్రిందఁబడిన కన్నీరు శుక్తిమతివలెఁ బారెఁనట (౩-౧౦౮). అసహాయ — యగు గిరికయూ కాదు — అనుకొనుచున్న గిరిక యేకాంతమున నెన్నియో దినములు తపించినది. ఆ యాలోచనములకు దివారాత్రములు గనఁబడలేదు.

ఏమాలోచించినది గిరిక? కన్నీరుమున్నీరుగా నెందులకు విలపించినది? కారణము చాలచిన్నది. వసురాజును బొందుట, ఈసమయమున నవకాశమును దొరకించుకొని నూరు పద్యములవరకు వాడినాఁడు మూర్తి. అంతయు విరహావర్ణన. వర్ణనాపద్ధతి బాగుగానున్నది. అలంకారశాస్త్రమున వడిదిరిగిన బుద్ధి యగుటచే విభావాదులను క్రమముగా స్థాయికి నేరీతి నడ్పుకొని పోవలెనో, భావమనసలో క్రమక్రమముగాఁ బైపైని గలుగు వివిధానుభవము లేవియో సూటితప్పక వివరించినాఁడని చెప్పవచ్చును. ప్రతి యొకదానియందును శ్లేష. తనయంతఁ బ్రతియొక్కటియు రమణీయమే. అందునను భూషణకవికి శబ్దాలంకారములపైఁగొంత చాపల్యమగుటచే తానములతో తందనాలు ద్రొక్కించినాఁడు వృత్తములలో. కాని యెన్నియున్నను జీవితమగునౌచిత్య మేది! గిరిక కేమి యంత పెద్ద ముప్పు? ప్రాణముఁదీసికొనునంతటి దుఃఖమేమి? వసురాజుపరిణయమున కడ్డుచెప్పిన దెవరు? వసురాజుచేఁ దిరస్కృతయా? తన చెలియును, చమత్కారిణియును నగు మంజువాణి కేల యొఱఁగింపలేదు? ప్రౌఢనాయిక గాదా గిరిక? ఈచిన్నియుపాయ మామెకుఁ దట్టలేదా? పోని; యేడ్చి తా నేమి సాధించి నట్లు? వరూథిని జేల! ఆమె విలపించుటలో నర్థమున్నది. గిరిక యట్టిదిగాదుగదా? ఆహా! కవిబ్రహ్మ సైరంధ్రీ పాత్రపోషణములోని యొకముక్కతో నివన్నియు సరిపోలఁజాలవు గదా! పురాణకాలమున దాల్చిన దుస్తులతోనే యెంతశోభనించినది తిక్కనవాణి. అల్లసానివరూథిని "అల్లనల్ల" నేడ్వఁగా మాయింటియావిడ యేడ్పులో పాండిత్యము గుమ్మరించినదని మూర్తి మఱియు వచ్చునుగాని యాజీవి యొక్కసారియైనను తీవ్రముగ జనమనఃపుస్తకముల విప్పి చదువలేదని చాటిచెప్పనని యూహింపలేదు గావచ్చును. మంజువాణిని తానే పంపియున్న గిరిక బుద్ధిమంతురాలే యగును. అది స్త్రీసహజము గాదందురేమో? అనుభవైకవేద్యము లగు రహస్యములలో నిదియొకటి. ఔచిత్యానౌచిత్యములు స్థలమును, వ్యక్తిని బట్టి మారుచుండును. సాధారణముగా విలాసమన్న మాత్రముననే యొకవిముఖత అసహ్యము మన కలవాటైనది. అది మనమే యడిగితెచ్చిన వరము. మనమనోరథము లల్పములు. మన ప్రవృత్తి నివృత్తులల్పము లగుటయే యందులకుఁ గారణము. అది మానవస్వభావ మనియు, దేహధర్మమనియు, ధాంపత్యము తజ్జనిత సౌఖ్యములు కళంకములనియు వ్యాఖ్యానము గావించునాఁడు దానికై యంతగా భయపడ నవసరము లేదు. అయిన నందరు వరుసగా స్వైరిణులు గావలసినదేనా యందురేమో! అది గాదు నా యభిప్రాయము. అందులకే తొలుతనే కాలదేశపాత్రములబట్టి యౌచిత్యము మారుచుండు నంటిని.

అందుకే మహాకవి విక్రమోర్వశీయమున మేనకచేతనే వలపు నెఱిగింపఁజేసెను. అతనికిఁ దెలియదా ? కాళిదాసుమనోగతాభిప్రాయ మిదియఁకాఁబోలు ! అచ్చరలు సురతమును కళగా సాధించినవారు. వేనెన్నికగన్న జాణలు కంటికింపగువానిఁ గామించి తన వైదగ్ధ్యము ప్రకటింపఁదలఁచినది. ఒకవేళ మేనక మిన్నకున్నను దానిచే నా ప్రౌఢకుఁ గలుగు గౌరవమును లేదు. దీనిచేఁ దీని నదియు లేదు. అయాదశయందు జాతియందు తత్తద్వికారములు చెప్పకయేనచ్చుచుండును.

అటఁడే శాకుంతలమున, భారతమున శకుంతలయే మొదట మనోరథ మెఱిఁగించునట్లు చెప్పియున్నను, రూపకమున మార్చివైచెను. ఎందులకు ? శకుంతలను ముగ్ధగాఁ జిత్రింపఁ దలఁచినాఁడు. అందులకుఁ దగిన క్రమము ననుసరించినాఁడు.

తొలుతటినుండియు విదగ్ధగను, ధీరగను గనుపట్టుచువచ్చినగిరిక యిటమాత్రము ప్రపంచమే యెఱుఁగనిబేలగా మారినదన్న నమ్మువా రెవరు ? రామరాజభూషణుఁ డాలంకారిక నియమముల ననుసరించి యీరీతి పూర్వాపరవిరుద్ధములఁ బొసగించెను. అంతియకాని పాత్రల నైజస్వరూపమున దృష్టి నిడలేదు. కవిబ్రహ్మ యౌచిత్యమును తనివిదీరఁ గ్రోలిన మన కీ భోజనము వెక్కసము గాక మరేమగును ?

ఆ సందులోనే సాహిత్య పోషణుఁడు వర్ణనలు ప్రారంభించినాఁడు. ఉద్యానవర్ణన, జలకేళి, మదనపూజ, అష్టాదశవర్ణనలు తలదూర్చినవి. గ్రంథము పెరిఁగినది. అలంకార నిపుణత పాండిత్యము వెల్లడియైనదిగాని గిరిక నానావికారములతో కుబ్జా స్వరూపముగా మారినది.

అసలీగ్రంథమున వస్తువే చాలతక్కువ. ఉన్నవస్తువునందును సమగ్రత లేదు. గిరిక ముగ్ధగాదు; ప్రౌఢగాదు. ఏకవిధము లగు భావములు రీతులు గానము. అనుగుణమగు భావశబలత లేదు. ఒకసారి యేడ్పు, ఒకసారి నవ్వు. కడకు దేనియందును "సమగ్రత" యను ధర్మమును సాధింపలేక పోయినది. అద్వితీయ యగు వరూథినితో పోటీబెట్టుకొన్నది గిరిక. నిజముగా నామెకన్న ముందంజయే వేసినది. వేసినపాత్రమును సరిగా నటించలేని నటి. అదృష్టవిహీన. శాస్త్రములు చదివినది. సంస్కార సంపాద్య మగు కళను సంపాదించలేకపోయినది. శ్లేషబంధములు మొదలగు బంధములలోఁ బడి క్షణికములగు చమత్కారములఁ జూపనేర్చినదే కాని నిత్యమై నిర్మలమగుసత్యమును జూపలేకపోయినది. ఏదో భావనానిర్మితయగు స్త్రీయైనది. నిరంతరము మన యందుబాటులో నున్నదిగాదు. అందులకే తెలుఁగుసీమలలో గిరికకు విహరించుట కుదుర్పులు తక్కువ.

నిజముగా మూర్తి యుత్తముఁడు. గొప్ప పండితుఁడు. శాస్త్రములను వల్లించి వ్యుత్పత్తిచే సాధింపఁదగు కళాభాగముల నూరినాఁడు. సంగీతమున కొంతకొంతచిన్నెలు నడపినాఁ డానందోపాసనకు. కాని తెగబారుకొన్న శాస్త్రాభిమానము వెనుక కీడ్చినది.

నిజముగా భట్టుమూర్తిగారు యాంధ్రకవితా పితామహునిలోనున్న యాంతరికశక్తిని గుర్తించి యందులకై ప్రయత్నించియున్న, గురువగు తాతగారిని యెన్నడో మించెడువాఁడు. కాని యాతని కట్టిభాగ్యము బట్టలేదు. పైపై పూఁతలలోనే కాలము గడపి జీవితమంతయు వ్యర్థ మొనరించుకొన్నాఁడు. అందుచే రామరాజ భూషణుని గిరికాదేవి కందలము బట్టకుండుటలో నాశ్చర్యము లేదు. అతని నామమును పండితులలో లెక్కింతుము. శాస్త్రకర్తలలో బరింతుము. కాని కవులలో చాల తక్కువచోటు గలదు. అతనిగిరిక పండితురాలు;విదగ్ధ. కాని మనసు దోచలేని మగువ. వానకారులోని మెఱపువలె యొకసారి మెఱసిపోవచ్చునుగాని మాహృదయములచిరస్థాయిగనిలువఁజాలదు.

నన్నయ భావ ప్రకాశిక

కీ. శే. పారనంది రామశాస్త్రి

నన్నయభట్టును వేఁగిదేశాధీశ్వరుఁడగు రాజరాజ నరేంద్రుని యాస్థానవిద్వాంసుఁడు; వైదిక లౌకిక సర్వసంప్రదాయజ్ఞుఁడు; మిగుల లోకానుభవము గలవాఁడు; వేదవేదాంగాది వైదికభావములను ఆంధ్రకర్ణాటాది సకలదేశభాషలను దెలిసినవాఁడు; నిర్మత్సరుఁడు; కవితాస్వతంత్రుఁడు; వ్యాకరణకర్తలలో ప్రథమాచార్యుఁడు; ప్రక్రియాకౌముది యను నాంధ్రశబ్దచింతామణియను నెడు నాంధ్రవ్యాకరణమును గీర్వాణభాషలో నతిగభీరాశయముతో రచించినవాఁడు; ఆంధ్రమహాభారతారంభకర్తయు నందు నాంధ్రభాషాసురభిని చతుష్పదములతోడను తనకవితాచతుష్పథమందు నిర్బంధములేక నడిపించి యెల్లకవులకును మార్గదర్శి యయినవాఁడు. తనవ్యాకరణమందును తనభారతభాగమందును తన గాంభీర్యము నచ్చటచ్చట దెలియునట్లు చెప్పియున్నాఁడు.

ఇతఁడు తనభారతారంభమందు తనను గురించి చెప్పికొనిన యీ క్రిందిపద్యమువలన కొంత మనకు దెలియవచ్చును.

"తనకులబ్రాహ్మణు ననురక్తు నవిరళ
జపహోమతత్పరు విపులశబ్ద
శాసను సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాది
నానాపురాణవిజ్ఞాననిరతు
పాత్రు నాపస్తంబసూత్రు ముద్గలగోత్ర
జాతు సద్వినుతావదాతచరితు
లోకజ్ఞు నుభయభాషాకావ్యరచనాభి
శోభితు సత్ప్రతిభాభియోగ్యు
నిత్యసత్యవచను మత్యమరాధిపా
చార్యు సుజను నన్నపార్యుఁ జూచి
పరమధర్మవిదుఁడు వరచళుక్యాన్వయా
భరణుఁ డిట్టు లనియె గరుణతోడ."

ఈపద్యమందు దాను చెప్పికొనినదానికంటె నెక్కుడుగుణములు కొన్ని కలవాఁడని యీ పద్యమువలననే మనము తెలిసికొనవచ్చును.

ఈపద్యమందలి 'తన' అనుపదము 'వరచళుక్యాన్వయాభరణు'నకు దూరమం దన్వయించుమగాని తన కన్వయించదు. అప్పుడు 'తనకులబ్రాహ్మణు' అను సమాసములో 'తన' పదమునకు 'కులబ్రాహ్మణు' అనుదానిలో 'కుల' పదముతో నేకదేశాన్వయమును చేసి తన్ను రాజరాజనరేంద్రుని కొక కులక్రమాగత బ్రాహ్మణమాత్రునిగా చెప్పికొనినాఁడు. ఇం దహంభావము విడిచికొని 'యట్టినన్ను' అని చెప్పక 'నన్నపార్యు' అని చెప్పికొనుటచేత నతని వినీతిని లేక గుణముల యథార్థతయును తెలియబడును. 'అనురక్తు' అనుదానివలన రాజానురంజనము గలవాఁడని తెలియబడును. 'అవిరళజపహోమతత్పరు' అనుదానివలన నతనికి పంచమామ్నాయ మగుమహాభారతము నాంధ్రీకరింప నర్హతయు, 'విపులశబ్దశాసను' అనుదానివలన నతఁడు తన వ్యాకరణము నతిగభీరముగను, సంక్షిప్తముగను చేసి తనభారతమందు దానిలో జెప్పబడనియనేకశబ్దములను ప్రయోగములలో స్వతంత్రముగ నుపయోగించుటయు తెలియబడును. 'సంహితాభ్యాసు' అనుదానివలన సంస్కృతమూలభారతము ననేకపర్యాయములు చదివినవాఁడుగావున మూలవిరోధములేక యాంధ్రీకరించినవాఁడని తెలియబడును. 'బ్రహ్మాండాదినానాపురాణవిజ్ఞాననిరతు' అనుదానివలన నితరపురాణములలో నిరవద్యముల నచ్చటచ్చటను ప్రసంగములో దెలుపుచున్నవాఁడని తెలియబడును. 'పాత్రు' అనుదానివలన నిట్టిగుణగణము గలవాఁడుగావుననే యోగ్యుఁడని తెలియబడును. పై చెప్పిన విశేషణములవలన నతనిమాత్ర, మనగా

యజాశ్వాళు, గోత్రమును తెలియబడును. పైని శేషణముపలన సత్ప్రీతకర్తవము గలవాడనియు తెలియబడును. 'లోకజ్ఞు' అనుదానివలన కేవలవ్యాకరణ, కోశదృష్టములగు పదముల వెదకికొని చెప్పువాడుగాక నానాదేశ్యపదములను బాగుగ దెలిసి, తనగ్రంథమందు ప్రయోగించియున్నవాడని తెలియబడును. 'ఉభయభాషా కావ్యరచనాభిశోభితు' అనుదానివలన రెండు భాషాకావ్యములను రచించినవాడు. భాషా కావ్యములనగా దేశభాషా కావ్యములు. ఈ మహాభారతము నాంధ్రభాషలో ప్రారంభించియున్నాడు. ఇంక నితడు కర్ణాటబ్రాహ్మణు డనుటను కర్ణాటభాషలో గూడ నేదో యొకటిగాని రెండుగాని కావ్యముల నింతకుముందే రచియించియుండవచ్చునని తెలియబడును. లేక, ఉభయభాష అనగా నప్పటికి సంస్కృత భాషాకవితలు ప్రచురమైయుండుటచే తన భారతమును తెనుగులో రెండుభాషలకును మిశ్రణమును చేసి రచించినవాడనికాని తెలియవచ్చును. ఈ రెండవది విస్పష్టము. 'సత్ప్రీతిభాభిమోగ్య' అనుదానివలన నెచ్చట నెట్టిపదసందర్భము చేయవలెనో యచ్చటను సరిగా నట్టిపదములనే విషయశుద్ధికిని రసవ్యాప్తికిని విరోధము లేక ప్రయోగించినవాడుగాని తన కవితకు నిర్బంధము పెట్టుకొనినవాడు గాడని తెలియబడును. 'నిత్య సత్యవచను' అనుదాని వలన నెప్పుడును సత్యమునే భాషించువాడు అనియు నిత్యమనగా దేశవ్యవహారము యథార్థముగా జెప్పువా డనియును తెలియబడును. 'మత్యమరాధిపాచార్యు' అనుటవలన వాక్పతి యను బృహస్పతితో సమానబుద్ధిశాలి కావుననే వాగనుశాసను డను బిరుదము నొందినవాడనియును తెలియబడును.

ఇట్టి గుణసంపత్తిగల సజ్జనుడగు తనతో "వర చళుక్యాన్వయాభరణం డిట్టులనియె గరుణతోడ" అను దానిలో 'కరుణతోడ' అనుటవలన రాజరాజనరేంద్రుడు చంద్రవంశస్థుడు గావున దనవంశ్యులగు భారత రాజులచరిత్రమగు సంస్కృతభారతము నాంధ్రీకరింప దన్ను ప్రార్థించుటను 'ఇట్టులనియె గరుణతోడ' అని యతని యా ప్రార్థనమును తనయందు గరుణగా జెప్పుటచేత నతని వినయసంపత్తియు నభిజ్ఞత్వము తెలియబడును.

మీదివిశేషణము లతని యథాస్థితిని తెలియ జేయునట్టివేకాని యతిశయోక్తులు గావు. మఱియు నట్టి యోగ్యతాసంపన్నుడేకాని యన్యుల కీ పంచమామ్నాయమగు భారతము నాంధ్రీకరింపనర్హత లేదను సంప్రదాయమును తెలియజేయును. ఈ యంశమును నన్నయభట్టుడు మొదటి మూడుపర్వములను తెనిగించి కాలధర్మ మొందినపిదప తిక్కన తిక్కన భారతమును పూర్తిజేయుటకు యాగముచేసికాని తన కర్హత లేదని తలంచి యాజియై పిమ్మట దెనిగించినాడను ప్రథ దృఢపఱచుచున్నది. మఱియు నితడు తన గ్రంథారంభ మందు తన భారతాంధ్రీకరణమునుగూర్చి

" పాయక పాకశాసనికి
భారతఘోరరణంబునందు నా,
రాయణునట్లు దానును ధ
రామరవంశవిభూషణుండు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధు
రంధరుడుం దన కిష్టుడున్ సహా
ధ్యాయుడు నైనవా డభిమ
తంబుగ దోడయి నిర్వహింపగన్."

అని తనకు సహాధ్యాయిమిత్రుడగు నారాయణ భట్టు తనకు గ్రంథరచనలో సాహాయ్యమొనర్చుటను భారతయుద్ధములో నర్జునునకు సాహాయ్యముచేసి శత్రువులవలని మహాపదలను తొలగించి రక్షించి విజయము చేకూర్చిన భగవంతు డను శ్రీకృష్ణునితో నతనికి సామ్యము జెప్పుటచేత నతనియెడల నితనికిగల కృతజ్ఞతయు, సత్యవచనత్వము, అవనూయయు మొదలగు నుత్తమ గుణగణము తెలియబడును.

ఇతడు 'తనకులబ్రాహ్మణు' అను సీసపద్య మందు జెప్పికొనిన తనగుణములన్నియు యథార్థములే యనుట కింకొక నిదర్శనము గానబడుచున్నది. 'తన, కులబ్రాహ్మణు' అను పద్యమునకు మీది 'అఖిలజలధి వేలావలయిత' అను వచనమందు 'అపారశబ్దశాస్త్ర

పారగులైన వైయాకరణులును, భారతరామాయణా ద్యనేక పురాణప్రవీణులైన పౌరాణికులును, వ్యాస ముఖ్య రసభావభావురసవార్థరచనా విశారదు లయిన మహాకవులును వివిధతర్కవిగాహిత సమస్త శాస్త్రసాగరగరీయఃప్రతిభులైన తార్కికులును నాది గాగలుగు విద్వజ్జనంబులు పరివేష్టించి కొలువ విద్యా విలాసగోష్ఠి సుఖోపవిష్టుండై యుష్మత్ప్రాభవోదంబుల నంది యున్నాను' అని రాజసన్నిధి నిట్టి మహా విద్వాంసులనేకు లున్నట్లు చెప్పినందున పరోక్ష్యక్ష సహనమును, అట్టివా రందరుండగా తన్నే యీ భార తాంధ్రీకరణమందు రాజు కోరుటచేత మీద జెప్పిన ప్రత్యేక విద్వాంసులకంటె నితనియం దున్నవిద్యా విశేషములును గలిగియుండుటచేతనే యీతనినే రాజు కోరినట్లును తెలియబడును.

మఱియు,

"అమలిన తారకాసముద
యంబుల నెన్నను సర్వవేదశా
స్త్రముల యశేష పారము ను
దంబున గాంచను బుద్ధిబాహు వి
క్రమమున దుర్గమార్థజల
గౌరవభారత వాహినీసము
ద్రము దఱియంగ నీదను వి
ధాతృనకైనను నేరబోలునే."

"క. అయినను దేవా, నీయనుమతంబున విద్వ జ్జనంబుల యనుగ్రహంబునం జేసి నాచేసినవిధంబున నిక్కావ్యంబు రచియించెద" అనుదానిలో నీ భారత మును కావ్యముగా దాను భావించెనే మీద జెప్పిన "కవకులబ్రాహ్మణు" అను సీసపద్యములో "లోకజ్ఞ నుభయభాషా కావ్యరచనాభిశోభితు" అనుచోటను ఈ భారతకావ్యమును ఉభయభాషారచనలచే, ననగా సంస్కృతాంధ్రభాషల మిశ్రణముతో రచింపబూని ప్రతిజ్ఞచేసి యట్లే చెప్పినట్లును తెలియబడును. అది మం దరని భారతమందలి ప్రయోగములవలన స్పష్ట మగును.

"మఱియు, అమలిన తారకాసముదయ" అనుపద్య మందు 'భారతవాహినీసముద్రము దఱియంగ నీదను విధా తృనకైనను నేరబోలు' అని చెప్పికొనుటలో తనకు 'తా బోయిన మానవమానసము' అని చెప్పికొనుటచే భీముకవికి గలిగినట్లే యీతనికిని రసవచనమునందే ప్రావీణ్యము గలిగియుండుననే భారతమును మూడు పర్వములను మాత్రమే యాంధ్రీకరించి ప్రాప్తికేయ జాలకనే తాను మృతినొందినట్లును రహస్యము తెలియ బడును.

ఇట్టి భావగాంభీర్యము భారతమందునవలెనే యితనివ్యాకరణమందునూ గానబడుచున్నది. ఎట్ల నగా, ఆంధ్రశబ్దచింతామణి 'విశ్వశ్రేయః కావ్యం' అను చోట 'సల్లగ్రంథములలో కావ్యము శ్రేష్ఠము' అని సూచించు తనభారతము నావిర్లక్ష్యముగా గావ్య ముగా నందు చెప్పినాడు.

"త పరోషా పరిష్కృతాచ వాగర్థా" అనుదానిలో దోషరహితములగు శబ్దార్థములే కావ్యమని చెప్పి, తన భారతమందు కుఱంగటము, ప్రాణగొడ్డము, కపిల కన్నులు, కపిలగడ్డము, కపిలజడలు, విజయంచేసి, భయంపడి మొదలగు శబ్దములు నిర్దోషములుగానే ప్రయోగించి భాషాకావ్యములలో సంకీర్ణరూపములు దుష్టములుగావని సూచించినాడు.

అట్లే పరోక్షము, నిజము, ఘట్టము, తాత, మొదలగునవి యర్థాంతరములందు ప్రమాణాంతరము లలో నున్నను వానిని దేశభాషాకావ్యములలో లోక మునాడుక ననుసరించియే యర్థాంతరములం దుపయోగించియున్నారు. ఎట్లనగా, పరోక్షశబ్దము అప్రత్యక్షా ర్థకము. దానిని మరణానంతర మను నర్థమందును, నిజపదము సహజ, స్వీయార్థకము దానిని యథార్థ మను నర్థమందును, ప్రకరణము, లేక తీరము నమనర్థ గల ఘట్టశబ్దమును నిమ్నస్థితి యను నర్థమందును, జనక పర్యాయముగల తాతశబ్దమును పితామహుడను నర్థమందును ప్రయోగించియున్నారు. ఇది లోకము ననుసరించి కాని శాస్త్రము ననుసరించి కాదు. ఇట్లింకననేకములు

గలవు. దానికి కారణ మితఁడు లోకజ్ఞుఁడు గావున లోకానుసారముగా జెప్పినవాఁడు. అట్లు తెలిసికొనుటకే తాను మొదలనే ప్రతిజ్ఞారూపముగనే 'లోకజ్ఞ' అని చెప్పికొనియున్నాఁడు. ఇంకను నితఁడు తన యాంధ్రగ్రంథమునకు మంగళము "శ్రీవాణీగిరిజాశ్చిరాయ దధతో వక్షోముఖాంగేషు యే, లోకానాం స్థితి మావహన్త్యవిహతాం స్త్రీపుంసయోగోద్భవాం, తే వేదత్రయమూర్తయ స్త్రిపురుషా స్సంపూజితా వస్సురైర్భూయాసుః పురుషోత్తమాంబుజభవ శ్రీకంధరా శ్శ్రేయసే" అని సంస్కృతాంధ్రోభయ భాషానుగతమను శార్దూలవిక్రీడితవృత్తమున సంస్కృతభాషలో మంగళముచేయుట యితని యుచితజ్ఞతను, సంస్కృతాంధ్రోభయభాషా సంకరీకరణ తత్పరతను దెలియజేయుచున్నది. చంద్రవంశోత్తము డగు రాజరాజనరేంద్రునకు నాంధ్రభాషకంటె దేవభాషయగు సంస్కృతభాషచే నాశీర్వదించుట యుచితమని తలంచి యట్లు చేసియుండును. మఱియు నీశ్లోకమందు 'స్త్రీపుంసయోగోద్భవాం' అనుదానిలో సమాసాంతవిధానము వలన నితని వ్యాకరణనిష్ణాతత్వము వ్యక్తము.

ఈశ్లోకమందు "లోకానాం స్థితి మావహన్త్యవిహతాం స్త్రీపుంస యోగోద్భవాం, తే వేదత్రయమూర్తయ స్త్రిపురుషా స్సంపూజితా వస్సురైర్భూయాసుః పురుషోత్తమాంబుజభవ శ్రీకంధరాః శ్రేయసే" అనువానివలన స్త్రీపుంసాత్మకము లగు వాగర్థముల యోగమున గలుగు చరిత్రనిర్మాణరూపమగు లోకస్థితిని సంపాదించు ముగ్గురు పురుషులు రాజరాజనరేంద్రుని శ్రేయస్సుకొఱకు గావలయు నను గంభీర భావము తోచును. అందు తన భవితవ్యతానుగుణముగనట్లు "త్రిపురుషాః వః శ్రేయసేభూయాసుః" అనుట వలన నతని వచనముల కమోఘతయు, నందుచేతనే తా నారంభించిన యాంధ్రభారతమును ముగ్వురుగాని పూర్తిజేయరాకునికియును అభివ్యజ్యమాన మగుచున్నది.

ఇతఁడు రసస్ఫురణను, విషయసిద్ధియునే ముఖ్యముగా నెంచి నిరాతంకముగ దనకవితను బ్రవర్తింపజేసినవాఁడుగాని నిర్బంధము నొందినవాఁడు గాఁడు. అట్టినిర్బంధము కవుల కెవ్వరికి నుండరాదనియే తన వ్యాకరణమందు 'సా వాగ్యా రసవృత్తిః సాధ్యోపి రసోయథాలక్ష్యం కవిభిః' అనుదానిలో రసవృత్తి నిచ్చునదే వాక్కుగాని, కానిది వాక్కు గాదు. కాబట్టి కవులు యథాస్థితి ననుసరించియే రసమును సంపాదింపవలయు నని చెప్పి తానట్లే గ్రంథమును రచించినవాఁడుగా దెలియబడును.

మఱియును 'సిద్ధిర్లోకా ద్భవేత్' అనుచోట నీయాంధ్రభాషయందు శబ్దమునకు రూపసిద్ధియు, నర్థసిద్ధియు లోకమునుండియే చూచికొనవలయునని చెప్పియట్లే తనగ్రంథమందు కఱకంఠుఁడు, ప్రాణగొడ్డము, విజయంచేసి మొదలగువానికి రూపసిద్ధిని; పరోక్షము, నిజము, తాలి, ఘట్టము మొదలగువానికి నర్థసిద్ధిని లోకమునుండి గ్రహించి ప్రయోగించికొనినవాఁడే కాని శాస్త్రమునుండి కాదు. ఎందుచేతననగా 'లోకో౽నన్యాదృశశ్చ నిత్యశ్చ' అనుచోట లోకమనగా లోకవ్యవహారము, అనన్యాదృశః = అన్యాదృశము (అన్యమువంటిది) అనగా తత్సమతద్భవముల వంటిది (శాస్త్రనియంత్రితము) కాదు. నిత్యశ్చ=ఆలోకవ్యవహారము నిత్యము అనగా నాయాదేశకాలములను బట్టి విషయములు మాఱుటను సంకేతములు మాఱుటను ఈలోకవ్యవహారమును విశేషరూపములచే మాఱుచున్నను లోక వ్యవహారత్వ సామాన్య రూపముచే నిత్యమే యని యభిప్రాయము. ఇదియే ప్రవాహనిత్యమందురు. ఈ యభిప్రాయమునే ముందు 'ప్రవాహినీ దేశ్యా' అనుచోట దెలియజేయుచున్నాఁడు.

ఇందుపైని శబ్దస్వరూపార్థసిద్ధులు లోకవ్యవహారమువలననే సిద్ధింపగా శాస్త్ర మప్రయోజన మను శంకను వారించుటకు 'సంస్కారార్థో నియమః' అనుచోట శాస్త్రనియమము సంస్కారమనగా సిద్ధరూపమునకు బ్రకృతిప్రత్యయాది సమావేశన రూ[illegible] సంస్కారముకొఱ కగునని నియమమునకు సా[illegible] చెప్పియున్నాఁడు. ఇట్లుచెప్పి—

"తజ్జా సమాన దేశ్యా గ్రామ్యా చేయం చతుర్విధా భవతి" అని ముందు దాను విభజించెడు నాంధ్రభాషాభాగములలో నొకటి యగు గ్రామ్యభాగమునకు లక్షణమును జెప్పుచున్నాడు. "అనియమా ద్గ్రామ్యంహి యత్త్వపభ్రంశః" అనుచోట నియమము లేకుండుటవలన నపభ్రంశరూపము గ్రామ్యమగును. అనగా శాస్త్రనియమమును తప్పి లోకమందు రూఢమగునది గ్రామ్య భాగము. అదియును ఈభాషాభాగమేకావున ప్రయోగార్హమే యని చెప్పి యట్లే తన భారతమందు శకుంతుడు, ప్రాణగొడ్డము మొదలగురూపములను నిరాతంకముగా ప్రయోగించియున్నాడు.

మఱియును "శాస్త్రసిద్ధమైన జాలునని విరళముగా నుండు శబ్దముల సంస్కృతాది గ్రంథములందు ప్రయోగించితో వినను ఈ దేశభాష యగు నాంధ్రభాషయందు మాత్ర మట్లు ప్రయోగింపరాదు. సంకేతమున సుప్రసిద్ధపదమే ప్రయోగించితో నవలయు"నని "విరళాన్ క్వచిదో మాదికశబ్దాన్ ప్రవ్యాహార స్తు శబ్దజ్ఞాః; ఇహతు ప్రవ్యాహార్యం సంకేతిత సుప్రసిద్ధమేవపదమ్" అనుచో స్పష్టపఱచి యా పట్లే నిశ్చయించె, కష్టిలగడ్డము మొదలగువానిని ప్రయోగించియున్నాడు.

మీద జెప్పినదానిలో "ప్రవ్యాహార స్తు శబ్దజ్ఞాః, ఇహతు ప్రవ్యాహార్యం సంకేతితసుప్రసిద్ధమేవ" అను చోట్లలోని లకారము, తుకారము, ఏవకారముల వలన భాషాంతర గ్రంథములందు వ్యాకరణమునే ప్రధానముగా జేకొని వారు ప్రయోగించినను 'శంకిల్లము' దేశభాష యగు నీ యాంధ్రభాషయందు మాత్ర మట్లు కాక లోకసంకేతసిద్ధ మగు పదము వ్యాకరణ విరుద్ధమయ్యును నది గ్రామ్యమయ్యు నట్టిదే ప్రయోగింపవలసినదిగా స్పష్టపఱచుచు నందుకే గ్రామ్యభాగము నంగీకరించియున్నాడు. ఆ పట్లే నిశ్శంకముగా ప్రయోగించి కొనియు నున్నాడు.

ఇట్టివని వ్యాకరణకర్తలు వ్యాకరణవిరుద్ధము గ్రామ్యము, నింద్యము, ప్రయోగింపరాదు అనుటకు నన్నయభట్టుని హృదయ గాంభీర్యమును కనిపెట్టమియే [illegible] యుండును.

ఇంక భారతప్రయోగముల గురించి కొంత విచారింతము: నన్నయభట్టు ఆంధ్రశబ్దచింతామణి యను వ్యాకరణమును రచించె నని కొందఱు, రచించలేదని కొందఱు చేయు వాదమునుగురించి వారు ఆంధ్ర మహాభారత విమర్శగ్రంథములో కృతికర్తృప్రసంగములో నన్నయభట్టుడు రచించినట్లే విపులముగ సయుక్తిప్రమాణముగ నిరూపించియుండుటను నిచట విస్తరింపలేదు. భారతములోని ప్రయోగములకును ఆంధ్రశబ్దచింతామణి సూత్రములకును వారు చూపిన విరోధాభాసములను గురించి కొంత యిచ్చట విచారింతము.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి తుది గద్యము 'సకలభాషావాగనుశాసన నన్నయభట్ట విరచితాంధ్రశబ్ద చింతామణౌ' అనుదానిలో 'సకలభాషా వాగనుశాసన' అనునదియు భారతమందు 'తన కులబ్రాహ్మణు' అను పద్యమందలి 'విపులశబ్ద శాసను' అను పదమును రెండును నేకాభిప్రాయములో సంగతములగుచున్నవి. ఎట్లనగా గద్యమందు సకలసమస్తములను, భాషావాక్ = ఆంధ్రభాషా గ్రంథమందు ప్రయోగింపదగు వాక్కులను (పదములను), అనుశాసన = శాసించినవాడు. ఆంధ్రభాషావాక్కులు (పదములు) తత్సమ, తద్భవ, దేశ్య, గ్రామ్యములను శాసించి భారతమందు 'విపుల శబ్దశాసను' అనగా తన వ్యాకరణములో విధించిన నాల్గువిధములగు శబ్దములను తన గ్రంథమందు ప్రయోగించికొని యెల్లవారికి నట్లు శాసించినవాడనియు నభిప్రాయము.

'ఉభయభాషా కావ్యరచనాభిశోభితు' అనగా శాస్త్రసిద్ధ లోకసిద్ధోభయభాషలచేతను కావ్యరచన చేయువాడని యభిప్రాయము.

ఇట్లు పరస్పరసంగతము లయి రమణీయములుగానే యున్నవి. నన్నయభట్టు తన వ్యాకరణమందు సర్వజ్ఞాచార్య త్రివిక్రమ కవిభల్లటాదుల నుదాహరించుటచేత [illegible], బహుకర్తృత్వము తెలియబడుచున్నది. వ్యాకరణకర్త యగు సర్వజ్ఞాచార్యుడు నన్నయభట్టునకు పూర్వుడు కావుననే యతని నుదాహరించినాడు.

మఱియు నితడు 'అద్యః క్రియాసు భూతార్థ ద్యోతిన మాద్యగం వినాపర్యః' అనుదానిలో కనిరెు, చనిరెు మొదలగు క్రియలలోని యకారమునకు నిత్యముగ లేక్కున చోట్ల నత్వమును సంగ్రహించి పదాదిని యకారమును చెప్పి తనభారతమం దట్లే "పాంసు జాలంబై" అను వరణ్యపర్వ ద్వితీయాశ్వాసమందలి పద్యములో దాని కుదాహరణముగానే 'అతిమలినంబైన యర్ధవస్త్రము దాని' వనియు, 'అధికహాస్యంబు సేసిరి యసవిలోన' అనియు బ్రయోగించియున్నాడు. ఇది నన్నయభట్టమతము గాదనుట యాశ్చర్యకరమగును. మఱియు నీ పద్యమందు 'అధికహాస్యంబు సేసిరి' అను చోట 'హాస్యంబు' అని లోకము ననుసరించి ప్రయోగించినాడు.

నన్నయభట్టునకు నాంధ్ర శబ్దచింతామణియందు గర్తృత్వమును నిరసించుటకు దాము కర్తృత్వమును వహించుచు దమయభిప్రాయ వైరుధ్యమును నాలేని గ్రంథములం దారోపించి కొందఱు నాంధ్ర శబ్దచింతామణి భారతప్రయోగములకు వైరుధ్యమును జూపుచు చెప్పుచున్నారు. కాని యట్లుకాదు. ఆంధ్రమహాభారత విమర్శనములో జూపవలయును.

"తద్ధర్మ వర్తమానా తీతాగామ్యర్థకాః క్రియా జ్ఞేయాః." అని కాలత్రయవాచకక్రియలు మూటితో గలిపి తద్ధర్మమును నొకక్రియ నంగీకరించి పిమ్మట "తత్రద్వితీయ తుర్యౌ యౌ తౌ స్తస్సానుబంధకావేవ" అని వర్తమానభవిష్యదర్థకక్రియలు అనుబంధ సహితములే యయ్యుండు నని చెప్పి 'వసతి రనుబంధక స్సాస్తి ద్యత్ర లడర్థో వివక్షిత స్సత్రె, అస్తి రనుబంధక స్సాస్తి ద్యత్ర ల్పడర్థో వివక్షితో ధాతోః' అని చెప్పియున్నాడు. ఇందు 'ద్వితీయతుర్యౌ సానుబంధకావేవ' అనిచెప్పి లడర్థమందు 'ఉన్న', ల్పడర్థమందు 'కల' అనుబంధకము చెప్పబడియుండగా భారతమం దట్టియనుబంధకములు లేనిరూపములే కాన్పించుచున్నందున నాంధ్రశబ్ద చింతామణి నన్నయభట్టుడు చెప్పినది కాదని చెప్పుదురు, కాని యది యంతసమంజసముగాదు. నన్నయభట్టు పతి గభీరహృదయుడు. తన వ్యాకరణమందు తద్ధర్మము కాలత్రయముయొక్కయు, గర్తయొక్కయు ధర్మమనగా స్వభావమును శక్తిని తెలుపునట్లుగా తత్ పదము చేత కాలకర్తలను, ధర్మపదముచేత శక్తిస్వభావములను గూడ సంగ్రహించి చెప్పనొకదానిని తద్ధర్మ మని చెప్పుట యతని ప్రౌఢిని తెలియజేయును. అట్టి తద్ధర్మ రూపముచేత నే. యద్యతన భవిష్యదర్థక మను ల్పట్ల కారము నంగీకరించియున్నను వర్తమానకాలమున దాని 'కున్న' అనుబంధకము నంగీకరించినను క్రియారూపములో "ఉన్నాడు, ఉన్నారు" రూపముల నెట్లు ప్రయోగించవలెనో అట్లే ల్పట్ లకారరూపమును కలానుబంధకముతో బ్రయోగింపక తద్ధర్మరూపములోనే ప్రయోగించుట యతి ప్రౌఢి యగునని యట్లే బ్రయోగించియున్నాడు. ఈ తద్ధర్మరూపములోనే లట్ లకారరూపములను గూడ సంగ్రహించి కాలశక్తిస్వభావముల కనుగత మగునట్లు ప్రయోగించియున్నాడు. అది యతనికి ప్రౌఢియు, తననివ్యాకరణమునకు గౌరవమునే కాని న్యూనత కాదు. ఇందు కొకజ్ఞాపకమును జూపవలయును. "అర్థ కిన లోపల యొక్కాన్యా" అని షష్ఠీ విభక్తిప్రత్యయము యొక్కను తన వ్యాకరణమందు చెప్పియున్నను ఆరూపమును తన భారతమం దెచ్చటను ప్రయోగించియుండలేదు. అంతమాత్రమున భారతకర్తకు "యొక్క" రూప మనిష్టమని చెప్పదురా? కాదు. ఒకయర్థమును తెలుపురూపము లనేకము లున్నప్పుడు ప్రయోక్తలు తన కిష్టమగురూపముచే నాయర్థమును తెలుపుట తప్పిదము కాదు. కాబట్టి 'పలికెదును' 'పలుకుదు' మొదలగు తద్ధర్మరూపముల వర్తమానాగామ్యర్థముల కనుగతముగ బ్రయోగించు శాస్త్రసంకేతముల నెఱిగిన మహాకవుల కది ప్రౌఢియే కాని దోషము కాదు.

ఇంక నాంధ్రశబ్ద చింతామణి నన్నయభట్టుడే రచించియుండునేని వర్తమానకాలములు తెక్కులు విడిచి యసమగ్రముగా లక్షణము చేసియుండునా యను నాశంకను గూర్చి చూతము. ఆగ్రంథ మెక్కడు చెప్పిన దన్నను అలోపము తుల్యమయ్యే యుండు ననునది

దూపకమువారికి సాధ్యసాధకము గాదు. మఱియు భారతములో గానబడుచున్న లక్ష్యములన్నిటికిని ఆంధ్రశబ్ద చింతామణిలక్షణములు లేమి వానికి విరోధము గాదు. చెప్పినలక్షణమునకు దానిచ్చిన లక్ష్యము విరుద్ధముగా నున్నచో నదిదోషము. లక్ష్యములకు లక్షణము చాలియుండలేదు. అంతియే కాని వేఱు గాదు. మఱియు నన్నయభట్టుడు లోకజ్ఞుడు గావున లక్షణము లేకున్నను లోకమందు గానబడు రూపములను తాను ప్రయోగించినవాడు. కావుననే ఆంధ్రశబ్దచింతామణిలో "నః కా" అను సూత్రములో షష్ఠీవిభక్తికి కుప్రత్యయము పరమగునపుడు నాగాగమము చెప్పుట యుంతకంటె నితర స్థలములందు నిషేధించుట కాదు. నిషేధములేని దానికి ప్రయోగము విరుద్ధము గాదు అని తెలుపుటకే "అని యిట్లు సభాపర్వంబునకళ్లు" అని ప్రయోగించియున్నాడు.

తిక్కనసోమయాజి నన్నయభట్టుహృదయమును తెలిసినవాడు కావుననే తానును లోకజ్ఞుడై ప్రయోగించినవాడేకాని వేఱుకాదు. అట్లు తాను ఆశ్వాసాంత గద్యమందు 'ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్య పుత్ర' అనుదానిలో, దన్ను ఉభయకవికి (నన్నయభట్టునకు) మిత్రుడు అనగా సరినిసమయుడను సమకరించువానిగా చెప్పికొనియున్నాడు. అట్లే విరాటపర్వము తృతీయాశ్వాసమందు 'అంకుశంబునక్రియ', 'భూరుహంబునదస' అని ప్రయోగించియున్నాడు.

సశేషము.

విలయనృత్యము

విశ్వనాథ వేంకటేశ్వరులు

పరమ దురాశాజ్వాలలు - దరికొని కాల్పంగ దగ్ధధాత్రీజమటుల్
నరకీటక దురితాంతః - కరణ ముఖలి జగము గ్రమ్మె గాఢ తమస్సుల్.

ఒక సహస్రపాత్తయిన కీటకము గ్రమ్మె - మెదడులియబట్టుచుఁ బరాక్రమించుపోల్కి-
కామదుర్ధర్షపుఁ బిశాచి గ్రమ్మె జగము - జీవనాడుల నెత్రు శోషిల్ల బట్టె.

సభ్యతపేరు పెట్టుకొని జాతులు జాతులు త్రుంగిపోవఁగా
బీభత్సదజాండమై కడలఁ జేర్చిన కామపిశాచ దంష్ట్రికా
త్యభ్యుదితోగ్రకీలలను దగ్ధమునై నుసియై నశించె దే
వేభ్యుల సృష్టియున్ మునులసృష్టియుఁ గృత్రిమ బుద్ధిబద్ధమై.

కృత్రిముఁడు గప్పె సర్వపృథివిన్ గనకాక్షుఁడు చుట్టెఁ జాపగాఁ
జిత్రపరాక్రమంబులను జేయరె మున్ను సురారు లిట్లు సా
ర్వత్రిక సర్వతోముఖ విపత్తి మునుంగగ ధాత్రి యెల్లన్
గృత్రిమ యంత్ర తంత్రములఁ గీడ్వడఁ జేసిరె నష్టచిత్తులై.

తలిమిదున్నినచేల తెలుగునఁ గంధులన్ జాల్వడి బిట్టుఘోషలు పౌనర్వ
గర్భమ్ము ప్రీలిన కతి యెండినా పృథ్వి కృత్రిమ యంత్ర విశిష్టి మెరయ
అప్రమేయ మనంత మాకాశమును మర్త్య లంఘనన్నైచ్య విక్లబత సుక్క-
బ్రహ్మాండ సరసీచర ద్భృంగములు. గ్రహమ్ములు 'రాకెటు' లొరసి మ్రోతలిడగ
వాయుభట్టారకుఁడు చేతవాతగాని - యూడిగమ్ముల బడి పొగ లుమియు చేద్వఁ
బంచభూతాత్మకం బగు ప్రకృతి మర్త్య-కృత్రిమేచ్ఛాక్రియలఁ బ్రతారితమయమ్యె.

ఒకఁడు రాకెటులోన నుఱికి కుజగ్రహం బాడిగిపోవఁగ మింట నోలసియాడు
ఒకఁ డదేమి యిదేమి యూర్ధ్వగామిని మహావాయుపథమ్ముల వ్రాలియాడు
ఒకఁడు తిమ్మకొలంది నుగ్గునావాసమ్ము కైలాసశిఖరిపైఁ గాలు పెట్టు
ఒకడు పంతముపట్టి యుడ్డీనగతి శింశుమారచక్రంబుపై బారసాచు
నదులఁ జెఱబట్టి కొండలఁ జదునుచేసి-పుడమి త్రవ్వించి సాగరమ్ములను బూడ్చి
తన బ్రతుకు నాల్గునాళ్ల తనువుపొంకు-నొకఁడు బ్రహ్మాండ మంతయు నుస్పలించు.

జాతివర్ణ ద్వేష ఘాతుకత్వము మహాసభ్యతా విజయ ప్రశస్తపథము
ఆపిపీలిక నృపర్యంత హింసారతి భూలోకశాంతి ప్రభుత్వగరిమ
మతధర్మకర్మసంతతి సర్వతో నాశ మవనిజంతుసమత్వ సువిలసనము
సన్యసంకీర్ణ మానవజాతి సంసృష్టి సర్వసమ్మేళనా ఖర్వబుద్ధి
నై విలయకాళి కుత్సితహాసవిషమజాండ జీవనాడికలందు నలమికొనఁగ
మనుజుఁడు పిశాచియై స్వీయ మాంసభోక్తయగుచుఁ జెఱలాడుదిక్కుల సంధవృత్తి.

నెఱిఁ గల్పించెఁ జరాచరంబుల జగన్నిర్మాణ, త ద్ధర్మముల్
తెలుగన్ ధీ తలక్రిందుగాఁగ జడసత్తావిస్ఫూర్తిన్ బ్రాణి తా
స్ఫురదారోహణ వృత్తి మర్త్యుఁడు జగద్భూతిన్ బ్రతారించు లా
వత్ప్రాణిప్రచయంబు లుత్తక్రియమై యల్లాడి ఘోషిల్లగన్.

జగదవనార్థమై చెలగు శక్తుల ముక్తవివేకుఁడై త్వరన్
దగిలి జగద్వినాశన విధాన వృథాత్త క్రుధోగ్రశీలియై
పొగ లుమియించుచున్ వలపు పుట్టిన దేశములెల్ల వల్లకా
డుగ దహియించి ప్రోవు లిడెదున్ తతి దుర్బలజాతి పీన్గులన్.

ఆవులించు శతఘ్నిశాస్యమ్మునం 'దగ్నిపిం' డాకి గోళముల్ గంపరింప
వ్రేలుచు దివిగప్వ 'విషవాయు' కేశపాశము నెత్తురోడుచు సంజగ్రమ్మ
'మృత్యుకిరణ' జిహ్వా మిలమిలలై 'మరతుపాకీ' దంష్ట్రికల దాకి కెరలిరూడ
'మారణఖని' లంబమాన వక్షోజంబు లుదర 'యంత్రశకట' మొరసికొనఁగ
మండు 'జలగామి' కరముల మండిపడుచు - యుద్ధనౌకలపై నెక్కి యుర్వియెల్ల
రేవురేవునఁ గంకాళ నృత్యరేఖ - వెలయ రణదేవతాచండి విక్రమించె.

అక్షయపాత్రతోడ మొదలై యటవర్తకమట్లు సాగి ధీ
శిక్షణ మొప్పఁజేయుచు విశిష్టము సభ్యతపేరుమీద హిం
సాక్షత ఘోరరూపమున సంబుధులెల్ల వడంక మిత్తియై
కుక్షిని నింపు సాధుజనకోటుల మాంసపు తిట్టు లుగ్రతన్.

ఒకజోలి యొకసొంటియును లేక విశ్వగర్భునియొడిఁ గూర్కుచు మునులవృత్తి
దపియించు నుత్తుంగ ధరణీధ్రములు మహారణ్యానిమధ్య విభ్రాజమాన
పౌరాణిక ద్రుమ ప్రతతులు సాగరాంతస్తపస్వులగు సత్వములు కూడ
మర్త్యతృష్ణాహేతి మణగిపోవుచునుండ మ్రుక్కుడిమనుజుల లెక్క యేమి

మారిమసగిన యట్టులు బారిసమరి - దాస్యలోహంపు టురుల బందాలు వైచి
యాత్మ నెలయించి జీవచ్ఛవాళిఁ జేసి - రాజు నను నీ శ్మశానసామ్రాజ్యమునకు.

తానే రాజట కర్త భోక్తయు నటన్ దానట్టి లోకంపు బా
ట్టై నిల్వన్ దనచుట్టు సర్వమును జక్రావృత్తిగాఁ బోనివో
లేనేలేదు నిజోగ్రకోప దవానోల్లీఢంబు నై భస్మమై
పోనేపోవును మర్త్యతృష్ణ యదిరా! భూతమ్ము లల్లాడెడిన్.

'అరుణహైందవ' ఋతుమతి పురాణపుఁ గలల్ గనుచుఁ గాలమునందుఁ గరఁగిపోవ
నిగ్రోమహాఖడ్గి నిలువుశృంఖలఁ ద్రెంచుకొన లేక భువిబ్రీల ఘోష వెట్ట
భరత దేశవ్యాఘ్రి ప్రారబ్ధ ఘనతమః పటలి డిందగఁ దనఃపరలనొంద
చీనికావృకము కార్చిచ్చుక్రమ్మిన మహారణ్యగర్భమునందుఁ గ్రాఁగిపోవ
కృష్ణజాతిమృగమ్ములు క్రిందుమీఁదు - తెలియనేరక యురుల బందీలు కాఁగ
రాజ్యతృష్ణాపిశాచికి రక్తబలుల - మర్త్య దానగూర్చు మృగయావిమత్తవృత్తి.

దేశము లెల్లఁ బండు సముదీర్ణ రమానవ నూపురారవం
బాకల ఘుల్ఘులల్ నెఱప నంగన యర్థపిశాచి, తృష్ణమై
లోకివమెత్తి సంద్రములలోఁ బడద్రోయును సస్యసంపదల్
గాసిలి యన్నవస్త్రముల కాటకమై జనపాళి ఘోషిలన్.

అన్నపు ముద్ద లాగికొని హస్తమునం దిడు గాజుముక్క నం
పన్న సమస్త వస్తుగుణ మంగళ దేవత లక్ష్మి జాడ్యతా
సన్న ధనాధి దేవతకు సానితనం బొనరింప నయ్యె నం
పన్నులు రిక్తులైచన నభాగ్యులు మిన్నులకెక్కి- మూషగన్.

ధన తృష్ణా రణదేవతా విలయనృత్యం బొప్పఁగన్ దుష్క్రియా
ఖని యీ మర్త్యుఁడునున్ మహోదర మృదంగంబూని వాయించుకొం
చును దుస్తాళలయోగ్రతుల్ నెఱపు, సంక్షోభిల్లి విశ్వస్థితి
ప్రణుతంబుల్ పరమేశు పీన్శ్రుతులున్ భంగించిన ట్లయ్యెడున్.

పాణినీయము - కావ్యభాష

(అనువృత్తము)

పోతుకుచ్చి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

పాణిని

ఈశాస్త్రమునకెల్లను మూలపురుషుఁడగు పాణిని మహర్షి తన శాస్త్రమును సంస్కృతవాఙ్మయమున కెల్ల విపులమగు ననుశాసనముగాఁ దాను రచించుటకుఁ దలపెట్టియుండెనని శ్రీ శాస్త్రిగారు వ్రాసినట్లు అప్పటికింకను లేనిదిగానో యేర్పడియుండిన వైదికకర్మోపయోగి భాషను మాత్రమే యనుశాసింపఁ దలఁచెనని నిర్ధారింపఁగా నింతటి విపులమగు వ్యాకరణమును రచింపవలసిన యవసరము లేదు. విస్తృతమగు వేదవాఙ్మయమును సంస్కరించుటకుఁగా వాఁ డిట్లు చేసియుండెనని మన మూహింపవచ్చునుగాని యాతఁడు ఛందోమాత్రవిషయకము లగు శబ్దముల యనుశాసన విషయమున "ఛందసి" అని ఛందోగ్రహణమును, భాషామాత్రవిషయకము లగు శబ్దముల విషయమున "భాషాయాం" అని భాషాగ్రహణమును చేయుచున్నాఁడు. ఈ ధోరణినిబట్టి పరిశీలించి చూచుచోఁ దక్కుఁగల శబ్దములు పరిశేషన్యాయమున నుభయవిషయకము లనకతప్పదు. పాణినీయమున నీయుభయవిషయకము లగు సూత్రములే యెక్కుఁవ గల వనుట కెవ్వరును విప్రతిపన్నులు కాఁజాలరు. అందుచే పాణినిమహర్షి వేదభాషకు మాత్రమే కాక లౌకికభాషకుఁగూడ నీ యనుశాసనము రచించియుండెననుట సిద్ధాంతితము. ఇదియేకాక శాస్త్రకర్త యేకాలఁదిగానో యున్న యా భాషకుఁ దరువాతను చేర్పఁబడఁజాలక యాకృతిగణాదుల నాశ్రయించె ననుటయు నసంగతమే కదా! ఇంతియేల, సంస్కృతవాఙ్మయమునెల్లను పాణినీయ మనుశాసింపఁజాలదె యని సాక్ష్యమిచ్చుటకు "పృషోదరాదీని యథోపదిష్టమ్" అను నొక్క సూత్రమే చాలియున్నది. పై వివరణములను బట్టి పరిశీలించుచో శ్రీ శాస్త్రిగారి వాదమునకుఁ బాణిని యనుకూలుఁడు గాఁడనుట స్పష్టము.

కాత్యాయనుఁడు

పాణినీయానుశాసనముగా నీతనిచే నంగీకరింపఁబడిన శిష్టవ్యవహారభాష. ఆనాఁటి కీతని మతప్రకారము శిష్టులనఁబడినవారిచే గడుంగడు జాగరూకతతో యాజ్ఞాది వైదికకర్మములలో మాత్రమే యుపయోగింపఁబడునది యగుటచే సంకుచితము ప్రకాశమును బొందుటకుఁ గాని వీలు గానిపించదు. అట్టి తీరులో దుర్గతసంప్రదాయకము లగు (పాణినిసూత్రము లౌకికములగు శబ్దములను సిద్ధింపఁ జేయుచుండఁగా మఱియొక విధమగు శబ్దములను సాధింపఁగల) వార్తికములను కాత్యాయనుఁడు రచించుటయు నసంగత మనకతీరదు. ఇదియేకాక సర్వవిధములఁ బాణినిమతమునే యనుసరించి యాకృతిగణాదులను నిర్దేశించి యుండుటచే కాత్యాయనుఁడును శ్రీ వాదమునకుఁ బ్రతికూలుఁ డనక తప్పదు.

పతంజలి

ఇఁక మహాభాష్యధోరణినిబట్టి శ్రీ శాస్త్రిగారి వాద మెంతవఱకు సమంజసమో పరిశీలింతము. మహాభాష్యకర్త ప్రతిపదోక్తపాఠరూపముగానే శబ్దముల ననుశాసింపవలయునా, లేక యుపాయాంతరముననా యని విచారించు సందర్భమునఁ బ్రతిపదోక్తపాఠము వ్యాకరణరచనకు నుపాయము గాదని నిరూపించుటకుఁగాఁ బ్రాచీనేతిహాసము నుపన్యసించెను.

"ఏవం హి శ్రూయతే—బృహస్పతి రింద్రాయ దివ్యం వర్షసహస్రం ప్రతిపదోక్తానాం శబ్దానాం శబ్దపారాయణం ప్రోవాచ. నాన్తం జగామ. బృహస్పతిశ్చ ప్రవక్తా, ఇంద్రశ్చాధ్యేతా. దివ్యం వర్షసహస్ర మధ్యయనకాలః, న చాన్తం జగామ, కింపునరద్యత్వే...... యః సర్వథా చిరంజీవతి వర్షశతం జీవతి......తత్ర చాస్యాగమకాలేనైవాయుః కృత్స్నం పర్యుపయు

క్తం స్యాత్......తస్మా దనభ్యుపాయః శబ్దానాం ప్రతిపత్తౌ ప్రతిపదపాఠః.........కిఞ్చి త్సామాన్య విశేషవల్లక్షణం ప్రవర్త్యమ్, యే నాల్పేనయత్నేన మహతో మహతః శబ్దౌఘాన్ ప్రతిపద్యేరన్ ఇతి."

పై సందర్భమునుబట్టి దేవతల గురువగు బృహస్పతి యంటి గురువునొద్ద నింద్రునంతటి మేధావి దివ్యసహస్రవర్షములు పఠించియుఁ దుదముట్టింపఁజాలని ప్రతిపదోక్త పాఠము నెల్లఁ బాణిని సామాన్యవిశేషలక్షణయుక్త మగు తనశాస్త్రముచే సంగ్రహించినట్లు విశదమగుచున్నది. అపారమగు నంతటి ప్రతిపదోక్తపాఠముకూడ వైదిక శబ్దప్రయోగి భాషామాత్రశాసకమే యనుట కెవ్వరును సాహసింపఁగలరా? ఇదియేకాక ధర్మలోకమునఁ జేయు యజ్ఞాదికర్మములవలనఁ గలుగు సుకృతరూపఫలములెల్ల సమర్థించుటకుఁగా చెప్పఁబడునది ఇది ఫలధర్మము యని చెప్పి కేవలస్వర్గధర్మము ఫలధర్మమియే కాని కర్మధర్మముకాదని యందఱు నేకగ్రీవముగా సంగీకరించినదియే. అట్టిచో నక్కడ వైదిక శబ్దప్రయోగిభాష యొక్కఁ దున్నదనుటగాని, లేదు శాసకమే ప్రతిపదోక్తపాఠమనుటగాని గగనకుసుమాయమానమే యగుచున్నది. ఇదియేకాక భగవానుఁడగు పతంజలి "సర్వే దేశాన్తరే" యను వార్తికమును వ్యాఖ్యానించుచు "ఉపలబ్ధౌ యత్నః క్రియతామ్, మహాన్ శబ్దస్య ప్రయోగవిషయః......వాకోవాక్య మితిహాసః పురాణం వైద్యక మిత్యేతావాన్ శబ్దస్య విషయః... సన్త్యప్రయుక్తా ఇతి వచనం కేవలం సాహసమాత్ర మేవ" అని చెప్పియున్నాఁడు. అప్రయుక్తములకును నీశాస్త్ర మవ్యాప్తమగుచున్నదని పూర్వపక్షి యాక్షేపింపఁగా నీ భాష్యము నుపన్యసించి పై నుదాహరించిన వాఙ్మయము నంతయు నీశాస్త్రము శాసించి యున్నదనియు, నట్టివాఙ్మయము నెల్లను బరికించినఁగాని శాస్త్ర మప్రమాణ మనుట కేవలము సాహసమే యనియు నిరూపించి కావ్యేతిహాసపురాణాది సకల వాఙ్మయమునకును బాణినీయ మనుశాసకమే యని మహాభాష్యకర్త కంఠోక్తముగా మనకు విశదపఱిచియున్నాఁడు. మఱియు "అజే ర్వ్యఘఞపోః" అను సూత్రమునఁ బ్రాజితృశబ్దసాధుత్వమును విమర్శించుచు "ఇదమపి సిద్ధంభవతి, ప్రాజితేతి, కింభో ఇష్యత ఏతద్రూపమితి బాఢ మిష్యతే-ఏవంహి కశ్చి ద్వైయాకరణ ఆహ, కోఽస్య రథస్య ప్రవేతేతి, సూత ఆహ, అహ మాయుష్మ న్నస్య రథస్య ప్రాజితేతి, వైయాకరణ ఆహ, అపశబ్ద ఇతి, సూత ఆహ, ప్రాప్తిజ్ఞో దేవానాంప్రియో న త్విష్టిజ్ఞః, ఇష్యత ఏతద్రూప మితి, వైయాకరణ ఆహ, అహో ఖల్వనేన దురుతేన బాధ్యామహే ఇతి, సూత ఆహ, న ఖలు వేఞః సూతః, సువతే రేవ సూతః, యది సువతేః కుత్సా ప్రయోక్తవ్యా దుస్సూతేనేతి వక్తవ్యమ్" అని సూతవైయాకరణ సంవాదము నొకదానిని దృష్టాంతీకరించియున్నాఁడు. పై సంవాదము కావ్యభాషకే కాక యానాఁటి వ్యావహారికభాషకుఁ గూడ పాణినీయ మనుశాసకమై ప్రమాణీకరింపఁబడియున్నదని నొక్కి వక్కాణించుచున్నది. ఇట్టిభాష్యము లెన్నియో శ్రీ శాస్త్రిగారివాదమునకుఁ బ్రతికూలములుగాఁ గానవచ్చుచున్నవి. కావున పతంజలిభగవానుఁడును శాస్త్రిగారివాదము నంగీకరింపఁ డనుట విస్పష్టము.

ఇదియే కాక పై సంవాదమునఁ వైయాకరణుఁ డపశబ్దప్రయోగము చేసితివని సూతు నాక్షేపించుటయు, వాఁడును తాను ప్రయోగించిన ప్రాజితృ శబ్దము సాధుశబ్దమే యని సమర్థించెఁగాని "దుస్సూతేనేతి వక్తవ్యమ్" అని వైయాకరణుని బరిహసించుటయుఁ జూడఁ గావ్యభాషలో వలెనే, నాఁటి వ్యావహారిక భాషలోఁ గలిగిను నపశబ్దప్రయోగము దుష్టమైయుండె ననుట సర్వజనసమ్మతి మనకఁ దెలియును. ఇది యంతయు నట్లుండ నాకాలమునను సంస్కృతభాష సర్వజనోపయోగిదేశభాషగా నుండియుండె లేదను శ్రీ శాస్త్రి గారి మఱియొక సిద్ధాంతముకూడ సంగతముకాదని తీయనై పరిశోధింతము. పై నుదాహరించిన సూత సంవాదమే యాకాలములోని సర్వజనులును సంస్కృతభాషనే దేశభాషగా చేర్పఱచికొని వ్యవహరించుచుండెడివా రనుటకుఁ బ్రబలనిదర్శనమై యున్నది. "ఏతస్మిం శ్చాతిమహతి శబ్దస్య ప్రయోగవిషయే తే తే

శబ్దాస్తత్రతత్ర నియతవిషయా దృశ్యన్తే. తద్యథా- శవతిర్గతికర్మా కమ్బోజేష్వేవ భాషితో భవతి, వికార ఏనమార్యా భాషన్తే శవ ఇతి. హమ్మతి స్సురాష్ట్రేషు, రంహతిః ప్రాచ్యమధ్యేషు, గమిమేవ త్వార్యాః ప్రయుఞ్జతే, దాతిర్లవనార్థే ప్రాచ్యేషు, దాత్ర ముదీచ్యేషు." అను భాష్యమును దక్షిణోత్తరదేశములలో ననేక విధములగు వికారములతో నీభాష వెలయుచున్నదని సుస్పష్టముగా నుద్ఘోషించుచున్నది. ఈ గీర్వాణభాష యే కాలములో నో యొకకాలములో దేశదేశములను సర్వజనవ్యవహారోపయోగిదేశభాషగా నుండినచోఁ గా నిట్టి వికారములకు లక్ష్యభూతమై యుండెదని నిస్సంశయముగా మన మంగీకరింపవచ్చును. ఇంతయేల, సంస్కృతమున కపభ్రంశరూపమే ప్రాకృతమని మీ రంగీకరించినదే కదా! అట్టిచో మహారాష్ట్రాదిదేశములలో నెంతకాలమునుండియో దేశభాషగా నుండి యవాంతరభాషల నెన్నిటినో సృజించి శాఖోపశాఖలలో నలరారుచున్న యీ ప్రాకృతభాష మీమతప్రకారము శిష్టమై యాకరణమాత్ర వ్యవహృత మగు సంస్కృతమునుండియే కలిగియున్నదనుట న్యాయదూరమనఁ గలరు. వాల్మీకిమహర్షి తా నీ ప్రాకృతసంస్కారమున కాద్యమూలపురుషుఁడై వ్యాకరణమును రచించియుండుటచే రామాయణ కాలమునాఁటికే సంస్కృతమునకన్న విలక్షణముగా నీభాష వృద్ధిపడియున్నదని మన మూహింపవచ్చును. ఇట్టి నిదర్శనముల ననుసరించి రామాయణకాలమునకన్న పూర్వమునుండియే చిరంతనముగా సంస్కృతభాష సర్వజనసాధారణముగా నన్ని దేశములయందును వ్యవహరింపఁబడియున్నదనియుఁ దరువాత నయ్యది క్రమక్రమముగా వికారమును బొందుచు విక్రముగా (సాధ్వపభ్రంశాత్మకమై) వ్యవహారములోఁ గొంతకాలమునుండి మఱికొన్ని నాళ్లకు పాళీ, హిందీ, బెంగాళీ మొదలుగాఁగల శాఖోపశాఖలతో నేర్పడియున్న ప్రాకృతభాషా మహావృక్షము నొకదానిని గల్పించియుండును. ఈ సంస్కృతభాషయే యేపద్ధతి ననుసరించి తత్తత్కాలములలో సర్వజనవ్యవహారోపయోగిగా నుండి యీ ప్రపంచమునందలి భాషాకుటుంబమున కెల్లను మూలభూతమై సకలభాషాప్రపంచస్రష్టికర్త యనఁదగినదను సమర్థించి మర్త్యభాష యని జగత్తీయమానముగా శ్లాఘింపఁబడుచున్నదని మనము సిద్ధాంత మొనరింప వచ్చును. ప్రాచీన వాఙ్మయమెల్ల నిట్టి సిద్ధాంతమునే స్థిరీకరింపఁ గలిగియున్నది. భోజచరిత్రాదిప్రబంధము లన్నియు నీవిషయమునఁ బ్రత్యక్షసాక్ష్యము నిచ్చుచున్నవి. సంస్కృతము సర్వజనోపయోగిదేశభాషగా నుండె నను నీవిషయమును మునుముందు విపులముగా వ్రాయఁదలఁచినవాఁడ నగుటచే నింతటితో నీవిషయమును వదలివేయుచున్నాను. ఇదియంతయు నిట్లుండఁగా మహాభాష్య భోరణినిబట్టి వైదికలోకోపయోగిశిష్టవ్యవహారభాష యనునది యొకటి కల దనియుఁ, బాణినీయ మంతయుఁ దన్మాత్రానుశాసకమే యయియున్నదనియు, నందుచేఁ గావ్యభాషానుశాసకముగా మఱియొక వ్యాకరణము గల్పింపవలసి యున్నదనియు, శ్రౌతస్మార్తాది కృత్యకర్మములలోఁ దక్కఁ దక్కిన స్థలములలో నపశబ్ద ప్రయోగమా దోషాపాదకమే కాదనియు, సంస్కృతభాష సర్వజనోపయోగిదేశభాషగా నేకాలములోను నుండలేదనియు శ్రీశాస్త్రిగారు వ్రాసిన సిద్ధాంతములు వైదుష్యమునఁ జర్చించినచో ప్రమాణములై యుండలేదని లోకమునకు దెలుపుచు నా వ్యాసము నింతటితో ముగించుచున్నాను.

నవ్యసాహిత్యం - దానివుద్దేశం

యలమంచిలి వెంకటేశ్వరరావు

సెప్టెంబరు భారతిపత్రికలో శ్రీ కొడవటిగంటి కుటుంబరావుగారు "సాహిత్యం ఎందుకు" అనే ఒకవ్యాసం రాశారు. దానిలో నా కక్కడక్కడ కొన్ని సందేహాలు కలిగినాయి. వాటి నివారణార్థం జిజ్ఞాసాభావంతోనే ఈవ్యాసం రాశాను. ఈప్రశ్న అనాదికాలంనుంచి ఎన్నివ్యాఖ్యలు చేసినా విడిపడక అలానే వస్తున్నది. ప్రయత్నాలుమాత్రం జరుగుతూనే వున్నాయి. నాయీచాలప్రయత్నం ఇంకాకొంత మందికి ఈవిషయాన్ని ఆలోచించటానికి ప్రేరణ ఇస్తుందనే ఆశ. నావిమర్శలో తప్పులుచూపితే నమస్కారాలుచేసి స్వీకరిస్తాను.

"రచన ఎందుకు? ఒకవ్యక్తి తన పంచేంద్రియములయొక్క సహాయంతో తనమనస్సు సంపాదించిన జ్ఞానాన్ని ఇతరులకు సులువుగా అందచేయటానికి." అని ప్రారంభించారు. ఇక్కడ మనస్సుశబ్దం బుద్ధికి పర్యాయంగా వాడినట్టున్నారు. అదికూడ స్థూలజ్ఞానమే నన్నారు. జ్ఞానాన్ని పెద్దలు స్థూలజ్ఞానం, సూక్ష్మజ్ఞానం అని రెండుగా విభజించారు. స్థూలజ్ఞానం అంటే తనుకాక మిగిలినవస్తు-జంతుసముదాయాన్ని జ్ఞానేంద్రియములద్వారా గ్రహించగలగటమనీ, సూక్ష్మజ్ఞానమంటే అంతరంగానికి సంబంధించిందనీ-అనగా తన పూర్వసంచిత అనుభవాలు లేక కల్పనద్వారా సృష్టిరహస్యాన్ని గ్రహించటం. ఇప్పుడు మనం ఆలోచించవలసింది సాహిత్యంఎందుకు అనేతలకట్టుకు క్రింద చెప్పినపరిభాషకు సంబంధం సరిపోతుందా అని. దీనికి సమాధానం నాహృదయకోశంనుంచి సరిపోదనే వస్తున్నది. సాహిత్యం భావప్రధానం; బుద్ధిప్రధానం గాదు. సాహిత్యంలో బుద్ధి భావాన్ని అనుసరిస్తుంది. (సాహిత్యంఅంటే కావ్యాలు, నాటకాలు, నవలలు, కథలు నాఅర్థం. నాకివ్యాసంలోకూడ అంతవరకే చెప్పబడ్డది.) కల్పన దానికి రమణీయతకలగచేస్తుంది. సాహిత్యం అంటే రాగతత్త్వం, లేక వ్యాపకయుతత్త్వం, బోధకతత్త్వం, కల్పనాతత్త్వం ఈనాలుగింటిసముదాయమనుకొంటాను. వీటిలో ఏది పనిచేయకపోయినా రచన శిథిలమై పోతుంది. తరువాత 'మంచిజ్ఞానం—చెడుజ్ఞానం, పనికివచ్చేజ్ఞానం—పనికిరానిజ్ఞానం.' అనిచెప్పి వేదకాలంలో పనికివచ్చేది మంచిదీఅనుకున్నది ఒకచోట పోగు పెట్టారు అని రాశారు. ఈపనికిరావటమూ మంచిదీ అనేదానికి పరిభాష చెప్పలేదు. పనికివచ్చేది—పూటకి సద్దుకు అక్కరకువచ్చేది అని అర్థమా? అలాఅయితే పనికివచ్చేది సాహిత్యంలో ఒకఅప్రధానాంగమేకాని సాహిత్యం కాదు. పనికివచ్చేజ్ఞానం, లేక కళ లోకి వడ్రంగం, కమ్మరిపని, బంగారుపని మొదలైనవి తీసుకో వచ్చు. రెండోది లలితకళ. ఇది ఎప్పుడూ ప్రత్యక్షంగా వుపయోగించేది కాదు. (దీన్నిగురించి ముందుచెప్తాను.) పనికివచ్చేశబ్దానికి వుపయోగించేశబ్దం వాడే అపార్థం లాగావు అని అనవక్కరలేదు. క్రిందివుదాహరణలో స్పష్టమవుతుంది. ఈనాడు "మంచిదనిపించిన జ్ఞానం రేపు చెడ్డదిగాపరిణమించుతుంది." అనిరాస్తూ మారేజ్ఞానానికి "సూర్యుడు తూర్పుసముద్రంలోపుట్టి భూమిచుట్టూ ప్రదక్షిణంచేసి పడమటిసముద్రంలో అస్తమించుతున్నాడు" అనేవుదాహరణతరువాత అపవాదంలాగ ఎప్పటికి మారనిజ్ఞానంవుంది. "ఎనిమిదిమూళ్లు ఇరవైనాలుగు" లాటిది అన్నారు. ఈరెండువుదాహరణల్లో సాహిత్యానికి, జ్ఞానానికి ఎటువంటిసంబంధాన్ని జోడించారో, ఎంత సూక్ష్మం ఆలోచించగలిగారో స్పష్టమయింది. ఈరెండు సిద్ధాంతాలు వాస్తవంగా స్థూలసిద్ధాంతాలు. సూక్ష్మరహస్యం తెలుసుకోవటానికి బాహ్యప్రకృతిని పట్టుకువేళ్ళా

కే పాశ్చాత్యులూ వైజ్ఞానికులు మరచి భారతీయదర్శన శాస్త్రాన్ని కపిలసిద్ధాంతాన్ని ఆశ్రయించాలి. అప్పుడు కాని మానవిజ్ఞానం ఇంకా వున్నదని తేలదు. సమస్త సృష్టిలో ఆత్మప్రకాశనప్రవృత్తి సూక్ష్మాతిసూక్ష్మ రూపంతో దాగివుందనీ, అంటే ఒకే ఏకశ్శక్తి—చేతనశక్తి పనిచేస్తున్నదనీ మన ఉపనిషత్తులు బోధించిన జ్ఞానం మారదు. ఆధునిక వైజ్ఞానికులు పైతం ప్రత్యేక అణు పరమాణువులో చేతనశక్తి ఒకటి పనిచేస్తున్నదని ఒప్పుకున్నారు. ఏకకంగా బ్రహ్మాండాలూ సూర్యుని చుట్టు అష్టగ్రహాలు తిరుగుతూన్నట్లు ఆదేవిధంగా అణువులోనూ కూడా సూక్ష్మపరమాణువుల్లో సయితం కన బడుతోంది. ఇది సృష్టియొక్క ఆత్మప్రకాశం కొరకు జరిగే ఉద్యమప్రవృత్తిని సూచిస్తుంది. కేవలం సత్త్వమే కాదు. దానిలోపల అవ్యక్తచైతన్యం నిద్రమానమై వుంది. అదిమాత్ర అనేకరూపాల్లో తనను వ్యక్తపరు స్తోంది. ఈ చైతన్య ప్రభావంవల్లనే సృష్టిలో ప్రతి వస్తువు ప్రతిక్షణం భావం తిరోభావంతో ఎలాయు మాన మవుతున్నది. ఈ పరిక్రమం నిత్యానంత ప్రమైన ఆనందమయసంగీతానికి తాళం వేస్తున్నది. మానవుడు ఈ చైతన్యంవల్లనే ప్రేరేపింపబడి సృష్టిలోని మధుర సంగీతాన్ని తన భావస్వరాల్లో పాడుతున్నాడు. ఈ సంగీతానందమే భారతీయకళకు ప్రాణదాత. దీని కంటె కూడ అపరిమితశీలమైన జ్ఞానం ఇంకొకటి వుంది. సుఖందుఃఖం. ఈ సుఖదుఃఖాలనుంచే నవరసాలు, సుప్పుడికూడు సంచారిభావాలు పుట్టినవి. ఈ సుఖ దుఃఖాలే సాహిత్యానికి మూలాధారం. మానవు డున్నంతవరకు ఇవి రెండూ కొంతలోనే వుంటాయి. వీటినే మూలప్రవృత్తు లంటారు.

తరువాత సమస్తపదార్థ్యాలూ, శాస్త్రాలూ, పురాణములూ, కావ్యములూ, కళలూ, ఛందస్కాలమ్ములూ వీటన్నిటికీ వేదాలే బీజమన్నారు. ఆశ్వేషణ ప్రకారం ఇప్పటివరకు లభించిన ప్రమాణాలనుబట్టి అందరు సమ్మతించకరిప్పరు. కాని అంతమాత్రాన వేద ములవిలువ అధికంకాలేదు అన్నారు. అదెట్లా కుదురు తుంది! వారిలెక్కప్రకారం సమస్తసాహిత్యానికి తల్లి వేదమేగా! తల్లిప్రభావం పుత్రునిమీద ఎంత పడు తుందో, పుత్రుడు ప్రతిష్ఠపొందటానికి తల్లిలోంచి ఏమేమి మంచిగుణాలు అతనికి లభించినవో అన్నిను బాలకు తల్లి శ్రద్ధాపాత్రమేగా!

"మానవుడు అనేకప్రకృతిప్రేరేపణల (Instincts)కు లోనవుతున్నాడు. అటువంటిప్రేరేపణలలో జ్ఞానాన్వేషణ ఒకటిమాత్రమే" అన్నివాటి ఆప్రేరేపణ లేమిటో వరసగా వ్రాసి చివరకు "చిరాకాగి యూవస్తా నట్టుబట్టి బ్రహ్మాండంలో ప్రతి అంగుళము జయించ వచ్చును" అని ప్రేరేపించిందన్నారు. ఈఅభిప్రాయం తోనే వ్రాసిన "శైలబాలా" అనే ఒకకథ కీర్తి సం పాదించింది. దానిలోకూడ ఇదేక్రమం వుంది. కాని అదికథ వ్యాపయ కళ్యంతో కూడుకున్నది. కనుక పెద్దగా పూర్వాపర సంబంధాలు వెతక నవసరంలేదు. కాని ఇక్కడ నమాత్రం చాలావివాదాంశం. ఇంకానుంచు "జ్ఞానానికి పిల్ల పుట్టింది. అసలుజ్ఞానం ఇదే! అన్నాడు మానవుడు. భగవంతుడిస్వరూపం అవగాహనచేసుకునే టందుకు ప్రయత్నం చెయ్యటమూ, ఆ తరువాత అతన్ని పరిశీలించటానికి ప్రయత్నించటమూ, ఇదే ప్రతి మానవుడికి కర్తవ్యం!" అని రాశారు. ఈ క్రమ వికాసాన్ని ఏ ఆధారంమీద వూహించినారో మరి నాకు అర్థం కాలేదు. మన భారతీయ దర్శనశాస్త్రం ప్రకారంగానీ, లేక మనోవిజ్ఞానాన్ని ఆధారంచేసుకుని గానీ ఆలోచించితే ఈ వూహ నిరాధారం. అసలు 'జ్ఞానం ఇదే!' అని తెలిసినవాడు ఎవ్వడూ బ్రహ్మాం డంలో ప్రతి అంగుళము జయించాలని బయలుదేరడు. (ప్రకృతి - బాహ్యజ్ఞానమే పరమజ్ఞానమనుకునే పాశ్చా త్యులు బయలుదేరవచ్చు) అసలు జ్ఞానమంటే వాళ్ళావ లో పూర్ణ ఆత్మప్రకాశమని చెప్పతాను. పూర్ణ ఆత్మ ప్రకాశాన్ని గ్రహించినవాడు "అహం" శబ్దాన్ని మర స్తాడు. అతను అణుపరమాణువులో తననే చూస్తాడు. సృష్టిలోని దేనికంటె తాను తక్కువనే భావం కలిగి వున్నాకే పూర్ణ ఆత్మజ్ఞానకంపన్ను డని నర్తు. ఎదుట ఇంకొక వస్తువు వుంటేగా తను జయించేది? ఒకే రూపాన్ని తను జయించే దేముంది? జ్ఞానవిహీనుడై

వంతవరకే నిజగీష వుంటుంది. తాను గొప్పవాణ్ణను కుంటాను. "అయంపరో౽యం లఘుచేతసాం...... ఉదారచరితానాంతు వసుధైవకుటుంబకమ్." అక్షరాలు రానంతవరకే నేను మహాజ్ఞాని ననుకునేది. జ్ఞానవికాసంతోపాటు ధర్త్ర్యపారిశబ్దాల్లో తన తుచ్ఛతకూడా పెరుగుతుంది.

సరే ఇక ముందుకు పోదాం. "సృష్టిలోవున్న శక్తులనూ, తనకు ప్రకృతి ప్రసాదించిన శక్తులనూ దుర్వినియోగపరచకుండా మానవుడి స్వేచ్ఛను అవసరమైనంత వరకు అరికట్టటానికిగాను న్యాయచట్టము నీతిచట్టము పుట్టినై." ఈ వాక్యాలు శాస్త్రాన్ని నుసరించి రాశారో, లేక మధ్యయుగపు కవులు లక్షణగ్రంథాలే లక్ష్యగ్రంథా లనుకున్నట్లు నీతిచట్టాన్నే సాహిత్య మనుకుని రాశారో వారే చెప్పాలి. ఎందుకనగా, సాహిత్యానికి నీతిచట్టానికి ఎక్కువ ప్రత్యక్షసంబంధంలేదు. తరువాత ఇక్కడ చేసేది సాహిత్యచర్చ. ఇంక చూడోతె, ఆదిమసాహిత్యం ఈనియమాలను తీసుకు బతులుదేరలేదు. ముందు ఈ చెప్పింది ఎంత నిజమో చూచుకుని సాహిత్యచర్చకు దిగుదాం. ఈ నీతిచట్టాలు మనుష్యుణ్ణి బంధించటం ఎలా? మన భారతదేశానికి నీతిచట్టం లేదు. ధర్మచట్టం అనండి. వ్యక్తిగత స్వార్థసాధనకొరకు ఉపయోగింపబడే వుపాయాలు నీతి అనిపించుకుంటాయి. అవే సామూహిక స్వార్థసాఫల్యంకొరకు ప్రయోగింపబడినప్పుడు ధర్మం. ధర్మం అంటే మంచిచెడ్డలసమన్వయం. ఒకవైపు సమాజపుశ్రేయాకళ్యాణబంధనము, రెండవవైపు నిర్లిప్త ఆత్మనివేదన. ఇదే భారతీయుల ధార్మికనీతే మత. అజ్ఞానంలోంచి జ్ఞానమార్గానికి పోవటానికి సాధనంగావుంటానికే ఈ నియమాలు ఏర్పడినయి. స్వేచ్ఛను కట్టివేయటం ఏముంది? పిల్లవాడిఎదుట కత్తివుంటే చెయ్యికోసుకుంటాడని, అతన్ని అటు వెళ్ళవద్దనటంలో స్వేచ్ఛను అరికట్టటం ఏముంది? అజ్ఞానులకే మూర్తిపూజ, రాళ్ళపూజాను. తరువాత జ్ఞానికి మూర్తి ఎందుకు? సరస్వతికి నాలుగుచేతులు, వీణ తగిలించి మూర్తిని తయారుచేసి పూజించమన్నది అక్షరాలు నేర్చుకునే వాడికా, లేక విద్వాంసుణ్ణి కూడానా? పతిపరాయణ స్త్రీ పతిఆజ్ఞలో వుండటం, తెలివిగల స్త్రీ చెప్పినట్లు పురుషుడు నడచుకోవడం ఇవి వారి స్వేచ్ఛకు అడ్డంకు ఏం కలిగించుతాయి? లోభాన్ని ప్రేమ అనుకునే యూటోపియనులకు ఒకరిమాట ఒకరికి స్వేచ్ఛాభంగానికి కారణం అవుతుంది. సమాజపు నియమాల నిజానిజం, లాభాలాభాలు తెలుసుకునేముందు మానవప్రకృతిని అర్థం చేసుకోవాలి.

మనుష్యప్రపంచం ప్రకృతియొక్క శ్రేష్ఠరచన. దానిలో ఒకవైపున కరుణ, ప్రేమ, ఉదారత, క్షమ, సానుభూతి మొదలైన అత్యద్భుతదృశ్యాలు కనుబడుతుంటే, ఇంకోవైపు ప్రతిహింస, రక్తపిపాస, విశ్వాసఘాతం, జీవనసంగ్రామపు భీకరప్రచండజ్వాలలు అట్టహాసంగా మనుష్యత్వాన్ని సమూలక మ్రింగవలెనని కుతూహలపడుతుంటాయి. ఒకవైపు స్వాతంత్ర్యలిప్స డిండిమవాదం చేస్తుంటే, రెండోవైపు దాస్యజీవనం అతిదుర్భరంగా కనబడుతుంది. మనుష్యజగత్తులో ఒకే పర్యాయం రెండుభావాలు నిరంతరం యుద్ధంచేస్తుంటవి. నిరంతరయుద్ధంలో ఘాత ప్రతిఘాతాల్లోనుండా పోతూ తనను పైకితేల్చుకో చూడటమే మానవుని ప్రజ్ఞ. నిరంతరం అధోగతికి లాగు ఇంద్రియాలతో యుద్ధంచేసి, సేనతో దెబ్బలుతినికూడ ప్రచండపరాక్రమం చూపి సేనను జయించి సింహనాదం చేస్తూ ఉల్లాసంగా ఇంటికి తిరిగివచ్చు సిపాయిలాగు, తన ప్రకాశం పొందగలగటమే మానవజీవనసాఫల్యం. (ఆదర్శవాదపు సాహిత్యంకూడ దీన్నే బోధిస్తుంది.) ఇందులోనే అక్షయ సౌందర్యం వెలుగుతూవుంటుంది. ఈ సౌందర్యంలోనుంచే సమస్త శాస్త్రాలు, కావ్యాలు, సాహిత్యమూ వెలువడుతుంది.

మానవుడి ఈ విరుద్ధప్రవృత్తులే సమాజాన్ని సృష్టించినవి. ప్రకృతి ఈద్వయాన్ని ఒకదాని ఎదుట ఒకదాన్ని దృఢంగా నిలబెట్టింది. మానవుడు సామాజిక జీవం; ఒంటరిగావుండలేడు. ఒకవైపు సామాజిక ప్రవృత్తి సామూహికంగా వుండమని ప్రేరేపిస్తే ఇంకోవైపు స్వార్థభావన సమాజంనుంచి విడతీయ యత్నిస్తుంది.

ఒకవైపు సాంఘిక ఏకీభావమును కలిగించు వివేకప్రవృత్తి అతనిని మహత్తరమైన స్వర్గసోపానాలు ఎక్కిస్తుంటే, రెండవవైపు స్వార్థపిపాస మనుష్యుల్లోంచి క్రిందకు తోస్తుంది. ఇది మానవజీవితంలో జరిగే నిత్యసంఘర్షణ. మానవప్రకృతి సతతం క్రిందకే దొర్లుతుంటుంది. అందుకే సహకారం కావాలి. ఆసహకారంకోసమే నియమాలు ఏర్పడ్డవి. ఈ నియమాలు ఈ జ్ఞానం సమాజశాస్త్రంలో వుంటాయి. శుద్ధసాహిత్యంలో కావు. శుద్ధసాహిత్యం దానికి చలనశక్తిని కలుగచేస్తుంది.

ఆ సాహిత్యంలో బాహ్యప్రకృతిని జయించాలనే భావం కనుపడదు. ప్రకృతియొక్క అనంతరూపాలు, అనంతవుపకారాలు ఆదికవిహృదయాన్ని విస్మయవిముగ్ధుని చేసినాయి. అతని శ్రద్ధాపూర్ణ హృదయంనుంచి "కస్మై దేవాయ హవిషా విధేయం" అనే శాలకులక్షవాక్కులు అమృతాన్ని వర్షించినాయి. ప్రకృతియొక్క ప్రతిదేవత సూర్యుడు, చంద్రుడు, గాలి, జలము-వీటి యజ్ఞం ప్రారంభించారు. సంఘసౌభాగ్యానికే యజ్ఞం చేసేవారు. పరస్పరం ఒకచోట గూడి గొప్ప భావాలు ఆలోచిస్తూ వుండేవారు. ఆవుల్లాసపూర్ణవుద్గారాలే సామగీతాలు.

తరువాత ఆకర్మకాండను మరింత పెంచి తమ స్వార్థంకొరకు బ్రాహ్మణగ్రంథాలు రాశారు. కాని జ్ఞానమార్గాన్వేషకులను అవి ఆపలేకపోయినవి. వారి ఆత్మ చింతన అలక్ష్యశక్తిని దర్శిద్దామనే వారిపిపాస. ఇవన్నీ మనకు వుపనిషత్తుల్లో దొరుకుతాయి. భౌతికవిజ్ఞానానికి జ్యోతిశ్శాస్త్రం, కర్మకాండలకు కల్పగ్రంథాలు, సామాజికజీవితాన్ని బోధించటానికి వ్యవహారశాస్త్రం ఇటు తరువాత రచించబడ్డాయి. ఆ సాహిత్యం అలక్ష్యశక్తినే వుపాసించింది. వారిదృష్టిలో ఈ బాహ్యప్రపంచం సూక్ష్మప్రపంచంలోకి చేర్చే సాధనమేకాని సాధ్యం కాదు. ఆదిమజ్ఞానాన్ని అర్థం చేసుకోవాలంటే ఈమాట సర్తువుండాలి. ఇంకోవిధంగా అర్థంచేసుకోవటానికి వేదాలకంటె ముందు రచించబడ్డగ్రంథాలు లేవు.

వేదకాలంనాటినుంచి మానవజాతి క్రమంగా అధోగతికి వెళ్ళిందంటారు. ఇది వికాసవాదానికి విరుద్ధం. ఇది సాహిత్యానికి నిరాశను, నాస్తికత్వాన్ని బోధిస్తుంది. మానవహృదయంలో నాటుకున్న జ్ఞానాంకురం ఒకప్పుడు పెరగటం ఆగినా, నశించదు. అనుకూలసమయాన్ని పొంది వికసించుతుంది. దీని నిదర్శన మనభగవద్గీత. ఉపనిషత్తులు బోధించే కాలజ్ఞానం భగవద్గీతకాలంలో త్రైకాలిక చిరంతనరూపాన్ని పొందింది. సాంఘిక వికాసాన్ని గురించి చెప్పనవసరంలేదు. భారతకాలంలోని సాంఘికవిశృంఖలత క్రమంగా నశించింది. భాషలో, లిపిలో, జ్ఞానంలో అన్నివిధాల వికాసం కనబడుతునేవుంది. క్రమంగా అధోగతికి వెళ్ళిందనటం ప్రౌఢజ్ఞానంకంటె బాలజ్ఞానం గొప్పదనటమన్నమాట.

"సంస్కారము పెరుగుతున్నకొద్దీ చట్టరూపమైన న్యాయమూ నీతీ తరిగిపోవాలి. ఇప్పుడు న్యాయచట్టం చేసేపని అప్పుడు సంస్కారమే చేస్తుంది. (ఈనాడు మనం మన ఆడవాళ్ళను భర్తలతో సహగమనం చేయించకుండా ఉంచటానికి ఒకచట్టం అవసరంలేదు.)

వ్యాసకర్తదృష్టిలో ఇది సంస్కారరూపం తాల్చింది. సంస్కారమంటే ప్రారంభంలో మంచిదయివుండి, మధ్యలో లక్ష్యభ్రష్టత కలిగినప్పుడు దాని స్థూలరూపంమీద పట్టిన తుప్పును వదలించటమన్నా కావాలి. లేక మెరుపటవున్న వస్తువులో లోటును పూర్తిచేయటమన్నా కావాలి. ఇక్కడ ఈ రెంటిలో ఒకటి లేదు. ఈ సహగమనం చట్టసమ్మతమైన నియమం కాదు. అది ఒక భావం. స్త్రీపురుషుల దాంపత్యప్రేమాధిక్యఫలమే సహగమనం. ప్రేమవున్నవాళ్ళను లేనివాళ్ళను మొరటుతో వేసి అంటకట్టి బలవంతంగా తగలపెట్టుతూ అతిచేయటమే దాని నిరాకరణకు కారణం. వైదిక ధర్మంలో కర్మకాండ, జంతుబలి పెరిగినప్పుడు బుద్ధుడు పుట్టి దానిమూలసిద్ధాంతంమీద ధ్యాన మీయక యావత్తు వైదికధర్మం అబద్ధమన్నాడు. అది అందరూ సంస్కారమేననుకుని దానిని ఆదరించారు. కాని శంకరాచార్యులు వచ్చి మళ్లీ యథావిధిగా ప్రారంభించారు. ఇప్పుడు మాత్రం ప్రేమాధిక్యంగల స్త్రీని చావకుండా ఆపగలవారెవ్వరు? మీసంస్కారం చితిమీద పతివెంట తగలపడ

తీయకపోతే, విషంతాగి చావమనదా? సారాంశం సహగమననిరోధసంస్కారం సాహిత్యం ప్రచారం చేయదగ్గ వస్తువు గాదు. అది కొద్దిరోజులు “అగ్ని”ని ఆపే చట్టం మాత్రమే.

“మన పూర్వసారస్వతం ప్రచారం చేసిన ధర్మం అప్పుడే కొత్తగా అమలులోకి వచ్చినదీ, ఎక్కువమందికి రుచించినదీ అయివుండాలి; లేదా అప్పటి గ్రంథకారులకు సాహిత్యంయొక్క ఈ ప్రయోజనం తెలియకపోయి ఉండాలి; అదీ కాకపోతే, ధర్మశాస్త్రం రాసిన సత్పురుషుడే ఆ సాహిత్యంకూడా రాసిఉండాలి.” దగ్గరదగ్గర పైన చెప్పినసమాధానమే దీనికి చెప్పవలసి వుంటుంది. సాహిత్యం సాంఘికనియమాలను తీసుకుని బతుకు చేరదు. ఏ రూపాలతో, ఏ వస్తువులతో మానవుడు ఆదియుగంనుంచి పరిచితుడయ్యాడో, ఏ దృశ్యాలను, ఏ పనులను చూచి నరజీవనారంభంనుంచి మానవుడు ఉద్బుద్ధుడు, క్రుద్ధుడు అవుతున్నాడో వాటితో మనభావాలకు మూలసంబంధం వున్నది. అవి మనలను తొందరగా ఆకర్షించకలుగుతాయి. అందుకని కావ్యప్రయోజనంకొరకు అనుకూలరూపాలు, అనుకూలకర్మలు కావలసివుంటవి. పై ఉదాహరణమునబట్టి పరోక్షవిధి సాహిత్యంలో పనికిరాదంటారు. కాని మనం ఇక్కడ ఒకటి ఆలోచించాలి. ఆదర్శం అనుకరణీయంగాని భోగ్యం కాదు. భోగ్యమైనరోజున ఆదర్శం ఆరూపంలో వుండదు. అది ఒకచోట జడంలాగ నిలిచేది కాదు. స్కూలుఫైనలు ప్యాసుకాని కుర్రవాడికి ఆ పరీక్ష ఆదర్శం. అయినతరువాత ఇంటర్మీడియేట్. తను చేస్తున్నదానికంటె పైకిపోవాలనుకోవటం, ఎదట ఒకే మొండికర్రపెట్టుకోవటం ఉన్నతిగోరే జీవితసమాజానికి లక్షణం. అందుకనే సర్వభువనసౌందర్యాన్ని ఒకే మూర్తిలో ఆరోపించి ఆనందించటానికి కృష్ణుణ్ణి తయారుచేశారు. రాముణ్ణి శీలము, శక్తి, సౌందర్యాలు వాటికి ఆదర్శంగా నిలబెట్టుకున్నారు. అందుకనే కృష్ణునికంటె రాముడు మనజీవితానికి చాలా దగ్గరగా కనబడ్డాడు. మనజీవితం ఎప్పుడూ అపూర్ణమే. పూర్ణమైనప్పుడుగా సాహిత్యం పరోక్షశక్తిని ఆశించకుండా వుండటానికి. సృష్టిలో ఏ శక్తియొక్క లోటువల్ల మానవులు బాధపడుతున్నారో, ఆ శక్తిని పూర్తిచేయటానికి కవి ప్రయత్నిస్తాడు. అందుకే కవికి బ్రహ్మకు భేదం లేదని వ్యాఖ్యచేయబడ్డది.

“చట్టంలో నూతనంగా కలిగిన మార్పును సాహిత్యం ప్రచారం చేయవచ్చును. కాని... అమలులో ఉంటూవున్న నీతికిగాని, న్యాయానికిగాని ప్రచారం ఇవ్వటమే సారస్వతం పని అయితే సారస్వతం నీతిశాస్త్రముగానూ, న్యాయశాస్త్రముగానూ మారిపోయి, నిజమైన సాహిత్యలక్షణం పోగొట్టుకుంటుంది.”

ప్రచారశబ్దం రెంటికీ తప్పే. నూతనమార్పు శబ్దంలోనే రాబోయేమార్పుశబ్దంకూడా దాగివుంది. ఉద్దేశ్యప్రచారం ఎప్పుడైన హానికరమే. నీతికి మనస్సుకు సంబంధం. మనస్సు ఆలోచించకుండా ఆనందగత సహజభావాన్ని గ్రహించకూడదంటుంది. అది కళలోని “ఆనందరూప మమృతం” అనేభావాన్ని తీసుకోలేదు. అందుకనే వుపనిషత్తుల్లో గ్రాహ్యశక్తుల్ని విభజించారు. అన్నమయకోశానికి అర్థనీతి, ప్రాణమయకోశపు పుష్టికొరకు ధర్మనీతి, మనోమయకోశానికి కామనీతి, విజ్ఞానమయకోశానికి విజ్ఞాననీతి వేరువేరుగా చెప్పబడ్డాయి. ఈ కోశాలన్నింటికీ మించినది ఆనందమయకోశం. అక్కడకు చేరుకోవటానికి ఈ నీతినియమాలమూటను బయటపారవెయ్యాలి. ఆనందానికి వెనువెంట వెళ్లాలిగాని ముందువెళ్లకూడదు. ఉద్దేశ్యప్రధాన గ్రంథం సూక్తిగ్రంథంలాగ తయారవుతుంది. అలాగే రాజనీతికి దేశప్రేమకు సంబంధం లేదు. సహజప్రేమకు సంబంధం లేదు. సహజప్రేమకు నీతికి సంబంధమేమిటి? ఫ్రెంచి చిత్రకారుడు “మిలె” స్వయంగా కర్షకపుత్రుడు. కర్షకులంటే అతనికి అపారమైనభక్తి. అతనిచిత్రాలుకూడ కర్షకుల జీవితాన్ని అత్యంత స్వాభావికంగా వెలిబుచ్చ గలిగినాయి. అచిత్రాల సారళ్యం వివిధదుఃఖాలతో పీడింపబడుతున్న మానవాత్మను స్వచ్ఛరూపంలో చూపించుతోంది. అతని హృదయంలో కర్షకులంటే వుప్పొంగు అగాధశ్రద్ధ

వాటిల్లో పుట్టిసనుతుంది. ప్రసిద్ధ క్రాంతికారి ప్రూధో (Proudhou) చిత్రాలద్వారా క్రాంతిభావాలు వ్యాపింప జేయవలసిందని 'మిలే'తో చెప్పాడు. కాని అతను సామ్యవాదప్రచారానికి దిగలేదు. కాబట్టి అతని చిత్రాలు అమరత్వం పొందగలిగాయి.

మహాకవి 'గేటే' రాజనీతిజ్ఞులచేత సతతం చీవాట్లు తింటూనే వున్నాడు. రాజనీతి విశారదుడు "లూడెన్"తో మాట్లాడుతూ 'గేటే' ఇల్లాఅన్నాడు: "జర్మనీ నాకు ప్రాణాలకంటె ఎక్కువైనది. కాని జర్మనులు వ్యక్తిగతంగా ఇంత గొప్పవారయివుండీ సమష్టిరూపంలో ఇంతతుచ్ఛాతితుచ్ఛు లయినందుకు నాకు చాలా దుఃఖం కలుగుతోంది." ఆయనదృష్టిలో కళయొక్క చరమధ్యేయం హృదయస్థిత ఉచ్చభావాలను చిత్రించటమే. అందుకనే సులామ్‌జాతిలో కవి రాసిన శాకుంతలనాటకంలో స్వర్గనరకాలు, శిశిరవసంత ఋతువులు సృష్టిలోని సమస్త సౌందర్యం ఒకేచోట కనపడినాయి. అతని ఉదారహృదయం భారతీయ కళను కనిపెట్టగలిగింది.

'What is art' గ్రంథం రాసిన టాల్‌స్టాయి నీతిప్రధానంకాని రచనను నిందించాడు. కాని 'Anna Karenin' రాసిన టాల్‌స్టాయి నీతిసంబంధమైన సమ్క మస్తిష్కాన్ని హృదయరాజ్యానికి బానిసగా చేశాడు. 'కిటీ' గార్హస్థ్య జీవితపు శాంతసుఖమయకాంతి మన హృదయానికి విశ్రాంతినిస్తుంది. కాని మనలను ఏడ్పించగలిగేది 'అన్నా' యొక్క సంఘర్షణ - దుఃఖిత-పూర్ణజీవితమే. స్వయంకవిబుద్ధి తనక మ్క నీతిని మరచి ఆ దుఃఖాంత జీవితాన్ని చిత్రిస్తూ తన అస్తిత్వాన్ని హృదయసముద్రంలో పోగొట్టుకుంది. ప్రారంభంలో 'కిటీ'యొక్క నీతి పూర్ణజీవితాన్ని సమర్థిస్తూ, అన్నా జీవితాన్ని నిర్దయదృష్టితో చూస్తూ నైతికసిద్ధాంతాన్ని స్థిరపరచ యత్నించాడు. కాని క్రమంగా మానవ జీవితంలోని దౌర్బల్యాలు అన్నా జీవితంపై ప్రేమ అతన్ని ఆకర్షించినవి. చివరకు ద్రవీభూత హృదయంతో ఏసిద్ధాంతాన్నీ రూఢిపర్చలేక పోయినాడు. అతని కవిహృదయం నీతిని బోధించు ఆచార్యమస్తిష్కాన్ని పరాభవించివేసింది. ప్రతి కళాకారుడు తన ప్రాణప్రేరణతోనే రచనకు దిగుతాడు. ప్రతి పాత్ర యొక్క బాహ్యాభ్యంతర పరిస్థితులను ఆత్మగతం - అవగతం చేసుకునే ప్రపంచంలోకి దింపుతాడు. పాత్రలను తనహృదయానికి సంబంధం లేకుండా చేసుకుని, వాటి మీద అధికారం చలాయించలేడు.

మన నవ్యసాహిత్యం పూర్వంలాగ కిటికీలు మూసుకు కూర్చుకుండ అనేకసాహిత్యాలతో సంపర్కం కలుపుకుంటున్నది. తత్ఫలితంగా అనేక కొత్త కొత్త భావాలు, కొత్తకొత్తసంధాలు లభించుతున్నవి. ముఖ్యంగా పాశ్చాత్య సంపర్కంవల్ల ఎక్కువలాభం కలిగింది. మన కన్నిటికంటె గొప్పమేలు దాని వల్ల కలిగింది. విమర్శనా క్షేత్రంలో ఆ సంపర్కం చేతనే "ఉపమా కాళిదాసస్య" అనకుండా కావ్యంయొక్క అంతరంగ బహిరంగ ప్రవృత్తులను విమర్శించటానికి అలవాటు పడుతున్నాం. (అయినా తెలుగులో చక్కని సమాలోచనలు రాయటానికి పూనుకొన్నవారు తక్కువగా వున్నారు.) కథాసాహిత్యం కూడ పాశ్చాత్యుల ప్రసాదమే. కాని, దీనితోపాటు జనవాదం-పాశ్చాత్యులలాగ రెండుదివాలకు ఒకసారి క్రొత్తవాదం బయలుదేరదీయటం—కూడ హెచ్చుతోంది. లోట్లను పూర్తిచేసుకోవటం మరచి వాదాల సంస్కృతికి మొప్పం తెస్తున్నాం. బాహ్యవిషయాలు ఎవరిని ఎవరు గ్రహించినా సంస్కృతిని మరచి చరించటం మహాఘాతకం. మధ్యకాలంలో మన అంధవిశ్వాసం హెచ్చింది. ముసల్మానులు దేశాన్ని ఆక్రమించితే అంధవిశ్వాసంవొప్పని గోహత్య చేస్తారని దేశాన్ని వారి హస్తగతం చేశారు. తత్ఫలితంగా మన గోవులు రక్షింపబడలేదు. దేశానికికూడ నీళ్లు వదలుకున్నాము. సాంఘిక ఆదర్శాన్ని మరచి వ్యక్తిగత ఆదర్శాన్ని చూపబట్టే పృథ్వీరాజు మనలను దాస్యబంధనాల్లో బంధించిపోయినాడు. ఇల్లే నిష్క్రియ వారులై బ్రాహ్మలు విదేశము వెళ్లినవారలని వాలుకలు కాలకపుంప సంఘంలో చేర్చుకూడదన్నారు. బొత్తిగా

వ్యవహారజ్ఞానశూన్యు లయ్యారు. ఆత్మరక్షణకొరకు శరీరాన్ని ఉపేక్షించకూడదనే సిద్ధాంతాన్ని మర చారు. మనయీలోటు విదేశీయులవల్ల తీరిందికాని అతి అవుతోంది. వారు శరీరాన్ని మరచి ఆత్మను ప్రేమించి నట్టే మనం ఆత్మను మరచి శరీరాన్ని ప్రేమిస్తున్నాము. ఇది కల్యాణకరం కాదు. ప్రాచ్యదేశీయుల ఆధ్యాత్మ తత్త్వము పాశ్చాత్యులశరీరతత్త్వము కలిపి తయారు చేసిన సాహిత్యం ఎక్కువలాభకారి కాగలుగుతుంది.

మనసాంఘికపరిస్థితులకు, వారిసాంఘికపరిస్థితు లకు ఆదర్శాలకు ఎక్కడా పొంతన లేదు. మనజీవితం భావప్రధానం. వారిజీవితం కర్మప్రధానం. మనం సాధ్యమైనంతవరకు బాహ్యాడంబరాలు సంక్షిప్తపరచు కోవాలంటాము. మనుష్యమాత్రునితో మనుష్యమాత్రుడు ఆచరించవలసినసాధారణధర్మమే అక్కడ ప్రచారం లోకి వచ్చింది. కాని మనసమాజంలో విశేషధర్మం ఎక్కువగా వాడుకలోకివచ్చింది. తల్లిదండ్రులయందు పుత్రుడు, పుత్రునియందు తల్లిదండ్రులు, రాజునందు ప్రజ, గురువునందు శిష్యుడు, ఎక్కువవిశేషధర్మా చరణ చూపిస్తారు. అందుకనే హోటళ్లలోతిని ఇష్టము వచ్చినట్లు తిరగటం, కొడుకును చూసిపోయినతండ్రికి తిండిఖర్చు బిల్లుచేసి చేతికివ్వటం మనకు ఆశ్చర్యం, ఘృణ కలిగిస్తాయి. మనకు ప్రోత్సాహంతోబాటు ప్రతి బంధకంకూడా ఒకదానివెంటఒకటి జరగావుంటవి. మన సమాజవిధానంలో త్రికరణసంయోగం వుంటే, వారి సమాజవిధానంలో ఒకకర్మమాత్రమే. వారు ప్రవృత్తిని ప్రవృత్తిద్వారా అణచాలంటే మనం ప్రవృత్తిని నివృత్తి ద్వారా తొలగించాలంటాము.

భారతదేశానిది, యూరపుది భావనాభూమి ఒకటైనా దాని వికాసపద్ధతిలో చాలాభేద మున్నది. రవీంద్రనాథుడు చెప్పినట్లుగా పాశ్చాత్యకవిత్వశీలంలో అంతరంగస్వనికంటె బాహ్యోపకరణాలు హెచ్చు. భారతదేశపుసాహిత్యంలో బాహ్యసామగ్రికంటె రస పుష్టిమీద ఎక్కువధ్యానముండుటచేత కవిత్వం ఎక్కువ ప్రాణశక్తిసంధాయిని కాగలుగుతోంది. ఇక్కడి సాహిత్యం ప్రేమప్రధానం. పాశ్చాత్యులది మాదకత్వ ప్రధానం. అది పాశవప్రవృత్తిని భోగంద్వారా దమనం చేయమంటుంటే కాని దివ్యభావాన్ని మేల్కొల్ప జాలదు. కాని భారతీయసాహిత్యం పాపంయొక్క భీకరపరిణామాన్ని చూపుతూ, దాన్ని విడిచిపెట్టుతూ నీహృదయంలో పుణ్యస్ఫూర్తిని ధరించి బయటకు బయలుదేరమంటుంది. దీనిలో దైవీశక్తి ఆరాధింప బడితే దానిలో ఆసురీశక్తి పూజింపబడుతుంది. అందు కనే ఇక్కడికవిత్వంలో ప్రకాశనశక్తి ఎక్కువ, అక్కడి కవిత్వంలో ప్రగల్భత ఎక్కువ వుంటుంది. వారికి మనరామాయణంలో అంత **Art** కనుపించదు. లక్ష్మణుడు, సుమిత్ర, సీత, భరతుడు మొదలైనవారి చరిత్రలు చదివితే వారు పక్కున నవ్వుతారు. వారు విభీషణుడులాటి వ్యక్తిని జూస్తే సంతోషిస్తారు. కైకేయి మూలకంగానే రావణాసురుడు చంపబడ్డాడుగనుక కైకేయిదూరదర్శితను పొగడుతారు. కాని, భారతీయ కవికి భావం ప్రధానం. అందుకని రాముణ్ణి వెళ్లగొట్టే టప్పుడు కైకేయికి ఏదురభిప్రాయం ఉందో అదే అత నికి ముఖ్యం. అందుకని అతనిదృష్టిలో కైకేయి నీచ ప్రవృత్తిగల స్త్రీయే. భార్య నపహరించి తిరిగి ఘోర యుద్ధము తలపెట్టిన రావణాసురునికి "రావణా, ఈ రోజు అలసినావు. రేపు రా మరల" అనిచెప్పించటం భారతీయకవికే చెల్లుపాటు. (ఇక్కడ ఆర్యులు అనా ర్యులు లెక్క కాదు నాకు. శుద్ధకావ్యదృష్టితో చూడా లి.) రణరంగములో యుద్ధానికి వెళ్లిన అర్జునుడికి కలిగిన మోహం, కరుణ భారతీయకవికి ఒకమహత్తరమైన విష యమే. తననుతనభార్య నవమానించి, అనేకవిధాల హింసించి, కొంపనైనను లేయని దుర్యోధనాదులను జూచి అతనికి కరుణ ఏలకలిగింది? మానవత్వాన్ని ప్రకటించే ప్రతిభావము భారతీయకవికి ఆదర్శప్రాయ మే. పాశ్చాత్యరచయితల అభిరుచి ఈ ఒక్క ఉదా హరణతో స్పష్టమవుతుంది. పర్షియాకవి "ఉమర ఖయ్యామ్" కవిత్వాలు తన ఆధ్యాత్మతత్త్వంవల్లకాదు. ఇంతవిరివిగా పాశ్చాత్యదేశంలో వ్యాపించకలిగింది దానిలో ఇముడ్చబడిన కల్లు, సారాయి, కైమాఉండీలు, నిర్జనవనంలోనినాయిక మొదలైన ఉపకరణాలవల్లనే!

సాహిత్యంలో జీవితాన్ని కృత్రిమంచేయక ఉన్నదున్నట్లు రాయవలెననేసిద్ధాంతం మనలో చాలా విరివిగా ప్రాకిపోతున్నది. ఇది ఎలాసంభవం? కవి హృదయం ఫోటోగ్రాఫీయంత్రంకాంటి నిర్జీవయంత్రం వలె తయారయినప్పుడు గదా అతను తన వ్యక్తిత్వాన్ని మరచి ఉన్నదున్నట్లు చిత్రించటానికి. అతనిలో చిత్రకారునివంటి సజీవహృదయం ఉంది. సంఘాన్ని తను ఏవిధంగా అర్థంచేసుకోగలిగాడో ఆదేరూపంలో చిత్రిస్తాడు. చిత్రకారుడు ఫొటోగ్రాఫరువలెగాక తన చిత్రాన్ని ఒకచోట యెక్కువరంగు, ఒకచోట తక్కువరంగు చేసి స్వతంత్రచిత్రాన్ని తయారుచేస్తాడు. దీన్నిబట్టి చూస్తే వాస్తవంగా సాహిత్యాన్ని కుటిలరాష్ట్రీయ అవసరాలకు, సాంఘికదురాచారాలకు ప్రత్యక్షరూపంలో ప్రచారపత్రికగా వినియోగించటం తప్పనుకుంటాము. కవిహృదయం సూక్ష్మరూపంతో వాటి మూలంలోకి ప్రవేశిస్తుంది. అప్పుడే అతను దాని విధానం ఆలోచించగలుగుతాడు. అతడు యోగికాకపోయినా ప్రపంచ నాట్యరంగాన్ని దర్శించే నిర్లిప్త దర్శకుడు. అసంయత కల్పనసౌందర్యాన్ని సృష్టించలేదు. తిండిపోతుకు అన్నంలోని రుచి తెలియదు. శాశ్వతకళ సృష్టించటానికి దీర్ఘచింతనాశక్తి, గంభీర హృదయం కావాలి. సాహిత్యాకాశంలో క్షితిజానికి పైపుల వ్యాపించిన సంధ్యారాగమే చూడక, యావత్తు సూర్యమండలము ఆకాశపువిస్తారం అగణిత రూపచిత్రాలు చూడగోరాలి. క్షణంసేపు ఆనందం చేకూర్చే యథార్థాన్ని గ్రహించి వాస్తవికయథార్థాన్ని, దాని విస్తృత ఆదర్శాన్ని మరచటం ఉన్నత సాహిత్యానికి లక్షణంకాదు.

సాహిత్యంలో జీవితాన్ని చిత్రించాలనే ఆందోళన యూరపులో ఫ్రెంచి రాజ్యక్రాంతితో పాటు బయలుదేరింది. (మనదేశంలో ఇది నిన్న మొన్నటి వస్తువు.) ఇంగ్లండులో వర్డ్సువర్తు, ఫ్రెంచిలో విక్టరు హ్యూగో మొదలైన సాహిత్యకారులు ఈ రచనలోకి దిగారు. ప్రారంభంలో దీనిరూపం చాల ఉపయోగకరంగా ఉంది. దానివల్లనే యూరపులో మధ్యకాలీన జీవితం మారిపోయింది. దానిలో నవజీవనజ్యోతులు కనుపించినాయి. కృత్రిమజీవనం నశించి స్వాభావికమైన సరళ సాత్త్వికభావాలు అందుమూలంగా లభించాయి. ఆ సాహిత్యాన్ని మేత్యూ ఆర్నాల్డు, వాల్టరుపేటరు వంటి సమీక్షక మహారథులకు- ఒకరు జీవనపక్షాన్ని తీసుకుని ఇంకొకరు కళ, లేక సౌందర్యపక్షాన్ని తీసుకుని ఎవరిదృష్టితో వారు విమర్శించినా ప్రశంసించక తప్పలేదు. కాని కొలదికాలంలోనే యూరపుఅంతటా రాష్ట్రీయభావాలు, ప్రాదేశికభావాలు వ్యాపించినయి. రష్యాలో సమాజసంబంధమైన పెద్దక్రాంతి బయలుదేరింది. దానికిఫలంగా రష్యాసాహిత్యం సమాజవాదంలోకి దిగింది. సామాజికంగా, రాజనీతికంగా జరిగే ఆందోళనను ఈగొందిలోంచి ఆగొందిలోకి తెలియజేసే కరపత్రాలే సాహిత్యరూపం దాల్చినాయి.

ఇక 'కొత్త ఒకవింత పాత ఒకరోత' అన్నట్లు ప్రాచీన సాహిత్యాన్ని అణిచేసి ఈ నవ్య-ఆందోళన యూరపంతటా వ్యాపించుతూ భారతదేశంలోకూడ వ్యాపించింది. నవ్యసాహిత్య- ఇతిహాసం సంక్షేపంగా ఇదే. సాహిత్యానికి జీవితానికి గల స్వాభావికసంబంధం ఎప్పటికి మంగళమయమే! కాని జీవితాన్నే ద్వేష, అహంకారభావాలతో కలంకితం చేస్తూ సాహిత్యాన్ని కూడ ఆ మురికి గొందులలోనే త్రిప్పటం శ్రేయోదాయకం కాదు.

ఇప్పటిసాహిత్యం విజ్ఞానాన్ని ఆధారంచేసుకుంటున్నది. అందుచేత జీవితాన్ని సమన్వయించటమనే జవాబుదారిని వహిస్తున్నది. సాహిత్యం వస్తువు యొక్క బాహ్యచిత్రాన్ని చిత్రిస్తూకూడ దానిఅంతరంగాన్ని ముఖ్యంగా తన కాధారభూతం చేసుకోవాలి. సైనికుడు సైనంతమాత్రాన సాహిత్య సమీక్షకుడు ప్రశంసాపాత్రుడు కాజాలడు. అశ్రద్ధానికి పురస్కారం ప్రజలు ఇస్తారు. సాహిత్యదృష్టిలో అసైనికత్వానికి ఏమీ మూల్యంలేదు. సాధారణదృష్టి ఎంతవరకు పరిణామాన్నే ఆలోచించగలుగుతుంది. అతని హృదయాన్ని చదవగలవాడు కవి. ఒక్కొక్క సైనికుడు

అమిత ఉల్లాసం ఉండికూడా సమయంవచ్చేసరికి పూర్ణంగా పోరాడలేకపోవచ్చు. దీనికివిరుద్ధంగా ఒక్కొక్క సైనికుడు అదివరకు ఉల్లాసం లేకపోయినా, ఆవేశంలో ఎక్కువమందిని చంపగలగవచ్చు. సాధారణదృష్టి ఈ రెండో సైనికుణ్ణే పొగడకలుగుతుంది. కాని, కవి ఇతనికి ఆ కృత్యానికి ఇవ్వవలసినగౌరవమే ఇస్తాడు. ఆతనిదృష్టిలో మొదటిసైనికుని హృదయంలో వున్న శుద్ధఉల్లాసం నిష్క్రమిస్తే ఆతనిహృదయంలోని పశ్చాత్తాపం. వ్యాకులత ఎక్కువమూల్యం కలిగి ఉంటుంది. అందుకనే సాహిత్యానికి మార్పు లేదంటారు. ఈ రెండో సైనికుణ్ణిగురించి కొంతమంది ఎక్కువని తక్కువని వాదించవచ్చు. కాని ఆతన్నిగురించి వాదించటానికి ఎవరితరంకాదు. సాహిత్యకారుడికి జీవితాన్నిగురించి స్వతంత్రంగా ఆలోచించటానికి, జీవనప్రవాహాన్ని అనేక మార్గాల తీసుకుపోవటానికి ప్రత్యేక అధికారం ఉండాలి. మనదేశపు దర్శనశాస్త్రాలు గోచరజగత్తుకు మహత్వం ఇవ్వవు. ఆ నిత్యసత్యానికి రసప్రవాహాన్ని జోడించి దానిలో చలనశక్తిని కలుగజేయటము సాహిత్యానికి ఒక ముఖ్యకర్తవ్యం. రవీంద్రనాథునివంటి విశ్వక్షేమాభిలాషిని రాజనీతికంగా నిందించటం న్యాయంకాదు. ఆయన స్వదేశక్షేమము, సంపూర్ణమనుష్యత్వం - విశ్వక్షేమసమస్థాన నిలపగలిగాడు. ఆయనవిశ్వక్షేమ ప్రాంతీయ జాతిత్వాన్ని నాశనంచేయకలిగింది.

సాహిత్యానికి జీవితానికి అవినాభావసంబంధం వున్నా రెంటిలో మౌలికభేదం వుంది. జీవనం ఒక ధారాప్రవాహం అయితే సాహిత్యం ఆప్రవాహంలోని ప్రాణమయకమణీయబిందువుల సముదాయం. సాహిత్యం ఎప్పుడు సామాజికజీవితంకంటె ఒక అడుగుముందేవుంటుంది; ఉంటుంది కూడాను. అది మనకు మననయోగ్యంకాని భోగ్యంకాదు. జీవనం మనుష్యత్వాన్ని వ్యక్తపరిస్తే సాహిత్యం దానితోపాటు ఆకాంక్షలనుకూడ జోడించుతుంది. జీవితం సంపూర్ణతారహితం అయితే సాహిత్యం సంపూర్ణతాసహితం. అప్పుడేగా దానికేరు సాహిత్యం. అప్పుడేగా సాహిత్యం జీవితానికంటె మహత్త్వపూర్ణ మనిపించుకొన్నది.

ఈనాటిసాహిత్యం చెత్తలాగు పెరుగుతున్నదని వాదించటం తనమీద తనకు విశ్వాసంలేదని తెల్పటం. లేదా ఇక్కడక్కడ విని అంధవిశ్వాసంతో ఇష్టంవచ్చినట్లు మాట్లాడడం. మంచిచెడ్డలు ఎప్పుడూ ఉంటాయి. వెనకటి సాహిత్యంకంటె ఒకవిశేషత మనకు లభించుతోంది. దానితోపాటు ఒకనష్టంకూడాను. వెనకటి సాహిత్యం కేవలం ఆదర్శాన్ని తీసుకు బయలుదేరింది. రామాయణాదర్శం కావాలంటే చూడండి: లక్ష్మణుడు సీతారాములవెంట పదమూడు సంవత్సరాలు వుండి నిరంతరం సేవ చేశాడు. కాని ఋష్యమూకపర్వతంమీద సీత పడవైచిన నగలను చూపి గుర్తించమంటే కాలి మట్టెలుతప్ప ఇంకదేమీ ఎరగనన్నాడు. మనధర్మంలో మాతృపంచకంలో భ్రాతృజాయకు కూడ స్థానంవున్నది. వదినమరదులమధ్య ఎంత పూజ్యభావం వుండాలో, మానవుడు పవిత్రతను ఎంతవరకు సాధించాలో అంతవరకు పరిపూర్ణంగా చూపబడింది. కాని ఆధునిక సాహిత్యం ఈఆదర్శాన్ని ఇంక ఆచరణయోగ్యం చెయ్యాలంటుంది. దానిఉద్దేశ్యప్రకారం పదమూడు సంవత్సరాలు వెంటఉంటే ఒక్కసారి అయినా లక్ష్మణునిదృష్టి సీతయౌవనంపైబడక, నగలపైబడక పోకుండ ఉంటుందా? తప్పక పోయిఉంటుందని. కాని దానిని కవి కప్పిపుచ్చాడు. దీనికి ఉదాహరణ ప్రహ్లాదుని గూర్చి చెప్పబడిన "అన్యకాంతలు కన్నదోయికి నడ్డంబైన మాతృభావముచేసి మరలువాడు" అను వాక్యంలో 'చేసి' శబ్దం మానవప్రకృతిని బోధిస్తున్నది. లక్ష్మణునిలోకూడ భావసంఘర్షణ చూపించటం తరువాత ఆదర్శాన్ని పొందించటం ఇప్పటి సాహిత్యలక్షణం. జీవితంలో విఘ్నఘట్టాలను చూపించటమే దీనివిశేషత. దీనివల్ల హాని ఏమంటే అధికారరక్షణకొరకు చరిత్రను బలియివ్వటం. ఇక్కడే సంస్కృతికి దెబ్బతగులుతుందంటాను. మనక్షేమ క్షేమపాత్రసుఖం తన సుఖమను కోమంటుంది. క్షేమపాత్రలో తన అస్తిత్వాన్ని పోగొట్టుకోవటమే తన హక్కును నిలుపుకోవటం.

ఇతరులకొరకు మనం, మనకొరకు ఇతరులు నిలపించటం మన భారతీయాదర్శం. కాని పాశ్చాత్యప్రేమ భోగ ప్రధానం; సాధనప్రధానం కాదు. తన కామవాసన తీరు నంతవరకే ప్రేమపాత్రతో అవసరం. ఇతరులకొరకు ఆత్మోత్సర్గత చూపించేసాహసం వారి ఆదర్శంలో లేదు.

కాని "ప్రతిరోజూ భార్యను బాదగొట్టుతూ ఉండేవాడికి...చెప్పవలసింది కొంతంకగలు—సీతా రాములదాంపత్యం కాదు." అని ఇంత నిర్భయంగా వ్రాయకలగటానికి కారణమేమిటని ప్రశ్న వస్తున్నది. దీనికి కారణం మన మధ్యయుగపుకవులు. ఆదర్శాన్ని ఎంతవరకు అధోగతిపాలు చేయవచ్చునో అంతవరకు చేశారు. దీన్ని గురించి చెప్పటానికి పూర్వం "భారతం నాటినుంచీ మనకు వ్యసనం తోస్తరుగా అయిపోయిన రసానందం ఈనాడు పంపలేం" అని కృష్ణదేవ రాయల ఆస్థానకవులకొరకు చెప్పినవాక్యాన్ని విమర్శించాలి. అంటే తిరి ఉద్దేశ్యం ఆకవులందరు రసపుష్టికి ప్రయత్నించారని. ఆనాటికవులకు సాహిత్యరసం అర్థం కాలేదంటాను. వారిరసం శృంగారరసం గాదు; వ్యభిచారరసం.

అథర్వణవేదంలో ఉచ్ఛిష్టమాత్రంతో ఆనంద స్వరూపం వికసించుతుందని చెప్పబడింది. అంటే మను ష్యుని రాత్రింబగలు చేయవలసిన అవసరాలు తీరిన తరు వాత, ఆ అవసరాలకంటె ఒక విశేషజ్ఞానం క్రమంగా వృద్ధిపొందుతుంది. ఆఉచ్ఛిష్టజ్ఞానాన్నే ఆధారం చేసు కుని ఆనందం ప్రతిఫలిస్తుంది. కళకు మూలం ఆనందం. ఆ ఆనందం ఒక దివ్యజ్యోతి. ఆ జ్యోతి స్వయంప్రకాశం. సాధారణపరిస్థితుల్లో సంఘర్షణ కలిగినప్పుడు ఆ ఆనందం ప్రయోజనీయకార్యాన్ని సృష్టిస్తుంది. కాని ఎప్పుడైతే ఆ ఆనందం ప్రయోజనాతీతరూపంలో పరి స్ఫుటమవుతుందో అప్పుడు తనను తాను ప్రకాశింప చేసుకుంటుంది. ఆత్మజ్యోతిరూపం తెలుస్తుంది. దీపావళికి మనం కాల్చే మందుసుంకుసామాను దివిటీలవల్ల మనకు ఆనందం కలగటానికి కారణమేమిటి? దానివల్ల మన కేమీ ప్రయోజనం లేదు. అగ్నియొక్క ఆత్మప్రకాశం మనకు ఆనందమిస్తుంది. బ్రహ్మానందం ఈ ఆనందం యొక్క వికాసానికి చరమపరిణతి. దర్శనశాస్త్రప్రకారం ఆ విరాట్‌పురుషుడు ఆనందాన్ని తన హృదయంలో అపుకోలేక హృదయంనిండగా మిగిలిన ఉచ్ఛిష్టాంశంతో ఈ సృష్టిని నిర్మించాడు. కళకూడ ప్రతినిత్యం క్రొత్తక్రొత్త భావాలను నవీనరససృష్టిని చేస్తుంది. ఈ రససృష్టి ఆత్మప్రకాశంవల్లనే కలుగుతుంది. ఆత్మప్రకాశోత్సవమే ప్రయోజనాతీతఆనందం.

కళ కేవలం ఆత్మప్రకాశంవల్లనే కట్టుబడదు. హృదయంలో దాగి అప్పుడప్పుడు అకస్మాత్తుగా దర్శనమిచ్చే సుకుమార అంతర్వృత్తులను, సూక్ష్మసాత్త్విక భావాలను వ్యక్తపరచుటకూడ దాని కర్తవ్యం. ఆకాశంలోఅవ్యక్తరూపంలో ప్రవహించేనానాభావాలను పట్టి బంధించి వ్యాయత్తపరచుకోటానికే సంగీతకళ, గీతకావ్యాలు పుట్టినై. కళాకారుని హృదయం ఆకాశంలాగు విశాలంగా స్ఫటికమణిలాగు స్వచ్ఛంగాఉన్న ప్పుడుసృష్టిలోని అనంతరూపాలు ప్రతిబింబించగలుగుతవి. అప్పుడే అతను అఖండమైన, ప్రయోజనహీనమైన ఆనందాన్ని చేకూర్చగలుగుతాడు. మన మహాభారతము, రామాయణము ప్రకృతిలో పండించేసి సృష్టించిన నానారూపాలు నానాభావాలు, నానా చరిత్రలయొక్క సముదాయం. ప్రకృతిపైపడు చూడకుండానే ప్రకృతిలోని సమస్త వస్తు-భావ-జీవసముదాయాన్ని అనాయాసంగా ఒకచోట చూడగలుగుతాం. ఆ రచనలమూలంలో ఒక నీతిని గురించిగాని, సమస్యాపరిష్కారం కొరకుగాని ప్రచారార్థం వ్రాయవలెననే ప్రవృత్తి లేదు. సృష్టి ఏ విధంగా నిరపేక్షారూపంతో జరుగుతూ వుంటుందో అవి కూడ అందుకే సృష్టించబడ్డాయి. కావ్యదృష్టితో రామాయణమహాభారతాలు ఒకేమార్గాన వెళ్లినవని పామరుడ్నేగాదు, పండితుణ్నికూడ అనుకోమంటాను.

నేను సాహిత్యానికి పరిభాష చెప్పుతూ ఏమూల రూపాలు, ఏమూలక్రియలవల్ల మనం ఒకప్పుడు ఆకర్షింపబడుతూ, ఒకప్పుడు కోపగించుతూ వచ్చామో ఆ మూలభావాలతో పరిచయం కలగచేసి రసోద్రే

కాన్ని కలగజేయటమే సాహిత్యకర్తవ్య మన్నాము. భావరూపాలు, భావభావాలంటే మనం ప్రాచీన కాలంనుంచి చూస్తూ అనుభవిస్తూ వచ్చినవి. రూపాన్ని దృశ్యంగాకూడ తీసుకోవచ్చు. దృశ్యాలంటే కళకళలాడుతూ పెరుగుతుండే పైరులు, అడవులు, వనాలు, కలకలధ్వనిచేస్తూ ప్రవహించే నదులు, నల్లబండలమీద తళతళలాడుతూ గంతులేస్తూ ప్రవహించే సరస్సులు, గుమగుమలాడే ఆమ్రమంజరాలు: ఇవి మనకు చిరపరిచితం. మనజీవనంలో వాటిజీవనం కలిసిపోయింది. కాని రాజప్రాసాదులు, వారివిలాసాలు, వారిపార్టీలు మనజీవితాన్ని స్పృశించవు. అలాగే బాలుని జోకొడుతూ ఉయ్యాలపైకి వంగి ఆవేశభావాల్లో మునిగితేలే మాతృమూర్తిలో ఉన్న సౌందర్యం నవయువకుల భావావేశాలలో లేదు. నవదంపతుల లజ్జాశీలనేత్రాల్లో ప్రస్ఫుటమయ్యే ప్రతిభరి వేశ్యకాంతల నిర్లజ్జవక్రకటాక్షాల్లో లేదు. పట్టణాల్లో వంతెనప్రక్కగా కప్పకోను బట్టఅయినా లేక మట్టిలోపొర్లాడే కూలివాళ్లల్లో వున్న సౌందర్యం ప్రేయసికొరకు ఈగొంది ఆగొందిలో ఎంపరలాడుతూ తిరిగే ధనమదాంధులలో లేదు. కొన్నచేను మంచెమీద కూర్చుని ప్రపంచకష్టాలు మరచి ఆనందంగా పాడుకునే పాలికాపుల్లోవున్న ఆకర్షణశక్తి మోటారుమీదపోతూ రాగయుక్తమైన మధురకంఠంతో పాడేపాటలలో లేదు. పున్నవలక్ష్మీనారాయణగారి మాలపల్లి ప్రథమదృశ్యంలో వర్ణించిన కర్షకుని ఆనంద మిశ్రితమనోభావాలు, అతని నిస్వార్థత, అతని బోధాతనం విశ్వనాథసత్యనారాయణగారి ఏకవీరలోని అంతఃపురవివిధవర్ణనలలో లేదు. దీనులకరుణాక్రందనధ్వనిలో భగవంతుని ఆత్మదర్శనంచేసుకోవలసిన యోగము గంగలోకూడ అరాజప్రాసాదములపైనే దృష్టి వుంది. కృత్రిమహీనమైన సరళసౌందర్యంతో జీవనాన్ని గడిపే ప్రకృతిమాత నిజమైన పుత్రులను మరచి సాహిత్యాన్ని బ్రాహ్మణవర్గానికి పట్టారాసిఇవ్వటం, జీవితంలోవున్న వివిధపక్షాలను మరవటం తెలుగుసాహిత్యానికి తీరని ఘోరకళంకం. మనభావదారిద్ర్యానికి కారణము గ్రంథాలయాలలో పుస్తకాలుచదివి సాహిత్యం తయారుచేయటమే. మనసత్యాల తపోవనంలోనుంచి బయలుదేరింది. పల్లెటూళ్లకుపోయి వివిధక్షేత్రాలనుంచి కథావస్తువును సంగ్రహించ కలిగినప్పుడే మనసాహిత్యం పూర్ణమనిపించుకుంటుంది. దుఃఖం, దరిద్రం- ఈరెండు ప్రేమకు, సానుభూతికి కేంద్రస్థలాలు. ఏ భావాలు దేశకాలాల్ని అతిక్రమించి సమస్తమానవజాతిలో ఎల్లప్పుడు వ్యాపించిఉంటవో, అవే కళకు ప్రధానవిషయం- సుఖం-దుఃఖం, అంధకారం-ప్రకాశంతో కూడుకొన్న ప్రపంచంలో కేవలం ఉన్నతసమాజంలోని ఆలోకపూర్ణజీవితాలు తీసుకొని బయలుదేరటం సరివించకుండ శాస్త్రాన్ని చరితార్థపర్చటమే. ప్రపంచం దేనిని దుఃఖమంటుందో కవికి అదే సుఖము. (కవి అంటే నా అర్థం మానవజీవితాన్ని చిత్రించేవాడని అర్థం. నియమాలు, అధికారాలకొరకు పోట్లాడేవాడు కాదు.) ధనము, ఐశ్వర్యము, సౌందర్యము, బలము, విద్య, బుద్ధి, ఇవన్నీ ప్రపంచాన్ని ఎంతన్నా మోహింపచేయవచ్చు. కాని కవికి యిక్కడ ఏమి ఆకర్షణలేదు. అతని ఆనందం, అతని ఆకర్షణ, చెడిపోయిన ఆశలలో విజయనగరంలోని భగ్నదేవళ మందిరాలలో, పానీపత్తుయుద్ధంలో, విచ్ఛిన్నహృదయపు ఆక్రందనాలలో ఉంది. ఏదినం అతను వీటిని వదలుకుంటాడో ఆదినం కవిహృదయానికికూడ నీళ్లు వదలుకుంటాము. దర్శనశాస్త్రము, విజ్ఞానశాస్త్రము ఈ జీవితరహస్యాలతో ఆడుకుంటాయి. కాని కవి దానిలోలీనమై ఆలోచించుతాడు. సంపత్తిప్రాప్తి ధనికుల చరమధ్యేయం కావచ్చు కాని కవులకుకాదు.

"అప్పటికవు లంతా కావ్యకన్యచేత రాయల ఆస్థానంలో గజ్జకట్టి ఆడించారు" ఈ వాక్యం వ్రాయగల సాహసం చూపినందుకు వారికి పదేపదే నమస్కారాలు చేస్తున్నాము. నిజంగా అప్పటిసాహిత్యం చదివితే దుఃఖం పొర్లి వస్తుంది. వేదకాలంలో ఏవాణిని జీవిస్వరూపంలో స్మరించారో ఆవాణి రాయలఆస్థానంలో వ్యభిచారిణిభోగంకన్యగా తయారయింది. వారి శృంగారానికి నాయికా రంభ మేనక వేశ్య తప్ప పవిత్రదాంపత్యజీవితాన్ని గడిపే యిల్లాలు దొరకలేదు. ధనాశతో కల్ప

వారసత్వము వేశ్యగా తయారుచేసి రాజుల కాముకత్వాన్ని వృద్ధిచేయగలిగారు. ప్రాచీనులు లను మాతృమూర్తుల వయః స్థితివశత్వంలో కామోద్దీపన కలుగజేయు కవనసౌ ధరాలే కాగలిగింది. రమణీయార్థ ప్రతిపాదకశబ్దమే కావ్య మనుకొని బాహ్యవేషాన్ని పూజించి అంతరాత్మను మాయంచేశారు. కవిత్వానికి శక్తి, సౌందర్యం, రెండూ కావాలి, ఆకావ్యాలలో కేవలం సౌందర్యమే సాధింపబడింది. అందుకనే శబ్దసాధన, చమత్కార ప్రవృత్తి తప్ప రసానుభూతిని కలుగజేయుశక్తి ఆకావ్యాలలో తక్కువకానవస్తుంది. పాండిత్యప్రదర్శన కొరకు ఒక్కొక్క పద్యంలో నాలుగేసి అర్థాలు చెప్పటం మాత్రే తవానికి అల్పకాలాలుగలిగించినట్లుగా ఉంటుంది. భాషకొరకు భావాన్ని తీసుకున్నారేకాని భావంకొరకు భాషను తీసుకోలేదు. (దుగ్గిరాల బలరామకృష్ణయ్యగారు కూడ ఒకసారి న. భా.లో ఈ అభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చారు.) ఆప్రభావమే ఇప్పటి మహాకవులను సహితం పాడుచేస్తున్నది. ఇంతవు చెప్ప వచ్చిందేమంటే మధ్యకాలంలో కవులు స్త్రీలను కేవలం భోగ్యవస్తువులుగా తయారుచేశారు. స్త్రీలయొక్క అంతరంగిక సౌందర్యం బాహ్యవిలాసంతో కప్పబడింది. వారి ఆత్మతేజం నశించింది. ఈ అవనతిమే స్త్రీలకు దాంపత్యజీవితాన్ని బోధించకూడదని చెప్పుతున్నది. కాని దాంపత్యం బోధించకపోవటం పెడదారి అవుతుంది.

"నవ్యసాహిత్యం పుట్టేవరకూ సాహిత్యకళ వేశ్య మెడకేసిన మెరుగు పెడుతూవచ్చారు. ఈనాడు ఈ సౌందర్యం కవిత్వాన్ని ఆశ్రయించి ఆమెచేత హృదయాన్ని సంస్కరింప జేస్తున్నది." ఇది ఖులాసాగా చెప్పినట్లా, నిజమైన సత్యం ఉన్నదా? దీనిలో కొత్త లేదు; అర్థం చేసుకోవటంలో పొరపాటు పడ్డారు. హృదయాన్ని బుద్ధి ఎప్పుడూ సంస్కరిస్తూనేయున్నది. హృదయాన్ని బుద్ధి సంస్కరించకపోతే అది పిచ్చివాని ప్రలాపం, లేక ఆత్మన్యగరం అవుతుంది. అప్పుడది సాహిత్యంకాదు, వ్యక్తిగతప్రలాప మవుతుంది. వస్తువుని ప్రేమించటానికి దాన్నిగురించి కొంత తెలియాలి. తెలిసిన తరువాత ఆవస్తువుపై ప్రేమకలుగుతుంది. కాని ఆవస్తువును పొందటానికి మరల భావసహాయం కావాలి. భావాత్మక వృత్తిసహాయం లేకుండ మనబోధవృత్తి ఏపనిని ప్రారంభించలేదు. కేవలం తర్కబుద్ధితో మనము ఏపనిచేయుటానికి పూనుకోలేము. కేవలం బుద్ధి వ్యాపారంతో ప్రారంభించిన కర్మలోకూడ, దాని మూలంలో భావం పనిచేస్తుంది. చాణక్యుని కూటనీతి, అతనికుట్రవల, నిష్ఠురకర్మలు చూస్తే మనం అతనిలో దయ, కరుణ, ఉల్లాసము, పూర్తిగా నశించిందా అని అనుకుంటాము. కాని దానివెనకాలంలో ప్రతిజ్ఞాపూర్తి యొక్క ఆనందభావన, నందవంశముమీద క్రోధము-ఈరెండు రాగాత్మక ప్రవృత్తులు పనిచేస్తున్నాయి. అతను కేవలం బుద్ధితో ప్రేరేపింపబడిన కొయ్యబొమ్మ కాదు. వర్తమానయుగంలో జరిగే యుద్ధాలు నిరపరాధిజనాన్ని ఇష్టంవచ్చినట్లుసంహరించటంచూస్తే వాళ్లు దయ మొదలైనసద్వృత్తులప్రవృత్తులు లేనివాళ్లుగా బుద్ధితో ఆడింపబడే కొయ్యబొమ్మల్లాగ కనపడుతారు. కాని కాస్తలోతుగా ఆలోచించితే వారిలోకూడ తనదేశవాసులను సుఖపెట్టాలనే ఉత్సాహం, ఇతర జాతుల మీద ఉండేద్వేషము, ఇంకొకప్పుడు తనజాతీయతా శ్రేష్ఠతను వెల్లడించాలనే గర్వం మొదలయిన రాగప్రవృత్తులు పనిచేస్తుంటవి.

జపానీయుల దేశభక్తి భావప్రధాన మంటారా, లేక బుద్ధిప్రధానమంటారా? అక్కడ చావు వచ్చినా తన జాతి సుఖపడుతుందనేభావమేగా పనిచేస్తుంది! బుద్ధిలో ఈ విశాలధర్మం ఎక్కడ ఉంది? అందుకనే జ్ఞానం ఇదిమంచి యిదిచెడ్డ అని చెప్పేదేకాని పనిచేసే టప్పుడు వచ్చినట్టు హృదయం చెప్పినట్టు ఒప్పుకోవలసిందే. ఆ పయిన చెప్పిన పరిభాషలో స్థూలదృష్టిలో భేదం కనబడినా సూక్ష్మదృష్టిలో అర్థం శూన్యం.

ఈ పరిభాషమూలకంగానే కథలు హృదయాన్ని స్పృశించలేకపోతున్నవి. శ్రీనివాస శిరోమణిగారి "ప్రతిఫలం" కథను ఈ పరిభాషలోనే తీసుకువచ్చారు. నిజంగా దానిలో భావాన్ని లేపగలశక్తి యేది? భావాన్ని లేపటానికి ఆ వ్యక్తిమార్పునకు కలిగిన మూలప్రవృ-

క్తులు చెప్పాలి. పతిభిక్షాన్ని తీసుకొచ్చి పోసుపెడితే కాదు. ఉపదేశించకూడ దంటూనే రెండవపెళ్లి చేసుకునేవాణ్ణి చంపి అతనిమొదటిభార్య స్త్రీత్వాన్ని, మాతృత్వాన్ని కాపాడాలని చెప్పేకథను సమర్థించారు. ఏమీకారణంలేకుండ రెండోవివాహం ఎందుకు జరుగుతుంది ! దానిమూలంలో కట్నం తక్కువ కావటంచేతనో, స్త్రీ కురూపి అవటంచేతనో, తల్లిదండ్రులు బలవంతంగా మెడకేసి అంటగట్టడంచేతనో, చదువుకున్నది కాకపోవటంచేతనో, ఇద్దరిభావాలు కలవకపోవటంచేతనో ఎందుకో తెలిపితే అప్పుడు సంఘంలోని లోపాలు ఏమిటో ఆలోచిస్తారు. ఇంకొకమాట. దీనివల్ల స్త్రీయొక్క ఆత్మతేజం ఏమయినా పెరిగిందా ! ఈ అన్యాయంవల్ల ఆమెకోమలహృదయం ఎటువంటి బాధ అనుభవించిందో చిత్రించగలిగితే ఆమెయొక్క అంతర్వేదనను పాఠకులు గ్రహించ గలుగుతారు. పాఠకులుకూడ కవితోపాటు సుకుమారహృదయంతో కన్నీటిధారలను ప్రవహింపజేసి, తమ పాపపంకాన్ని ప్రక్షాళనచేస్తారు. కరుణరసాన్ని కలుగజేయటానికి 'షేక్స్పియరు'యొక్క "కసాయిఖానా" పనికిరాదు. కరుణరసం కలుగచేయబోయి ఘృణారసం కలిగిస్తారు. మాతృత్వమూ, స్త్రీత్వమూ, కలిగించటమేనా జీవనసాఫల్యం ! మొగుణ్ణి చంపి అతనిభార్యకు మాతృత్వాన్ని కలిగించటమూ, ఆ స్త్రీని యింకప్రాణములేని బొమ్మనిచేయటమూ చూస్తే తనస్వార్థాన్ని తీర్చుకోవటానికి చేసిన ప్రయత్నమని చెప్పక చెప్పుచున్నది. స్త్రీయొక్క ఆత్మతేజాన్ని వాల్మీకి కనిపెట్టాడు. "సీత నిండుగర్భముతో అడవికి వెళ్లటానికి ఒప్పుకొన్నదికాని రెండవసారి ప్రజలయెదుట అవమానాన్ని సహించలేక పాతాళానికి వెళ్లిపోయింది. కాని భవభూతి అలంకారశాస్త్రానికి కట్టుబడి చివరకు స్వప్నములో వియోగం ప్రత్యక్షంలో మిలనము కావించాడు.

సభ్యత పెరిగినకొద్దీ మూలభావాలను కృత్రిమ భావాలతో కప్పుతారు. కావ్యసృష్టికి పైకప్పు తొలగించవలసిన అవసరం ఉంటుంది. ఇద్దరు అన్నదమ్ములు ఉన్నారు. తమ్ముడు మోసంగా అన్నపాలం తన రాయించుకున్నాడు. ఇది తెలిసినతరువాత అన్నకు కోపం వచ్చింది. సాధారణదృష్టితో ఈ కోపము ఆస్తంతా వ్రాయించినందుకేనని అనుకుంటాం. అన్నదా కోపానికి ఆలంబనం ఆస్తంతాగాని తమ్ముడుకాదు. కాని ఆ కాగితంముక్కలోపలఉన్న సంపత్తి,పిల్లలనోటిదగ్గర అన్నము అపహరించే దుష్టత్వం దాగి ఉంది. యథార్థంగా అతని క్రోధానికి కారణం ఆకాగితమూ గాదు, దానిమీద వ్రాసిన అక్షరాలూ కాదు. ఇది కేవలం సభ్యతయొక్క ఆవరణమాత్రం. నోటిలో అన్నం అపహరించితే మెరిమెరి చూచే కుక్కకోపంలోను అతని కోపంలోను భేదంలేదు. కాని సభ్యత ప్రకారం క్రోధం మార్చుకుని "నువ్వు నన్ను నష్టపర్చటానికేగా ఈమోసం చేశావు?" అని శిష్టతగా చెప్పవలసి వస్తుంది. దీనివల్ల రసాత్మకత కలుగదు. తమ్మునిలో మనోవికారాలు కలిగించటానికి ఈ క్రిందివిధంగా చెప్పాలి. "ఏమిరా! అబ్బాయి! నీవు నన్ను మోసం చేయటానికి కారణం నన్ను తిండిలేకుండ చంపి నీవు పంచభక్ష్యాన్నాలు భుజించుదా మనేగా ? నాకు ఉంటానికి గుడిశె అయినా లేకుండచేసి నీవు మేడలో ఉందామనేగా! రాత్రిపూట నా పిల్లలకు కప్పుకోటానికి పైపంచె అయినా లేకుండచేసి నీ పిల్లలకు పగలుకూడ శాలువలు కప్పి త్రిప్పుదామనేగా!"

నేను ఉదాహరణయిచ్చినకథలో గుణంలేదు. భావాల్లో వ్యాయామము కలగటానికి ఆ జరిగినకార్యంలోని ప్రకృతగుణాలను మాపి వదలాలి. ఈ కథలో ఆగుణం ఏదీ? హృదయంలేదు. శుద్ధమస్తిష్కం మాత్రం ఉంది. వినగానే లాఠీతీసుకొని పరుగెత్తుతాం, ఏ ప్రక్కనన్నా భార్యను వదలిపెట్టినవాడు ఉంటే అతన్ని చంపి అతని భార్యకు మాతృత్వాన్ని కలిగిద్దామని. సాహిత్యం రాయటానికి హృదయం కావాలి; బుద్ధి కాదు. ప్రతి మనుష్యునిలోను మంచిగుణం ఉంటుంది. ఒక సమయంలో పడిపోవచ్చు. మరో సమయంలో లేవవచ్చు. లేచినతరువాత పశ్చాత్తాప పడవచ్చు.

"నా పాత్రలతో నేను ఒకటైపోవటం" నా కిష్టంలేదు. అటువంటి రచనలను నేను ఉత్తమతర

గతిలో వైయ్యలేను. కథలలో పాత్రలను కథకుడు ఎందుకు నిర్బంధించాలో నాకు అర్థంకాకుండా ఉంది. నా విశ్వాసాలను నేను నా పాత్రలమీదగాని, పాఠకుల మీద గాని ఎందుకు పామాలి?"

ఈ వాక్యాలు కుటుంబరావుగారు ఈ మధ్య ప్రకటించిన 'కాలుష్యం' అనే పుస్తకపు భూమికలో వ్రాశారు. దీన్ని గురించి టాల్‌స్టాయిని వాళ్లని ఉదాహరిస్తూ చాలా రాశాను. అయినా కొద్దిగా చెప్పతాను. ఎవరిదన్నా పుస్తకం చదువుతున్నామంటే వారి హృదయం చదువుతున్నామని అనుకోవలసిందని పెద్ద పెద్ద సమీక్షకులు చెప్పతున్నారు. మనం సాహిత్యాన్ని జీవితానికి వ్యాఖ్యలని ఒప్పుకున్నా జీవితం, ఆవ్యాఖ్యకు మధ్య వ్యాఖ్యాత, లేక కళాకారుడివ్యక్తిత్వం ఉంటుంది. ప్రకృతియొక్క ప్రతిఅంగంలో మన కొకఅర్థపూర్ణసందేశం నిహితమైఉంటుంది. మనకోరకు దానిని కవి సంపాదించగలుగుతాడు. అతనే ఆ సందేశాలను అత్యంత రమణీయచిత్రాలద్వారా మనయెదుట పెడతాడు. మనం నిన్న ఒకపల్లెటూరు వెళ్లివచ్చాము. అక్కడ మన కేమంత విశేషత కనుపించలేదు. కాని ఆ దృశ్యాన్నే మనం రేపు కవిద్వారా వింటే నోరు తెరుచుకుని ఆశ్చర్యచకితులమై పోతాము. మనం ఆపల్లెటూరులో కళ్లుమూసుకుని తిరిగివచ్చామో, లేక ఆక్షణంలో మనచేతనాశక్తి నశించిందో చెప్పలేకపోతాం. మానవాత్మే విలపించుతూఉంటే అతనిహృదయంకూడా ఏడుస్తుంది. ఆ దృశ్యంలో జీవకళను ప్రసాదించేది అతనివ్యక్తిత్వమే. కళాకారుని మానసిక అవస్థావిశేషంలో జీవితం ఏరూపంలో ప్రస్ఫుటితమవుతుందో దానిని మనం సాహిత్యం అంటాము. సాహిత్యంలో మనకు కనుపించు జీవితమూ, ఇంక ప్రకృతిప్రతిబింబమూ తన అస్తిత్వనిరూపణకొరకు మొదట కళాకారుని హృదయాన్ని ఆశ్రయించాయి. ఆ ప్రతిబింబం కళాకారుని హృదయరసాన్ని గ్రోలింది. అతనికల్పన అనే రంగుతో ఉజ్జ్వలమై సత్యంకంటే ఇంక ఎక్కువసౌందర్యాన్ని పొందింది. కళాకారుని వ్యక్తిగతభావాలు దాని ప్రతిఅంగంలో పనిచేసినాయి. అప్పుడు దానికి సాహిత్యంలో స్థానం దొరికింది. కవి ఎంతనిర్లిప్తంగా వున్నా జీవితానికి వ్యాఖ్య రాస్తూ తన దృష్టికోణాన్ని మరచిపోడు. వస్తువును తనదృష్టితో చూపటం అతనికి స్వాభావికం. అతను ఏ కొంచెం చెప్పినా తనదృష్టితో చెప్పతాడు. ఆవాక్యాల్లో అతని వ్యక్తిత్వం సమావిష్ట మవుతుంది. అందుకనే నేటి సమాలోచకులంతా కవికృతి అర్థం చేసుకోవటానికి ముందు కవిజీవితాన్ని తెలుసుకోవాలంటున్నారు. ఎంత సౌందర్యపూర్ణమైన రచన అయినా ఇంతవరకు అనావృతరూపంలో, అనగా ప్రథమంలో కవి స్వప్నంలో వికసించిన రూపంలోనే తయారైనది ఒకటి లేదు. కవిత్వం ఒక అస్పష్టస్వప్నం. ఆకారాన్ని ధరిస్తూ ధరిస్తూ తన ఆదిధ్వనిని పోగొట్టుకుంటుంది. కవిత్వం అనుభూతిగలవస్తు వని చెప్పటం న్యాయమే. కవి రూప్పుడూ భావోద్రేకాన్ని కలిగించటానికి పాఠకులహృదయంతో మాట్లాడుతాడు. బుద్ధితో గాదు. అప్పుడే అతనిరచన సాహిత్యంలోకి వస్తుంది. దీనికి ఉదాహరణగా బుద్ధిప్రధానమైన కుటుంబరావుగారి 'పెంకిపిల్ల' కథ తీసుకుందాం. దానిలో ఒకకుర్రాడు ఎనిమిది సంవత్సరాలు ఒక అమ్మాయిని ప్రేమిస్తాడు. ఆపిల్లను ముద్దుపెట్టుకోకుండా ఒకనిమిషం ఉండలేడు. తరువాత అక్కడి నుంచి కాలేజీకి వెళ్ల వలసివస్తుంది. వెళ్లాడు. కాని అతని ఆత్మ ఎప్పుడూ ఆపిల్లదగ్గర ఉంటుంది. అప్పుడప్పుడు వెళ్లి చూచివస్తూ ఉండేవాడు కూడాను. ఒకసారి సెలవల్లో ఇంటికివెళ్లినప్పుడు అతనినాన్న ఆపిల్ల అక్కాయిని పెళ్లి చేసుకోమని ప్రస్తావిస్తే తండ్రిగారి మాటను ఒప్పుకొని తర్వాత తనమనస్సుని ఈవిధంగా తృప్తిపర్చుకుంటాడు— "నాకు ఒకటే సంతోషం. దుర్మిణి నాకు మరదలు అయిపోతుంది. పెళ్లిఅయితే మా యిద్దరిచుట్టరికమూ ఖాయం అయిపోతుంది. తరువాత ఎవరూ దాన్ని మార్చలేరు."

చూశారండి: ఇందులో హృదయాన్ని సంస్కరించే కుటుంబరావుగారి బోధప్రవృత్తి మాట్లాడుతున్నది. వ్యాసకర్తయొక్క వేదనావిహీనబుద్ధిసంపన్న ఉక్కుమస్తిష్కం ఇంకా మనలో ఏంభావాలు లేపుతుంది

పాత్ర నిశ్చలంగా మార్పున్నప్పుడు? ఈ ప్రేమ లోభానికి పర్యాయమా! లోభం మాత్రం కాదు. ఈ వస్తువుని ఆ వస్తువుని రెంటినీ పొందుదామనే అపరిపక్వలోభం. పరిపక్వలోభం ఒక వస్తువు లభించేవరకు రెండో వస్తువు జోలికి పోదు. దానికి తగినట్టుగా అంతంలో మురళిలాట సాగింది. పరిణామాన్ని ఆలోచించితే రచయిత పోద్దేశ్యంగా రాసినట్టు స్పష్టంగా కనపడుతుంది. కాని ఇంకా మన్యరూపమంది. భర్తకునికున్న కర్తృత్వం పాత్రపరిస్థితుల్లో లీనమయింది. శృంగారవిహ్వాదయం మనలనుకూడ ఏడ్పింపుతోంది. మురళలకు కూడ పెళ్ళి అయినతర్వాత ఆపిల్ల అత్తవారింటిదగ్గర ఉండగా చూట్టానికి వెళతాడు. అప్పుడు బావనుచూచి ఆపిల్ల చూపింది, ఎంతనేన నా ప్రాణమైన బాలహృదయంతో మాట్లాడుతుందో! "మనం నిజంగా మళ్లీ చిన్నపిల్లలం అయితే!......... (ఆదుర్దాగా) నువ్వు నన్ను మళ్లీ వెనకటిమల్లే నువ్వు పెట్టుకుంటావా బావా?" నిజంగా ఈ దృశ్యం నన్ను ఎన్నోసార్లు ఏడ్పించింది.

సారాంశంఏమంటే కవి, లేక రచయిత హృదయంకావాలి. తనపాత్రలయందు నిష్పక్షపాతంగా ఆలోచించి ఎవరిభాగం వారికి ఇవ్వటంలో ఉపేక్షాభావం చూపకూడదు. సాహిత్యంలో పర్యాయశబ్దాలు వాడినంతమాత్రాన దాని ఉద్దేశ్యం నెరవేరదు. ఒకరు రాచార శబ్దంలో ఎన్నోరూపాలున్నాయి. విజ్ఞానంలో దానిరూపాన్ని విప్పిచెప్పనక్కరలేదు. కాని సాహిత్యంలో తన్నటం, కొట్టటం, బెదరించటం వ్యభిచరించటం ఇంకా ఎన్నోరూపాలున్నాయి. అలాగే విజయనగరం శబ్దంలో ఆంధ్రుల మహోన్నతి దాగివుంది. బర్కతీ అక్రమంశబ్దంలో ముప్పది అయిదు కోట్ల భారతీయుల ఆత్మత్యాగం, అఖండవిజయం ప్రతిధ్వనిస్తోంది. తక్షశిలశబ్దంలో మనభారతీయుల విద్యాధ్యయనం ప్రతిధ్వనిస్తుంది. ఈ ఒక్కొక్కశబ్దం కవికి ఒక్కొక్కకావ్యం. అశబ్దాల రహస్యోద్ఘాటనమే ప్రత్యక్షీకరణమంటారు. ముద్దుకృష్ణగారి "వైతాళికులు" నేను చదువలేదుకాని ఆశబ్దమే సాహిత్యానికి వ్యతిరేకాన్ని బోధిస్తున్నది. వారి అశోకవనం, అనార్కలి మొదలైనవి నేను చదివాను. అరచిపలలో ఆయన విశాలహృదయం ప్రతిబింబిస్తోంది. ఉత్తరభారతంలోకూడ వాటి హిందీతర్జుమాలను అనేకమంది ప్రశంసిస్తున్నారు. ఆంధ్రదేశమూ, భారతదేశమూ అనేది నిష్క్రియావాదం; సారహీనం. ఆంధ్రదేశంకంటె కూడ ముందు తాను, తనగృహంలోని పరివారం ముఖ్యం. ఈ రెంటిని సంబాళించుకోవటమే భారతదేశాన్ని ఉద్ధరించటం. ఎవరికివారు తనను బాగుచేసుకుంటే తనకేముంది? రెండుచేతులూ ఆడించితేగా చప్పట్లు మోగేది! ఆ వైపునుంచి వారు, ఈ వైపునుంచి మీరు కలిసి ఒకదారిని పోదామనుకోవటమేగదా ముఖ్యం. తనను తాను సంబాళించుకోలేకపోయినవాడు దేశానికి బరువేగాని చేసేదేముంది?

సాహిత్యానికి ఖులాసా, లేక మనోరంజనమే ప్రధానమనుకోవటం మార్గాన్ని కేంద్రస్థలమనుకోవటం తప్ప ఏమీలేదు. కవి తాను చెప్పదలచుకొన్నదానిని శ్రద్ధగా వినగలందులకు మనోరంజనాన్ని సాధనంగా ఉపయోగించుకుంటాడు. పిల్లలు వాటటానికి పూర్వం పాలంగుడ్డి తడిపి అనుపానం చేసినట్టుగానే కళాకారుడు ముందు తన వాక్చమత్కారంతో పాఠకుని మనస్సుని చంచలంకాకుండ స్థిరపరుస్తాడు. ప్రతికవికి ఏదో సందేశం ఉంటుంది. కేవలం "ఖులాసా" అనే శబ్దప్రయోగం తనపనితను ప్రదర్శించటం మాత్రమే.

నేను సాహిత్య శబ్దాన్ని సామూహిక అర్థంలో వాడాను. కావ్యాలను, కథలను, నవలలను, శైలిని ప్రత్యేకంగా విమర్శించటం ఈ వ్యాసం ఉద్దేశము కాదు. నాలో అంతశక్తిలేదు. మనసాహిత్యం రూఢిగతమైన కొన్ని అంగాలనుమాత్రమే తీసుకుని విస్తృత ఆదర్శాన్ని, విపులకీర్తిని కోలుపోతున్నది. మన ప్రాథకవులు పురాణాలగాథలలో జీవితాన్ని, దేశాన్ని, రాష్ట్రీయతను మరచిపోతున్నారు. మన యువకులు స్త్రీరూపం, ప్రేయసిని వదలి ప్రకృతిలో అనంతరూపాలను తనలో చూడ ప్రయత్నించుటలేదు. ఇది కర్మప్రధానయుగం. కర్మద్వారా తనబలాబలాలను చూచు

దనే ఆత్మత్యాగులు, సంఘంకోరకు ప్రాణాలు సమర్పించే శిరశ్శిఖామణులు కళ్లనుండు కనపడుతుంటే సంఘరక్షణకు పూనలేక అడవిలో పారిపోయి తపస్సు పేరుతో కళ్లుమూసుకున్నవారిని చిత్రించటం కాలవిరుద్ధం. నరునిలో నారాయణాంశమును ప్రతిఫలింపజేయు కవులు తెలుగులో చాలతక్కువ. ఇతరసాహిత్యాలలో అలాంటికావ్యసృష్టి జరుగుతోంది. నా యీరాత బాల్యచాపల్యం కాదు. యథార్థం రాస్తున్నాను. మన రామాయణం, మనభారతం ఒక్కొక్క సంపూర్ణయుగంయొక్క ఇతిహాసాన్ని తెలియచేస్తున్నాయి. మనభారతీయులకు చరిత్రరూపమైన సాహిత్యం లేదు. కావ్యాలే చరిత్రలు, చరిత్రలే కావ్యాలు.

మనకవులు ఎన్నెన్నిపురాణాలో రాశారు; ఎన్నెన్ని మహాకావ్యాలో రాశారు. కాని, వాటివల్ల మన రాష్ట్రీయఇతిహాసం మన సత్యాగ్రహాందోళన, మనవర్తమానయుగపు ఆత్మశక్తిని వ్యక్తపర్చగల కావ్యాలు (?) ఎన్ని సృష్టింపబడ్డాయో పాఠకులే చెప్పాలి. మనపూర్వులు గొప్పవారయితే మనకు కడుపు నిండదనే వివేకానందుని వాక్యం స్మరించాలి. లక్షాధికారులు నాలుగువేలు దానంచేస్తే ఆదానం కవిత్వానికి ముఖ్యవిషయం కాదు. ఉదయం మొదలుకొని సాయంత్రంవరకు కష్టించి తెచ్చిన మూడెడుగింజలు ఇంటికి వచ్చిన అతిథికి వండిపెట్టి, తాను పస్తుండి, అతిథికి తన తుక్కమంచం అప్పచెప్పి, తాను కటికనేలమీద పరుండే సామాన్యమానవుడే — నా భావంలో అత్యుచ్చ మానవుడు–కావ్యానికి ముఖ్యవిషయం కావాలి. అప్పుడే కవికర్మ పూర్తి అవుతుంది. గీసిగీచలాయించే నాయకుల్ని ప్రశంసించేవారే కాని తనకున్న ఆస్తిని పాడుచేసుకుని, చేసుకున్న భార్యను కాటికి పంపి, తల్లిదండ్రుల మమత్వమును విడనాడి, దెబ్బలు తిని, జైళ్లలో క్రుస్గి, క్షయవ్యాధులతో పీడింపబడుతున్నా దేశానురాగమును వీడని దీన యువకులపై ఇంతవరకు కలమెత్తి నాలుగుపద్యాలు రాయగలిగినకవి లేడు. శ్రీ దువ్వూరు రామిరెడ్డిగారు, రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు, జాషువగారు మొదలైన కవులు ప్రారంభించిన మార్గాన్ని ఎంతమంది అనుకరించగలిగారు. తాను జీవించియున్న యుగాన్ని కలియుగం, పాపిష్టియుగం అనుకుని సత్యయుగంలోని స్వప్నం చూడటం కవిలక్షణం కాదు. తనయుగంయొక్క ప్రాతినిధ్యం వహించతగ్గకవులంతరు ఆత్మనిన్మ్రలులై దృష్టిని వెనుకకు మరలించటం శోచనీయం. కథాసాహిత్యంమూడ నవలలు డిటెక్టివు సందేశాలతో కథలు ప్రియుడు ప్రేయసీసంభాషణలతో తనకర్తవ్యాన్ని ముగించుకున్నాయి. ఇవన్ని సాహిత్యానికి అంగాలేకాని పూర్ణసాహిత్యం కాదని గ్రహించి దృష్టిని నలువైపుల ప్రసరింపచేయాలి.

ఈ వ్యాసం రాయటానికి పురికొల్పింది మాతృభాషయందలి ప్రేమయే. శ్రీ కుటుంబరావుగారు వ్యక్తిగతంగా నాకు మిత్రులు. వారితో నాకు కొద్దికాలనుండి పరిచయంవుంది. నే నే ఉద్దేశ్యంతో రాసింది నావ్యాసమే చెపుతుంది. నావిమర్శలో తప్పులున్నవని ఎవరైనా తెలియజేస్తే నేను సంతోషించుతాను.

పూర్ణ

[నవల - అనువృత్తము]

వాసిష్ఠగణపతిముని

[నాల్గవభాగము]

"మొదటి ప్రకరణము"

ఓదార్పు

అర్ధరాత్రికి సుచంద్రుఁ డంతఃపురము ప్రవేశించినాఁడు. పూర్ణచంద్రుని క్షీరాబ్ధి వీచికలవలె నతనిని భృంగాలక ముందుగా నెదుర్కొని సవినయముగా సమ్రాజ్ఞి దగ్గఱకు తీసికొనివెళ్లినది. సమ్రాజ్ఞి ప్రత్యుత్థానము చేసి తన ప్రియవల్లభుని రెండుచేతులు పట్టుకొని తీసికొనివెళ్లి హంసతూలికా తల్పముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టినది. రాజు తన ప్రియకాంతను తాను స్వయముగా తల్పముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టినాఁడు. భృంగాలక వారి యెదుట వేత్రాసనముపైఁ గూర్చుండినది.

రాష్ట్రసౌందర్య మంతయు శ్రీకాకుల నగరియందు కేంద్రీకరింపఁబడి యుండెను. శ్రీకాకులనగర రామణీయక మంతయు ప్రాసాదమున సంగ్రహింపఁబడినది. ప్రాసాద రామణీయక సారము రాజదంపతుల శయన శాలలో నిమడ్పఁబడినది. ఆయేకాంతశాల యెట్లుండునో మా పాఠకులు యోచించుకొనెదరుగాక.

ఆశాలలో రాజదంపతుల సన్నిధియందు భృంగాలక యొక్కరితెకుఁ దక్క మఱియెవ్వరికిని ప్రవేశాధికారము లేదు. ఈమె యధికారరీత్యా చేటీజనాధ్యక్షురాలు మాత్రమే యైనను ఈమెహస్తక్షేపము సేయని రాజకార్యమే లేదు. చక్కఁదనమునం దీమె లీలావతీదేవికి సమానురాలు. గడుసుతనమునం దధికురాలు. కొన్నికార్యములందు లీలావతీదేవిప్రసక్తి లేకయే తాను ప్రభువునకు చెప్పనలవాటీమెకుఁ గలదు. ఈమెకుమారుఁడు కాలనాథాదులకంటె నెంతయో తక్కువవాఁడైనను ఎత్తఁగానే సహస్రపతిపదవిపొందినాఁడనిన నీమెపలుకుబడి రాజసన్నిధిలో నెంతగలదో వ్యక్తమగును. ఈమెదగ్గఱ పెద్దపెద్ద యధికారులు గూడ జోహారులు సేయుచుండిరి. ఈమె హేమచంద్రుని హస్తము చేపట్టుకాలమునం దతఁడు సాధారణ సంపన్నుఁడుగా నుండెను. ఇప్పుడు పదిలక్షల వరాల కధికారిగా నున్నాఁడు.

లీలావతి సునందుని రెండవ కూఁతురు. ఆమె కిప్పుడు నలువదిరెండుసంవత్సరముల వయస్సు. ధవలాక్షి యిచ్చిన యొకరసాయనము సేవించుటవలన నిప్పటికిఁ గూడ నామె యౌవనము సురక్షితముగానున్నది. నిత్యస్మేరమగు నామెముఖకమల మామెసౌందర్యమును చేటికందించిన ట్లుండును. విశాలములగు నామెకను లెప్పుడును ప్రేమ నుద్గా

రించుచుండును. ఆమెసుకుమారాంగకము లలో లావణ్యవారి పొఱలుచున్నట్లు కన్పట్టెను. ఆమె యిప్పుడు చక్కఁగా నలంకరించుకొనియూదారంగుచీరకట్టెసిందూరారుణమగు ఱవికె తొడిగినది. ఎట్టివేషము సుచంద్రుని కనులకు ప్రియమో అట్టివేషమునే యామె వేసినది. ధవళాక్షి యిచ్చిన వశీకరణమూలికను ధరించిన పిమ్మట నిప్పుడే యామె తన కాంతుని సంధించినది.

రాజు కాలనాథ గజవీరులతో మాట్లాడి లీలావతీపక్షముయొక్క యధికారము సంతటిని తల్లక్రిందు సేయుట కంగీకరించి వచ్చినాఁడు. అతని ప్రేయసి రాజకాళి గూడ నతని నిశ్చయమును తన మధురకంఠముచే బలపఱచినది. ఇప్పుడు లీలావతిదగ్గరఁ బడినాఁడు. ముందే యామెకు వశంవదుఁడు. ఇప్పు డామె బలవత్తరమగు వశీకరణశస్త్రమును ధరించియున్నది. దాని ప్రభావమువలననో, లేక స్వభావపరిణామమువలననో యామెముఖ మాదినమున సార్వభౌమునకు మిక్కిలి రమణీయముగాఁ గన్పట్టుచుండెను. ఆమెమందహాసము దానిశోభ నినుమడింపఁ జేయుచుండినది. ఆమెకు విరుద్ధముగా తా ననేకకార్యముల నాచరింప నమకట్టుట యతనికి నిజముగానే కష్టముగా తోఁచెను.

ఆరాత్రి గతించిన రెండుయామము లలో లీలావతి ప్రమత్తయై పడియుండ లేదు. తన యధికారమును భంగపఱచు శక్తులు పనిసేయుచున్నవి యని యామె కనిపెట్టినది. పూర్వయామమున విశాలాక్షుని పిలిపించి చాలసేపు మాట్లాడినది. ఆమెమనస్సును బాధించునవి రెండే సమస్యలు. మొదటిది సింహాసనోత్తరాధికారి సమస్య. రెండవది చిత్రకూటరాష్ట్రి సమస్య. ఈ రెంటిలో పతిని తనపక్కకు త్రిప్పుకొనఁజాలనియెడల తా నిన్నాళ్లు చేసిన యధికారాడంబరము హాస్యాస్పదమగునని యామె తలంచినది. అందువలన సర్వశక్తులచే పతిని లోఁబఱచుకొనుట కామె యీరాత్రి సిద్ధురాలై యుండినది.

ఆమె కైకేయివలె కోపించి పతిని సాధించి యెఱుంగదు గాని సత్యభామవలె నొక్కొక్కప్పుడు ప్రణయకలహముచే కాంతుని వశపఱచుకొనుచుండును. ఆమెప్రధానాస్త్రము ప్రేమ. సేవించుటయు, తృప్తిపరచుటయు దాని యంగములు.

సుచ-(భృంగాలకనుజూచి) భృంగా! మీ అబ్బాయికి బాహువాత మీ మధ్య చేసినదియఁట. ఇప్పుడు నిమ్మళించినదా?

భృంగా-పూర్ణముగా నిమ్మళించినది. ఈ దినముననే పనిలోఁ బ్రవేశించినాఁడు.

సుచ—దండనాయక చిత్రసేనుఁడు స్వర్గతుఁడైనాఁడు. అతని దండనాయకపదవి ఖాళీపడినది. ఎవరిని నియమించిన బాగుండును ?

భృంగా— సహస్రపతులలో నుండి నియమింపవలసివచ్చునెడల నా కుమారుని శ్రీవారు మఱవవలదు.

సుచ—(లీలావతిని జూచి) ప్రేయసీ! నీ వేమనియెదవు?

లీలా— పెద్దనాన్న (సేనాపతి రణంధరుఁడు) యెవరిని సిఫార్సు చేసినారు?

సుచ — వారిని నేనడుగలేదు. అడుగఁదలంచుకొనలేదు గూడ. నీవు చెప్పినవానినే నేను నియమించుటకు నిశ్చయించుకొన్నాను.

లీలావతి కిట్టిమాటలు వేఱుసమయములం దెంతో ప్రియములుగా నుండెడివి. ఇప్పు డంతగా నవి రుచించినవి గావు. తనకు గొప్ప యుపకారములను చేయ నెంచిన పతి యీ చిన్నయుపకారమును చేయఁజూచుచున్నాఁడని యామె కపోహ కలిగినది. అది భ్రమ గాదు. తాను సంకల్పించుకొనిన ముఖ్యవిషయములలోఁ దప్ప తక్కిన యన్నింటిలోను లీలావతి చెప్పిన చొప్పున నడువవలెనని పార్థివుని యుద్దేశము.

లీలా— మహాప్రభో! రాజకార్యములలో నే ననవసరముగా జోక్యము కలుగఁ జేసుకొనుచున్నానని నాకు వాదు వచ్చినది. అందువలన నిట్టివిషయములలో సర్కారువారు నన్నేమియు నడుగవలదు. నేను శ్రీవారి పాదసేవ చేసుకొనుచు సుఖముగా కాలక్షేపము చేసెదను.

సుచ— (భృంగాలకనుజూచి) భృంగా! చాల వేళమైనది. నీ వింటికిఁ బొమ్ము.

రాజు తనభార్యతో నేదియో మాట్లాడఁ దలచె నని తలంచి భృంగాలక నిష్క్రమించినది.

అనంతరము సుచంద్రుఁడు లీలావతిని దగ్గఱకు చేర్చుకొనినాఁడు. లీలావతి భర్తపై చేరఁబడినది. తిరిగియు సంభాషణ మారంభించినది.

సుచ—ఔను. నీపై వాదు వచ్చిన మాట వాస్తవమే. చిన్నమామయ్య (సునందుని) మీఁదఁగూడ శాఖామంత్రుల మాటయేమియు చెల్లనీయకుండ తాను సర్వాధికారియై సార్వభౌముని వశపఱచుకొని ప్రజలను బాధించుచున్నాఁడని వాదు గలదు.

లీలా—చిన్న బంట్రోతును గూడ మానాయన కిట్టిమొఱంగరు. అతఁడు ప్రజాబాధకుఁడఁట. అసూయాపరుల యపవాద కల్పనమునకు మేర యుండదు.

సుచ—ఔను.

ఈ రెండక్షరములును సుచంద్రుని జిహ్వనుండిమాత్రమే వచ్చినవి.

లీలా—ఇంతకును మావారి కదృష్ట దినములు గడచిపోయినవి. ప్రజ లేమనినను నాకు లక్ష్యములేదు. గాని సార్వభౌముని చిత్తము మావారిపై కరుణావిరహితమైపోయినది. ఎన్నాళ్లనుండియో ప్రయత్నించు నా శత్రువులకోరిక లిప్పటికి ఫలించినవి.

సుచ— నాచిత్తము మీ వారిపై యథాపూర్వముగానే యున్నది. అందువలననే వీరనందుని రాష్ట్రియాధికారము నుండి తప్పించినను తత్తుల్యమగు వేఱే యధికారమునందు స్థాపించితిని.

లీలా—అధికప్రసంగము చేసినందులకు నాతమ్ముఁడు పదభ్రష్టుఁడు గావింపఁబడినాఁడు. ఒక ప్రతీహారి కావనికే పదిపణములపరాధము విధింపఁబడినది. పదిమంది

యెదుట నట్లవమానింపఁబడినపిమ్మట వానికి మఱియొక యుద్యోగము సృజించి యిచ్చుట కండ్లుతుడుచుటకుఁ గాక మఱి యే మున్నది ?

సుచ — నా ప్రాసాదమునకు మహోపకర్తయగు వీరప్రతీహారిని నేను మాట్లాడుచుండునపుడే నేను వానికి కోరినవర మిచ్చుటకు సిద్ధుఁడనైయుండునపుడే సార్వభౌముని గౌరవాధికారము లెట్టివో తెలుసుకొనఁజాలక బంధింప నాజ్ఞ యొసంగుట యెంత సాహసమో నీవే తెలుసుకొనుము. ఆ సమయములో అధికర్తను నే నుపేక్షించు నెడల పట్టణ మంతయు నన్ను స్త్రీలకదాసునిగా కీర్తించును. అది యట్లుండనిమ్ము. మఱియొక్క యవజ్ఞాతకార్యము నతఁడు చేసినట్లు నాకు నిన్నరాత్రియే తెలిసినది. అతఁడు నా ప్రియకాంతను తన మేనవదినెతోఁగూడ గుఱ్ఱపుబండిపై నెక్కించుకొని గణాపవరము వఱకు వాహ్యాళికి తీసుకొనివెళ్లెనఁట. మఱలునపుడు మధ్యమార్గములో దొంగలు ముట్టడింప శక్తి చేతనుండియు దొంగలచే చెట్టుకు విఱిచికట్టఁబడెనఁట. అప్పుడు పూర్ణవచ్చి యాగుంపుతో యుద్ధముచేసి తన స్వామినిని కాపాడెననియు, అనంతరము ఘనేంద్రుఁడు వచ్చి యామెకు సహాయముచేసి శత్రువధ పూర్తిచేసె ననియు విన్నాను. నీ యాజ్ఞవలన పూర్ణాఘనేంద్రులు నడిచిన సంగతిని వేఱువిధముగా ప్రకటించిరఁట. ఈ యుచ్ఛృంఖల స్త్రైణ్యము చేసిన పనిని కొఱకు శక్తిచేతనుండియు స్త్రీరక్షణకొఱకు ప్రాణములు పరకు గొనక యుద్ధముసేయకుండ స్వప్రాణరక్షణకొఱకు శత్రువులకు లొంగిపోవుటను దలంచుకొనఁ దలంచుకొన నా యొడలు మండిపోయినది. నేను లోలోపల క్షమించుకొంటిని. తిరిగియు పగఁబట్టి బహిఃపురమున ననావృతప్రదేశమునఁ బండుకొను పెద్దబాబు నపహరించుటకు శత్రువుల గుంపు రాఁగా ఘోరకుఁ డపారప్రతాపము చూపి కోట పరువు నిలఁబెట్టెను. తాను పడిన యవమానమునకు సిగ్గులేక తనరక్షకుఁడగు ఘనేంద్రునే నీతమ్ముఁడు సింహద్వారమునందు తూలనాడినాఁడు. అంతఃపురస్త్రీలను రాజాజ్ఞ లేకుండ రాజధాని కదలించి తీసుకొనివెళ్లుట యెంత యపరాధమో యతనికిఁ దెలిసినదికాదు. అదృష్టవశమున పూర్ణ యడ్డుపడినదిగాని లేనియెడల నాగతి యే మగును? నాకాంత శత్రువులచేత చిక్కవలసినదే గదా? అందువలన నేను వీరసంధునిపై నంత క్రోధము వహించితిని.

లీలా — ఈకథను సర్కారువారి కెవరు చెప్పినారు ?

సుచ — ఎవరిని మీరు నమ్మిరో యా రథసారథియే ప్రత్యేకముగా కోటకు వచ్చి మహాప్రతీహారితో చెప్పి వెళ్లినాఁడు. మహాప్రతీహారి నాకు చెప్పెను.

లీలావతి నిరుత్తరురాలైనది.

సుచ — నా ప్రియమైన లీలా! జరిగినది యేమియో జరిగిపోయినది. చిన్నమామయ్య తన ప్రభువునకు చేసిన సేవకు బహుమానముగా నొక జాగీరు నీయదలంచు

కొనియున్నాను. ఆజాగీరుతోఁగూడ సామంత పదవికూడ నిచ్చెదను. ఆ కార్యమును రేపే నెఱవేర్చెదను.

లీలావతికిఁ చాలకాలమునుండి తన తండ్రి కొకజాగీరును రాజుగారిచే నిప్పింపవలెనని యున్నది. ఇప్పుడు రాజు స్వయముగా తానే మఱునాఁడే తనతండ్రికి సంస్థాన మిచ్చెద నని చెప్పుట యామెకు సంతోషాశ్చర్యములు కలుగఁజేసినది. ఆమె వికసితవదన యై "ఒకసంస్థానమా?" అని ప్రశ్నించినది.

సుచ—ఔను.

లీలా—పెద్దనాన్నగారి (రణంధరుని రాజుగారి ప్రథమభార్యయొక్క తండ్రి) జాగీరతని యనంతర మెవరికి వచ్చునట్లు నిర్ణయించినారు?

ఈప్రశ్న సందర్భానుచితమని పాఠకులు తలంపవచ్చును. ఈ ప్రశ్నద్వారా యుత్తరాధికారి సమస్య విషయములో రాజుగారి భావ మెట్లున్నదో కనుగొనుట కామె యత్నము. అది సఫల మయ్యెను.

సుచ—పెద్దమామయ్యసంస్థాన మతని యనంతరము మనచిన్నబాబుకు వచ్చును. ఒకవేళ మహామండలేశ్వర సత్యకర్మగారు తనకొమారితెను చిన్నబాబు కిచ్చునెడల పెద్దమామయ్యసంస్థాన మతని యనంతరము మనపిల్ల రతిసేకుమారికి వచ్చున ట్లేర్పాటు చేసెదను. చిన్నబాబు సింహాసనోత్తరాధికారిగా నిర్ణయింపఁబడుటకుమాత్ర మవకాశములు మిక్కిలి తక్కువగా నున్నవి.

తనప్రియుని యుపన్యాస మతనిపైఁ జేరఁబడియుండిన లీలావతీదేవి కమృతవర్షమువలె నైనది. ఆమాటలు వినఁగానే యామె తనప్రియకాంతునకున్ సర్వాంగములచే దగ్గఱఁబడి యిట్లు పలికినది.—

"చిన్నబాబుకు సింహాసనోత్తరాధికారి యగుట కవకాశములు తక్కువగా నున్నవి యనెదరా?"

సుచ—ఔను. తొంబదితొమ్మిది వంతులు జ్యేష్ఠపక్షమునకే జయముకలుగును. ఒకవేళ నాప్రాడ్వివాకులలో ముగ్గురు ధర్మపాలబాబువాదమును విని పట్టమహిషీపుత్రునిపక్షమునకు సిఫారసు చేసిరేని పెద్దబాబును పార్వతీయమహామండలేశ్వరునిగాఁ జేసెదను. నీసంతతి రాజ్యము లేక హీనస్థితిలో నుండు నని నీ వెంతమాత్రమును భ్రమపడవలదు.

తనపతి తనపట్ల కింత యనుకూలుఁడుగా నుండుట మూలికాప్రభావమే యని యామె యెంచెను. ఆమె సుందర కోమలాంగకముల స్పర్శప్రభావమే యని మన్మథుఁ డనుచున్నాఁడు. అతఁడు క్రొత్తగా నేర్చుకొనిన రాజనీతిప్రభావ మని గుట్టెఱింగినవారు చెప్పెదరు. జ్యేష్ఠపక్షమునకు జయము కలుగు నని యతఁడు చెప్పినమాట నిష్కపటమే యైనను అతనిమనస్సులో నుండు జ్యేష్ఠుఁడు కాలనాథుఁడేగాని భోగనాథుఁడు కాఁడు. నూఱవవంతు ప్రాతికూల్యము జయించినపుడు తా నిచ్చెద ననిన మహామండలమే యతని యుద్దేశములో నూటికి నూఱువంతులు నిర్ణీత మై యుండెను.

లీలా — నాకతిదేవత యిచ్చిన యీ వరములను నేను నా కొంగులో మూట కట్టుకొనెదను.

రాజు — నేను నీ కెప్పుడును ప్రతికూలుండను గాను. మనఃశాంతితో నుండుము.

ఆ మాటలవలన లీలావతిమనస్సు చల్లపడినది.

రెండవ ప్రకరణము

కార్యసాధనము

లీలా — చిత్రకూట రాష్ట్రాధికారము గుఱించి శాంతిసేనాకుమారి సర్కారువారికి పంపిన విన్నపముగుఱించి యేమి చేసెదరు?

సుచ — ఆమె రాజధర్మాసనములో వ్యాజ్యము తెచ్చునని వినికిరి. అప్పుడు మేము విచారణచేయవలసివచ్చును.

లీలా — అసలు శాంతిసేనాకుమారి కాలధర్మము నొందెననియు, విమలుఁడు వేఱు వివాహము చేసుకొనెననియు వదంతి. విమలుఁడు తన రెండవభార్యనే శాంతిసేన యను పేరుతో ముందు పెట్టి యాటయాడుచున్నాఁడఁట.

విశాలాక్షుని బెత్తాయింపువలన రాణి యీ త్రోవ త్రొక్కినది.

సుచ — విచారణలో వాది తనను శాంతిసేననుగా ఋజువుపఱచుకొననియెడల వ్యాజ్యము వేఱువిచారణ అక్కఱలేకుండనే కొట్టివేయఁబడును.

లీలా — నేను సూచించిన రాజీమాట యేమైనది?

సుచ — ఇప్పటి కేమియు తేలలేదు. ప్రయత్నించెదము.

లీలా — గొప్పపదవి యిచ్చి చిరకాల మనుభవించిన పిమ్మట తిరిగియు లాగుకొనుట న్యాయ్యము కాదు.

సుచ — అది నా దానము గాదు. ఈశ్వరబాబు మావినతండ్రిగారి కపవిద్ధపుత్రుఁ డని నమ్మి నే నతనికి చిత్రకూట సింహాసన మొప్పగించితిని.

లీలా — అపవిద్ధపుత్రుఁడు కాఁడనియా యిప్పుడు శాంతిసేనాకుమారి వాదము?

సుచ — ఔను. దానిని ఋజువుపఱచ వలసిన భారము శాంతిసేనపై నున్నది.

లీలా — ఋజువగునెడల —

సుచ — (నిట్టూర్పు విడిచి) అప్పుడామె తండ్రిరాజ్య మామె కిచ్చివేయవలసియేవచ్చును. నీ చెల్లెలనుమాత్ర మప్పుడు తనగతి తాను చూచుకొనుటకు విడిచి వేయను. అంతగొప్పరాజ్యము మఱియొకటి యీయఁజాలకపోయినను పూర్వ గౌరవమేమియు చెడకుండ మంచిసంస్థాన మొకటి యిచ్చి కాపాడెదను. నా ప్రియమైన లీలా! నీ యసంతృప్తికి నే నెంత భయపడుదునో యంతకంటె నధికముగా నధర్మమునకు భయపడుదును. నే నింతకంటె వేఱుగా నేమి సేయఁగలను?

లీలా — "శాంతిసేనాకుమారికే యొక సంస్థాన మిచ్చి సమాధానపఱుపఁగూడదా?

సుచ—ప్రయత్నింతునే కాని బలాత్కరింపఁజాలను.

లీలా—రెండుపద్ధతులలో నేపద్ధతిపై రాజీ కుదిరినను మంచిది.

సుచ—ఔను.

ఆమాట తత్కాలము లీలావతిని తృప్తిపఱచుటకే. మనస్సులో తన పినతండ్రి జాబు ప్రకారము మమలుపఱచుట కతఁడు తీర్మానించుకొనియేయున్నాఁడు.

లీలా—మాతండ్రి కిచ్చు జాగీరులో నౌకరీపర తేమైన నుండునా ?

మహామంత్రిపదవికిని సంస్థానాధిపత్యమునకును సంబంధము కల్పించిన తన పుట్టింటివారి మహామంత్రిపదవి శాశ్వతముగా నుండునని లీలావతియాశ. అప్రశ్నయే నరపతికి సునందుని మహామంత్రిపదవిలో నుండి వెంటనే తీసివేయుటకు సంకల్పించినది. అవసరము వచ్చినపుడే బుద్ధిమంతుల బుద్ధి సాధనోపాయములను వెదకును. ఇన్నాళ్లు కేవలకాంతావశంవదుఁడై సంచరించిన నరపతి యిప్పుడు కాంతను మోసగించుటకు యత్నించుచున్నాఁడు. ఆ ప్రయత్నమునకు తగిన వచనోపన్యాస మతని కలవడినది. అందులకు తగిన యుపాయము లతని కక స్మాత్తుగా స్ఫురించుచున్నవి. అట్టి స్ఫూర్తి వలన నతఁ డిట్లు పలికినాఁడు.

సుచ—ఒక నౌకరి కల్పించి దానితోఁబాటు సంస్థానమును వంశపరంపరాయత్తమునుగాఁ జేయవలెనని నా యుద్దేశము. ఇప్పుడు రాజధానిలో *పరిషత్తను మహాసభ యొకటి కలదు. ఆపరిషత్తుకు చిన్నమామయ్యను శాశ్వత సదసస్పతినిగాఁ జేసి పౌరసామంతుఁ డను బిరుద మిచ్చెదను. ఇప్పటి పరిషత్తులో సదసస్పతిత్వమును రాజ నియుక్తుఁ డగు నొక పెద్దమనిషి వహించు చున్నాఁడు. ఇటుపైని ఆపదవి వంశపరంపరాయత్తము గావింపఁబడును.

లీలా — మహామంత్రిగా నుండియే పరిషత్సదసస్పతిగాఁ గూడ నుండరా ?

సుచ—అది బాగుండదు. మామయ్యల నిద్దఱిని విశ్రాంతి తీసుకొనవలె నని చెప్పనున్నాను. విశ్రాంతికాలములో నేచేసిన సేవకు బహుమానముగా సంస్థాన మిచ్చుటయు క్రొత్తగౌరవోద్యోగ మిచ్చుటయు శోభించును.

లీలా—(తనలో) ఈయఁబోవు సంస్థానము మహామంత్రిపదవి విడుచుకొనినను నష్టము లేనంత పెద్దదిగా నుండునో యుండదో ? (ప్రకాశముగా) ఎవఁడైన రాజద్రోహిగాఁ గన్పట్టు దుర్గాధిపతిని తీసివేసి దానిలో మానాయనను స్థాపింపఁ గూడదా ? అప్పుడు క్రొత్త సంస్థానము సృష్టి సేయవలసిన యవసర ముండదే. అమరావతీ దుర్గాధిపతియు, దేవవాటికా దుర్గాధిపతియు పరంతపసంఘముతోఁ జేరి కుట్రలు పన్నుచున్నా రని వినికిరి. మా నాన్నగారికి వారిపై ననుమానము గలదు.

* పరిషత్తు—ఈ కాలపు కార్పరేషన్ వంటిది. పురకార్యములను నిర్వర్తించు సభ. సభ్యులు రాజనియుక్తులు.

అమరావతీ దేవవాటికా సంస్థానములు గొప్పవి గాన వాటిలో నొకటి తన పుట్టింటి వారికి లభించుటకు లీలావతి యీయెత్తెత్తినది. రాజు తన ప్రేయసిభావము తెలుసుకొని యిట్లనినాఁడు—

"వాస్తవమేగాని మహామంత్రిగా పని చేసినవారికి దుర్గపాలకత్వ మిచ్చుట యెక్కువకాదు. సైన్యపు ఖర్చులు పోఁగా వాటిలో నొక సంస్థానమున కెంత రాబడి వచ్చునో యంతకంటె తక్కువగాని యాదాయము గల సంస్థానములనే వీరి కిచ్చెదను. అమరావతీ దేవవాటికలు ఖాళీపడునెడల నీవు సిఫార్సుచేసిన యొకని కొకదుర్గమును తప్పక యిచ్చెదను. ఒకటి నాయిష్టము వచ్చినవాని కిచ్చెదను. మొదటి యవకాశమే నీది. (దృఢముగా నాలింగించుకొని ముద్దుపెట్టుకొని) నా ప్రియమైన లీలా! ధర్మముకొఱకును, నీప్రీతికొఱకును నాయధికారమునువినియోగపఱతును. అక్కఱలేనియపోహలు పడక శాంతిగా నుండుము.

లీలా—నేనుగూడ నా ప్రియకాంతుని ప్రీతికొఱకే జీవించుచున్నాను. నా గుండె చీల్చి చూచుకొనుఁడు. నా హృదయ మెట్లున్నదో బోధపడును.

సుచ—నీ ప్రీతివిషయములో నాకు సంశయము లేదు.

లీలా — క్రొత్త మహామంత్రి సేనాపతు లెవరు?

సుచ — తాత్కాలికముగా దండనాయక చండసేనుని సర్వసేనాపతినిగా నియమించి రెండుమాసములలో సమర్థుఁడగు సేనాపతి నాలోచించి నియమించెదను. మహామంత్రినే వెంటనే నియమింపవలసియున్నది. ఈ విప్లవకాలములో మహావీరుఁడును, మహావిద్వాంసుఁడును, మహానీతివేత్తయు, సర్వజనాకర్షకుఁడును, ప్రవక్తయు నగు పురుషుఁడు మహామంత్రిగా నియమింపఁబడవలసియున్నాఁడు. అట్టివాఁ డెవఁడని వెదకుచున్నాను.

లీలా — వీరత్వ మొక్కటి దక్క తక్కినగుణము లన్నియు విశాలాక్షుని యొద్ద నున్నవి.

సుచ — ఈ కాలములోన వీరుఁడు మహామంత్రిగా నుండ సర్హుఁడు గాఁడు.

లీలా— ఆచార్యవిష్ణుసిద్ధియో ?

సుచ—అతఁడు మంచిప్రవక్తగాఁడు. నీతివేత్తయునుగాఁడు. అతఁడిప్పుడు సేయు పని కింకొకరు తగినవారుకూడ లేరు.

లీలా—ఘనేంద్రుఁడు గూడ విష్ణుసిద్ధి యచ్చువాఁడే.

సుచ — ఔను. అతనికి నే నిప్పుఁడిచ్చినపనియే చాలును.

సుచంద్రుని యీఘాటువలన లీలావతికి గొప్పగండము తప్పినట్లైనది. ఘనేంద్రుని కు తన పక్షముపై కొంచెముగూడ సహానుభూతి లేదని యామెకుఁ దెలుసును.

లీలా — ఆచార్య పుత్రుఁడు ధనంజయుఁడో ?

సుచ– ఆపిల్లవాఁడు సర్వతోముఖుఁడే గాని యన్నింటిలోను రెండవ తరగతివాఁడే యగును.

లీలా—శ్రీవారు చెప్పిన సర్వదో గ్యతలును జ్ఞానేశ్వరికుమారుఁడు మల్లికార్జు నునియొద్దఁ గలవు గాని యతఁడు విఖ్యాత కుటుంబస్థుఁడు గాఁడు.

సుచ — (తెలియనట్లు నటించుచు) పూజాగారికురాలుగాఁ బనిచేసిన జ్ఞానేశ్వరి కుమారుఁడా?

లీలా—"ఔను. అతఁడు ఘనేంద్రు నకుఁ దీసిపోవని వీరుఁడు. గుణాకరునకుఁ దీసిపోవని పండితుఁడు. విశాలాక్షునకుఁ దీసి పోవని నీతివేత్త. రూపచంద్రునకుఁ దీసిపోవని సర్వజనాకర్షకుఁడు. ప్రమతికి దీసిపోవని ప్రవక్త. మానాయనగా రనేకపర్యాయ ములు వానిని గుఱించి నాకుఁ జెప్పిరి.

సుచ—అట్లగునెడల నే నతనినే మహా మంత్రినిగా నియమించెదను.

లీలావతీదేవి తనమాటకు తనభర్త లొంగిపోయె నని తలంచినది. మల్లికార్జు నుఁడు గొప్ప మాతృభక్తుఁడు గాన నతని తల్లి తనభక్తురా లైనందున నతఁడు తనకు వశవర్తిగా నుండు నని యామెనమ్మకము. సుచంద్రుఁడు తనయుద్దేశమును గారిడీవాని వలె లీలావతినోటనుండి రప్పించి యుప్పొం గినవాఁ డయ్యెను.

లీలా— కాలధర్మము నొందిన చిత్ర సేనునిస్థానే యెవరిని దండనాయకునిగా నియమించెదరు ?

సుచ—నీయిష్టము.

లీలా—భృంగాలక తన కుమారున కాయుద్యోగ మిప్పింపవలెనని కోరుచున్నది. హేమాంగి తనభర్త కాయుద్యోగ మిప్పింప వలెనని ప్రార్థించుచున్నది. వా రిద్దఱిలో నెవరి కిచ్చినను నాకు సంతోషమే.

సుచ—వీరసింహుఁడు చిన్నవాఁడు. కామపాలుఁడు వయస్సుగడచినవాఁడు. వీర సింహున కిట్టిసందర్భములు వేఱుగా నెన్ని యో తటస్థింపవచ్చును. అప్పుడు మనము వానినిగుఱించి యాలోచింపవచ్చును. ఇప్పు డాపడుచుపిల్లమగఁడు నడివయస్సు వాని కీ స్థిర దండనాయక పదవి యిచ్చివేసెదను. అతఁడు మంచిసమర్థుఁ డనియే వినికిడి. పాప మాపిల్ల హేమాంగి తనరాణి యనుగ్రహ ము యొక్క ఫలితము నిప్పుడు పొందును గాక.

లీలా—నాకుఁగూడ నదియే సమ్మ తము గాని భృంగాలకకు కోపము వచ్చునని భెంగ.

సుచ—అామెను తృప్తిపఱచుట కొక యుపాయ మున్నది. చండసేనుని దండనాయ కుఁడుగా నుండియే సైనాపత్యముగూడ వహిం పుమని యాజ్ఞ యీయకుండ దండనాయం పదవి ఖాళీచేసి సైనాపత్యము వహించునట ట్లుత్తర విచ్చెదను. అప్పుడు వీరసింహునిగూడ దండనాయకునిగాఁ జేయుటకు సాధ్య మగును.

లీలా— సైనాపత్యాధికార కాలము ముగించిన పిమ్మట చండసేనుఁడు తిరిగియు

తన ప్రాతపదవి నాక్రమించును గాన నా తాత్కాలిక దండనాయకపదవి భృంగాలకకు సుస్థిరముగా నుండదు గాబోలును.

సుచ—దుర్గాధిపత్యము ఖాళీ యగు నపుడు మనము చండసేనుని నియమించిన నా చిక్కు విడిపోవును. అపదవికి చండసేనునికంటె వేఱు వీరుని నీవు సిఫార్సు సేయు వని తలంచెదను.

లీలా—చండసేనుని దుర్గాధిపతినిగా నియమించిన కొన్ని చిక్కులు వచ్చును. అతఁడు దత్తపుత్రుని స్వీకరించిన మా అక్కయ్యగారి ఫలినికాసంస్థానము దక్కదు. అందువలన ఫలిని యువనిని పెండ్లియాడునో వానిని దుర్గాధిపతినిగాఁ జేయుటకు నేను స్థిరపఱచుకొనియున్నాను.

సుచ—చండసేనునకు జీవితకాలము వఱకు దుర్గముపాలించు నధికార మిచ్చి తదనంతరము ఫలిని పుత్రపౌత్ర పారంపర్యముగా దుర్గాధికారమును చలాయింపవలె నని సన్నదులో స్పష్టముగా నుదాహరించిన నతని మర్యాదకుఁగాని, మనఫలిని హక్కుకుఁగాని భంగ ముండదు.

లీలా—ఆపద్ధతి బాగున్నది.

సుచంద్రుఁ డీవిధముగా తన ప్రియకాంతను సామదానోపాయములచే వశపఱచుకొని మహామంత్రి మార్పునుగుఱించి యొప్పించుటయే గాక తిరిగియు నామె యాక్షేపింపకుండుటకు మఱియొక మెరగూడ చూపినవాఁ డయ్యెను.

మూఁడవ ప్రకరణము

పెండ్లిమాటలు

అనేక కాలమునుండి తన పుట్టింటి కోశ సంస్థానమును, తన యక్కయ్య కోశ సంస్థానమును రాజుగారిచే నిప్పించవలె నని తలంచు లీలావతి కారాత్రి మనోరథము లీడేఱినవి. క్షేమపక్షమునకే జయము కలుగునని రాజు కంఠోక్తిగా చెప్పినందున తన కుమారుని రాజ్యాధికారము గుఱించి యామెకుఁ గల యపోహ తొలఁగిపోయినది. చిత్రకూట రాష్ట్రి సమస్యలో భర్తనిశ్చయ మామె కసంతృప్తికరముగా నున్నను విశాలాక్షాదుల సాహాయ్యమువలన నా వ్యాజ్యములో శాంతిసేనకు జయము రాకుండ యత్నింపవచ్చునని యామె యూరడిల్లినది. ఆ మహోత్సాహ సమయములో నామె పెండ్లిమాటలకు ప్రసంగమును దింపినది.

లీలా—అక్కయ్యగారి ఫలిని, మన రతికుమారి వీరి పెండ్లిండ్లీ సంవత్సరము తప్పక చేసివేయవలెను. గురుకులములో నిన్నాళ్లు విద్యాభ్యాసము సేయుచున్నందున నుపేక్షించియుంటిమి. ఇంక నుపేక్షింపఁదగదు.

సుచ—అట్లే కానిమ్ము.

లీలా—మనపిల్లకుఁ దగిన వరుఁ డెవ్వఁడు?

సుచ—మన బ్రాహ్మణ వీరయువకులలో మనకుమారికి వివాహయోగ్యులైనవారు ఐదుగు రున్నారు. భవనందిగారి సునేత్రుఁడు, జ్ఞానేశ్వరిగారి మల్లికార్జునుఁడు,

విశాలాక్షుని పుత్రుఁడు పద్మాక్షుఁడు, వాత్స్యాయనవిష్ణుశర్మ, మనరుద్రసేనుఁడు.

లీలా—భృంగాలకగారి వీరసింహుఁడో?

సుచ — ఇంత చిన్నతనములోనే వానికి వాతము వచ్చినది. అట్టిరోగికి మనము పిల్ల నిచ్చుట దగదు.

లీలా— తెలివితక్కువవాఁడు చండసేన బాబు వానికే ఫలిని నిచ్చివేసెద నని పట్టు పట్టియున్నాఁడు.

సుచ — మీయక్కయ్య ధారావతి యేమనుచున్నది?

లీలా—ఘనేంద్రునిపై నామె యాశ పెట్టుకొని కూర్చున్నది.

సుచ—నీయభిప్రాయ మేమి?

లీలా—ఘనేంద్రుఁడు గొప్పవాఁడే గాని వానికిఁ బెద్దబాబుపై నీమత్తుగూడ ప్రీతి లేదు. అందువలన నేను అక్కయ్యను సమర్థింపఁజాలకున్నాను. మల్లికార్జునబాబున కిచ్చివేసిన బాగుండునని యిప్పుడు నాకు తోఁచుచున్నది.

సుచ— ఆ సంబంధము బాగుగానే యున్నది. ఘనేంద్ర, మల్లికార్జును లిద్దఱును సమానులే యగుదురు. ఫలినిసంబంధము ముందు నిశ్చితమైన పిమ్మట రథినిసంబంధము గుఱించి ప్రయత్నించెదను. ఘనేంద్రుఁడు పెద్దబాబుపై ద్వేషము గలవాఁడు గాఁడు. వదినెగారి యభిప్రాయమును మనము సులభముగాఁ ద్రోసిపుచ్చివేయఁగూడదు.

లీలా— ఘనేంద్ర, మల్లికార్జునులలో నొకరికి ఫలిని నీయవచ్చు ననియా శ్రీవారి యభిప్రాయము?

సుచ—ఔను.

లీలా—రథినీకుమారికో?

సుచ — ఫలినివివాహము స్థిరపడిన పిమ్మట మిగిలినవారిలో కుమారి యెవరి నెంచుకొనునో వాని కిచ్చివేసెదను.

లీలా—కాశ్యప కాలనాథుఁడు మన వారికిఁ దగినవరుఁడు కాఁడంటారా?

సుచ—అసలు తల్లిదండ్రులు తెలియనివాని కెట్లు పిల్ల నిచ్చుట?

లీలా— మహామండలేశ్వర సత్యకర్మ యొద్దనుండి రత్నప్రభావివాహవిషయములో నేదియైన జాబు వచ్చినదా?

సుచ — తాను స్వయముగా నగరికి వచ్చెద నని వ్రాసియున్నాఁడు. వచ్చిన పిమ్మట నేను మాట్లాడెదను. మనపిల్లలలో నతఁ డెవరి కిచ్చినను సరియే, నా కాసంబంధము జేసుకొనవలయు ననియే యున్నది.

లీలా—పూర్ణను శ్రీవారు నిషేధించిరఁట. ఔనా?

సుచ—నిషేధించినమాట వాస్తవమే గాని యిప్పుడా నిషేధము నుపసంహరించుకొనుచున్నాను.

లీలా — ఆమె శక్తియొక్క యవతారమువలె నాకుఁ గన్పట్టినది.

సుచ— ఆమె జన్మగుఱించి లోకులు కల్పించినది యంతయు నబద్ధ మని తేలినది.

ఆమెయే శాంతిసేనాకుమారియొక్క కూఁతురు సత్యప్రభ యని నాకు నిజము తెలిసినది. ఈరహస్యమును నీవుగూడ నెచ్చటను చెప్పక రహస్యముగా నుంచుకొనుము. వారు ప్రకటించిననాఁడే యది ప్రకటితముకానిమ్ము.

లీలావతి యీసంగతి నాశ్చర్యముతో వినినది. ఆమెను తప్పక భోగనాథరసేశ్వరులలో నొకనికిఁ జేసుకొనవలె నని లీలావతికి సంకల్పము కలిగినది. పిమ్మట నా దంపతుల గోష్ఠి శృంగారములోనికి దిగినది.

నాల్గవ ప్రకరణము

మార్పు

విజయ సంవత్సర జ్యేష్ఠశుద్ధ ద్వాదశీ భానువారమునాఁడు మధ్యాహ్న మగువఱకు రాజకీయ రంగస్థలము ప్రశాంతముగా నుండెను. మధ్యాహ్నభోజనానంతరము విశ్రాంతికిఁ బిమ్మట సార్వభౌమునియొద్దనుండి యాజ్ఞాపత్రము లాఱునొకటి వెడలినవి.

మొదటిదానివలన గౌతమసునందుఁడు పౌరసామంత బిరుదముతో నరిష్టకు స్థిర సదసస్పతిగా నియమింపఁబడినాఁడు. కాశ్యప ప్రమతి యుపసదసస్పతిగాను, కార్యనిర్వాహకుఁడుగాను ఉండవలెనని యందులో నుదాహరింపఁబడినది. ఆయాజ్ఞాపత్రమున కనుబంధముగా నొకసంస్థానము నిచ్చు సన్న దొకటి యతనికి (సునందునకు) పంపఁబడినది. దానిలో నతని వంశపరంపరాధికారము వివరింపఁబడినది. మహామంత్రిపదవినుండి యతనికి విశ్రాంతి వేతనపత్రముద్వారా యొసంగఁబడినది.

రెండవ యాజ్ఞాపత్రమువలన దండనాయక చండసేనుఁడు తాత్కాలిక సేనాపతిగా నియమింపఁబడినాఁడు. ప్రాఁత సేనాపతికి విశ్రాంతి వేతనపత్రము ద్వారా యొసంగఁబడినది.

మూఁడవ యాజ్ఞాపత్రమువలన సహస్రపతి కామపాలుఁడు చిత్రసేనునిస్థానే దండనాయకుఁడుగా నియమింపఁబడినాఁడు.

నాల్గవ యాజ్ఞాపత్రమువలన సహస్రపతి వీరసింహుఁడు చండసేనునిస్థానే తాత్కాలిక దండనాయకుఁడుగా నియమింపఁబడెను. అచిరకాలములో నదియే స్థిరోద్యోగముగా మార్పఁబడు నని లీలావతి భృంగాలకకుఁ జెప్పి సమాధానపఱచినది.

ఐదవయాజ్ఞాపత్రమువలన శతపతి కాలనాథుఁడు కామపాలుని స్థానే సహస్రపతిగా నియమింపఁబడినాఁడు.

ఆఱవయాజ్ఞాపత్రమువలన వాత్స్య యన విష్ణుశర్మ వీరసింహునిస్థానే తాత్కాలికసహస్రపతిగా నియమింపఁబడినాఁడు.

ఏడవ యాజ్ఞాపత్ర మత్యంతప్రాముఖ్యముఁ గలది. దానివలన శతపతి మల్లికార్జునుఁ డాంధ్ర సామ్రాజ్యమునకు మహామంత్రిగా నియమింపఁబడెను.

ఈమార్పు ప్రజల కాశ్చర్యముఁ గలిగించినది. ఇరువదిరెండుసంవత్సరములనుండి రాజ్యమేకాధ్వరముగా నేలుచుండిన వ్యక్తి యొక్క సంస్థానము బలిగా పుచ్చుకొని రాజకీయ రంగమునుండి నిష్క్రమించినది యని రూఢ

చంద్రుఁ డనెను. ఇది సామ్రాజ్యమునకు క్షేమంకరమగు మార్పని యాచార్యవినయసిద్ధి పలికెను. శత్రువులు దీనివలన తపింతురని ధర్మపాలసూరి వచించెను. సుచంద్రునకు సమయమునందు మంచితెలివి పుట్టినది యని యాచార్యభవనంది వక్కాణించెను. సామ్రాజ్యచరిత్రములో నిది యెన్నఁదగిన దిన మని కాశ్యపప్రమతి భావించెను. భీష్ముని మించిన వీరుని, విదురుని మించిన ప్రజ్ఞావంతు నాంధ్రసామ్రాజ్యలక్ష్మీమహామంత్రినిగాఁ దనభాగ్యపరిపాకమువలనఁ బొందినది యని ఘనేంద్రుఁడు హర్షించెను. బహుదిన సంకల్పితమగు శివంకరసంఘముయొక్క కోరిక యీడేరెనని కాలనాథుఁడు సంతోషించెను. ఈ నియామనము మిక్కిలి బాగున్నది యని భీమనాథుఁడు కొనియాడెను. ఇంక కుండినులకు భయములేదని పూర్ణ నిర్ణయించినది. నా తండ్రి యిన్నాళ్లకు స్వతంత్రుఁడై పనిచేసె నని రథిని యానందించినది. లక్షణజ్ఞానములో గొప్పచెయ్యేగాని క్రియాచరణములో నెట్లుండునో యని విశాలాక్షుఁడు సంశయించెను. గుణాకరున కా సంశయము లేదు. హేమచంద్రుఁడుమాత్రము కుట్ర వాంధ్రరాజ్య మారంభించెనని విలపించెను. పురజనుల శ్లాఘాధ్వనులలో నా విలాప మెవ్వరికిని వినఁబడలేదు. క్రొత్త సంస్థానాధిపత్యపు సంభ్రమములో సునందుఁడు కొట్టుకొనుచున్నాఁడు. తాను చిరకాలము బ్రతికినందులకు మంచివార్త వింటి నని రణంధరుఁడు వ్యక్తీకరించెను.

ఐదవ ప్రకరణము

దండనాయక వీరసింహుఁడు

క్రొత్తగా దండనాయకపదవిఁ బొందిన తనభర్త కామపాలుని హేమాంగి ప్రసన్నముఖముతో నెదుర్కొనినది. నీవాక్ప్రతాపమువలననే నాకీ మహాపదవి లభించె నని భర్త భార్యను కౌఁగిలించుకొనెను. అత్తగారింద్రవతి యాదృశ్యముఁ జూచి మిక్కిలి యానందించినది. అభిలషితమగు పైశిఖరమునకుఁ గామపాలుఁడు వచ్చివేసెను. ఆ క్రొత్త యుద్యోగమునకుఁ దగిన శక్తిసామర్థ్యము లతనికి లేకపోలేదు. హేమాంగి మందహాసములు వాటినిఁ బుష్టీకరించినవి. ఆమె ప్రియవార్తలు వాటిని పైకి లేవనెత్తినవి. అత్తగారి యభినందనము వాటికి దోహద మిచ్చినది. అప్పుడుగూడ విష్ణుశర్మ తన తల్లినిఁ జెల్లెలను భావుకునిఁ జూచుటకు రాలేదు గాని మనసా కొంత సంతోషింపకుండ నుండఁజాలకపోయెను. తనకుఁ గ్రొత్తగా వచ్చిన సహస్రపతి పదవీలాభముగూడ నాసంతోషమునకుఁ గొంత కారణము కాకపోలేదు.

చండసేనుని యింటి యుత్సాహమునకు మితియే లేదు. భావిదుర్గాధిపతిపదవి యతని మహోత్సాహమునకుఁ గారణము. అతని మనోరథవీథిలో నమరావతీదుర్గ మప్పుడే యాడుచుండెను. దేవవాటికకంటె నమరావతియే మంచిదని యతని భావము. తనమఱఁదలి సిఫార్సువలన దానినే పొందవలె నని యతఁడువ్విళ్లూరుచుండెను.

సునందునియింట హర్ష విషాదములు తుల్యములుగా నుండినవి. సంస్థానము వచ్చినది యని హర్షము. మహామంత్రిపదవి పోయెనని విషాదము. రుద్రసేనుఁడు మాత్ర మమిశ్ర మగు నానందముఁ బొందినవాఁ డయ్యెను. తన తాతగారి సంస్థానమునకుఁ దానే వారసునని వాని యుల్లాసము. వీరనందునకుఁ దన రాష్ట్రియపదవి పోయినది యను దుఃఖముతోఁ బాటు తనతండ్రిగారి మహామంత్రిపదవి పోయిన దుఃఖము చేరినది. అందువలన నది పెద్దది యైనది. సంస్థానలాభ సంతోషములో నతని కంతగా భాగము లేకుండెను. అతఁడు దాని కనంతర వారసు కాకపోవుటయే యందులకుఁ గారణము.

ఇంక దండనాయక పదవిఁ బొందిన వీరసింహుని గుఱించి కొంత చెప్పవలసి యున్నది. అతని గాయ మిప్పుడు పూర్తిగా నారిపోయినది. అతఁ డొక తెల్లని గుఱ్ఱ మెక్కి దానిని వీథులలో మెల్లగా నడిపించు కొనుచుఁ బోవుచున్నాఁడు. అది యొక ప్రదర్శనోత్సవమువలె నుండెను. మధ్యమార్గములో నతఁడు గుడిచేటి కోమలాంగి వక్ర కటాక్షములకు గుఱియయ్యెను. ఇంకొక చోట మేడపై నిలఁబడి చూచు కాంతామణి నిశాతకటాక్షములకు లక్ష్యమైనాఁడు. మఱి యొకచోట వీథిగడపలోనికి వచ్చి సంభ్రమ ముతోఁ జూచు చంచాక్షి సురామత్తమద దృష్టులకు లోనైనాఁడు. వేఱొకచోట పూర్ణామణిమాలల సపరిహాస దృష్టులకుఁ బాత్రుఁ డయ్యెను.

త్రోవలో ననేకు లతనిని కుశలప్రశ్న యడిగిరి. అనేకు లతని యారోగ్యముగుఱించి ప్రశ్నించిరి. అనేకు లతని క్రొత్త యుద్యోగము గుఱించి ప్రశంసించిరి. నా భీకరమైన కత్తియే నా కీయుద్యోగ మిప్పించెనని యతఁ డొక మిత్రునితో సాడంబరముగాఁ బలికెను. అతని మనస్సాక్షి యామాట నాక్షేపించినది. అతని భీకరమైన కత్తి పూర్ణదగ్గఱ సీన పుల్లకంటె నిస్సార మైపోయినది. అంతియే గాదు. అతనిదగ్గఱనుండి యది లాగుకొనఁ బడినది. అతని భుజప్రతాపము పూర్ణయొక్క శక్తిజ్వాలలో ముందే భస్మీభూత మయ్యెను. ఇది యతని తల్లి వచనప్రతాపము.

ఆ యూరేగింపులో నతని గుఱ్ఱమున కెదురుగా రాజకాళి కనిపించినది. అతఁడు తన గుఱ్ఱమును దారి తప్పించి నడుపుటకు సిద్ధుఁడై యుండ రాజకాళి యీ క్రింది పాటలచే నా క్రొత్త దండనాయకుని సముచితముగా నభినందించినది.

"నీతండ్రిలో లేదు నీయొంట లేదు
నీతల్లి భృంగమ్మ నీకిచ్చె బలము.
నీరాశిలో లేదు నీచేత లేదు
నీరాణి లీలమ్మ నీకిచ్చె బలము.
భంగంబు రాకుండ భంగనమందు
భృంగమ్మ రాదురా సింగన్న! వినుము.
ఆలంబు వచ్చెడు కాలంబునందు
లీలమ్మ రాదురా బాలుఁడా! వినుము."

రాజకాళి పాటలతో నా యూరేగింపు సముత్సాహ మంతయు మంటఁ గలసిపోయినది. దండనాయక వీరసింహుఁడు కొరడాతో రాజకాళినిఁ గొట్ట నుంకించెను గాని యామె శీఘ్రగతితో పలాయితురా లైనది. అదృష్టవశమున నామెయొంటిపై దెబ్బ పడినదిగాదు.

ఆఱవ ప్రకరణము

కర్ణియు, రథినియు

కర్ణి శ్రీకాకుళనగరిలో మిక్కిలి ప్రసిద్ధురాలు. ఆమె మహావీరుఁడగు భీమనాథుని తల్లి. కీర్తిధర రథినులకు దాది. ఆమె ప్రకటముగఁ బెండ్లికిముందే గర్భిణియై భీమనాథునిఁ గనినది. స్వజాతీయు లగు నాగు లామెను బహిష్కరించిరి. బ్రాహ్మణు లామెను తమలోఁ జేర్చుకొనలేదు. ఇట్లుభయసంఘభ్రష్టయై కొన్నాళ్లామె కాఁపురముఁజేసినది. పిమ్మట నాగు లామె నొకషరతుపైఁ జేర్చుకొనుట కంగీకరించిరి. "నాతండ్రిసంతతికొఱకు నే నొక ఋషివలన పిల్లవానినిఁ గంటిని" అని యామె సంఘపరిషత్తు నెదుటఁ జెప్పవలెనని యాషరతు. అప్పు డామెను తిరిగియు జాతిలోఁ జేర్చుకొని యామె కుమారుని మాతామహుని పుత్రునిగా నిర్ణయించెదమని సంఘమువా రన్నారు. ఆషరతు నామె యొప్పుకొనినది గాదు. కొన్నాళ్లక్రిందటఁగూడ చంద్రసేనుఁడు కర్ణిభీమనాథులను పైషరతు నంగీకరించి నాగులలోఁ జేరిపోవలె ననియు, నట్లు చేరునెడలఁ దనకొమారితె నిచ్చెద ననియు ననురోధించినాఁడు. అప్పుడు గూడఁ గర్ణిభీమనాథు లంగీకరింపలేదు.

ఆకాలమునందుఁగూడ బ్రాహ్మణుల ధర్మశాస్త్రము మిక్కిలి కఠిన నియమములు గలది. ఒకనితల్లితండ్రు లిద్దఱును బ్రాహ్మణులైనఁగాని బ్రాహ్మణులలో నాపిల్లవాఁడు చేరుట కష్టము. తండ్రి గొప్పమహర్షి యగునెడల బీజప్రాధాన్యముపై బ్రాహ్మణ జాతిలోఁ జేర్చుకొనుట కవకాశ మున్నది. కాని కులపరిషత్తు ఆతండ్రిని మహర్షినిగా నిర్ణయింపవలసియున్నది. ప్రకృతములో జటామునిని మహర్షినిగాఁ గులపరిషత్తువా రింకను నిర్ణయింపలేదు. జటామునియే భీమనాథుని తండ్రియను విషయముగూడ ధ్రువపఱుపఁబడలేదు. ఆ రెండుకారణములవలన భీమనాథుఁ డింకను బ్రాహ్మణులలోఁ జేర్చుకొనఁబడలేదు.

కర్ణి సంఘబహిష్కృత యన్న పేరు మాత్రమే కాని యుభయసంఘములలోను ఆమెకు మంచి గౌరవ ముండెను. ముఖద్ఘురి వలన నామె ప్రజలలో మిక్కిలి పలుకుబడి గలదిగానే యుండెను. ఆమె కసరిన నావాడయందలి పిల్లలే గాక పెద్దలుకూడ భయపడుచుందురు. ఆమె నావాడలోనివా రందఱును "దొడ్డమ్మా" అని పిలుతురు. వాస్తవముగా నాకృతిచే నామె దొడ్డమ్మయే.

ఆదివారమునాఁడు రాత్రి కర్ణి యొక్కరితె మాత్రమే యింటిదగ్గఱ నున్నది. రాత్రిలోఁ బండ్రెండు గడియలు గడచినవి. తలుపు నెవరో తట్టిరి. తనకుమారుఁడే యనుకొని కర్ణి తలుపుఁ దీసినది. ముసుఁగుతో నొక యువతి లోపలఁ బ్రవేశించి కర్ణి కవకాశ మీయకయే తలుపుఁ దానే గడియపెట్టినది.

కర్ణి—ఎవరమ్మా మీరు ?

క్రొత్తస్త్రీ—పెరటి యరుఁగు మీఁదికి రండు. కూర్చుండి మాట్లాడెదము.

ఆస్వరము దాను విన్నస్వరమే యైనను దత్కాలసంభ్రమములోఁ బోల్చుకొనలేక పోయినది. ఆమె చెప్పినట్లు వినవలెనని

కర్ణికిఁ దోఁచినది. ఇద్దఱును పెరటి యరుఁగు మీఁదికి వెళ్లిరి. వెన్నెలరాత్రి యైనను పెరటిచెట్ల నీడవలనఁ గొంచెము చీఁకటిగానే యుండెను. సామాన్యముగా నొకరికొకరు గన్పట్టుచున్నారు. అరుఁగుమీఁద వా రిద్దఱును గూర్చున్నారు. క్రొత్తస్త్రీ ముసుఁగు దీసివేసినది. కర్ణి దగ్గఱ ముఖముఁబెట్టి చూచినది.

"నేను దొడ్డమ్మా!" అని యా క్రొత్త స్త్రీ పలికినది.

కర్ణి—నీవా? నాతల్లీ? సుచంద్ర రాయల ముద్దుబిడ్డా! నీవా? ఏమఁగ వెందుల కీసందు దూరినది?

రథి—పెద్దాపుతో మాట్లాడుటకు.

కర్ణి—కుమారీ! ఏమిపెద్దాపు? అచ్చు పొడిచి విడిచిన యాఁబోతు నీవినిఁ దలయెత్తుకొని తిరుగనీయకుండఁ జేసినది. మావారు విడిచివేసినారు. మీవారు చేర్చుకొనరు. (మెల్లగా) రాయ లింకను పెద్దకోమటి కూఁతురు (లీలావతి) మాటయేనా, నీమాట యేమైన వినుచున్నాఁడా?

రథి—దొడ్డమ్మా! రాయలనిన నీకంత హేన్యముగా నున్నది కాఁబోలును. ఎవరి మాటయు నతఁడు వినవక్కఱలేదు. ఆలోచించి యేపనినైనఁ జేయుట కతనికి బుద్ధి యున్నది.

కర్ణి — బుద్ధి లేదని యెవ రన్నారు? అన్నింటిని మించిన దొడ్డచెవు లతనివి యని నేను చెప్పుచున్నాను. ఆచెవిలో దగ్గఱ నుండు ప్రేమాస్పదు లేమి మంత్రించినను పాఱును. పెద్దకోమటిబిడ్డయుగము పోయి రాచబిడ్డ (రథిని) యుగము వచ్చినది యని ప్రజ లనుకొనుచున్నారు. అది యెంత సత్యమో?

రథి—కోమటిబిడ్డ మంత్రాలను త్రిప్పుటలోనే రాచబిడ్డపని సరిపోవుచున్నది. దాని కేమి? దొడ్డమ్మకు నావలన నేదియైన పని కావలసియున్నదా?

కర్ణి—మీ దొడ్డమ్మ కూటికి గుడ్డకు కఱవులేదు. ప్రభు విచ్చుచున్నాఁడు. మా భీమనాథుని మీవారు తమలోఁ జేర్చుకొను నట్లు సేయఁగలవా? బ్రాహ్మణకుల పరిష దధ్యక్షుఁడు తలంచిన నది యసాధ్యముగాదు. రాయలుచెప్పిన నతఁడు వచ్చిన ట్లంగీకరించును. కూఁతురు చెప్పిన, రాయ లీ యుపకారమును జేయక తీరదు. మీ యన్నయ్య యొక బ్రాహ్మణుఁ డైనఁ జాలును. అదియే నాకు కోటి యిచ్చినట్లు.

రథి—రేపు అన్నయ్య యొక విజ్ఞాపనమును కులపరిషత్తుకుఁ బంపునట్లు చేయుము. బ్రాహ్మణులు తమలో నతనినిఁ జేర్చుకొను నట్లు సేయుభారము నాది.

"నాతల్లీ! నే నుద్ధరింపఁబడితిని" అని చెప్పి కర్ణి రథినిని గాఢముగా నాలింగించు కొనినది.

రథి—దొడ్డమ్మా! నీ కింకేమి కావలెను?

కర్ణి — ఇంకొకటి నాకుఁ గావలసియున్నది గాని నీ కది యిచ్చుటకు సాధ్యము గాదు.

రథి—అది యేదో చెప్పుము. సాధ్యమో యసాధ్యమో యాలోచించెదను.

కర్ణి—మాజటాముని దెచ్చి నా కీయఁగలవా ?

రథి—(నవ్వుచు) ఇంత కాలము వెళ్లిన పిమ్మట దొడ్డమ్మకు జటామునితోఁ గాఁపురము సేయఁవలయు నని యున్నదా ?

కర్ణి—ముఖాముఖిగా నతనిఁ గలుసుకొని కసిదీరఁ దిట్టవలయు నని యున్నది.

రథి—వట్టి మాటలే. అతఁడే కనిపించిన దొడ్డమ్మ యేడ్చుచుఁ గాళ్లపైఁ బడును. తన నిఁక విడిచిపోవలదని వేడుకొనును. నీ కొడుకు నాశీర్వదింపు మని ప్రార్థించును.

కర్ణి—ఎట్లు జరుగునో చూతువుగాక. తెచ్చిపెట్టఁగలవా ?

రథి—నాకుఁ జూడవలయు నని యుండియే యిచ్చటికి వచ్చియున్నాను.

ఆమాటను కర్ణి యాశ్చర్యముతో వినినది. దానియర్థమును గ్రహించుట కామెకుఁ గొన్ని క్షణములు పట్టినవి. కొన కర్థము గ్రహించినది గాని యామె నమ్మినది గాదు. "మహర్షి యిచ్చటికి వచ్చుటయా ? అంత దయ యతనికి లేదు" అని కర్ణినోటనుండి మాటలు వెలువడినవి. ఇంతలో "పెద్ద నాగూ !" అని పిలుచుచు నెవరో తలుపు తట్టిరి. ఆస్వరము కర్ణికి మిక్కిలి పరిచితము. దానిని వినఁగానే యామె కొడలంతయు గగుర్పొడచినది.

"దొడ్డమ్మా! ఇదిగో నీవడిగిన వస్తువును తెచ్చిపెట్టితిని. ఎట్లుపయోగించుకొనెదవో చూచెదను. మీావంటయింట నాకు స్థలమిమ్ము. మీాదంపతులు ముఖాముఖిగా మాట్లాడుకొనునపుడు నేను ప్రక్క నుండఁగూడదు."

కర్ణి తలుపుఁ దీయుటకు సంభ్రమముతో లేచినది. రథిని లేచి త్వరగా వారి వంటగదిలో దూరినది.

దీపావళి

బొడ్డు బాపిరాజు

కాకులమూకనై దెస లెకాయకి క్రమ్మింగిన కారుదయ్య మీ
చీకటిరెక్కలఁ జిదిమి, చించి వికావికగా, వసుంధరా
శ్రీకి వెలుంగుభిక్ష దయసేయుచు దీపికలన్న పేర నీ
వాకిటి కావలాపనికి వచ్చిన తారక లాంధ్రసుందరీ !

ద్వారముఖమ్మునన్ వెలుగుదండలు గ్రుచ్చి యమర్చినట్లు సొం
పారు పవిత్రదీపికలు పల్కుచునున్నవి " దేశదాస్యమో
తూరలి సర్వమర్పణముగా బలిపీఠము నెక్కినట్టి ధ
ధీరతపస్విసీ హృదయదీప్తుల మే"మని ప్రజ్వలించుచున్.

అగ్గలమైన సేవ, వెనుకాడనిచేవ సురారినిల్వనన్
విగ్గుల గ్రుంగిపోవ పనిచేసిన సత్యకు ఈడుజోడు కా
దగ్గ పురంధ్రులెందరికి తల్లివి నీవు ? వచింపు మోమ్ముకే
లొగ్గి శరత్సుధాకర సముజ్జ్వలరేఖకు దీపలక్ష్మికిన్.

కాలమహాబ్ధిమున్గి యణగారిన బంధువులైనవారిగో
రీలకు యీ వెలుంగు పొడ లించుకసోకిన 'జన్న' తంచు దీ
పా లెగవేయు సాయిబుల బాలురు వేచిరి, వారి కక్కుర
శ్రీలిడు కాంతిపుంజ మిక లేదొకొ నీకు స్వతంత్రతాప్రభల్ ?

పావనమైన సంస్కృతికి పట్టిది, వేడుకపాటిగాదు పే
రావికి లోఁగి గుండెలవియంగ చెరంబడి క్రుగ్గి స్రగ్గి వా
పోవు పదారువేల పువుబోడు లలర్చిన నవ్వులిట్లు దీ
పావళినై జగమ్మునకు పండువజాటిరి పీడినమ్మునన్.

గంజిగిన్నెలోనన కాటకమ్ము నిలువ- పోగులు మసతోడి పండుగపొత్త దేశ ?
రక్తమాంసములొడ్చి నరాలుకొరుకు- బానిసతనమ్ము విడుపు, పర్వముల పొడుపు !

౧ అవలోకితుని కొలిచెడు దేవగాయక బృందము

౧౭-వ గుహనుండి మూపెనుగుల ఎత్తుకనున్న చిత్రఫలకము. (శ్రీ. అరవళశాల్డగుహాటిరి)

పట్టాభిషేకరంగము

శుభాక్షత స్వీకరణము

౨ ౧-వ గుహలోని చిత్రము

తీర్థోదక సేచనము

రాజలాంఛన సమర్పణము

కొంతతరువాతికాలమునది 3

౮ నర, నాగరాజులసమావేశము

2-వ గుహలోని చిత్రాంతరము

విజయనగర సామ్రాజ్యము

దాని యుదయ ప్రశస్తులు

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ

౧

ప్రాచీనహిందూదేశచారిత్రము ప్రధానముగ హిందూమత సంస్కృతిచరిత్రమే కాని రాజకీయమునకు సంబంధించిన చరిత్రము కాదు. ప్రాచీనకాలమున పుట్టిన ఉద్యమములన్నియు మతవిషయక మయినవే కాని రాజకీయములయినవి కావు. ఒకవేళ రాజకీయము లయిన ఉద్యమములుగూడ ఉన్నవన్న యెడల అవి మత ధర్మములను పోషించి పరిరక్షించుకొఱకును, ఉద్ధరించు కొఱకును పుట్టినవే కాని తదన్యములు కావు. కంపెనీ పరిపాలనము వచ్చిననాటినుండియే మన చరిత్ర రాజకీయముగ మాఱుచున్నది. ఉద్యమములు రాజకీయమయి నట్టియు, ఆర్థికములయినట్టియు ప్రధానాశయములతో నడుపబడుచున్నవి. ఈ ప్రధానసూత్రమును మనము గమనించినచో కాని ప్రాచీన హిందూదేశచరిత్ర పరమార్థము మనకు బోధపడదు; ప్రాచీన హిందూదేశచారిత్రమే యర్థము కాదు.

వేదకాలమునాటినుండి హిందువునకు తనమత మన్నను, తనసంస్కృతియన్నను తనప్రాణముకంటెను అధికమయినది. మనసంస్కృతికిని, మన సభ్యతకును మూలము వేదము. హిందూసభ్యతాసౌధరాజము వేద విజ్ఞానముపునాదిమీద లేచినదే. వేదములనుండియే మన మతములు, మనశాస్త్రములు, మనపురాణములు, మన ఇతిహాసములు—ఇంతెందుకు, మనవిజ్ఞానము, మన ధర్మము, మనసర్వస్వము సమస్తము ఆవిష్కారము నొందినవి. హిందూజీవితమున వేదసంస్కృతిజన్యము కాని దొక్కటికూడ లేదు. హిందువుజీవితము తెల్లవారి లేచినదిమొదలు తిరిగి యాతడు కనులుమూసి నిద్రించు వరకును వేదవిజ్ఞానానుబంధముగల మతకర్మలతోనే నిండి యున్నది.

పుట్టినదిమొదలు గిట్టువరకును ఈ వేదధర్మమును హిందువుజీవితమును నడపు కీలకము మతము. మతమును విడిచి హిందువు లేడు; హిందువును విడిచి మతము లేదు. అవినాభావసంబంధమే. తప్పించుకొనజాలినను మత మతనిని విడిచినదికాదు. అతని కష్టసమయమున, అతని దుఃఖసమయమున అతనికి కరదలు గరపి యూరార్చు మిత్రమయినది మతము. అతని సంతోషసమయమున, అతని సుఖసమయమున అతని యానందమును నినుమడింప జేసి అతని జీవితమునకు ఒకపవిత్రమయిన, అనిర్వాచ్య మయిన అపూర్వశోభ తెచ్చినది మతము. ఈ కారణమున హిందువయిన 'ప్రతివాడు'ను పిల్లనిబిడ్డవలె తనమతమును, తనసంస్కృతిని అంటిపెట్టుకొనుచువచ్చినాడు. మత మాతవిధాత; మత మతనిమిత్రము; మత మతనిగురువు; మత మతని జీవితాధినేత; మత మతని యుపాస్యదైవము. మతముతప్ప మఱి ప్రపంచమే లేదు హిందువయినవానికి. లౌకికములయిన భోగములు, వినశ్వరములయిన భాగ్యములు—అన్నియు మతమునకు తరువాతివే. అట్టిది భారతవర్షమునందలి ప్రాచీన హిందూజాతిజీవితరహస్యము.

---

౧. కడచిన ఫిబ్రవరిమాసమున, హైదరాబాదు నందలి శ్రీకృష్ణదేవరాయాంధ్రభాషానిలయ వార్షికోత్సవముసందర్భమున చదివిన రెండువ్యాసములలో ఇది మొదటిది. గోలకొండ పత్రికలో ప్రకటితమయిన యీ వ్యాసము కొద్దిపాటి మార్పులతో ప్రకటింపబడుచున్నది.

వేదకాలమునాటినుండి ఈ మతసంస్కృతిని బ్రాహ్మణులు నారు పోసి నీరు పోసి పెంచగా భూసేత లయిన జనపదులు ఈ సస్యము నహోరాత్రము తమ రక్త క్తి తీసి కాపువెట్టి తమ యధికారమున కడ్డులేనంత మేర విరివిగా పైరుపెట్టువారు. వర్ణములును, వర్ణాశ్రమములునుగూడ ఈ మతసంస్కృతిపరిరక్షణమున కేర్పడినవే. హిందూసంఘము సుస్థితియు, హిందూసంఘము ఆయువును ఈ ధర్మమువిూద, ఈ సంస్కృతి విూద నిలబడినదగుటచేత ఈ యాయువుపట్టును దమ గుప్పిట బెట్టుకొని, కంటవత్తినిడికొని పదిలముగ కాపాడుచువచ్చినందుకు ఫలముగ మిగిలిన సాంఘికులు బ్రాహ్మణునికి అగ్రపదమునొసంగి యతనిని పూజించిరి. బ్రాహ్మణుని వేదాధ్యయనాదులు, బ్రాహ్మణుని వేదకర్మలు — అన్నియు హిందూసంఘక్షేమము నిమిత్తము, అభ్యుదయము నిమిత్తము నయినవి. ప్రాచీన భారతవర్షమునకు బ్రాహ్మణుడు ఒక దివ్యచక్షువు; ఒక క్రియాశక్తి. ఈరీతిని ప్రాచీన భారతవర్షమున బ్రాహ్మణుడు హిందూసంఘమున లోకయాదర్శమును, హిందూసంస్కృతి లోకచిహ్నము నయినాడు. ఇతని తరువాతి గౌరవస్థానము గోవుది. మనది ముఖ్యముగ వ్యవసాయక దేశమగుటవలన హిందూసంఘము లౌకికజీవనమంతయు కృషిపాశుపాల్యములమీదనే యాధారపడియుండుట వలన ఇది చక్కగ నుత్తరించిన ప్రాచీనహిందువులు గోవును, గోసంతతిని అమితగౌరవాభిమానములతో ఆదరించుచు వచ్చినారు. బ్రాహ్మణుడు హిందూసంఘము ఆధ్యాత్మికభాగ్యప్రపత్తికి ప్రతిమూర్తికాగా, గోవు హిందూసంఘమునకు లౌకికభాగ్యప్రపత్తికి ప్రతిరూపలాంఛనమై యారాధ్యమైనది. రాగద్వేషపూరితమయిన రక్తమాంసపుముద్దయని కాదు బ్రాహ్మణుడు హిందూసంఘమున కారాధ్యుడయినది; అతనిలో హిందూసంఘము మహోన్నతమయిన యాదర్శమును ప్రతిష్ఠించుకొన్నది. రూపుగైకొన్న వారి యాదర్శమతడు. బ్రాహ్మణుడన్నది వారి లోకసకలకల్యాణగుణాత్మకమయిన తేజము; గోవన్నది సకల భోగభాగ్యములకు నిధానమయిన యొకదివ్యమూర్తి. గోబ్రాహ్మణులకు శుభము కలుగవలెనని బ్రాహ్మణుడు మంత్రపూతము కావించి జలము విడుచుచున్నపుడెల్ల శుభంకరమయిన, పవిత్రమయిన అతని యాశయమున సర్వమంగళములతో విరాజిల్లు సకలచరాచరప్రపంచము నవలగ్నమై తేజరిల్లినది. సకలభూతకోటికి హితముగోరు, తమ సంఘక్షేమాభ్యుదయములకు కారణమైన అట్టి బ్రాహ్మణుని కడమవర్ణముల వారు గోదాన, భూదాన, హిరణ్యదానాదికముల నొసంగి సత్కరించి పూజించువారు. గోబ్రాహ్మణులకు విపత్తు కలిగినదన్న తమ భాగ్యభోగ్యములకును, ప్రాణాధికమయిన తమ సంస్కృతికినే కాదు, సకల మంగళజగత్తునకే విపత్తు కలిగినదని ప్రాచీన హిందువుల భావన. అట్టి విపత్తే సంభవించినచో వెనువెంటనే మహీపతి ఖడ్గము, మహామంత్రి సమాలోచనము, గురుదేవుని యుపదేశము, పురోహితుని మంత్రబలము, సైన్యాధిపతి సమరకౌశలము, వైశ్యుని భాగ్యవైభవము, చతుర్థవర్ణుల అప్రతిమానసేవానురక్తి శక్తులు—అన్నియు చేయిచేయికలిపి, తత్పరిరక్షణార్థము, తద్భంగవిమోచనార్థము ముందంజవైచి మొనతీర్చి మోహరించునవి. భూమిపడుచునకు బాసికముకట్టి యీ కర్మక్షేత్రమునకు భర్తలయిన హిందూపృథ్వీపతు లెల్లరు అవినశ్వరమయిన, శాశ్వతమయిన, అనాదియై ఆబ్రహ్మకల్పాంతస్థాయియైన హిందూధర్మమునకు, హిందూసంస్కృతికి అండయై నిలిచి తమ బాహువుల బలిమిని, తమ కైదువుల కలిమిని పరిరక్షించి దివ్యాంశసంభూతులయిరి. ఈపూర్వోక్తకారణములవలన ఇదివరలో నుడివినట్లు మనప్రాచీనచారిత్ర మంతయు దేశీయ విదేశీయ, జాతీయ విజాతీయ, వైదిక అవైదిక విజ్ఞానసంస్కృతి సంఘట్టనముల చరిత్రమే; ఆ విజ్ఞాన సంస్కృతిమహాసాగరముపోటుపాటుల, ఉచ్ఛ్రాయపతనముల చరిత్రమే.

రాజ్యము లెన్నో యుదయించినవి; రాజ్యము లెన్నో యస్తమించినవి. పుట్టినారు, గిట్టినారు రాజు లెందరో. ఈభారతభూమి యెన్నెన్ని సంక్షోభములు సంభవించినను, మున్నెన్నెన్ని ప్రచండఝంఝామారుతములు భయంకరముగ వీచినను వీటితో తనకేమియు సంబంధము లేనియట్లు, తనకు కాదన్నయట్లు హిందూ

సంస్కృతిస్రవంతి, హిందూధర్మవాహిని ముద్దుముద్దుగ తప్పటడుగులు వేసి మురిపెములు గొలుపు చిన్నారి బిడ్డ వలె, ఒకరితో లిక్కి పోవక మెల్లమెల్లగ తనదారి తాను చూచుకొనుచు ప్రవహించు చిన్ని సెలయేటిలేదీవవలె కాలానుగుణముగను, రంగానుగుణముగను తన పురోగమనవేగమును సరిదిద్దుకొనుచు, మహాపథికమూర్తివలె ఈ యనంతకాలపథమున ప్రయాణము సాగించుచునే యున్నది. భక్తిభావబంధురమై హిందూసంఘము విమ్మకత్తులు తీసి ధారాయిచ్చుచు, దాని కంగరక్షులై వెన్నంటి పోషణము చేయుచున్నది. హిందూధర్మమున కాశ్రయమిచ్చి యాదుకొన్న రాజ్యములే ప్రజల స్మృతిపథమున నిలయమును నిర్మించుకొని నిలిచిపోయినవి. హిందూసంస్కృతి కండయై నిలిచి ఎన్నెన్ని యవాంతరములు సంభవించినను దానిని పరిరక్షించిన భూపతులే యశస్వంతులై జాతికి పూజనీయులైనారు. ఈ ధర్మోద్ధరణమునకు, ఈ సంస్కృతిపరిరక్షణమునకు ఆదుకొను అవనీసుడే లేకపోయినా, ఆదుకొని దాని నుద్ధరించు రాజ్యమే లేకపోయినా,— కాసెలు కట్టి, వీరచందన ములంది, విడియములు తీసికొని ముందు కదుగిడి వెలిసినవారు నిర్మించినవారు ప్రజాప్రముఖులే; సర్వభారమును తమ యూదల వాల్చి దానిని విపదంబుధి తరింపజేసి పారము చేర్చినవారు ప్రజలే. స్వధర్మమన్న, స్వమతమన్న, స్వసంస్కృతియన్న ప్రాచీనభారతీయుల కంతటి ప్రీతి; అంతటి అభిమానము; అంతటిభక్తి. వారికి భోగపరత యెంతనిశితమో త్యాగలాలసయు నంతయధికము. జీవించియుండుమా దేవేంద్రభోగము లనుభవింపవలె; లేదా గౌరవావహముగ చచ్చి వీరస్వర్గము చూరగొనవలె. చావుబ్రతుకులను దమగుప్పిట పెట్టుకొని చెలగాటములాడిన వీరాధివీరులు వారు; బ్రతుకను చావను నేర్చిన కళాకుశలురు వారు.

ఉత్కృష్టమైన హిందూధర్మ పరిరక్షణము నిమిత్తము, ప్రాణాధికమయిన తమ సంస్కృతిని పోషించుకొనునిమిత్తము ప్రజలే ముందు కదుగిడిన ఘట్టములు మన ప్రాచీనచారిత్రమున ఎన్నియో లేవు; అసలే లేవన్నను అది యతిశయోక్తి కాదు; పక్షపాతము కాదు. తమ రాజ్యమును రక్షించుకొనుకొరకు తమ యర్థప్రాణములను ధారవోసిన రాజులు కలరు. కేరంతో నూతన రాజ్యలాభమునకై కైదువు తీసి జయించిన మన్నీలును నున్నారెందరో. సాధారణముగ మన హిందూదేశచారిత్రమున జరిగినయుద్ధము లన్నియు రాజులు రాజ్యసంపాదనముకొరకో, రాజ్యరక్షణముకొరకో తమ సేనాబలము నుపయోగించుకొని చేసినవే, ప్రజలు తమ యమూల్యసర్వస్వమయిన తమ సంస్కృతిని కాపాడుకొనునిమిత్తము రాజసాహాయ్యమే మాత్రము లేనిదే తమకు దామయి విజృంభించిన ఘట్టములను అరుదే, విజృంభించి విజయలక్ష్మిని చేకొన్న ఘట్టములను అరుదే. అట్టి అపూర్వమయిన, అతిలోకమయిన ఘట్టము ఒక్కటి మనదక్షిణహిందూదేశచారిత్రమునన్నే, అందునను మన యాంధ్రదేశచరిత్రాధ్యాయమునన్నే కన్పట్టుట మనభాగ్యము కదా! అట్టియనూనవిఖ్యాతి మన యాంధ్రులకుమాత్రమే దక్కుట మన యదృష్టము కదా! అట్టిస్థితి పదునాలుగవశతాబ్దియందు సంభవించినది. కొండవీడు, విజయనగరము లట్టి యపూర్వ పరిస్థితులకు ఫలముగ నేర్పడినరాజ్యములు. కాకతీయ సామ్రాజ్యపతనముతో ఒకశక మంతరించి నేకొక నూతనశక మారంభమైనది.

౨

పదుమూడవశతాబ్ది కడపటి దశకమునుండి దక్షిణాపథమంతయు అట్టుడికినట్లుడికిపోయినది. బలిష్ఠము లయిన, పటిష్ఠములయిన రెండు సంస్కృతి సాగరములు రాచి రాపాడినకాల మది. ఎదురెదు ముఖములయి పారు రెండు మతవాహినులు పరస్పరము ఢీకొన్నకాల మది. ఇస్లాముమతతేజము ఉత్తర హిందూస్థానమునంతను లోగొని తన చంద్రధ్వజము నచట సుస్థిరముగ ప్రతిష్ఠించి, దక్షిణాపథముపై తనదృష్టి మరల్చినది. తొలిచూపు నెడికోపడకే దేవగిరి యాదవరాజ్యము రెక్కలు విరిచ్చి యెదిర్చి నిలువలేక చంద్రధ్వజమునకు మోకరిల్లినది. ఓరుగంటిమీఁద కటుతిగువారి చూపు.

శ్రీమత్కాకతి ప్రతాపరుద్ర నృపతి పరిపాలనమున ఓరుగల్లు దుర్నిరీక్ష్యముగ వెలిగిపోవుచుండిన కాల మది. సామాన్యధూపకుడా ఆ ప్రతాపరుద్ర ధరాధినేత? దక్షిణాదినున్న జంబుకేశ్వరతీర్థము దాక తెనుగుజోదులను నడిపించుకొనిపోయి అక్కడ తిరువానైక్కావునందుండు మహాదేవునికి విజయమంగళనీరాజనము లిచ్చి మ్రొక్కులు చెల్లించినాడు. తిరుగేది నాటి తెలుగుబిడ్డలధాటికి? గోదావరిగంగనుండి బయలుదేరిన తెలుగు దేశవ్యాకరింపునకు కావేరీతీరము కడపటి హద్దు యైనది. సకలశత్రుసర్పముల సింగాణి తీవికాలనికోర ధూమికి పెట్టనికోటగోడలయి కాపయినవి. ప్రతాపరుద్ర దోశ్శౌర్యుని బాహువిక్రమమునకు పాండ్యబలము పంచబంగాళమైనది; చోళులు కూలిపోయినారు; స్వాతంత్ర్యపుబావుటా ఎత్తిన కాపతిమన్నీలు పెక్కుబలము చూపినారు. ప్రతాపరుద్రు డంతటి వీరశిరోవతంసము. అతడు పరమశైవుడయి తన సామ్రాజ్యమున శైవమును పోషించినాడు. నాడు వర్ధిల్లిన శైవము తెలుగునాటిని వైరవ్యతిరపరిష్కృతితో లోడికలాడించినది; కాకతీయసామ్రాజ్యమున నూపిరిపోసిన శివశక్తి యది; ఆంధ్రావని లోకక్షాత్రతేజమును, క్షాత్రరూపము నిచ్చినది. ఆంధ్రులను సందేలుతీసిన బంట్లుగ, పరవైరుల గని వీరమూర్తులుగ దిద్దినది నాటి శైవమే. శివు డా కాకతీయయుగమున కుపాస్యదైవము. ఆ మహాశివశక్తి ప్రభావముచేత తెలుగుబిడ్డలు వీరమూర్తులై శివపాదశేఖరుడుకాగా తెలుగుమన్నేడు ప్రతాపరుద్ర జననాథుడు వీరరుద్రుడయి విఖ్యాతికెక్కినాడు.

ఇట్టి వీరరుద్రుని పరిపాలనమున ఇటుదక్షిణాదిని తివరుద్ర వచ్చిస్తించిన అగ్నిదిమయిన శివశక్తి, అటు ఉత్తరహిందూస్థానమును తనపాదాక్రాంతము కావించుకొన్న అప్రతిహతమయిన ఇస్లాముశక్తి — రెండును నొరసికొని దొరసికొని, రాపాడిరాపాడి కుదకు ధగ్గరని జ్వాజ్వల్యలించినవి: ఉల్లోలకల్లోల వారాశులు రెండు కలసి కలగుండువడి ఘూర్ణిల్లినవి - ఇక ప్రళయమును విలయమునుకాక మరియేమి?

వీరాధివీరుడు ప్రతాపరుద్రు డంత సులభముగ వశమయ్యెడువాడును కాడు; ఇస్లాము సైన్యములు తమ పూన్కిని విడనాడి వెనుదిరుగునంత సులభముగ మరలునవియు కావు. ఈ కారణమున దక్షిణాపథమున తెలంగాణమునందు ప్రాచీనాంధ్ర వీరరక్తము కాగి పొంగులు వారి దీప్తివెలసిన ఓరుగంటి కోటకొత్తళములయందు ఈ సంఘర్షణము తీవ్రమయి, తీవ్రతరమయి, తీవ్రతమమయి ఏండ్లను పూండ్లను సాగినది.

వేలకొలది సంవత్సరములనుండి తెగినకలాపోకుండ వచ్చుచుండిన ధర్మసంస్కృతిసంతతులు భద్రముగ కాచి కాపాడి నిలబెట్టవలసిన బాధ్యత తెలుగుబిడ్డలపయి బడినది. ఆ బాధ్యతను వారు గుర్తింపక పోలేదు; కడు సహాయకరమయినదని తొలగదోయను లేదు. ధరింపరాని మహాభారమయినను భక్తితో సంతోషపూర్వకముగ తలకెత్తుకొన్నారు. దానివిలువను గుర్తించినారు గనుకనే తమయర్థప్రాణములను ధారవోసినారు తృణప్రాయముగ. మనసంస్కృతి, మనధర్మము, మనకళలు — మనజీవితసర్వస్వమే నశించినచో ఇక మిగిలిన దేమిటి మనకు? జాతి బ్రతుకునది తనధర్మపరిపాలనముకొరకు; తనసంస్కృతి ప్రతిష్ఠాపనముకొరకు. బ్రతికినా చచ్చినా తత్పరిరక్షణముకొరకే. అదేంటికి కొరగానివాడు మనకు ప్రపంచమే పర్యకూస్యమని నడుములు బిగించి శంఖాలు పూరించి విజృంభించినారు ఆనాటి యాంధ్రవీరులు. నిలబడుడు, నిలిచి యాలకింపుడు, ఆంధ్రనగరమని కీర్తివెలసిన ఆయోరుగంటి కోటగోడలకడ, 'కాకతిప్రాభవము దీర్ఘనిద్రలుపొవు నా' పాడయిన పెనుకోటగోడలకడ పొంచియుండి యాలకింపుడు; — వినలున్నవా ఇప్పటికిని వినగలరు — ఈ తెలుంగరాల్పడిన నంకారాయునేరికొని యచ్చటి శిలాసముత్కరము వినిపించు నాటి వీటిపోరాటపు ఉరుకటలు.

ఇస్లాముసైన్యము ఓరుగంటిపై కత్తివచ్చినది యొక్కటెడవయు కాదు; కాకతీయాంధ్రులు విముఖవాహిని కోడించినది ఒక్కపర్యాయమును కాదు. ఎన్ని

తెనుగులు ఆంధ్రులకు విజయలక్ష్మి చేసడినసేమి, గుడను ఆంధ్రుల అవిమృశ్యకారిత్వమున శత్రుజనభయంకరు డయి ఖిల్జీసుల్తానులకుకూడ భీతిగొలిపిన నవలక్షధనుర్ధరాధినాథుడు ప్రతాపరుద్రదేవమహీపతి నైన దుర్విపాకమున నోటుపడి మహమ్మదీయులకు బందియైనాడు! ఓరుగంటి దేవాలయముల జయస్తంభాగ్రముల రెపరెపలాడు వరాహలాంఛిత హేమపటములు విమతేతరు తాహతికి నేలగూలినవి. ఆంధ్రనగర మోరుగల్లు సుల్తానుపుర మయినది. పంచమహాశబ్దములు మొరసిన రాజప్రాసాదపు మొగసాలల ఢంకానౌబత్తులు మ్రోగినవి. ఏకవీరనైకోడు కాకతమ్మప్రాభవము కడముట్టినది. ప్రతాపరుద్రచక్రవర్తిని ఢిల్లీనగరమునకు గొనిపోవుచుండ పరరాజన్య పాదపీఠికన్నడు నాత్మీయమణిమకుటస్థగిత మణిప్రవాళకాంతులతో నివాళి యిచ్చి యెరుగని యామహాభిమాని స్వేచ్ఛచే మధ్యేమార్గమున శివంగతు డయ్యెను.

కాకతిప్రతాపరుద్రుని యస్తమయముతో నల్లని చీకటు లాంధ్రావని నలముకొన్నవి. ఆంధ్రశౌర్యాగ్ని చల్లబడినది. హిందూసంస్కృతికి తలదాచుకొను నెలవు లేకపోయినది. హిందూధర్మమునకు విపద్దశ సంప్రాప్తమై యది నిరాలంబయు, నిరాశ్రయయు నైనది. ఓరుగంటి పతనముతో ఆంధ్రుల స్వాతంత్ర్యభాగ్యరేఖలు దీప్తిమాసిపోయినవి.

నాడు మొదలు — హిందూధర్మము నుద్ధరించు కొరకు, హిందూసంస్కృతి కాశ్రయము కల్పించు కొరకు దక్షిణాపథమున ప్రప్రథమమున ప్రయత్నము చేసిన విఖ్యాతి ఆంధ్రులది. రాజులేని రాజ్యము; ధర్మోద్ధరణముకొరకు చేసినది ప్రబల ప్రయత్నము. ప్రజలే నాయకు నెన్నుకొన్నారు. అతని గొడుగునీడకు చేరి తమబలములకు హెచ్చరిక తెలిపినారు. శ్రీమన్ముసునూరి ప్రోలయనాయకుడు ఈ మహాప్రయత్నమునకు మామిడాకుతోరణము కట్టినవాడు. అతని పితృవ్యపుత్రుడు ముసునూరి కాపయనాయకుడు విఘ్నేశ్వరపూజ కావించి యభీష్టార్థము సాధించి కృతకృత్యుడైనవాడు. మరల ఓరుగంటి రాచలోగిళ్ళమీద తెలుగుబావుటాలు విప్పారినవి. దుర్గప్రాకారముల ఆంధ్రధనుర్ధరులు బాణకృపాణపాణులై కాపువెట్టి హిందూధర్మసంస్కృతులకు మరల నీనాటనే యాశ్రయ మేర్పడినది.

3

ఓరుగంటి విజయము ఇతరప్రాంతములయందలి యాంధ్రుల కుత్సాహము పోసినది. కాకతి ప్రతాపరుద్ర భాండాగారాధిపతులయిన హరిహర బుక్కరాయాదులు కాపయనాయకుని అడుగుజాడల ననుసరించిరి. కాపయ నాయకుని రాజ్యమునకంటెను గొప్ప రాజ్యమును నిర్మించి హిందూధర్మము నుద్ధరించి దానికి శాశ్వతముగ పట్టముకట్టవలెనని వారియాశయము. కానైతే ఆశయము గొప్పదే; ఉన్నతమయినదే. కాని దానిని కార్యరూపమున బెట్టుటెట్లాగు? ధనమా లేదు; ధాన్యసామ్రాజ్యము, అంగబలమును, అర్థబలమునుగూడ కరవయిన నేమిచేయగలరు? ఉన్నతాశయములుండి ప్రయోజనమేమి ధనవిహీనునికి? అయినను నిరుత్సాహము పొందలేదు వారు. వజ్రసంకల్పము ముందెవ లేవనుగాని కార్యసాధనమునకు కొదువా?

శ్రీవిరూపాక్ష పుణ్యతీర్థమున సంచరించుచుండగా వారికి తపస్సంపన్నులు శ్రీ మద్విద్యారణ్య భగవత్పాదుల దర్శనము లభించినది. నివేదించుకొన్నారు హరిహరరాయలు తనయావేదనము కొంచెమయినవాచక. ఉదాత్తమయిన యాశయము; ఉదారమయిన సంకల్పము. విద్యారణ్యులవారు నిశితమయిన చూపుతో హరిహరుని హృదయమును పరిశీలించినారు. వినమ్రమయిన హరిహరరాయల వదనసీమను రాజతేజము మెరసినది. దూరదర్శి విద్యారణ్యులవారి హృదయము భావగభీరమయినది. శ్రీవిరూపాక్షపీఠమునకు ధర్మకర్తలు విద్యారణ్యులవారు. దేశకాలపాత్రముల స్వరూపానుభావములు వారి దివ్యదృష్టికి కరతలామలకములయినవి. హిందూధర్మమునకు తగిన యాశ్రయపోషణము లొసంగిననే కాని హిందూజాతియే యంతరింపగలదని తెలిసికొన్నారు వారు; ఏడుగడియలకాలము శ్రీవిరూ

వారు. శ్రీ భండారమును హరిహరరాయలకు కొల్లవిడిచి; ఇచ్చవచ్చినంత ధనమును గైకొనవలసినదని హెచ్చరించినారు. హరిహరరాయలు గురుపాదులకు మ్రొక్కి ఆధనమును పరిగ్రహించినారు.

సర్వకార్యార్థసాధకమయిన ధనము చేపడినపుడిక కొరువయేమి? సైన్యము లాయత్తమయినవి. సైనికులలో నూతనోత్సాహ ముద్దీపించినది. హిందూధర్మసంరక్షణము; హిందూధర్మోద్ధరణము — ఈ భావములెల్ల వారిలోను ఒకక్రొత్తజీవనమును, క్రొత్తయావేశమును పుట్టించినవి. హిందూధర్మమును కాపాడవలె; హిందూసంస్కృతి కొకమహానిలయమును నిర్మింపవలెనన్న భావములు వారినిండుమనస్సులనుండి యుత్క్షిప్తములయినవి. ఒరలలోని కత్తికటారులుకూడ హిందూధర్మోద్ధరణమని సభాళించినవి. ఆముష్మికసుఖావాప్తికయిన సోపాన మీధర్మసంస్కృతి. ఇది విధ్వస్తమయినచో నిక హిందువునికి పదచ్యుతికాక గతియేది?— శ్రీ విద్యారణ్యమహామునీంద్రుడు పురోహితుడు; శ్రీ విరూపాక్షు డుపాస్యదైవము. అభినవవ్రతదీక్షితులయిన హరిహరరాయాదులు మెరికలంటిసినబంట్లు పురోగాములయిన నాయకులు. ఎంతటి యుత్కృష్టాగంధ మది!

ఏతన్మహాసంకల్పమును కార్యరూపమున బెట్టుటకు హరిహరరాయాదులు పావనమయిన తుంగభద్రాస్రవంతిలో మ్రుంకులిడి ప్రతినలుగైకొని కంకణములు కట్టినారు. హరిహరరాయని సోదరులు నలువురు నీ పవిత్రకార్యాచరణమున తోడునీడగ జరించి చేయగలిగినదెల్ల జేయుటకు వెనుదీయమని అన్నగారికి బాసయిచ్చినారు. ఆ శుభముహూర్తమున విద్యారణ్యులవారు శంఖధ్వానము కావించి విజయీభవ, దిగ్విజయీభవ యని హరిహరరాయలపై మంత్రపూతమయిన సుభాక్షతలు చల్లి ఆశీర్వాదములను గురిసినారు. వేదాధ్వరాగ్నిశిఖలవలె భాసిల్లు నా రైదుగురు సోదరులును దుర్నిరీక్ష్యతేజోవిరాజితు లైరి. హరిహరరాయాదుల సైన్యముధాటికి అడ్డమాకలు లేకపోయినవి. ఇరుగు పొరుగులనున్న హిందూరాజన్యుల కీనూతన సందేశమును, ఈ యభినవవ్రతమును వినిపించినారు. ఆ రాజన్యులును, మండలికులును వ్రతదీక్షాస్వీకరించి హరిహరునికి విధేయులయి, ఆతనికి బాసటయైరి. పరిదే; అట్లు కానివారు యుద్ధము.

అత్యంతశీఘ్రకాలముననే దక్షిణాపథమున ఈ నూతన లక్ష్యము—ఈ హిందూధర్మ పునరుద్ధరణము— వేలకొలది, లక్షలకొలది జనమునకు క్రొత్తతేజమును, క్రొత్తబలము నొసంగినది. మానవుడు జీవించుట కాహారమెట్లో జాతి జీవించుట కున్నతభావము లట్లు. ఒక్కొక్క మంత్రద్రష్ట, ఒక్కొక్క తపస్వంపన్నుడు ఒక మహోన్నతాదర్శమును, ఒక మహోన్నతభావమును జాతికి ప్రసాదించును. ఆభావముమీద, ఆయాదర్శము మీద జాతి మరల కొంతకాలము క్రొత్తజీవము పోసికొని తనువు నిలుపుకొనును. ఆ ప్రసాదపటుత్వము తగ్గనంతకాలము జాతి కభ్యుదయమే, అభివృద్ధే. అది సన్నగిల్లిన మరల జాతికి నిర్వీర్యతయే; అభివృద్ధికి ప్రతిష్టంభనమే. ఇస్లాము శక్తి మెరసి, హిందూజాతికి దిగ్భ్రమగొలిపి, దానికి నిర్వీర్యత ఘటించినది. సరిగా ఈసమయముననే శ్రీ విద్యారణ్య శ్రీపాదు లవతరించినారు. తమ కార్యార్థము సాధించుటకు హరిహరాదులను పరికరములు కావించుకొన్నారు. ధర్మోద్ధరణమునకొక్క దివ్యసందేశము నిచ్చినారు. ఇక నీనూతన మంత్రము వాడి వాడి శక్తియగుచున్న హిందూజీవనవల్లికకు క్రొత్తతేటు, క్రొత్తదీప్తి సంతరించుటలో ఆశ్చర్యమేమి?

రాజ్యములు రాజ్యములు ఏకమయినవి. హిందువులు హిందువులు తమ ప్రాతపగలు మరచి ఈనూతనాదర్శముకొరకు చేయిచేయికలిపి పనిచేసినారు. హరిహరరాయల బలము లోటమియన్నది ఎరుగనిదైనది. పూర్వాపరసముద్రములవరకు తనయాజ్ఞ కడ్డులేకుండజేసి హరిహరరాయలు తన సోదరులతోను, తనసైన్యములతోను వచ్చి శ్రీ విద్యారణ్య శ్రీపాదులకు ప్రణమిల్లినారు.

'మహాత్మా! ఈ విజయమంతయు తమ యాశీఃప్రభావమున సిద్ధించినది. అపజయమెరుగని ఈ సైన్య

ములు తాము ప్రసాదించిన ధనముతో చేకూర్చినవి. విజయలబ్ధము ఈ రాజ్యము నీయది; ఈ బలములు నీయవి. భవదాజ్ఞాబద్ధులగు నా సోదరులును, నేనును నీకు దాసానుదాసులము. ఉత్తమప్రయోజనార్థము నీకువు ధారవోయుటకంటె ప్రమోదకరమయిన కార్యము వేరొండు లేదు. మమ్మనుగ్రహింపు డాజ్ఞాపింపుడు' అని హరిహరుడు చేతులుకట్టుకొని సవినయముగ ప్రార్థించెను. విద్యారణ్యులవారి వదనమున మందహాసరేఖలు తొలకాడినవి. ఆనందయుక్తుడు హరిహరరాయల యొక్కయు, అతని సోదరులయొక్కయు భక్తిశ్రద్ధల కలరినాడు; మదిలో మోదమందినాడు. 'హిందూధర్మ మీసోదరపంచకము బాహువులపజ్జ భద్రముగ, చిరస్థాయిగ నుండగల'దని యాశించినాడు. 'వత్సా!' అని సాదరముగ హరిహరుని సంబోధించినాడు; 'నాకొసంగిన రాజ్యమును మరల నీ భుజస్కంధములమీదనే పెట్టుచున్నాను. ఈ రాజ్యము నీయదియు కాదు; నాయదియుకాదు. త్రిలోకాధినేతయగు మహాదేవుడు శ్రీ విరూపాక్షునిది. ఈ విరూపాక్షస్వామి శ్రీ నిధియే ఈ రాజ్యనిర్మాణమునకు మూలకారణము. దానంజేసి ఈ స్వామికి కార్యకర్తవై ఈ రాజ్యమును నీవే పాలింపుము. హిందూధర్మము నేమరక పరిరక్షించినంత కాలము ఈరాజ్యమునకు భంగములేదు. కట్టు మీ విరూపాక్షసన్నిధి నొకమహానగరము. దానిని రాజధాని గావించుకొని సముద్రమేఖలయయిన యీ భూమిని నిర్వక్రపరాక్రమముతో పాలింపుము' అని యాశీర్వదించెను. శ్రీ విద్యారణ్య మునీంద్రుల యాశీర్వాదసమయమున తుంగభద్రానదీతీరస్థమయిన యా విరూపాక్ష మహాదేవాలయమున మాధ్యాహ్నికమహానైవేద్యావసరమున విజయఘంటికానినాదములు చెలగినవి; మంగళ నీరాజనములు వెలిగినవి. విజయనగరరాజ్యము రూపొందినది. నాటి మొదలు విజయనగరప్రభువులు విద్యారణ్య శ్రీపాదుల యుపదేశాదేశములను శిరసావహించి హిందూసంస్కృతి కొకవిపత్తును గలుగకుండ కాపాడి బహువిధముల పోషించిరి.

ఇస్లాముమతము దక్షిణాపథమును ముంచి యెత్తకుండ విజయనగరరాజ్యము చెలియలికట్టయై ఖ్యాతి మీరినది. కృష్ణాతరంగిణీ దిగువను గల దక్షిణ హిందూ దేశమునందలి హిందువులు తమ శక్తినంతయు దండగా నిచ్చి విజయనగరరాజ్యము నలంకరించినారు. నాడు విజయనగరరాజ్యమే తలనూపకపోయినచో ఈ పాటికి మన చరిత్రను వేరొకరీతిని చదువుచుండెడివారము. ఆపత్కాలమున, ప్రాణావసానసమయమున ఆదుకొని విజయనగరరాజ్యము హిందూధర్మమును, హిందూ సంస్కృతిని సంరక్షించి సాగుటయేకాక దాని కొక క్రొత్తచేవ చేకూర్చినది. హిందూభారతచారిత్రమున ఇది యొకయపూర్వఘట్టము. హిందువుల రాజకీయ చారిత్రమునగూడ ఇది యొకయద్భుతసన్నివేశము. ఆకాలమట్టిది. హిందూత్వచిహ్నితములయిన సర్వశక్తులను సేకరించి ముద్దచేసి కాలశిల్పి విజయనగరరాజ్యమును తీర్చినాడు.

కాపయనాయకుడు ఓరుగంటిని కొంతకాలము పాలించి హిందూధర్మమున కాలంబమయి నిలిచినాడు కాని పొంగులు లేచుచుండిన ఇస్లాముమతశక్తి సుబుసుబలాడి కాపయనాయకుని రాజ్యమును ముంచివైచినది. ఇక నటుమీద విజయనగరసామ్రాజ్య మొక్కటియే హిందూధర్మమున కేకైకశరణ్యమై విరాజిల్లినది. నాడు మొదలు విజయనగరసామ్రాజ్యము నుత్తరించి దక్షిణమున కన్యాకుమారివరకుగల దేశము నమళ్ళాసింపవలెనని ఇస్లాముదీక్ష; ఎంతమాత్రమును కృష్ణకు దక్షిణమున చంద్రధ్వజమునకు తావీయగూడదని విజయనగర సామ్రాజ్యము ఘోరకఠోరప్రతిజ్ఞ: ఈ రీతిని మన్న యుగమున పదునాలుగవశతాబ్దినాటి హిందూచారిత్రము 'కర్ణుని తలభారత'మన్నట్లు 'ఆంధ్రుల తల భారత' మయినది. ఆనాటియాంధ్రులు స్వధర్మనిర్వహణమునకు వెనుదీయలేదు; అవసరమైన నసువులొడ్డుటకు వెనుకంజవేయలేదు.

౪

హరిహరరాయలు విజయనగరసింహాసనము నధిష్ఠించిన మొదటియొడయుడు. బుక్కరాయ లితనిసోదరుడు. ఇతడు హరిహరుని యనంతరమున రాజ్యమునకు

వచ్చెను. అటుపిదప నీబుక్కరాయల సంతతివారే రాజధానియైన విద్యానగరమున అవిచ్ఛిన్నముగ రమారమి రెండువందల సంవత్సరములపాటు రాజ్యమేలినారు. హరిహరాదుల మూలపురుషుడు సంగమరాయలగుటచేత వీరు సంగమవంశజులని ప్రసిద్ధులయిరి. ఎందరు భూపతులు విజయనగరమున రాజ్యముచేసినను వారందరును శ్రీ విరూపాక్షస్వామి కార్యకర్తలే. రాజ్యమేలినరాజులు శైవు లగుదురుగాక, వైష్ణవు లగుదురుగాక, వారు పాలించినరాజ్యము శ్రీ విరూపాక్షస్వామిది. విజయనగరమహీధవులు ఆ స్వామిరాజ్యమునకు ధర్మకర్తలు. వారు వేదవిద్య నాదరించినారు. వేదవేదాంగపారంగతులయిన పండితులను, కవులను గోష్ఠీకల్యాదిదానాదికముల దనిపినారు; అగ్రహారము లొసంగి పోషించినారు. వా రెన్నెన్ని యగ్రహారదానములు కావించినను అవి యన్నియు శ్రీ విరూపాక్షమహాదేవునివలన జరపబడినవే. పెత్తనమే తమదికాని రాజ్యము తమది కాదు. అందువలననే విజయనగరాధీశు లిచ్చిన యగ్రహారదానములను దెలుపు దానపత్రములు—తామ్రశాసనము లన్నిటనుగూడ చివరనుండునది దానమిచ్చిన యా విజయనగర జనపతుని వ్రాలుకాదు—శ్రీ విరూపాక్షునిది; 'శ్రీ విరూపాక్ష' అనియే. సంగమవంశమువారిలో నొకడయిన విరూపాక్షరాయలు తన పితృపితామహాదు లవలంబించిన శైవమును వదలి వైష్ణవమును పుచ్చుకొని వీరవైష్ణవుడయి, తదనుగుణముగ దానపత్రములమీది సంతకమును 'శ్రీరామ'గ దిద్దెననియు, అక్కారణముననే విజయనగరరాజ్యాధిపత్యము సంగమవంశమువారి కటుపిదప లేకుండపోయెననియు ప్రతీతి. మాధవిద్యారణ్యమునిదీనిని మనము నవ్విపేసిన నవ్వివేయవచ్చునుకాని విరూపాక్షరాయల తరువాతమాత్రము విజయనగర రత్నసింహాసనమెక్కి రాజ్యమేలిన సూతని వంశస్థు డెవ్వడును లేనన్నదిమాత్రము నిజము. తుళువ వంశజులయిన వీరనరసింహరాయ, కృష్ణదేవరాయాదులు మాత్రము వైష్ణవులయినను దానపత్రములమీద మరల 'శ్రీ విరూపాక్ష' యనియే వ్రాలు చెక్కించినారు.

మరల విజయనగరము దిక్కూరినది అరవీటివంశము వారి కాలమున. క్రీ. శ. ౧౫౬౫ లో రక్కసతంగడి (తలికోట) యుద్ధావసరమున విజయనగరసామ్రాజ్యము బలభాగ్యము లన్నియు నాహుతియైనవి. వింధ్యగిరికి దక్షిణమున గల భారతావనినంతను తనయాలోకప్రజ్ఞావిశేషములచేత గూటాడించి దద్దరిల్లజేసిన అరవీటి రామరాయలు సమరక్షేత్రమున వీరశయనము నొందెను. హతశేషు లాతని సోదరులు అరవీటి తిరుమలరాయలు మొదలైనవారు విజయనగరరాజ్యమును సర్వవిధముల నుద్ధరించి రక్షింప ప్రయత్నముచేసిరి కాని వారికాలమునుండియే విజయనగరసామ్రాజ్యమునకు క్షీణదశ యారంభమాయె. అరవీటి తిరుమలరాయ, రంగరాయ, వేంకటపతిరాయాదులకు తిరుపతి శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామి ఇలవేల్పు. ఈ కారణమున విజయనగర అగ్రహారదానపత్రములమీద 'శ్రీ వేంకటేశ' యనియు, 'శ్రీ రామ' యనియు నేర్పడినది; వ్రాలు. విజయనగరరాజ్యవైభవభాగ్యములును తొలుమారైనవి. తుళువవంశజులైన కృష్ణదేవరాయాదులనాటి ప్రాభవప్రతాపములు మాత్రము విజయనగరమున కంతరించి పోయినవి. విజయనగరప్రతాపభానుడు ప్రాయుమెంచెలి చరమదిశకు వ్రాలిపోయెను.

౫

విజయనగర సామ్రాజ్యము వెలసినది హిందూధర్మసముద్ధరణమునకు. శైవులయినను, వైష్ణవులయినను, స్మార్తులయినను — హిందువులందరు నొక్కటే. ఇంతియకాదు, జైనబౌద్ధులును హిందూమతమువంటివే. మతములన్నియు సమానములు; సమాదరణీయములు. ఒకదానికొక్కువయులేదు; ఒకదానికి తక్కువయులేదని సర్వమతసమానత్వమును పాటించినవారు విజయనగరాధీశ్వరులు. అంతకు పూర్వము పాలించిన నృపాలు రెవ్వరునుగూడ ఈ విధముయిన సర్వమతసమానత నిట్లు ప్రతీకగ పాటించినవారు కారు. విజయనగర సామ్రాజ్యము శతాబ్దుల తరబడి నిలిచియుండుట కీ ప్రతిదీక్షయే ప్రధానకారణము. ఇట్లనుటవలన విజయనగరరాజ్యమున మతవైషమ్యములు లేవనికాని, మతకలహములు జనింపనేలేదనికాని భావింపరాదు. అట్టివైషమ్యము లున్నను, అట్టి కలహములు జనించినను వెంటనే విజయనగరాధిపతులు

సౌఖ్యముకలిగించుకొని కలహకలుషితములయిన మతములకు మైత్రి చేకూర్చి వానిని సుస్థిరస్నిగ్ధములుగ నొనరించుచుండిరి. హరిహరరాయలకు పిదప విజయనగర రత్నసింహాసన మధిష్ఠించిన పూర్వపశ్చిమసముద్రాధీశ్వర శ్రీ బుక్కరాయ మహారాయల సర్వమత సంవర్ధనదీక్ష చరిత్ర యెఱుగనిదిగనుకనా? బుక్కరాయలు పరిపాలించుచుండినకాలమున వైష్ణవులకును జైనులకును వైమనస్యము లొదవి విభేదములుకలిగి తుదకు కలహముగ పరిణమించినది. వెంటనే రాయలవారు ఉభయమతములవారిని పిలువనంపించి, 'జైనవైష్ణవ దర్శనములు రెంటను సమానయోగ్యత గలవి; వైష్ణవులవలన జైనులకు, జైనదర్శనమునకు హానికాని, నష్టముకాని సంభవించినచో దానిని వైష్ణవులు తమకు సంభవించిన హానిగను, నష్టముగనే భావింపవలెను. వైష్ణవము సోదరమతమయిన జైనమును మిత్రభావముతో జూచి యాదరింపవలె' నని చెప్పి యా యుభయమతములనాయకులకును చేతులు కలిపి సఖ్యము నొడగూర్చెనట! అపూర్వముకదా బుక్కరాయమ[illegible]యల సర్వమతసామరస్యకాంక్ష! అశోకవర్ధనునియనంతరమున సర్వమతములను సమానముగ వర్తిల్లవలెనను ఆవేదనను, సర్వమతములయెడలను సమానమయిన యనురాగమును గనబరచిన రాజన్యుడు—ఈ బుక్కరాయలు తక్క—మరియొకడు కనబడుట కష్టము. విజయనగరసామ్రాజ్యమున కేతెంచి యచ్చటి స్థితిగతులను స్వయముగా బరిశీలించి చూచిన 'బేరాస్' అను విదేశీయుడు ఏ మతస్థుడైనను తన మతవిశ్వాసముల కనుగుణముగ ఈ రాజ్యమున స్వేచ్ఛగ బ్రతుకవచ్చునని యీ విధమున వ్రాసియున్నాడు:

"The king allows such freedom that every man may come and go and live according to his own creed without suffering any annoyance and without inquiring whether he is a Christian, Jew, Moor, or Heathen. Great equity and justice is observed by all."

ఆమధ్యయుగమున యూరోపుఖండమున మతాచార్యులు ముద్రవేసిన సిద్ధాంతములను, విశ్వాసములనే కాని తదన్యములను ప్రతిపాదించినను, ఆదరించినను జను లెట్టి క్రూరమారణహింసలకు పాలుకావలసివచ్చెడిదో యూరోపు మధ్యయుగచరిత్రపాఠకులకు తెలియనిది కాదు. అట్టివారిని స్వదేశమునుండి వెడలగొట్టుట, బ్రతికియుండగనే తగలబెట్టుట—ఒక్కటా, ఇట్టిదారుణకృత్యములు, మతము పేరిట యెన్నెన్ని జరగినవి! అట్టి కాలమున ఈ దక్షిణాపథమున అంతటి మతసహనమును జూపి, సర్వమతములు సమానమని బోధించి భిన్నమతముల వారికి మైత్రిచేకూర్చుటకు పాటుపడిన విజయనగరాధీశులు మనకు వంద్యులుకదా!

మధ్యయుగమునాటి రాజ్యములన్నిటిలో ఈ విధమయిన ఉదారాశయములతోను, ఉన్నతాదర్శములతోను వెలసిన విజయనగరసామ్రాజ్యమే ఎంతో గొప్పది. అప్పటి మిగిలిన ఏరాజ్యములకు నింతటి యాదర్శములును లేవు; ఆశయములును లేవు. కట్టతెగిన ప్రవాహముకరణి దక్షిణదేశమును ముంచివేయ వచ్చుచుండిన ఇస్లాముమతవాహిని ఉద్ధతిని గమనించి ఆంధ్రులు, కర్ణాటులు, తమిళులు ఒకటేమిటి, దక్షిణాపథమునందలి యన్నిజాతులవారును తమజాతివిభేదములను, మతసంప్రదాయవిభేదములను మరచి పరస్పరము సహకారము కావించుకొని, తమ ప్రజ్ఞాప్రతిభా విశేషములనుపయోగించి, తమ శక్తియుక్తుల నన్నిటిని ధారవోసి సృష్టించిన రాజ్యము విజయనగరము. వీరు కన్నడులు, వీరు తెలుగులు, వీరు తమిళులన్న జాతీయాహంకారవివేకవిభేదములకే యెడమలేని నాడు సృష్టించిన రాజ్యమది. నాడు వారందరును పరిగణితులయినది హిందువులుగమాత్రమే. వారిది హిందూమతము. మతవ్యాపన మనుమిషతో మహమ్మదీయులు దక్షిణాదికి చొరుచుకొనివచ్చి రాజ్యమును విస్తరింపజేసికొన బ్రయత్నించినారు. మతసంరక్షణమను పేరుతోనే హిందువులు తమ స్వేచ్ఛాస్వాతంత్ర్యములను, రాజ్యమును నిలుపుకొన కంకణబద్ధులయి నిలిచినారు. నాటి ప్రయత్నమంతయు ఇస్లాము బారినుండి

హిందూమతము విధ్వస్తము కాకుండ, హిందూజాతి నామమాత్రావశిష్టము కాకుండ కాపాడుటకే. మతము తోపాటు జాతి చచ్చుటా? జీవించుటా యన్నదే నాటి ప్రశ్న. ఇందునిమిత్తమె నానాడు ఏజాతివారు కానీ, ఏమతమువారు కానీ, హిందువయిన 'ప్రతివాడు'ను కాసె కట్టి కోక ముట్టి, కత్తి పట్టి విజయనగరాధీశుని ముత్యాలజెల్లె గొడుగునీడను నిలిచినారు. ఆ దినమున దిశలు మారు మ్రోగిన యీ ప్రశ్నకు నాటి హిందువులు వీరులై నిలిచి విజయనగర రాజ్యమును నెలయించి, విజయధ్వానము చేసి ప్రత్యుత్తరమిచ్చినారు. విజయనగరము తుంగభద్రా దక్షిణమునగల దేశమున కాలపురుషుడు మలచిన కడపటి సామ్రాజ్యమే కాదు, కడపటి హిందూమహాసామ్రాజ్యము నదియే. అది మధ్యయుగదక్షిణాపథము హిందూధర్మమునకు కట్టిన పట్టము; దక్షిణదేశీయులు దానిని పూజించి పట్టిన మంగళనీరాజనము. హిందువుల ప్రతిభకు, హిందువుల ప్రజ్ఞకు, హిందువుల శౌర్యసాహసోత్సాహములకు నిధానమయిన సామ్రాజ్య మది. ఆసేతు హిమాచలముగల హిందూదేశమున వేలకొలది సంవత్సరములుగ జరుగుచువచ్చిన విమత, విజాతీయ సంఘర్షణములు కారణముగ తానుగుచును చుండిన, సన్నగిలుచుండిన హిందూదీపకళిక కడపటి దీప్తి ప్రకాశములలో నొకటి విజయనగరసామ్రాజ్యము.

విజయనగరాధీశ్వరులపరిపాలనమున దేశ మత్యంతౌన్నత్యమును పొందినది. కళలు వర్ధిల్లినవి; శాస్త్రవిద్య పెంపొందినది; వేదశాస్త్రాభిరతి హెచ్చినది; కులములు తెలివిగాంచినవి; ప్రజలు తెలుగుమీరినారు; వర్తకవ్యాపారము హెచ్చినది; చీనాదేశమునుండి పోర్చుగల్ దేశమువరకు వర్తకపుటోడలు పరుగులువారి నవి; భోగభాగ్యవైభవము లతిశయించినవి. న్యాయము నెడ పక్షపాతమును, సత్యమునెడ నాదరమును కనుగొనినది.

"Strict justice and truth are observed towards all by the Governors of the country"

అని బేరాస్ను,

"This country is so well populated that it is impossible in a reasonable space to convey an idea of it."

అని అబ్దుర్ రజ్జాక్ ను వ్రాసియున్నారు. దాని వైభవో న్నతులననుసరించి వేరే మనము వర్ణించుట యెందులకు?

విజయనగరసామ్రాజ్యనిర్మాణముతో దక్షిణాపథమున హిందువులకు మరల ఉచ్ఛ్వ ప్రశ్రి పుట్టినది. హిందువన్న గౌరవము బలిసినది; హిందూమతము గణనీయమయినది. విజయనగరసామ్రాజ్యము హిందువుల దాది; హిందువుల యప్రతిమానశౌర్యదీప్తి; అకుంఠిత కార్యదీక్ష; అసమాన ఆత్మవిశ్వాస ప్ర[illegible]నము; అతులమయిన ధర్మాభిరతి; హిందువుల యంతిమాశయము. శ్రీ విద్యారణ్యశ్రీపాదులవారు ఆ విజయనగర సామ్రాజ్యనిర్మాణమునకు పూనుకొని హిందువు జీవితమునకు, కార్యదీక్షకు వలకట్టినారు. శ్రీపాదు లా సామ్రాజ్యనిర్మాణమునకు పునాదిరాయి వేసిన ముహూర్తము హిందూజాతికి శుభోదర్కమయినది; విజయనగర సామ్రాజ్యసంస్మరణమున స్వేచ్ఛ, స్వాతంత్ర్యము, ధర్మాభిరతి, కార్యదీక్ష, త్యాగము, ఏకమత్యము, సత్యప్రియత్వము అనురంగు ఇంద్రచాపమున వలె మనోహరములయి, కనువిందుగ వెలయుచుండ గలవు.

'విశ్వం' ప్రేమగీతాలు*

శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు

౧

'మధుకీల' అంటే అర్థమేమిటని ప్రశ్నించాడు నన్నొక స్నేహితుడు, విశ్వేశ్వరరావు గ్రంథం నా చేతిలోనుండి తీసికొని పరీక్షగా చూస్తూ. ఈ స్నేహితుడికి తెలుగు పుస్తకాలు, ముఖ్యంగా కావ్య గ్రంథాలు చాలా ఇష్టం. ప్రబంధాలూ అవీ చదువుకున్నవాడు. స్వయంగా కవిత్వం చెప్ప గలడు. 'భావకవిత్వం' అంటే ఏమిటో తెలియనివాడు. తెలుసుకుందామనే కుతూహలం ఉన్నవాడు.

అటువంటి స్నేహితుల సందేహాలు తీర్చవలసిన బాధ్యత భావకవిత్వాన్ని విమర్శించి, సమర్థించ దలచుకున్న ప్రతివ్యక్తికీ తప్పదు.

మధువంటే అర్థం అతనికి తెలుసును. కీల అంటేకూడా తెలుసును. రెండూ వ్యాకరణ రీత్యా కలిసి విశేషణ పూర్వపద కర్మధారయ సమాస మయిందని తెలుసును. అయినా 'తీయనిమంట' అంటే ఏమిటో అతనికి తెలియలేదు. పోనీ 'తేనెమంట' అని రూపక సమాసంగాని, 'తేనెయొక్క-మంట' అని షష్ఠీతత్పురుష సమాసంగాని చేసుకున్నా అర్థ మేమిటి చెప్పకోవాలో అతనికి తెలియలేదు.

అప్పుడు నే నతనితో అన్నాను: "మొదట నువ్వు వ్యాకరణంతో ఆరంభించి అర్థానికి వస్తావు. అంటే వైయాకరణులమీద నమ్మకం, భారం పారవేస్తావు. కాని వైయాకరణులు ఆకాశంనుండి దిగినవాళ్లు కారు. వాళ్లు అర్థంతో ప్రారంభించి సూత్రాలు చేసి అలా తయారయిన శాస్త్రాన్ని వ్యాకరణం అన్నారు. నీకు కవిత్వం అంటే ఎంతయిష్టమో వాళ్లకి వ్యాకరణం అంటే అంత అభిమానం. కవితాస్వాదనకు వ్యాకరణం అవసరం కాదని నే ననను. నిజమైన వ్యాకరణం అభిరుచిని తీర్చి దిద్దుతుంది. కాని కవిత్వాన్ని కొలవడానికి వ్యాకరణం చాలదు.

'ప్రస్తుతం మధుకీలకు అర్థం. దీనిలోని రెండు పదాలకూ నీకు వేర్వేరుగా అర్థం తెలిసి వాటిని కలిపితే, కంగారుపడడానికి కారణం ఏమిటి? రెండు పదాల కలయిక వల్ల ఒక 'భావం' ఆవిర్భవిస్తుంది.

పదాన్ని అర్థం చేసుకున్నట్టు భావాన్ని అర్థంచేసుకోవడం కష్టం. ఇక్కడ తేనెయొక్క (లేక ఆసవంయొక్క) మాధుర్యము

---

* మధుకీల : మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావు, నవ్యసాహిత్యపరిషత్తు ప్రచురణము. వెల ౧ రూపాయి. నవ్యసాహిత్య పరిషత్తు కార్యదర్శి, గుంటూరు అని వ్రాసిన గ్రంథములు దొరకును.

(మత్తు) న్నా, కీలయొక్క వేడిమిన్నీ ఒక్క చోటనే కలిసిఉన్న మనోవస్థను స్ఫురింప చేయడానికి ఒక్క పదం లేకపోవడంవల్ల కవి ఆభావాన్ని చిహ్నించడానికి 'మధుకీల' అనే సమాసాన్ని నిర్మించాడు. తాను రచించిన గీతాలను సంపుటీకరించి గ్రంథ రూపం చేస్తూ, తన చిత్తవృత్తినీ, తత్ఫల మయిన గీతాలనూ 'మధుకీల' అనే పేరుతో నిర్దేశించాడు. ఇంతకూ పదాలన్నీ సంకేత ప్రాయంగా వాడబడుతున్నవి కాని దేనికీ సరియైన, శాశ్వతమైన అర్థం లేదు. అయితే నేనుకూడా నా కవిత్వంలో నాయిష్టంవచ్చిన పదాలు సృష్టించి వాడుతా నంటావా? ని న్నెవ్వరూ అడ్డరు. పోసి నేనుమాత్రం అడ్డను. నీరచనలో ఏమాత్రం భావన, ఉద్రేకం, ఋజుత్వం ఉన్నవో, సంకేమాత్రం సంస్కారం ఉన్నదో చూస్తాను. నీకు వ్యక్తి త్వం ఉన్నదా, ఇతరులను ప్రతిధ్వనిస్తున్నా వా అని చూస్తాను. చిత్తశుద్ధి ఉంటేనే నివు చేసిన రచన శిల్పం అవుతుంది. శిల్పం అంటే సత్యం. సత్యానికి చావు లేదు.

'అసలే కవిత్వం మాటలకంటె భిన్న మైనది. భావకవుల రచన మరీ సాంకేతికం. వీరు నెమలిచిత్రం వేసి 'ఆషాఢమేఘం' అని పేరు పెడతారు. దారిపోయేవాడు దీన్నిచూసి 'ఇది అబద్ధం. దీన్ని వ్రాసినవాడు ఉన్మాది' అనుకొని కాఫీక్లబ్బుకో ఎక్కడికో పోతాడు. అంతకంటె సున్నితమైన హృదయం కలవాడికి ఆరచనను చూస్తే తనలో ఏదో ఒక తీగ కదులుతుంది. ఏదో అగాధ నిగూఢసత్యం సోకుతుంది.

'మరికొంద రుంటారు. వీరు నెమలి బొమ్మ వేసి 'నెమలి' అనే అంటారు. కవి పోషకులు, శిల్పప్రియులు అంతా దానిచుట్టూ పోగై భజనచేసి కవికి బ్రహ్మరథం పడతారు. సంప్రదాయాలను కాదనకుండా, తక్కమార్చ కుండా వ్రాసేకవులు శీఘ్రం గమనించబడ తారు.

'ఈ సందర్భంలో మరో తెగను కూడా చెప్పాలని ఉబలాటం కలుగుతోంది. వీళ్లు కవులు కారు. వీళ్లకి కవిత్వం అక్కరలేదు. 'నెమలిబొమ్మ వెయ్యడం ఎందుకూ?' అని అడు గుతారు వీళ్లు. 'అసలు బొమ్మలు వెయ్యడం మాత్రం ఎందుకు ?' అంటారు. వీళ్లు సంతృ ప్తులు. ప్రాపంచికంగా 'బాగుపడ్డ' వాళ్లు. కవు లనూ, శిల్పులనూ, చిత్రకారులనూ చూస్తే వీళ్లకు జాలి. కవి తనవృత్తిలో 'బాగుపడి' తమవర్గపు స్థాయికివస్తే తమ సంఘంలోనికి అతణ్ని అంగీకరిస్తారు.'

ఈ ఉపన్యాసం ముగించేసరికి నాస్నేహి తుడు పుస్తకం తెరచి అందులో 'ఆవాహన' అనే మొట్టమొదటిగీతం చదివి 'దీని అర్థ మేమి' టన్నాడు. నే నేమీ విసుక్కోలేదు. అతని ప్రశ్న చాలా స్వాభావిక మైనది. ఎన్ని ప్రశ్నలకేనా సమాధానం ఇయ్యాలనే నేను నిశ్చయించుకొని ఇలాగన్నాను.

'భావకవిత్వం చాలావరకు ఉత్తమ పురుషలో ఉంటుంది కాబట్టి కవినిగురించి తెలుసుకొనే అగత్యం ఇక్కడ మరీ హెచ్చు. అలా తెలిస్తే ఇంకా సానుభూతితో కూడిన సామీప్యానికి వచ్చి కవిహృదయం తెలుసు కుంటాము. ఈ గీతంలో కవి ఎవరినో

'ఆవాహన' చేస్తున్నాడు. ఎన్నో సంకేతాలు ఉపయోగించి ఏవో చిత్రాలు వేశాడు. ఎక్కడా స్పష్టంగా లేదు. 'మధుకీల' అనే సమాసం ఇందులో తరుచుగా దొర్లింది. ఇది కవి తన చిత్తవృత్తినో, తన కావ్యవాణినో, ప్రేయసినో, వీటన్నిటినో పిలుస్తూ వ్రాసిన గీతం.'

'ఆసంగతి ఆయన ఎక్కడా చెప్పలేదు' అని నా స్నేహితుడు గొణుక్కున్నాడు.

'చెప్పలేదు గాని మనం ఊహించుకో గలమని వదలిపెట్టాడు. మనం తెలివయిన వాళ్లమని, అతని సంజ్ఞలు గ్రహించగలమని అనుకున్నాడు. అటువంటి పాఠకు లున్నారన్న నమ్మకమే ఈ గ్రంథప్రకటనానికి కూడా కారణం. ఆ పాఠకులే అసలైన ప్రాడ్వివా కులు. వాళ్లను సంతుష్టి పరచడంలోనే కవికి ధన్యత. వారి కీరకంకవిత్వం ఏ ప్రామాణ్యా లతో చర్చించాలో తెలుసును. అందుకే వాళ్లు చూపించే దోషాలను కవి దిద్దుకోవ డానికి కూడా జంకడు. అన్యప్రామాణ్యాల తో తన్ను కొలవబోయే వాళ్లను చూస్తే మాత్రం భావకవిత్వం నవ్వుకుంటుంది.

'భావకవిత్వం ఒక అనుభవం. దీన్ని ఒకడు మరిఒకడికి బోధపరచడానికి వీల్లేదు. పరిమళం ఇలా ఉంటుందని ఏమి చెప్పగలం? దాన్ని అనుభవించగల ఇంద్రియాలు ఉం డాలి. వాటిని సున్నితంగా ఉంచుకోవాలి. ని అర్హతను బట్టి, సంస్కారాన్ని బట్టి నీ కది గోచరిస్తుంది. అందుకే భావకవిత్వానికి 'సార్వత్రిక చట్టాలు' లేకపోవడం. అసలే రూల్సులేవని కూడా అందుచేతనే అపోహాలు వ్యాపించాయి. కాని భావగీతాల మంచి చెడ్డలు నిర్ణయించేవాళ్లు లేకపోలేదు. రత్న పరీక్షకులకు తప్ప రత్నాన్ని చూచిన ప్రతి వ్యక్తికీ దాని విలువ చెప్పగలిగిన శక్తి ఉండ నట్లు ఒకగీతంవిలువ సాహిత్యవేత్తలకు తెలిసినట్లు ఆవ్యాసంగం లేనివాళ్లకు తెలియదు. ఈ సాహిత్య వేత్తలంటే మాత్రం ఎవరు ? నిరంతర వ్యవసాయంవల్ల అభిరుచిని పరిణతం చేసుకున్న వాళ్లు. వీరు శాసనాలు చేసినా వాటిప్రకారం సృష్టిచేస్తా ననేవాడు మూర్ఖుడు. ఎప్పుడూ సృష్టి ముందు. శాసనాలు తర్వాత. ఏవో రూల్సు ఉండి వాటిప్రకారం ప్రజలు పోతూఉంటే చాలు కొందరికి. అవి కుళ్లిపోతున్నా సరే. వాటిని మారుస్తామనేవాడు ద్రోహి. కాని ఇటువంటి ద్రోహులే, విప్లవకారులే ప్రపంచో ద్ధారకులు. ఆమధ్య ఒకాయన వాడుకభాష కొక వ్యాకరణం చేసి ఆప్రకారం అందరిచేతా వ్రాయించమన్నాడు. అక్కడే ఉన్నది నా అభ్యంతరం. అలా బంధించానని నువ్వు సంతుష్టిపడడమే కాని, ఏ 'ద్రోహి' అప్పుడే తప్పించుకొని రూల్సుకు వ్యతిరేకంగా పోయి విప్లవం తెస్తూ మార్పులు ఘటిస్తున్నాడు. నువ్వేమో వాడిని తిడతావు. రేపు వాడి మార్పులనే ప్రపంచం ఆమోదిస్తుంది. అతి వాదుల తత్వం ఇదే! వీరు రాజకీయాలలో, సాంఘికాలలో, మతంలో, సాహిత్యంలో, జీవిత వ్యాపారాలన్నింటిలో ఉంటారు. 'వీరిని ప్రతిఘటిస్తూ సనాతనులు (Traditionists, Conservatives) కూడా ఉంటారు. అతివాది కావడం, విప్లవకారుడు కావడం, మానవ చరిత్రను మార్చడం ప్రతివ్యక్తిలోనూ లేదు.

ఈ అల్పసంఖ్యాకులే చరిత్రక్రమం మార్చేది. ఈ మార్పులు రావడానికి మితవాదులు (moderates, liberals) కారణం. వీరు సంప్రదాయాలలో పదిలంగా ఒక అడుగు ఉంచి మార్పులలో రెండో అడుగు వేస్తూ ఉంటారు. అతివాదికి వెంటనే బోధపడ్డది మితవాదికి చాలాకాలానికి గాని బోధపడదు. బోధపడినా ఆచరించడానికి దూకే సాహసం ఉండదు.

'కాని జీవితంలో సనాతనుల అగత్యం లేకపోలేదు. వీరు ఆచారాలకు అలవాటుపడి, తృప్తిపడి వాటిని రక్షించడమే పనిగా, మార్పు అంటే సహించలేక జీవిస్తున్నా, వీరి సంప్రదాయభక్తిలోనే ప్రపంచ స్థిరత ఉన్నది. వీరి విమర్శలవలన అతివాదులలోని తక్కువరకంవారి నటనలు బయలు పడుతూఉంటవి.

'అనాదినుండీ సనాతనుల సంప్రదాయపరత్వానికీ, అతివాదుల సంస్కారప్రియత్వానికీ సంఘర్షణ వస్తూనేఉన్నది. ఇది మన కళ్లయెదుట కూడా జరుగుతూనే ఉన్నది. పాతికేళ్లక్రిందట గిడుగు రామమూర్తి విప్లవకారుడు. గాంధీ రాజద్రోహి. నేడో? వీరికి వీరివీరి క్షేత్రాలలో ప్రముఖస్థానం వచ్చింది. వీరితో ప్రపంచం ఆగిపోతుందా? ఇతర విప్లవాలు మళ్లీ వస్తాయి. ఇతర 'ద్రోహులు' బయలుదేరుతారు. సంగ్రామం సాగిపోతూ ఉంటుంది. అతివాదులంతా తిట్లుతింటూనే ఉంటారు. బాధలుపడుతూనే ఉంటారు. భవిష్యత్తులో జయించితీరుతారు. కీట్సులాగు చిన్నతనంలో చచ్చిపోతే నేమోగాని ప్రాణింగులాగు చాలాకాలం బ్రతికితే తమ విజయం తామే చూడగలరు. మొదటి పొగయంత్రం వేళాకోళానికి పాత్రమయింది. ఫారడే (Faraday) విద్యుచ్ఛక్తిని కనిపెడితే ఏమిటి దానిలాభం అని ప్రశ్నించాడొక మంత్రిప్రముఖుడు. బర్న్స దీనంగా చనిపోయాడు. జీసస్‌క్రీస్తు సిలువ వేయబడ్డాడు. నేడు సామ్యవాదులు జైళ్లలో పడుతున్నా భావగీతాలు పరిహాసభాజనం అవుతున్నా దీనిలో ఏమీ విచిత్రం లేదు.'

నా స్నేహితుడు 'మళ్లీ మాట్లాడుకుందాం' అని వెళ్లిపోయాడు.

౨

'మధుకేళ' ఏబది ఖండకావ్యాల సంపుటం. రమారమి పదిసంవత్సరాలనుండీ గీతాలు వ్రాస్తున్న విశ్వేశ్వరరావు పుస్తకరూపంగా వాటిని ప్రకటించ దలచుకొన్నప్పుడు తనవికదా అన్న అంధాభిమానంతో వ్రాసినవన్నిటిని కాక, ఇవే గ్రంథస్థమై నిలువదగ్గవన్న నిశిత విచక్షణతతో ఈ యేబది గీతాలనూ ఎన్నుకొని సంపుటించాడు. ప్రతిగీతం స్వయం సమగ్రంగా ఉంటూ సమష్టిని ఏకాగ్రత సమకూడడానికి ప్రయత్నించాడు. 'వస్త్వైక్యం' కోరి అన్ని ప్రేమప్రధానంగా ఉన్న కావ్యాలనే సేకరించాడు.

ఈ ప్రేమ 'స్వప్నభంగము', 'భగ్నతరణి', 'పిలుపు'వంటి కొన్ని గీతాలలో తొలిచూపులకే స్పష్టం కాకపోవచ్చును. కాని వాటిలోని మనస్తత్వం గ్రహించగలిగితే ప్రణయవిహ్వలుడు మాత్రమే

వాటిని వ్రాసిఉండాలని గోచరించక పోదు. ఒక యువకుడు, స్వప్నశీలి, ఆదర్శవాది, ప్రేమలోని చేదుతీపులు సమంగా, స్వయంగా అనుభవించినవాడు వ్రాసిన గీతాలుగా 'మధుకీల'లోని రచనలు అవగాహన మవుతాయి.

ఇప్పుడు భావకవిత్వంలో ప్రముఖంగా ప్రేమ కనిపించుతున్నదంటే అది నేటి కవిత్వపు పరిణామంలో ఒక మెట్టు. ఇతర రసాలేవీ కవితాద్రవ్యం కావనిగాని, వాటిని భావకవులు స్వీకరించి కావ్యరచన చెయ్యలేదనిగాని ఎవ్వరూ అనలేరు. ప్రేమ నేటి కవిత్వంలో ముమ్మరంగా కనిపించడం ఒక 'యాథార్థ్యం'గా అంగీకరించి దానికి కారణాలు కనుక్కోవాలి. కొందరికి నేటి ప్రేమ రచనలు విచ్చలవిడిగా, అసభ్యంగా కనబడి ప్రతిఘటించారు. మరికొందరు అభిమానంతో, అభినివేశంతో సమర్థించ బోయారు. కాని ప్రేమవికాసానికి ఈ ఖండనమండనాలతో సంపర్కం లేదు.

రసంగా శృంగారానికి మనవారు ఉన్నతస్థానం ఇచ్చారు. మనుష్య హృదయంలో ప్రేమకు సుదృఢస్థానం ఉన్నది. ప్రేమను ఎవ్వరూ వదలుకోలేరు. ఇదివరకు కవులు ప్రేమను వర్ణించారు. ఇకముందు కూడా వర్ణించితీరుతారు. నేడు భావకవిత్వానికి యౌవనదశ నడుస్తున్నది. కావున స్వాభావికంగా ప్రేమభావాలు నేటికవిత్వంలో విరివిగా కనబడుతున్నవి. ఇంతకూ మానవుడి వయఃపరిమితిలో యౌవనమే ఉత్కృష్టకాలం. కవులు తమ అద్భుత ప్రేమకావ్యాలు ఈ వయస్సులోనే వ్రాశారు. ఉదాహరణలా? షెల్లీ *Epipsychidion* షేక్స్పియరు ***Romeo and Juliet*** వంటి మొదటి నాటకాలు, కాళిదాసు మేఘసందేశం. కవులు వయోవృద్ధు లవుతున్నకొద్దీ వారిశిల్పం పరిణతమై, అర్థం గంభీరమై, వారి కావ్యాలలో ప్రౌఢవేదాంతం గోచరించవచ్చును. కాని, వాటిలో స్ఫాటికస్వచ్ఛమైన తొలినాటి లావణ్యం కనబడదు. ఈనాడు రాయప్రోలుకవి ఏదైనా ఉత్కృష్టకావ్యం మరోరకంగా వ్రాయవచ్చునేమోకాని 'స్వప్నకుమారం' వంటి రచన మళ్లీ అతనినుండి రాదు.

రాయప్రోలు, అబ్బూరి, బసవరాజు, నండూరి, నాయని, కృష్ణశాస్త్రి అంతా ప్రేమకావ్యాలు వ్రాశారు. వీరంతా ప్రథమ శ్రేణిలోని కవులు. ఒకే రసమైనా ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వంతో అనితర దుర్లభమైన విధానంతో పోషించారు. వీరిని అనుకరించబోయిన కవులంతా విఫలులైనా అయిపోయారు. లేకుంటే రెండవ, మూడవ శరతులలో పడిపోయారు.

వీరంతా నేటిసాహిత్యంలో సుప్రతిష్ఠితులైన తర్వాత విశ్వేశ్వరరావు ప్రవేశించాడు. ఇతని స్థానం సరిగా తెలిసికోవాలంటే ఇతడు వచ్చినప్పటికి సారస్వత రంగంలోని పరిస్థితులను దిఙ్మాత్రంగానైనా గమనించాలి.

అది ౧౯౩౦ నుండి ౩౦ దాకా సాగిన దశాబ్దం. అప్పటికి రాయప్రోలు మున్నగువారి ప్రాభవ్యం ఒత్తిగిలిపోయింది. ఇతరకవుల తరం వచ్చి ఇతరకంఠాలు వినబడుతున్నవి.

(వీరిలో వెనుకటి కవుల ప్రోద్బలం దొరకదని కాదు. దాని నధిగమించి స్వీయకంఠం తెలుసుకొని వీరు పాడుతున్నారు). వీరందరిలో దృష్టిని మిరుమిట్లుగొలుపుతూ నిలిచినవాడు కృష్ణశాస్త్రి. అప్పటికే 'ఎంకిపాటల గాలిదుమారం' చెలరేగుతున్నది. విశ్వనాథ సత్యనారాయణ మేఘనినాదం వినిపిస్తున్నాడు. నాయని సుబ్బారావు మొదట 'సాహితి' లోనూ, తర్వాత 'జయంతి'లోనూ తన మనోహర మహోన్నత ప్రేమ శ్రుతులు వినిపించాడు. కాని వీరందరిలో అల్లకల్లోలమైన సుడిగుండంగా కృష్ణశాస్త్రి ఒక్కడే అనేకులను తనలోనికి లాక్కుంటున్నాడు. ఈ సుడిగుండంలోనే పడి నిస్సందేహంగా కవితాహృదయంగల సహదేవ ఉక్కిరిబిక్కిరై పోయాడు. ఈ సుడిగుండంలోనే విశ్వేశ్వరరావు మొట్టమొదట చిక్కుకున్నాడు.

కేవలం కృష్ణశాస్త్రి ప్రోద్బలంలోనే విశ్వేశ్వరరావు ప్రథమ కవిత్వం సాగింది. ఆ మొదటిరచనలలో చాలా ఉత్సాహం, చాలా అపరిపక్వత, చాలా కావ్యదోషాలు ఉన్నవి. వాటిలోనే అంతర్లీనమై ఆశలు గొల్పుతూ ఒకకవితాకాంతికూడా మెరుస్తూ ఉన్నది. విశ్వేశ్వరరావు వెంటనే గమనించబడలేదు.

కాని, అనుక్షణం విశ్వేశ్వరరావు తన శిల్పాన్ని మెరుగులుదిద్దుకుంటున్నాడు. 'ప్రేమగానం' వంటి గీతంలో అతడు కృష్ణశాస్త్రి ఎన్నడూ నిర్వహించలేని సూటిదనం అందుకున్నాడు. ఇకమీద హృదయాన్ని కలవరపెట్టే అవస్థల నన్నింటినీ గీతాలు చేశాడు. ఈ వైవిధ్యంలోనే విశ్వేశ్వరరావు ప్రత్యేకత ఉన్నది. నాయనిలో అంతా ఆనందము, ఉత్సాహంగా కనబడి, కృష్ణశాస్త్రిలో అంతా విషాదమూ, విహ్వలతా కనిపిస్తే విశ్వేశ్వరరావులో ప్రేమవిస్తారపు అంచులన్నీ అన్నిరంగులలోనూ గోచరిస్తాయి. మరి నవకవులలో ఎవ్వరి ఏగీతం ప్రక్కనైనా నిలువగలిగిన దని చెప్పాలి ఇతని నెలవంక గీతం, ఒక తారక అనేవి. 'నీకు', 'ఆమెకే' వంటి గీతమాలలో ఇతడు నాయని విధాన్ని తలపించకపోడు. ఆవిధంలో నాయని అద్వితీయుడని కూడా సులువుగా ఒప్పుకోవాలి.

భావకవులు ఉద్రేకం, ఆవేశం లేనిదే గీతాలు వ్రాయరు. అలా వ్రాసినా అవి నీరసంగానే ఉంటవి. కృష్ణశాస్త్రి నాయని మొదలగువారు వ్రాసినప్పుడు పరిపూర్ణతీవ్రతలో వ్రాశారు. అప్పటి వాతావరణం అందుకు అనుకూలంగా ఉన్నది. కవుల జీవితంలో ఇట్టిఘట్టాలు ఉంటాయి. అప్పుడే వారివాణి నిశితంగా ధ్వనిస్తుంది.

'మధుకీల'కు తుదిని 'పురూరవ' వ్రాసిన 'పరిచయవాక్యాలు' కలవు. వీటిలో అభిమానం, అధికారం కూడా ఉన్నవి. వ్రాసిన వ్యక్తి తనశైలివలన స్పష్టంగా కనబడుతున్నా వాఙ్మయ వ్యాసంగం లేనివాళ్లకు అతని ప్రచ్ఛన్నతవలన రచనలోని అధికారం మరుగుపడిపోతుంది. కాని హృదయపూర్వకమైన విమర్శగా 'పరిచయవాక్యాల' లో ఒక శక్తి సోకితీరుతుంది.

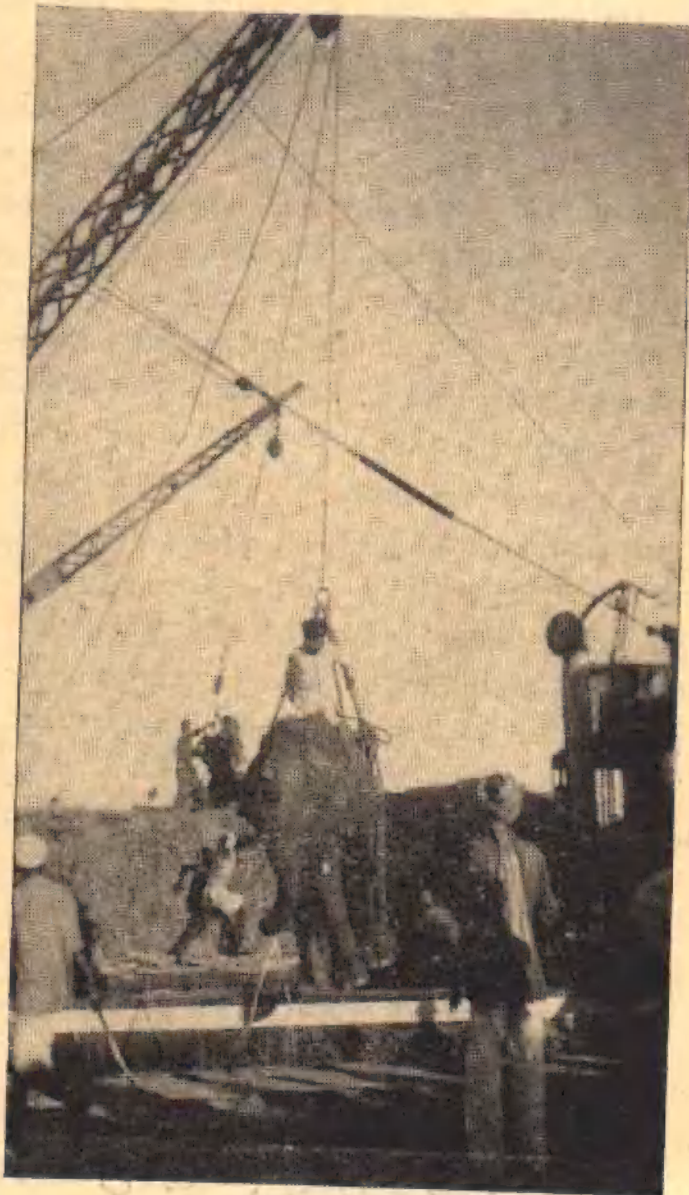
ఇక 'మధుకీల' లోని గీతాలసంవిధానం ఒకటి రెండు మాటలు కోరుతుంది.

ముఖ్యంగా అందలి మాత్రాచ్ఛందస్సులు. ఇవి సులభంగా ఉన్నట్లు కనబడుతూ అవ్యుత్పన్నుల ఈసడింపులకు పాల్పడ్డా, నిజమైన కవులచేతులలో ఇవి పొందిన పరిపోషణలు ఆనందాశ్చర్యాలు కలిగిస్తాయి. వీటిని సరిగా గ్రహించాలంటే ప్రక్కనే మన పత్రికల నిండా కనబడే రచనలను పెట్టి సరిపోల్చితే చాలును. కాని కృషిచాలనివారికి అవీ, అసలుగీతాలూ ఒకవిధంగానే కనిపిస్తవి. అమోఘములైన క్యూబిస్టు చిత్రరచనలను వెర్రితనం అని హేళనచేసినవా రున్నారు. అక్కడే రుచి ప్రామాణ్యాల అగత్యం ఉన్నది. ప్రతి నూతనోద్యమములోనూ నాయకులూ, అనుకర్తలూ ఉంటారు. నాయకమైన రచన గ్రహించడానికి శాణితమైన అభిరుచి ఉండాలి. 'మధుకీల'లోని 'సింగారం' అనే గీతం కొందరికి అర్థంలేని మాటలదొంతర. కొందరికి సంవిధానంలో అది చెక్కిన నగ. 'ప్రేమఝంఝ'లో ఉద్రేకతాండవం పఠితల మనస్సులలో హత్తించడానికి ఛందస్సు ఎలా ఎలా విరిగిందో కనిపెట్టినవారు ఒక ఆహ్లాదం పొందుతారు. ఛందోవ్యవస్థలు తెలుసుకోవడం రసానందం అధికంగా అనుభవించడానికే ఉపకరిస్తుంది.

విశ్వేశ్వరరావులో ఒక్క కృష్ణశాస్త్రి ప్రోద్బలం మాత్రమే ఉన్నట్లున్నాను. ఇది తెలుగు కవులతో సంబంధించినంతవరకే. బ్లేక్, షెల్లీ, టాగూరు మున్నగు అన్యభాషా కవుల ప్రోద్బలం ఇరువురిలోనూ ఉన్నది. అదీగాక ఇరువురికీ 'అభిరుచులూ, ఆశయాలూ ఇలాంటివన్నీ చాలావరకు ఒక మోస్తరువే.' అందువల్లనే కొన్ని పోకడలు ఎవరినుండి ఎవరు గ్రహించారో చెప్పడం కష్టం.

ఇటీవల విశ్వేశ్వరరావులో కృష్ణశాస్త్రి ప్రోద్బలంకూడా విడిపోయింది. 'స్వర్ణకింకిణి', 'శ్రీ' మొదలైన గీతాలలో ఇతడు స్వకీయమున్నూ, పరిపూర్ణమూ అయిన వ్యక్తిత్వం ప్రదర్శిస్తున్నాడు. కాని ఇవి 'మధుకీల'లో ప్రకటించబడలేదు. ఇవన్నీ మరొక సంపుటంగా వెలువడుతా యని ఆశించవచ్చును.

ఎ గు మ తి

F. V. R.

క జ్జ ల రే ఖ

యలమంచిలి శ్రీరాములు

[కలకత్తా విశ్వకళాపరిషత్తువారు వ్యయప్రయాసల కోర్చి మైమనుసింగుగీతికలను మూడు సంపుటములుగా డా. దినేశచంద్రసేనుల సంపాదకత్వమున ప్రకటించినారు. ఈ వాఙ్మయమును వంగీయు లమూల్య మైనదిగా భావించుచున్నారు. ఇట్టికథలవల్ల దేశీయుల మానసికస్వభావములు, నాచారవ్యవహారములు ముఖ్యముగ దెలియును. కొన్నికథలవల్ల చారిత్రికవిషయములుకూడ దెలియవచ్చుచున్నవి. ఆంధ్రులకు నిట్టి సారస్వతము గలదు. ముద్రణభాగ్యము లేక అది నశించిపోవుచున్నది. ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిషత్తువా రిట్టి కథలను తెనుగు దేశమునుండి సంపాదించి ప్రకటించుట వారు చేయవలసిన ఘనకార్యములలో నొకటి యని సవినయముగ హెచ్చరించుచున్నాను.

ఈకజ్జలరేఖ కొంత వచనముగను, మఱికొంత ద్విపదలక్షణమును బోలు కవిత్వము లోను వ్రాయబడినది. ఈ కథయొక్క గుణాగుణములను నేను చర్చింపక ఆ కార్యమును పాఠకులకే వదలుచున్నాను. తెనుగువారికి గల యిట్టి (Ballads) పాటకథలు, లేక యక్షగానములు ముద్రింపబడుట యెంతేని యవసరము.

ఈ కథను నేను 1930 లో అనువాదము చేసితినిగాని యింతవఱకు ప్రకటించి యుండలేదు.

—అనువాదకుడు!]

౧

మైమనుసింహారాష్ట్రములో ధనేశ్వరుడనే పేరు గల వైశ్యుడుండేవాడు. ఆతని కొక్కకొడుకూ, ఒక్క కుమార్తె ఉండిరి. సహజంగా ధనవంతుడైన అవర్తకుడు దేవుడిదయచేత వర్తకంవల్ల మహాధనవంతు డయ్యాడు. ఆయనకుమార్తె కజ్జలరేఖ మహాసుందరి. పదేళ్లప్రాయం. ఆపిల్ల నవ్వితే, మంచివానలో విచ్చిన పద్మాలవలె ఆమె పల్వరుస ప్రకాశిస్తుండేను. ఆయనకొడుక్కు నాలు గేళ్లప్రాయం. పేరు రత్నేశ్వరుడు.

౨

లక్ష్మీదేవిది చంచలస్వభావం గదా! ధనేశ్వరుని సమస్తైశ్వర్యం జూదంలో తుడిచిపెట్టుకపోయింది. ధనధాన్యాలు, వస్తువాహనాలు పోయినవి. పాపం, ఏమి చేస్తాడు? పాపిష్ఠిజూదాన సమస్తం పోయ్యాక ఫకీరు వేషంతో దేశాటనం చేయ పోయ్యాడు. ఆత డెంత దురదృష్టవంతుడు కాకుంటే ఆతని పన్నెండు ఓడలలో ఒక్కటికూడా పనికివచ్చేస్థితిలో నుండకుండా పోతుం దా మరి!

౩

కజ్జలకు పెళ్లియీడు వచ్చింది. తండ్రి జూదరనే విషయం దేశమంతటా వ్యాపించింది. ఆకారణంచేత కజ్జలను పెళ్లిచేసికొంటామనేవారే కనబడకపోయ్యారు. ఈస్థితిలో సన్యాసి యొకడు ధనేశ్వరుని యింటికి వచ్చాడు. ఆసన్యాసివద్ద ఉంగరమొక్కటియ్యా, మాట్లాడ

నేర్పిన కీరమొక్కటియూ నుండెను. దేశాటనం ముగించుకొనివచ్చిన ధనేశ్వరునికి వాటిరెంటిని బహుమతిచేసి ఆ సన్యాసి యిట్లన్నాడు: "ఈ పక్షిని ధర్మమతి అంటారు. అదిచెప్పినట్లు నీవు నడచుకొంటే నీపోయిన సంపదను నీవు తిరిగి సంపాదించుకోగల్గుతావు." ధనేశ్వరుడు మహానందాన్ని పొంది ఉంగరమును, పక్షిని పదిలపరచాడు. సన్యాసి తోటలో వెళ్లిపొయ్యాడు.

తర్వాత ఆవర్తకుడు చిలుకతో ఇట్లన్నాడు: "నామహైశ్వర్యమంతా మాయమయింది. చావిడినిండా నగలూ, ధనుసులూ నిండి మానాయన నాకప్పగిస్తే ఒక్కటీ నాకు మిగిలిందికాదు. కొడుకూ కూతురుతప్ప నాకేమీ లేకుండాపోయింది. ఫకీరునై దేశమంతా తిరిగాను. ఏమిలాభం? దీపపు కణికలవలె ప్రకాశిస్తున్న నాబిడ్డలను పోషించేమార్గ మేమిన్నీ కనబడడంలేదు. మంచిరోజులు నా కెప్పుడు వస్తవో చెప్పు."

శుక మందు కిట్లా జవాబు చెప్పింది: "నీవివిధంగా చింతిస్తే ప్రయోజనం లేదు. నీదురదృష్టపు రోజులు త్వరలోనే వెళ్లిపోతవి. సన్యాసి యిచ్చిపోయిన ఉంగరాన్ని అమ్మి ఆ సొమ్ములో కొంత పెట్టి పాడైపోయిన ఓడలు మరమ్మతు చేయించడానికి పనివాళ్లను దీసికొని రమ్ము; మిగిలింది పెట్టి మళ్లీ వాణిజ్యం సాగించు; ప్రాన్తదేశాలకు పొమ్ము. ఒక్కసంవత్సరంలో మళ్లీ నీవు రాజభోగా లనుభవించడానికి తగినంత ధనం సంపాదిస్తావు."

౪

ఉంగరం చాలా కిమ్మతు పలికింది. మంచిపని వాళ్లతో తారతమ్యతలిచ్చిన ఓడలన్నీ మరమ్మతు చేయించాడు. ప్రాన్తదేశాలకు పొయ్యాడు. శుకం చెప్పినట్లు దేవుడిదయచేత పోయిందంతా సంపాదించాడు. గజతురగాలు కొన్నాడు. వెనకటి కోశాగారాలు డబ్బు నిల్వచేయడానికే చాలకపోయినవంటే ఆత డెంత సంపాదించాడో తెలుస్తుంది. కోనేళ్ల మధ్య పూర్వీకులు కట్టించిన విలాసమందిరాలు మరమ్మతు చేయించాడు. మింటిచుక్కలనైనా లెక్కించవచ్చునేమో కాని అతని ఐశ్వర్యాన్ని గణింప వలనికాదు. అతనికి మరొక చింత మిగిలియున్నది. యౌవనంవచ్చిన కజ్జలరేఖకు పెళ్లి కాలేదు. "కీరమా! అమ్మాయిపెళ్లివిషయం ఏమి చెప్పతా" వన్నాడు ధనేశ్వరుడు.

౫

చిలుక యిట్లంది: "నీవు దురదృష్టదేవతనుండి ఒక విధంగా తప్పించుకోగల్గావుగాని మరొకవిధంగా మహా కష్ట మనుభవింపవలసియుంది. దానినుండి విముక్తి పొందటానికి చాలాకాలం పడుతుంది. కజ్జలరేఖ ముఖాన మృతుని పెళ్లిచేసికోవలసియున్నదని వ్రాయబడివుంది. ఆమె నీ ప్రాసాదమున నుండుట క్షేమం కాదు. అరణ్యానికి ప్రవాస మంపుము."

"అకటా! ఎంత దురదృష్టవంతుడరా! నే నత్యంతము గారాబముతో పెంచిన కూతురు మృతుని పెళ్లిచేసికోవడం నేనెట్లా చూడగల్గుతాను! తల్లిదండ్రులు కూతుళ్లను తగినవరుల కివ్వడానికి ప్రయత్నిస్తారు. నేనో! ఏ గుండెతో నాగారాలపట్టిని అడవికి ప్రవాస మంపగల్గుతాను! చిన్ననాడే తల్లిపోయినా ఆమె కే కొరత కలుగకుండా పెంచాను. నే నెంతటి దురదృష్టవంతుడను! ఒకదానినుండి తప్పించుకొంటే మరొకటి బాధిస్తున్న"దని వర్తకుడు విలపింపసాగాడు. "ఏమనుకొంటేమాత్ర మేమిప్రయోజన" మంది చిలుక.

౬

వర్తకు డేమిచేస్తాడు! వాణిజ్యమనే మిషతో కొమార్తెను వెంటనిడుకొని నావలో నెక్కాడు. చాలా రోజులు ప్రయాణం చేసినతర్వాత సముద్రతీరాన సాంద్రారణ్యం కనబడింది. అక్కడ ఓడనాపి కొమార్తెతో వర్తకు డడవివెంట బడ్డాడు. అడవిలో చాలాదూరం నడచేసరికి కజ్జలరేఖ బాధ తాగలేకపోయింది. ఆమెకు దుఃఖం పొంగి పొర్లివచ్చింది. వర్తకుడు దుఃఖంతో ఇట్లని మనస్సులో యోచిస్తుండెను: "అల్లారుముద్దుగా పెంచిన కన్నకూతురికి ప్రవాసమా? అడవిలో విడిచి పెళ్లిప్రయత్నం మానుకోవడమా! నా దురదృష్టపు రోజులు నన్ను విడువకున్నప్పుడు నే నేమిచేస్తాను?"

౭

కజ్జలరేఖ తండ్రిదుఃఖాన్ని గమనించింది. ఆమె కది తన్నుదిగవిడనందుకో ఎందుకో కొంతవరకు వూహించింది. అందుమీదట కజ్జలరేఖ యిట్లంది: "నాయనా! నన్నెక్కడకు కొంపోతున్నావు? వాణిజ్యానికని బయలుదేరావుగదా! నావను సముద్రములో లంగరు వేసి ఈసాంద్రారణ్యంలో ఎందుకు ప్రవేశించావు? నీవు దుఃఖపడుతున్నావేల? నన్ను ప్రవాసముంచుటకు దీసికొనివచ్చావనుకుంటాను. ఈ సలహా కీర మిచ్చింది కాబోలు! ఇంకా కొన్ని దినములపాటు నాతమ్మునితోనైనా యుండనీయకపోతివా? ఓ నాతండ్రీ! ఈవనలతలను, వృక్షరాజములను అడిగిచూడుము. ఎన్నడైనా యేతండ్రియైనా తనకుమార్తె నీవిధంగా ప్రవాసముంచెనేమో! సూర్యచంద్రులు, నక్షత్రాలు నాలుగుయుగాలకు సాక్షులు. అడవిపక్షిమాటను నమ్మి బిడ్డ నెన్నడైనా ప్రవాసముంపడం చూచిరేమో వారి నడిగిచూడుము.

౮

అట్లాగే అడవిలో వారు చాలాదూరం పోయ్యారు. అక్కడ అడవిపక్షులు మృగాలుతప్ప మనుష్యులు లేరని వేరేచెప్పాలా? అక్కడ లోపల గడియవేయబడ్డ పాడుపడ్డదేవాలయం ఒకటి కనబడింది. తండ్రీ, కూతురూ బడలికతీర్చుకోడానికి మెట్లమీద కూర్చున్నారు. మిట్టమధ్యాహ్నపు సూర్యకిరణములు తీక్ష్ణంగా ప్రసరిస్తుండెను. కజ్జలరేఖ క్షుధాపిపాసలచే బాధపడుతుండెను.

"ఇంక కాలు కదల్పలేను. అయ్యో! నాతమ్ముడేమయ్యాడో. దురదృష్టదేవత నన్ను రాత్రింబవళ్లు వెంటాడి బాధిస్తున్నది. అధికంగా దాహమవుతున్నది. పానోదకం తెచ్చిపెట్టు నాయనా" అంది కజ్జలరేఖ. "క్షణ మోపిక పట్టుము. ఈ ప్రాంతాల నీళ్లున్నవేమో చూచి తెస్తా"నని చెప్పి వెళ్లాడు వర్తకుడు. ఆ పిమ్మట యేమీ తోచక కజ్జలరేఖ దేవాలయంచుట్టూ తిరిగింది. చివర కామె తన మృదుహస్తంతో దేవాలయద్వారమును తట్టింది. తలుపు తెరచుకొంది. లోపల ప్రవేశించింది. మళ్లీ తలుపు విచిత్రంగా మూసుకొనిపోయింది. తలుపు తెరవడానికి యత్నించినా కజ్జలరేఖకు సాధ్యమయిందికాదు. ఇంతలో నీళ్లు తెచ్చిన వర్తకుడు 'కజ్జలా, కజ్జలా'యంటూ పిలిచాడు. ఏమీజవాబు వచ్చిందికాదు గాని కొంచెంసేపుకాగానే లోపలనుండి తనకూతురు యేమో చెప్పుతున్నట్లు వర్తకునికి వినబడింది. "కజ్జలా, మంచి తీర్థము తెచ్చాను. బయటికిరా" అన్నాడు వర్తకుడు. దేవాలయంలో కజ్జల బంధింపబడ్డ సంగతి యతనికి తెలుగదు. కజ్జల తాను తలుపు తెరవలేకపోయిన సంగతి చెప్పుకొంది. అంతట వర్తకుడుకూడా తలుపుతీయ ప్రయత్నించాడు. వచ్చిందికాదు; బ్రద్దలుకొట్టయత్నించాడు. అదీ సాధ్యమయిందికాదు.

౯

"అమ్మా! నువ్వో యేంచేస్తున్నారు" అని వర్తకుడు బిగ్గరగా అరచాడు. విలపిస్తూ ఆమె యిట్లా అంది: "శవ మొకటి శయ్యమీద పరుండబెట్టబడి వున్నది. దాన్నలో దీపం వెలుగుతున్నది. అది రాచబిడ్డ శవంవలె కనబడుతున్నది. ఆ మృతశరీరమంతా వేలకొలది ముళ్లు గుచ్చబడియున్నవి." ఆవర్తకుడు మళ్లీ యిట్లన్నాడు: "నొసటివ్రాత తప్పింప నెవరితరం నాముద్దులబిడ్డా! నీకై వేచియున్న ఆపద తప్పింప నా కెట్లా సాధ్యమవుతుంది? పక్షిచెప్పినటులు పొల్లుపోకుండా జరుగుతున్నది. దురదృష్టదేవత నిన్ను వెంటనంటి బాధిస్తుంటే మంచివరుని యెట్లా తేగల్గుతాను! కన్నతండ్రినై యుండియు నిన్ని మృతుని పెళ్లి చేసికో మని చెప్పవలసివచ్చింది. అయ్యో! నానోములపంటను విడిచి యెట్లా పోగల్గుతాను? అయినను నే నేమిచేయగల్గుతాను? నాగారాలపట్టీ! నీ ప్రక్కనున్న చచ్చిన రాకొమరుడే నీ నిక్కంపుభర్త. నే నీరోజునే నీమీద నాకు గల మమతను పెరకివేసికొంటున్నాను. ఈ వనదేవతలూ, సూర్యచంద్రులూ యిందుకు సాక్షులు. నీవు ఉత్తమసతివి - పతివ్రతవు అయితే యీ యువకుని బ్రతికింపగల్గుతావు. నీకు పసుపుకుంకుమలు లుండుగాక. మళ్లీ మనము కలిసికొందుముగాక. నే నికపోతున్నా"నని చెప్పి వర్తకుడు విలపించాడు. ఏకాకినిగా మహారణ్యంలో కజ్జలరేఖను విడిచిపోతున్నందుకు తండ్రిహృదయం విచ్చిపోతున్నది. కుమార్తె భయం

తో చలించిపోయి విలపిస్తున్నది. పాపం! వాళ్లిద్దరు విడిపొయ్యేటప్పు డొకరినొకరు చూచుకొనే ప్రాప్తం కూడా లేకపోయింది.

౧౦

కర్కశహృదయం కావించుకొని వర్తకుడు వెళ్లిపోయాడు. అమృతునివద్దనే కజ్జలరేఖ విలపిస్తూ కూర్చుండి దుఃఖం ఆపుకొని యిట్లంది: "ఓ సుందరయువపురుషుడా, లెమ్ము. ఈ నిర్భాగ్యురాలికేసి ఒక్కసారి చూడుము. నీవు జీవించియుండగా నేను నిన్ను జూచియుండలేదు. ఏమైతేనేమి? మాతండ్రి నీకే నాభర్తవని చెప్పి కఠినహృదయంతో నన్ను ప్రవాసముంచి వెళ్లాడు. మూళ్లాళ్లనుండి నా కన్నపానీయాలు లేవు. నీ నయనాలు చంద్రబింబాలవలె ప్రకాశిస్తున్నవి. మేఘావృతుడగు సుపెయార్కునివలె నీవగుపడుచున్నావు. అయ్యో! నిన్నెవ్వ రీస్థితికితెచ్చి యీ నిర్జనప్రదేశాన నీ శవాన్ని విడిచిపోయారో గదా! నా తండ్రివలె నీ తల్లిదండ్రు లెంతటి కఠినహృదయులో! వారి గృహాకోశ్థితిగను నిన్నెట్లు విడిచిపొయ్యారో! నీ వెవ్వడవైనా సరే నా ప్రాణనాథుడవు. నేను బ్రతికియుండునంతకాలం నీదానను. నన్ను నమ్మి నాతో మాట్లాడుటకు నోరు విప్పవు. నన్ను జూచుటకు కన్నులు విప్పవు. ఇంక నన్ను నాయూనపెట్టక మేల్కొని జవాబు చెప్పుము. అయ్యో! మృతువకే మా నాయన నన్నప్పగించి పోయాడు!"

౧౧

కొంతసేపయ్యేసరికి దేవాలయకవాటం దానంతట నదే తెరుచుకొంది. లోపలి కొక్క సన్యాసి రావడం కజ్జలరేఖ ఆశ్చర్యంతో చూచింది. తండ్రికూతు ళ్లెంత లాగినా రానితలుపు సన్యాసి తాకినంతనే తెరచుకొంది. అందుచేత కజ్జలరేఖ తనభర్త నాసన్యాసి బ్రతికింపగల్గువాడని అనుకొంది. ఆమె యాసన్యాసిపాదాలమీద బడి యేడ్వసాగింది. సన్యాసియభయహస్తమిస్తూ యిట్లన్నాడు: "ఓ యువతీ, భయపడబోకుము. ఈ మృతుడొక రాకొమరుడు. అతనిని నేనే యిక్కడకు తెచ్చాను. ఒకదాని తర్వాత నొకటిచొప్పున అతనిఒంటిమీది ముళ్లనన్నింటిని లాగివేయుము. అట్లా అన్నీ తీసివేసిన తర్వాత అతని రెండుకళ్లలోనున్న రెండుముళ్లుకూడా పెరికివేసి యిదిగో నే నిచ్చే యీ పత్రరసం కళ్లల్లో పోయుము. వెంటనే యూతడు లేచి కూర్చుంటాడు. కాని, అంతమాత్రమువనే నీకష్టాలు తీరినవనిమాత్రం అనుకోకు. విధివ్రాత తప్పించడం సాధ్యంకాదు. ప్రారబ్ధాన్ని అడ్డగింపజూడబోకుము. ఈరాకొమరుడు నీభర్తయనుమాట నిజమేనైనను ధర్మయుతితుకం నిన్నాతనికి బరిచయంచేసేవరకు నీ కెంతటికష్టాలు వచ్చినా నీ వాతనికి నిన్నెఱిగింపబోకుము. ఈ నాయాజ్ఞ మీరి నిన్ను పరిచయం చేసికొంటే నీ విప్పటికీ విరితంతువుగానే యుంటావని చెప్పి ఆమెచరిత్రనంతా యెరిగినట్టివాడును, త్రికాలవేదియు నగు సన్యాసి వెళ్లిపోయాడు.

ముళ్లనన్నింటినీ తీయడానికి కజ్జలరేఖ కేమదినాలు పట్టాయి. ఈ యేడురోజులూ ఆమె ఉపవసించింది. ఎనిమిదవరోజుకి కళ్లలోని ముళ్లుమాత్రం మిగిలి వున్నాయి. వాటిని తీసి పసరుపోస్తే భర్త కనువులు వస్తవిగనుక స్నానంచేసి శుచిగా నుండి దేవాలయంలో పత్నినని ప్రకటించుకోవలె ననుకొన్నది. అందుకని నడివెలుపలకు వచ్చింది. స్నానంచేయుడానికి నీ ళ్లెక్కడ దొరుకుతాయని వెదుకసాగింది. కొంత దూరంలో కొలను కనబడింది. నీళ్లు దానిమ్మరసం వలె నున్నాయి. ఇంతలో వృద్ధుడొకడు సుమారు పదమూడు పదునాలుగేళ్లకన్నెను వెంటబెట్టుకొని "యెవ్వరికైనా దాసీది కావాలా"యని యరచాడు. ఆపిల్ల ఉన్నతవంశ సంజాత కాదని చూడగనే తెలుస్తుం డెను. "ఈపిల్ల నీకేమి కావాలి ముసలయ్యా" అంది కజ్జలరేఖ. "ఈపిల్ల నా బిడ్డయే. మహాదారిద్ర్యంచేత-ఈపిల్ల నమ్ముతానని చాలా వూళ్లు తిరిగాను. ఎవ్వరూ కావాలన్నవాళ్లు కనబడ్డారు కాదు. సన్యాసియొకడు కనబడి అదిగిదారిచూపి ఫలానిచోట రాజపత్ని వుంది. ఆమెకు దాసీఒకటె కావలసి వుంటుంది. ఆమె కొంటుంది. నీవక్కడకు వెళ్లుమన్నాడు. ఆ రాజపత్నివి నీవే ననుకుంటా" నన్నాడా వృద్ధుడు.

"కన్నకూతు నడవికి ప్రవాసముంపగల్గిన తండ్రి ఒక్కడే వున్నా డనుకొన్నాను. అంతకంటె కఠిన హృదయుడైన తండ్రి నేడు కనబడ్డాడు. పొట్టకూడ నను మితో కన్నకూతు నమ్ముదాని కీయడానికి వచ్చాడు. వాస్తవంగా ఈకన్నెకూడా నావంటి దురదృష్టవంతురా" అనుకొన్నది కజ్జలరేఖ మనస్సులో. ఆకన్య యెడల కజ్జలరేఖకు కనికరం కల్గింది. తనకష్టాలలో ఆకన్నెకూడా భాగంపంచుకొని తనభారం తగ్గిస్తుందనే తలంపుతో స్వర్ణకంకణాల నిచ్చి ఆకన్నెను కొన్నది.

"పూర్వకర్మదోషంబున కజ్జలరేఖ వనవాసిని యయ్యెన్,

కంకణములతో నామె కొన్న కన్నెను కంకణదాసి యనెన్"

తర్వాత కంకణదాసితో కజ్జలరేఖ యిట్లంది: "అకనబడే దేవాలయానికి వెళ్లుము. అక్కడొక రాకొమరుని మృతశరీరం ఉంది. దాన్ని చూచి భయపడకోకుము. అతని తలగడక్రింద కొన్ని ఆకు లున్నాయి. వాటిరసం తీసివుంచుము. నే నిప్పుడేవచ్చి కళ్లల్లోవున్న సుళ్లుతీసి ఆరసం కళ్లల్లో పోస్తాను. దానిచేత అతను పునర్జీవితు డవుతా"డంది. ఈసంగతి చెప్పేటప్పుడు కజ్జలరేఖకు కుడికన్ను అదిరింది. ఆమె ఆరహస్యం చెప్ప వచ్చునా? వెనక్కు తిరిగితిరిగి చూస్తూ కంకణదాసి పోతుండెను. కంకణదాసి మనస్సులో పెక్కు చెడు తలంపులు కలుగ నారంభించెను. కంకణదాసి దేవాలయంలో ప్రవేశించింది. రాకొమరుని కళ్లలోనిసుళ్లు తీసింది. పత్రరసంతీసి కళ్లల్లోపోసింది. అతనికి ప్రాణాలు వచ్చినవి. లేచి కూర్చున్నాడు. కంకణదాసి ప్రాణమిచ్చిన తన్ను పెండ్లిచేసికొవలసిందని రాకొమరుని అడిగింది. ఆ రాకొమరు డాకన్నె రెవ్వరో యెరుగడు. అయినా వెంటనే యిట్లని ప్రమాణంచేశాడు: "నీ కృప చేత నేను బ్రతికాను గనుక నిన్ను పెళ్లి చేసికొంటాను. నాకు ప్రాణాన్నిచ్చావు గనుక నీవు నాప్రాణదాతవు; ప్రాణప్రియవు. ఇదిగో చేతిలో చేయివేస్తున్నాను. భగవంతుడు సాక్షిగా నేటినుండి నారాణివి నీవు. రాజ్యముంది; ధనముంది. మంత్రి సామంతులు దాసదాసీ జనం ప్రజలూ వున్నారు. వాళ్లంతా న న్నీస్థితిలో విడిచి వేశారు. నీకృపచేత జీవించాను కాబట్టి నా కీలోకాన నీకంటె ప్రియవస్తు వొంకు లేదు." అంటూ కంకణదాసి కులగోత్రాలన్నా విచారించకుండా వెన్నతో మండుతూన్న దీపాన్ని తాకి ప్రమాణం చేశాడు.

౧౨

ఈ స్థితిలో దేవునిగుళ్లోకి వచ్చిన కజ్జలరేఖకు భర్త జీవించి లేచియుండటం విస్మయకారణమయింది. రాహువు నోటినుండి బయటబడ్డ చంద్రబింబమువలె నున్న భర్తకేసి కజ్జలరేఖ మహోల్లాసముతో చూచింది. ఆతురనయనాలతో తన సర్వావయవాలకేసి చూస్తున్న కజ్జలరేఖయొక్క లావణ్యమునకు ఆ రాకొమరుడు ముగ్ధుడయ్యాడు. ఇన్నేళ్ళనూ అత డంతటి సౌందర్యవతిని చూచియుండలేదు. ఆమె కప్పుడే యౌవనోదయమై ప్రశస్తమైన రత్నంవలె ప్రకాశిస్తుండెను.

రాకొమరుడు కజ్జలరేఖను మృదుమధురస్వరంతో నీక్రిందిప్రశ్న లడిగాడు: "ఓయువతీ! ఎందుండి యిక్కడికివస్తున్నావు? నీపేరేమి? ఊరేమి? నీజననీజనకు లెవ్వరు? అడవిలో తిరుగుటకు కారణ మేమి? నీతల్లిదండ్రులు కఠినహృదయులా? కాకుంటే ఈవనాంతరంలో నిన్ను విడిచిపుంటారా?" ఆమె జవాబుచెప్పక వుపేక్షించుటైనను ఆతను గమనించాడు కాదు. ఇంతలో కంకణదాసి కల్పించుకొని యిట్లంది: "ఆమెను స్వర్ణకంకణాలతో కొన్నాను. అంచేత ఆమెకు కంకణదాసి యని పేరుపెట్టాను." ఈవిధంగా దాసిస్త్రీ రాణి అయింది. రాణి దాసిగ అయింది. పురాకృతకర్మఫలం అనుభవించకుండా తప్పుతుందా? భర్తకు తన్ను ఎరిగించుకొనరాదని సన్యాసియాజ్ఞ గదా! ఏమిచేస్తుంది పాపం కజ్జలరేఖ!

౧౩

రాజప్రాసాదమున కజ్జలరేఖ దాసివలె నుంటున్నది. గుడ్డ లుతుకడం, గదులు కడగడం, కృత్రిమరాణికి

లేయింటివద్ద పరిచర్య చేయడం ఆమెపని. ఆమె ఏయింటి చేసినా కృత్రిమరాణి మెచ్చుకోలేదు. పైగా ఏదో సాకుపెట్టి తిట్టటం ఆచారమయింది. కజ్జలరేఖ తన్నెవరి కన్నా దయచూసి చేసికొంటుందేమోనని కృత్రిమరాణి కను మానించడం లేదు. రాకొమరుడుమాత్రం కజ్జలరేఖ వినయ విధేయతలకు, మధుర సంభాషణలకు, సన్మార్గ వర్తనలకు, అన్నిటికంటె ఆమె సౌందర్యమునకు పరవశు లయ్యాడు. రాకొమరుడు మరల కజ్జలరేఖతో నిట్లన్నాడు: "ఓ సుందరీ! నీ యాత్మచరిత్ర వినిపింపుము. నీ విక్కడ చేస్తున్న దాస్యం నీకెంతమాత్రం తగినదిగా తోచడంలేదు. దురదృష్టవశాత్తు ఇట్లా వచ్చిపడి వుంటావు. నీ వెరాకొమరితవో చెప్పుము. నీ సౌందర్యాన్ని చూచి చంద్రుడు సిగ్గిలుతున్నాడు. మోసం చేయక నిజం చెప్పు." కజ్జలరేఖ యిట్లంది: "నన్ను కంకణదాసి అంటారు. స్వర్ణకంకణాలతో నీరాణి నన్ను కొన్నది. నాకు తల్లిదండ్రులూ లేరు, అక్కచెల్లెండ్రూ లేరు, అన్నదమ్ములూ లేరు. వాయుతాడిత మేఘశకలాల వలె నిస్సహాయనై తిరుగుతుండేదాన్ని. మహాదుఃఖము భవిస్తూ వనవాసినినై దినాలు గడపుతున్న నాకు నీకృప చేత నన్నవస్త్రాలు దొరుకుతున్నవి." లేకు నిత్యము కజ్జలరేఖను మెక్కు ప్రశ్నలు వేస్తుండేవాడు. కాని ఆత్మవృత్తాంతం మాత్రమామె తెలియనిచ్చేది కాదు. ఇంటిలో కృత్రిమరాణియొక్క స్వభావచరిత్రం, నాస్త్యకరి, హ్రస్వబుద్ధి, ఆత్మస్తుతిపరాయణత్వం, వాచాలత్వం రాజుగారి కసహ్యం కలిగించాయి; కజ్జలరేఖయొక్క సుగుణాపలివేకాదులవల్ల ఆమెయందు దినదినం ప్రేమ హెచ్చి ఆమెకుగాని అతని సమస్తైశ్వర్యం వృథా యనిపించింది. అతని కన్నంసహించడం, నిద్రపట్టడం, రాజకార్యాలలో మనస్సు నిలవడం లేదు. అతనికి లోకమే నిరర్థకంగా తోచింది. ఒకరోజున వృద్ధ మంత్రిని పిలిచి రాజిట్లన్నాడు: "నేను దేశాటనం చేయబోతున్నాను. తొమ్మిది నెలలవరకూ రాను. కంకణ దాసి నని చెప్పుకొనే యీ కన్నెననుసరించి సర్వవిధ యోగాలు ఈలోపుగా సంపాదించ యత్నింపుము." అక్కడ నుండి రాజు కృత్రిమరాణీవద్దకు పోయి "దేశాటనం పోతున్నాను. నీ కేమికావాలో చెప్పు, తీసికొనివస్తా" నన్నాడు. కంచుముక్క తునక, ఇత్తడికడియాలు, చంద్ర రోకలి, "చేనుబుట్ట తెచ్చిపెట్టు" మంది కృత్రిమరాణి. ఈకోరికలు రాజుగారికి చిరాకు పుట్టించేవని వేరే చెప్పాలా? కజ్జలరేఖవద్దకు పోయి రాజుగారు కృత్రిమ రాణి నడిగినట్లే యడిగాడు. "నీయింటివద్ద సుఖంగా నున్నాను. నా కెట్టివాంఛ లేదు" అంది. రాజు అందు కంగీకరించక "ఏదో ఒక్కటైనను తప్పక కోరుకోవా" లని నిర్బంధపెట్టాడు. "నీ కంతకోరికగా ఉంటే ధర్మ మతియనుకీరమును నాకు గొనితెమ్మంది. కృత్రిమరాణి తన ప్రకృతికి దగినకోరికలు కోరిందిగదా! వాటిని తేవడంలో రాజుగారికి కష్టమేముంది? ధర్మమతిపక్షి దొరకడం సులభం గాదు. ఒకపట్టణమునుండి మరొకపట్టణం, ఒకదేశంనుండి మరొకదేశం వెళ్లాడు. ఆవిధంగా ఎనిమిది మాసాలు గడచిపోయాయి. ధర్మమతి దొరికిందికాదు. దొరుకునో దొరకదో యనే యాందోళన హెచ్చయింది. ఇంక నొకనెలలో స్వదేశం తిరిగిపోవలెను. కజ్జలరేఖ యొక్క తండ్రిగారినగరం చేరాడు. అన్నిచోట్లవలెనే ధర్మమతికోసము నమ్మకతో కొంటామని టాంటాం వేయించాడు. ధనేశ్వరుడు అట్లా ధర్మమతిని వాంఛించింది యెవ్వరై యుంటారా యని ఆలోచించుకొన్నాడు. "తనకుమార్తెకు తప్ప ధర్మమతిసమాచారం ఎవ్వరికీ తెలియదే" యనుకొన్నాడు. కష్టాల్లోనో, సుఖాల్లోనో యుండి ధర్మమతికోసం ఆమెయే మనిషిని పంపియుంటుందని దృఢంగా స్థిరపరచుకొని కంటకరాజుకు ఆ పక్షిసమ్మతిపై ధర్మమతి నిచ్చాడు. కజ్జలరేఖకోరికను నెరవేర్చగల్గానుగదా యని కంటకరాజు మహానందం పొందాడు. ఎట్టిప్రయత్నాలచేతనైనా కజ్జలరేఖను సంతృప్తిపరచవలెనని అతనితలంపు.

మంత్రిగారు రాజ్యపరిపాలనలో నిమగ్నమనస్కులు వస్తే కృత్రిమరాణియొక్కయు, కజ్జలరేఖయొక్కయు సలహా లడుగుతుండేవాడు. రాజ్యాంగవిషయాలర్థం కాకపోయినా సూచనలు మాత్రం కృత్రిమరాణి బాగుగా ఇస్తుండేది. ఆమె సూచనలవల్ల, సలహాలవల్ల నష్టం వస్తుందని మంత్రి తెలిసియూ ఆమెయధికా

రాన్ని గమనించి ఆమెయిష్టాన్ననుసరించేవాడు. ఒక సారి రాజ్యానికి మహావిపత్తు సంభవింపనుండగా మంత్రి తత్తరపాటునొంది కజ్జలరేఖను సలహా అడిగాడు. ఆమె సలహావల్ల ఆపద సులభంగా తప్పిపోయింది.

రాజుగారు దేశాటనం ముగించుకొనివచ్చి ధర్మమతిని కజ్జలరేఖ కిచ్చాడు. కృత్రిమరాణి కోరినవస్తువు లామెకిచ్చాడు. ఆయన లేనప్పుడు రాజ్యపరిపాలనలో సంభవించిన చిక్కులూ, కృత్రిమరాణి తొందరపాటులో గావించిన హుకుములు - సలహాలు, కజ్జలరేఖ యిచ్చిన చక్కని సలహాలు, ఆపదలు గడచుట కక్కరకురావడం మున్నగు విషయాలు రాజుగారికి రహస్యంగా మంత్రి వివరించాడు. మంత్రిసలహాప్రకారం వాళ్లిద్దరలోగల తేడాను పరీక్షించడానికి రాజు విందు లేర్పాటుచేసి మిత్రులను భోజనాల కాహ్వానించాడు. తొలిరోజువంతు కృత్రిమ రాణిది. నూనెతో పదార్థాలు వండింది. ఒకకూరలో ఉప్పు వేయడమే మరచిపోయింది; మరొకకూరలో కారం చాలీచాలకుండా వేసింది. అట్టిభోజనము మిత్రులకు పెట్టినందుకు రాజు సిగ్గుపడ్డాడు. మరువాడు కజ్జలరేఖకు వంటవంతు. ఉదయాన్నే స్నానంచేసి నిర్మలమగు మనశ్శరీరములతో వంటయిల్లు ప్రవేశించి గంగాతోయములతో వంటయిల్లు కడిగింది. పలురకాల కూరలు, పానీయాలు సిద్ధంచేసింది. వాటివాసనలకే నోళ్లూరిపోతుండెను. బంగారు పళ్లాల్లో అతిశుచిగా వడ్డన కేర్పాటులు గావించింది. ఆవిందుపద్ధతులు వర్ణించడం కష్టసాధ్యం. అతిథు లానందసామ్రాజ్యాన నోలలాడి పోయారు.

అంతటితో పరీక్ష ముగిసిందికాదు. రాజుగారు వరికోతలో ధాన్యలక్ష్మీపూజ చేయడానికి నిశ్చయించుకొని "ధాన్యలక్ష్మీపూజకు మిత్రులు వస్తారు. దేవమందిరాన్ని మంచిమంచిచిత్తరువులు లిఖించి యలంకరింపవలసింది" అని కృత్రిమరాణితోటి, కజ్జలరేఖతోటి చెప్పాడు. రాణి కేమి చేతనవుతుంది? కాకి కళ్లు, గద్దముక్కు, కొక్కిరకాళ్లు, కుందేలుతల వేసింది.

కజ్జలరేఖ తొలుత తనమనస్సులో మెప్పుడూ వుండే తల్లిదండ్రుల పాదాలు చిత్రించింది. తర్వాత ధాన్యలక్ష్మిని చిత్రిస్తూ మన్యమన్య ధారంచేత వమ్రుత వహించిన వరికంకులు చిత్రించింది. కైలాసంలో పార్వతీ పరమేశ్వరులను, పద్మపత్రాన లక్ష్మీనారాయణులను, హంసవాహనము నధిరోహించిన మానస దేవిని, సిద్ధవిద్యాధరులను, నందనవనంలో వనదేవిని అపదుద్ధారిణియను రక్షాకాళిని, వారి వాహనాలతోటి కార్తికేయుని గణేశుని, సీతారామలక్ష్మణులను, హనుమంతుని, గంగాగోదావరులను, పుష్పకరథమును, ఇంద్రయానులను, చంద్రసూర్య సాగరులను, అరణ్యంలోని జీర్ణదేవాలయాన్ని, రాకొమరుని మృతకళేబరాన్ని, కంటకరాజును, ఆయన ముఖ్యపరివారాన్ని చిత్రించింది. తన చిత్రంమాత్ర మింకెక్కడా లేదు. పూర్తికాగానే దీపారాధన చేసింది.

౧౪

రాజుగారు మంత్రులతోటి, మిత్రులతోటి రాణి చిత్తరువులను జూచి, యూపైన కజ్జలరేఖచిత్తరువులను జూడబోయారు. ఆమెచిత్రములను జూచి వారంతా తప్పకుండా ఆమె ఉన్నతవంశసంజాత యని స్థిరపరచుకొన్నారు. అనేకపరీక్షలలో ఆమెగొప్పతనం బయట పడుతుండెను.

కజ్జలరేఖ ధర్మమతిని గలసికొని రహస్యంగా యిట్లడిగింది: "మాతండ్రిగారికి క్షేమమా? తమ్ముడన్న నా కమితవాత్సల్యం. అతడు క్షేమముగనున్నాడా? నేను ఇల్లువిడిచి యిప్పటికి పదేళ్లయింది. స్వప్నాల్లో తప్ప నాతడు నాకళ్ల కగపడకున్నాడుగదా! ఈపదేళ్లలో మాతండ్రిగృహమున జరిగిన విశేషాలు చెప్పు" అంటూ అడవిలో తండ్రి విడిచిపెట్టి వెళ్లినప్పటినుండి తాను పడ్డపాట్లు వివరించి "నీవు సత్యయుగంనుండి వచ్చినదానివి. సమస్తమెరుగుదువు. నీవాణి సత్యం. కనుక నాదురదృష్టదేవత నన్నెప్పుడు విడుస్తుందో చెప్పు" మంది. పక్షి యిట్లంది: "దుఃఖంవల్ల ప్రయోజనం లేదు. విచారపడవద్దు. మీ నాయన యీ పదేళ్లనుండి వర్తకం చేయడంలేదు. నీకై రేయింబవళ్లు కార్చిన కన్నీళ్లతో నాతడు గ్రుడ్డివాడయ్యాడు. నీకేదు

చెప్పుకుంటూ ప్రజలు దుఃఖపడుతుంటారు. నీవు జ్ఞాపకం వచ్చినంతనే దాసదాసీజనం పనిమాని దుఃఖిస్తుంటారు. నీకై రెక్కతీసే గజతురగాదులు త్రాగునీళ్లు, తినే మేత మానుకున్నవి. పదేళ్లు గడిచాయి. ఇక రెండేళ్లో సిక పట్టితే నీకష్టాలు గట్టెక్కుతవి."

రాజుగారిమిత్రుడు దీర్ఘకాలం రాజభవనంలో అతిథిగా కొన్నాళ్లున్నాడు. కజ్జలరేఖయొక్క సుగుణరూపసౌందర్యములకు మోహితుడయ్యాడు. రాచకన్నెయని స్థిరపరచుకొని, ధర్మాధర్మజ్ఞానం పోనాడి, తనయింటికి గొంపోయి ఆమె నెట్లా పెళ్లిచేసికోవడమా యని రాత్రింబగళ్లు ఆలోచింప సాగాడు. ఇందుకు కృత్రిమరాణి యొక్క సహాయాన్ని సంపాదించాడు. కంటకరాజు దర్శించడానికి గాని, కృత్రిమరాణివద్దకుగాని పోవడం మానివేసి కజ్జలరేఖవద్దనే వుంటూ ఉండడం ప్రారంభించాడు. కృత్రిమరాణి యిట్టిస్థితి సహించి యూరుకుంటుందా? కజ్జలరేఖను రాజప్రాసాదమునుండి తరిమివేయ సంకల్పించుకొంది. రాజుగారి స్నేహితునితో గలసి కుట్రలుపన్నడం మొదలుపెట్టింది. కజ్జలరేఖయొక్క శీలం విషయంలో రాజుగారికి సంశయం కలిగిస్తే తప్పకుండా ఆమె నాతడు తరిమివేస్తాడని వాళ్లిరువురు నిశ్చయించుకొన్నారు.

ధర్మమతితోగలసి కజ్జలరేఖ యొకగదిలో పరుండుట ఆచారం. ద్వారంకంటుమీద మనుష్యుడెవ్వడో లోపలికి బయటకు రాకపోకలు చేసినట్లు రాజుగారి స్నేహితుడు అడుగులుంచాడు. అందుమీదట కృత్రిమరాణి అపవాదం మోపి కజ్జలరేఖమీద రాజుగారికి కోపం వచ్చునట్లు చేసింది. రాజుగారు కజ్జలరేఖతో ఆమెమీదకు వచ్చిననేరం చెప్పి సమాధానం అడిగాడు. కజ్జలరేఖ యిట్లంది: "నే నొంటరిగ ధర్మమతితో గలసి పరుండుతున్నాను. నామీద ఇంతటి ఘోరనేరం మోపిన శత్రువు లెవ్వరో! నాపాతివ్రత్యమునకు ధర్మదేవతలే సాక్షులు! రాత్రియంతయు కనిపెట్టి చూచే చంద్రుడును, నక్షత్రాలు సాక్షులు. పంజరంలో నున్న పక్షిమతిని చెప్పింది సాక్ష్యం అడగండి."

ధర్మమతి రాగానే రాజిట్లన్నాడు: "ప్రమాణం చేసి, ఓకీరమా, రాత్రి కజ్జలరేఖ ఒంటరిగనుండెనో లేదో, దోషియో నిర్దోషియో చెప్పుము." కీర మిట్లంది: "రాత్రి యేమిజరిగిందో నాకు జ్ఞాపకంలేదు. దురదృష్టవంతురాలు కాకపోతే యిట్టినేరాని కామె యెందుకు చిక్కుతుంది? కళంకినిగానే భావించి వనవాసం పంపండి." కజ్జలను సముద్రమధ్యమున లంకలో విడిచిపెట్టి రావలసిందని రాజుగారు తనమిత్రునితో చెప్పాడు.

రాజుగారితో కజ్జల ఇట్లంది: "నీకొలువులో నే ననేకదోషాలు గావించియుంటాను. వాటినన్నింటిని క్షమింపుము. ప్రవాసంపోతున్న నన్ను నీవు మరచినా చింతలేదుగాని నా మరణకాలమందు నిన్ను కడసారి చూడ నభిలషిస్తున్నాను. ఆ కోరిక నెరవేర్చడానికి మాత్రం భగవంతుని ప్రార్థిస్తున్నాను." కళ్లవెంట కారే నీళ్లచేత దారికనబడడం కజ్జలకు కష్టమయింది. అట్లాగే కృత్రిమరాణివద్దకు బోయి యిట్లంది: "నీ సేవలో నెక్కుతప్పులు గావించియుంటాను. క్షమింపుము. కొంతకాలం నీకు దాసిగానుంటిని గనుక నన్ను మరచిపోకుము." తర్వాత ధర్మమతివద్ద సెలవు తీసికొని తన నిర్దోషత్వమునకు సూర్యచంద్రులే సాక్షులంటూ నావ యెక్కింది. పురవాసులు హాహాకారాలుచేస్తూ కన్నీళ్లు పెట్టారు.

౧౫

మహాసముద్రంమధ్యకు నావ వచ్చింది. అంతట కంటకరాజుగారి స్నేహితు డిట్లన్నాడు: "మాది కాంచనపురం. మేము కోటీశ్వరులం. లెక్కలేనిగజతురగాదు లున్నవి. మా వీథుల్లో తొమ్మిదిలక్షల గోవులు మేస్తుంటవి. మితిలేని యైశ్వర్యం మాది. మా నావలకు బంగారం ఊదారు. మా కోనేళ్లలో విలాసమందిరా లున్నాయి. నేను బ్రహ్మచారిని. సుందరీ! నీవు నన్ను పెళ్లిచేసికొని నా గృహలక్ష్మివి కమ్ము. దాసదాసీజనం నీ యడుగులకు మడుగు లొత్తుతారు. నీవొప్పుకొంటే నావను మా సుందరనగరం వైపుకు నడిపిస్తాను." కజ్జలరేఖ యిట్లంది: "నీవు రాజునకు మిత్రుడవు; నేను దాసిని,

కర్మదోషంచేత ప్రవాస మంపబడ్డాను. ప్రవాసమునుంచి రమ్మని నీ వ్యాయన పంపాను. అంతే నీ విధి. రాకొమరుకు నెవ్వరయుండిరయు దాసీని పెళ్లిచేసుకొంటావనని మేమి భాగ్యం" "ఇంతవరకు నీవు దాసివేగాని యిప్పుడు నిన్ను నా రాణిని చేస్తాను. ఒకసారి వచ్చి నీవు నాసువర్ణ ప్రాసాదములు చూస్తే ఆశ్చర్యపోతా" వన్నాడు రాజా. "కళంకిని అని యెంచి నాతండ్రి ప్రవాస మంపాడు. రాజుగారు కళంకిని యని భావించి ప్రవాసమునుంచి రమ్మన్నాడు. ఈ విధంగా కళంకభారాన్ని నెత్తిమీద పెట్టుకొని యిక్కడకు వచ్చాను. సిగ్గుతో క్రుంగిపోతున్న నాకు మానవుని కంటబడటం ఇష్టంలేదు. ఈ యగాధ జలంలోనైనా నన్ను పవిత్రోపె ప్రాణం కట్టుకొమ్మంది కజ్జలరేఖ. రాకొమరు ఆమెమాటలను లక్ష్యంచేయకుండా నావను తన నగరానికి నడుపుతున్నాడు. అంతట కజ్జలరేఖ యిట్లనుకుంది: "ఈ యాపత్కాలమున నా తల్లిదండ్రులు రెండుంటే కదా! సంద్రె ప్రక్కనై వచ్చిపోయినా యిక్కడ నా కెవ్వరూ దిక్కులేదు గదా! పూర్వకృత కర్మదోషంచేత ఈ జన్మలో చెక్కుకష్టాలనుభవింపవలసివచ్చింది. ఈ దుష్టు నా పాలిటి వచ్చిన వ్యక్తిని ఇంకా తావగట్టి చూస్తున్నాడు. అయినా నేను పతివ్రతనైతే ఈ నావ కష్టంగా దిబ్బ తేమునుగాక" యంది కజ్జలరేఖ బిగ్గరగా. అట్లాగే జరిగింది. నావ వెళ్లి ఆ దిబ్బను పట్టింది. వెంటనే ఓడవాళ్లు భయపడిపోయి "యీమె దేవి, యీమెను విడిపించుకొంటేనే తప్ప సురక్షితంగా ఇలు చేరో"మన్నారు. ఉపాయాంతరం కానక రాకొమరు దంగీకరించాడు. ఆమె దిగినంతనే ఓడ నీటిలో తేలింది.

కొంచెంసేపు కజ్జలరేఖవిషయం కట్టిపెట్టి రత్నేశ్వరుని సంగతికి వత్తాము. తండ్రి చనిపోయాడు. స్వయంగా వర్తకానికి విదేశాలుపోయి స్వదేశోన్ముఖుడయ్యాడు. తుపానుపట్టి ఓడలను కజ్జలరేఖ ఉన్న ద్వీపంవద్ద ఆపవలసివచ్చింది. మహాసుందరియగు కజ్జలను చూచాడు. ఒకరినొకరు ఎరుగరు. ఆమెను తన పట్టణానికి తీసికొనివచ్చాడు. పట్టణాన్ని, రాజప్రాసాదాన్ని చూచి యది యంతయు తన తండ్రిగారిదే యని యామె సుగ్రహించి యెవ్వరితోటి యేమీ చెప్పకుండా పూర్వవిషయాలను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని తనలో తాము దుఃఖిస్తూ దినాలు గడుపుతుండినది. ఒకనెల గడిచిన తర్వాత రత్నేశ్వరుకు వచ్చి కజ్జలను తన్ను పెళ్లి చేసికొనవలసిందని కోరాడు. "నేను చాలాకాలంనుండి ప్రపంచ సంబంధంలేకుండా విపినాల్లో తిరుగుతుండే దాన్ని. కంటకరాజుగారి మందిరంలో నా జీవిత వృత్తాంతమెరిగిన కీర మున్నది. నా పరిణయసంస్థాన కర్త్రి ఆకీరమే. ఆకీరము నిటకు తెప్పింపగోరుతున్నాను."

౧౬

కజ్జలను ప్రవాస మంపినతర్వాత కంటకరాజు వ్యగ్రుడై ఆమెకోసం అన్వేషిస్తూ దేశాలవెంట పడ్డాడు. అదృశ్యమైన రత్నేశ్వరుని మనుష్యులు ధనం తీసికొని కంటకరాజుగారి పట్టణానికి వచ్చారు. ధనలోభంచేత కంటకరాజు కీరమును వాళ్లకమ్మివేసింది.

రత్నేశ్వర రాజుగారు జలదేవతను తెచ్చావనిన్నీ, ఆమెచరిత్ర చెప్పి నాను పరిణయం చేయడానికి కీరం వచ్చిందనిన్నీ, అందరూ రావచ్చుననిన్నీ దండోరా వేయించాడు. ఈవిచిత్రసంఘటన చూడటానికి పెక్కుమంది సభకు వచ్చారు. అందులో కంటకరాజుకూడా ఉండెను.

సకలం బంగారుపంజరం ఎక్కి విలపిస్తూ కజ్జలరేఖచరిత్రమంతా చెప్పి కంటకరేని జన్మవృత్తాంత మిట్లా చెప్పింది: "చంపానగరంలో హీరధరు డనే రాజుండేవాడు. సమస్తైశ్వర్యములున్నా అతనికి సంతానభాగ్యం లేకపోయింది. గొడ్డుబోతని ప్రజ లనుకోవడం అతడెంతమాత్రం సహించలేకపోయ్యాడు. అతడు మొక్కని దేవుడు లేడు. తుద కొకసన్యాసి వచ్చి 'మీమీద భగవంతునికి దయకలిగిం'దని మామిడి పండు కొకదాన్నిచ్చి రాణిగారిని తినుమని చెప్పాడు. ఆమె పండును తినింది. గర్భవతి అయింది. ఆమె పది నెలలు మోసి మృతశిశువును గన్నది. ఆసన్యాసి పలుకు ప్రకారం ఆ మృతశిశువును సుళ్ళనుచ్చి అడవిలో ఆ

దేవాలయంలో ఉంచారు. వాటినుండి కంటకరాజుని పిలువబడ్డాడు. మృతశరీరంవలె కనబడుతున్నా ఆరకు పెరుగుతూనే యుండెను. కజ్జలరేఖ రావడం, కంటకరాజునకు ప్రాణంపోయడం, కృత్రిమరాణిమోసం" మున్నగు సమస్త విషయాలు సవివరంగా ఆనాటిదాకు జరిగిన యథార్థ సంగతులన్నీ చెప్పి, ఆకాశంలోకి ఎగిరి, కజ్జల కష్టాలు తీరి సంతోషించవలెను. ఈవేళ ఆమెసోదరుడు రత్నేశ్వరుడు దామెను వెంబడించబోతున్నాడు" అంటూ ఆపక్షి స్వర్గలోకాని కెగిరిపోయింది. కజ్జల జీవించి యుండెనో, మరణించెనో తెలియక కొట్టుకొంటున్న కంటకరాజు కీ చరిత్ర వింటున్నపుడు దుఃఖం ఆగింది కాదు. బిగ్గరగా ఏడ్వమొదలుపెట్టాడు. రత్నేశ్వరుడు సిగ్గుపడి అక్కవద్దకు పోయి తనతప్పు క్షమించవలసిందని వేడుకొన్నాడు. కజ్జలకు కలిగిన కష్టాలకు పక్షులు చింతించారు.

౧౭

కంటకరాజుకు కజ్జలనిచ్చి మహావైభవంగా పెళ్లి చేశారు. కంటకరాజు కొన్నాళ్లక్కడనేవుండి కజ్జలను తీసికొని స్వదేశం వెళ్లాడు. నావమ రేవులో నుంచి దిక్కుతూ పోయి రాజభవనంలో గోతిని తీయించాడు. కృత్రిమరాణి యను కంకణదాసి వచ్చి 'ఆ గొయ్యి యెందుకు' అంది. "రత్నేశ్వరరాజు మన నగరంమీదికి దండెత్తివస్తున్నాడు. మన ధనసంపదనంతా తీసికొని ఈ గోతిలో దాచుకుందా" మన్నాడు కంటకరాజు. కంకణదాసి యీవ్యతిసంగతి యోచించకుండా వడివడిగా తననగలు, నుడ్లు జాగ్రత్తగా తీసికొని గోతిలో దిగింది. రాజుగారి కనుసన్నచేత సేవకులు గోతిని పూడ్చివేశారు.

రావుశబ్దవిచారం

శతావధాని చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రి

రావుశబ్దాన్ని గూర్చి సుమారు పదిపన్నెండేళ్లకు పూర్వమే వక వ్యాసం వ్రాసినట్టయితే జ్ఞాపకం వుంది గాని అది పత్రికకు పంపినట్టు జ్ఞాపకం లేదు. అందుచేత మళ్లా వ్రాస్తూవున్నాను. యీశబ్దం యెప్పుడు యీలోకాని కవతరించిందో? చరిత్రపరిశోధకులు తప్ప యితరులు నిర్ణయించలేరు. మొత్తం శాస్త్రంచేత సాధించడానికి పీ లున్నా లేకపోయినా యీశబ్దంమాత్రం రాజశబ్దంలోనుంచి పుట్టిం దని చెప్పడం యుక్తిసహంగా వుంటుంది. యేనాఁడు ప్రభుత్వధర్మం రాజకులాన్ని వదిలి వారిసంబంధం కల విశ్వకర్మజాతులమీఁదకీ తదితరులమీఁదకీ సంక్రమించడానికి మొదలు పెట్టిందో ఆనాఁడే యీరావుశబ్దంకూడా అవతరించిం దనుకుంటే బాగుంటుం దనుకుంటాను. కర్ణాటకభాషలో రావుశబ్దంకన్న రాజశబ్దానికి బదులుగా రాయశబ్దం ప్రచురంగా కనపడుతుంది. కృష్ణదేవరాయలు వగయిరా దీని కుదాహరణాలు. యీ రావుశబ్దం బహుశః మహారాష్ట్రప్రభువులు ధరించిం దేమో? అని నాకు తోస్తుంది. ఆ మహారాష్ట్రప్రభువులలో కూడా అంతకు ముందు మంత్రులుగా వున్న బ్రాహ్మలు ప్రభువులు కావడంలో ప్రారంభ మైనట్టు తోస్తుంది. కాని యిటీవల వెలమ జమీందార్లందఱున్నూ దీన్ని వాడుకొన్నవారే. బాలాజీబాజీరావు వగయిరా పేర్లు మహారాష్ట్రబ్రాహ్మలలో ప్రభువులవే అని ప్రసిద్ధమే కదా! గంగాధర రామారావు, నారయ్యప్పారావు వగయిరాలు వెలమ ప్రభువులవిన్నీ ప్రసిద్ధంగా కనపడుతూ వున్నాయి. కాని పద్మనాయక శబ్దాదులచేకాని వెలమవారు యీరావుశబ్దాన్ని జమీందార్లుకూడా వాడుకొన్నట్టు లేదు. నీలాద్రిరాయణింగారు, శోభనాద్రి అప్పారాయణింగారు వగయిరా యిందు కుదాహరణం. రాయణింగారు అనేపేరు కొంతమోటుగా కనపడి ఆస్థానంలో రావుశబ్దాన్ని ప్రభువులు ధరించినట్టు కనపడుతుంది. రాజబంధువులు మాత్రం నిన్నమొన్నటిదాఁకా యీ రావుశబ్దాన్ని ధరించక పూర్వపు రాయణింగార్లుగానే వుండేవారు. యిప్పటిప్పుడు యేవోకొద్దిలో తప్ప రాజబంధువు లందఱున్నూ రావులుగానే వుంటూవున్నారు. సూక్ష్మంగా ఆలోచిస్తే యీరావుబిరుదు ప్రతాపరుద్రుఁడి ప్రభుత్వంనాఁడే జమీందార్లకు లభించినట్టున్నూ అందులో రేచర్లగోత్రంవారికి ఆద్యంతాలయందు రావుపదం వుండడం విశేషంగా ఆనాఁడే "శాంక్షన్" నైనదనిన్నీ చెప్పడం విన్నాను. దానికి తథ్యంగా యింటిపేరుకూడా రావువా రని యెవరికి వుంటుందో వారికేగాని యితరులకు యీయోగం లభించక పోవడంవల్లనున్నూ వెలమవారి సంస్థానాలలో మనకు తెలిసినంతట్లో మొట్టమొదటిది వేంకటగిరివారిదే అవడం వల్లనున్నూ వారికి యిటీవల వెలుగోటివా రనే యింటిపేరుకూడా ఆ గ్రామనివాసంవల్ల సంక్రమించినప్పటికీ మొట్టమొదట బేతాళరెడ్డిగారు సంపాదించిన యింటిపేరు రావువారే అయి వుంటుం దని సయుక్తికంగా తోచడంవల్లనున్నూ యీరావుశబ్దం ప్రతాపరుద్రుఁడి నాఁటికే భాషలోకి వచ్చిచేరినట్టు తోస్తుంది. యిటీవల మహమ్మదీయులు తమసామంతరాజులకు యిచ్చే బిరుదాలలోకూడా యీ రావుశబ్దం కనపడుతూ వుంది. యిప్పుడు మనగవర్నమెంటు ప్రసాదించే బిరుదులలో కూడా యీరావుశబ్దం కనపడుతూ వుంది. రావుసాహేబు వగయిరాలు ఉదాహరణం. దీన్నిబట్టి చూస్తే యీ రావుశబ్దం కొంతకాలాన్నుంచి మన ఆంధ్రదేశంలోనే కాక కర్ణాట మహారాష్ట్రదేశాల్లోకూడా వ్యాప్తిలో వున్నట్టు కనపడుతుంది. యీరావుశబ్దం కమ్మ జమీందార్లుగాని, కాపుజమీందార్లుగాని పూర్వపువారు ధరించినట్టు కనపడదు. వారు నాయుఁడుపదం

తోటే తృప్తిపడ్డారు. వాసిరెడ్డి వెంకటాద్రినాయుఁడు, బొమ్మదేవర నాగన్ననాయుఁడు వగయిరాలు వుదాహరణం. యిటీవల నిన్నమొన్నటినుంచి వారున్నూ దీన్ని ఆమోదిస్తూ వున్నారు. బ్రాహ్మలలో మొట్టమొదట మహారాష్ట్రులున్నూ తరవాత పరిసర్ల ప్రాంతంలో వున్న కర్ణాటకులున్నూ ఉద్యోగవృత్తిలో వున్నవారు ధరించినట్టు తోస్తుంది. మహారాష్ట్రులుగాని కర్ణాటకులు గాని యీ రావుపదాన్ని ధరించేటప్పుడు దానితో తోపాటుగా పంతులుపదం చేర్చడం ఆచారంగా కన పడుతుంది. యీ పంతులుపదం పండితశబ్దవికృతి కనుక యీపదంతో చేరిన రావుపదం బ్రాహ్మణజాతికి వర్తిం చడం తటస్థించింది. ఆర్వేలనియోగులు వగయిరాలు కూడా పెద్దపెద్ద మంత్రిపదవులలో వున్నప్పుడు పనిచేస్తూ ఖడ్గతిక్కన్న- కార్యతిక్కన్న- యీ మాదిరి గానే వ్యవహరింపఁబడుతూ వచ్చారు- మంత్రిభాస్క రుఁడు వగయిరాలు ఉద్యోగద్యోతకమైన మంత్రి పదాన్ని మొట్టమొదట ధరించినట్టు కనపడుతుంది. "స్వర్గస్థుఁ డయ్యె విన్ననమంత్రి" అని శ్రీనాథుఁడు. ఆకాలంనాటికి రావుపదం నియోగులలో వుద్యోగులు కూడా స్వీకరించినట్టే కనపడదు. రాజులు మాత్రం అప్పటికీ యిప్పటికీకూడా మన ఆంధ్రదేశంలో యీ రావుపదానికి దూరంగానే వుంటూ వారికి అనాదిగా వున్న రాజపదంతోటే వ్యవహరింపఁబడుతూవున్నారు. వెనక యెవరో వారిలో వకరు రావుపదం పెట్టుకునే టప్పటికి వారి క్షత్రియులలో లేక మరే అన్యులలో—

"క. వెలమలకుఁ బుట్టినావా?...రావు పద్దేటికి?" అంటూ ఆక్షేపించినా రని వక యెవరో చెప్పఁగా చద వఁగా విన్నట్టు జ్ఞాపకం. పద్యమంతా జ్ఞాపకంలేక వుదా హరించలేదు. యీ పద్యాన్నిబట్టి విచారిస్తే బ్రాహ్మ ణేతరులలో దీన్ని ప్రాముఖ్యంగా ధరించినవారు వెలమ జమీందార్లే అని విస్పష్ట మవుతుంది. క్రమంగా యీ రావుపదం పద్మనాయకోచ్ఛబ్దం తుట్టతుద కాలంలో నియోగులమీఁదకే కాక కొంచెం గొప్ప వైదికులలో వుద్యోగస్థులమీఁదకూడా పాఁకిందిగాని యేమైనా వంశవ్యాప్తిమాత్రం వున్నట్టు లేదు. రామయ్య, సీతారామయ్య, పుండరీకాక్షుఁడు, రామచంద్రయ్య యిత్యాదులు వుదాహరణం. యింకో కర్మం, అసలు వారు శ్రాద్ధాలుచేయడం రావుపదంతో చేయకపోయినా కరిణీకులు వారిని రావుపదంతో వ్యవహరించడం వుంది. యీలాగే శూద్రులలో నాయఁడుపదానికిన్నీ వుంటే కాపులలో పెద్ద పెద్ద జమీందార్లే వుండవచ్చును, ఐశ్వర్యంలో గొప్పవారే కానివ్వండి ఫ్రెంచి టవును యానాం కాపురస్థులు బెజవాడ బాపనయ్యనాయుఁడు గారిని పోలినవ్యక్తి "నభూతో నభవిష్యతి" కదా! ఆ ఆజానుబాహుత్వం, ఆ వైష్ణవాచారప్రవృత్తి, ఆ సౌం దర్యం, ఆ లౌకిక వైదికజ్ఞాన ధూర్వహత్వం, ఆ మాట మార్దవం, ఆ భగవద్భక్తి యింతవఱకు నే నే అగ్రజాతి లోనూకూడా చూడనే లేదు. ఫ్రెంచిప్రభుత్వంలో ఆయన కున్నంత పేరుప్రతిష్ఠలో? మన ప్రాంతంలో యెవరికీ లేవు. ఆయన్ని అందఱూ బాపనయ్యనాయుఁ డుగారని వ్యవహరించేవారు. ఆయన వ్రాలుచేయడం 'బాపనయ్య' అనే చేసేవారు. క్రియలో మాట-శూద్రు లలో నాగరికులకుఁగాని బ్రాహ్మణులలో నాగరికులకుఁ గాని పూర్వోక్తపదాలు 'నాయఁడు, రావు' అనేవి సము చితంగా వుంటా యని ప్రజాభిప్రాయమైనట్టు పైసం దర్భంవల్ల తేలింది. అట్టివారికి తల్లిదండ్రులు నామకరణం నాయఁడు, రావు, అనేపదాలతో చేయకపోయినా లోకులు ఆ పదాలతో వాడడం మాన రని తేలింది. యింత నాగరికతాసూచకంగా వున్న నాయఁడు పదాన్ని కాపులలో పూర్వాచారపరాయణులుగా వుండే కర్మశ్రోత్రియులుమాత్రం కొంచెం యీసడించ డం నేను పలుచోట్ల విని వున్నాను. వైదికులలో రావు పదాన్ని కొందఱు ఛాందసులు యేవగించుకోడం యేలాటిదో అదిన్నీ అలాటిదే అనుకోవాలి. అంతమా త్రంచేత ఆనాయఁడుపదమందు యేదో దురర్థం వుం దని అనుకోడానికి వీలు కనపడదు. కాని ఆ యీస డించే శ్రోత్రియులు దానివ్యుత్పత్తి కొంత ఆక్షేపణీ యంగానే వివరిస్తూ వుంటారు. యెన్నివిధాల చూచినా వారు చెప్పే వ్యుత్పత్త్యర్థం దానిలో మాత్రం కనప డదు. కొందఱు కమ్మజమీందార్లు 'నీఁడు' అనేపదంతో

వ్యవహరింపఁబడడమున్నూ అనుభూతంగా వుంది. 'అంకినీఁడు' వగయిరా యిందుకు వుదాహరణం. మొత్తం, యీ "నీఁడు" పదమున్నూ "నాయుఁడు" పదమున్నూ రెండూ వొకటే అర్థం కలదిగా నాకు తోస్తాయి. కాని కమ్మవారిలో తప్ప యీ "నీఁడు" పదం యితరత్రా కనపడదు. బహుశః యీ రెండుపదా లున్నూ, నాయకపదంలోన్నుంచి పుట్టిన వికృతు లని నాకు తోస్తుంది. కృష్ణదేవరాయలనాఁటికి యీనాయక పదమే వారిచేతికింద వుండే చిన్నచిన్న జమీందారు లకో ముఠాదార్లకో వ్యవహరింపఁబడేది- ప్రస్తుతం మనకు ప్రధానం రావుపదం. దాన్నిగురించే మరికొన్ని మాటలు వ్రాసి దీన్ని ముగిస్తాను. పందొమ్మిదో శతాబ్దం మొదలు యీరావుపదం వైదీకంలోకి కూడా బాగా ప్రవేశించింది- శ్రీ రెంటాల సుబ్బారావుగారు గుంటూరో-లేక గుంటూరు ప్రాంతంలో "జనరంజని" అనే పేరుతో వొకమాసపత్రిక ప్రచురిస్తూ అందులో సోమ యాజులురావు, అవధానిరావు, శాస్త్రిరావు, అనే పేరులుకూడా వుంటే బాగుంటుందనో, లేక యీ పై పేర్ల వారికి రావుపదం తగుల్చుకొనేభాగ్యం పట్టింది కాదనో కొంత వ్రాసినట్లు జ్ఞాపకం. దీనివల్ల రావుపదం వైదీకులలో సర్వత్రా వ్యాపించిందికాని వంశక్రమంగా వస్తూవున్న పైపేర్లవారికి మాత్రం లేదని తేలుతూవుంది. యీలా వ్యాపించేరోజులలోనే లింగధారిపిల్లలకుకూడా యీరావుపదం "లింగం" అనేపదానికి ఆదేశంగా రావ డానికి ఆరంభించింది. ఆరోజుల్లో నేను బందరులో వున్నాను. అప్పుడు శ్రీ కాశీనాథుని బ్రహ్మయ్య లింగంగారికుటుంబంలో శైవప్రసాదరావు, వటుక ప్రసాదరావు అనే పేర్లు ప్రారంభమయినాయి. యెవళ్లో మొక్కలుపిల్లలువచ్చి-'మీ ప్రసాదరావు' వున్నాఁడా? అని అడిగేటప్పటికి బ్రహ్మయ్యలింగంగారు తల కంట గించుకొని,'ప్రసాదరావునాయుఁడు' వున్నాఁడా? అని అనకరాదా? అంటూ వుంటే నేను వినడం తటస్థించింది. దీన్నిబట్టి యీ నాగరికతాద్యోతకమైన రావు పదం పూర్వాచారపరాయణులుగా వుండే శైవులకు గాని స్మార్తులకుఁగాని యిష్టంలేదు సరికదా! మంత్రి పదవులు వగయిరాలు చేసిన నియోగులలోకూడా పూర్వాచారపరాయణులకు సమేతూ యిన్ని యెన్నటి దాఁకా యిష్టం లేనట్టే నా బుద్ధికి తోస్తుంది. అప్పటికీ యిప్పటికీ యీ పదంతో బొత్తిగా సంబంధమే లేని వారు వైష్ణవులున్నూ, వైఖానసులున్నూ కనపడ తారు. వారికి వున్న ఆచార్యపదస్థానాన్ని యెందు చేతో యింతవఱకు యీరావుపదం ఆక్రమించ లేక పోయింది. యిది మిక్కిలీ అభినందనీయమేకాని వైఖాన సులలో యెవరో వకాయన యల్. యమ్. పి. క్లాసులోను ప్యాసయినవారు యీరావుపదముకుటంతో వ్యవ హరింపఁబడుతున్నట్టు గ్రహితమయింది. యెక్కడో వక రుంటే వుండనివ్వండిగాని అంతమాత్రంచేత వచ్చిన చిక్కు లేదు. పైని చెప్పిన బ్రాహ్మణశాఖ లింకా పూర్వంనుంచీ వున్న ఆచార్యపదంతోటే వ్యవహ రింపఁబడుతూ వున్నారు. యిఁక విశ్వబ్రాహ్మణులు- యీజాతివారు వైష్ణవులతోపాటు ఆచార్యపదాన్ని ధరించడానికి పడేటంత కుతూహలాన్ని రావుపదం కోసం పడేటంలేదు. బ్రహ్మశ్రీబిరుదం బ్రాహ్మణేతరు లందఱున్నూ ధరించడానికి కుతూహలపడుతూ వుండ డమే కాదు విశ్శృంఖలంగా ధరిస్తూనే వున్నారు. యిది వఱలో శాస్త్రి-అవధానీ-సోమయాజీ-అనే పదాలతో పాటు యీ బ్రహ్మశ్రీ కూడా కొస్త లౌకికంలో వుండే వారు యేవగించుకొనేబాపతులోదే కాని నేఁటికి దీని అదృష్టరేఖ బయటికి వచ్చింది. అమృతాంజనం లాగ యిది కుండాంతరాలనుక్కూడా వ్యాపించే స్థితిలో వుందని సంతోషించతగి వుంది. రావుపదాన్ని గూర్చి వ్రాస్తూ ప్రసక్తానుప్రసక్తంగా యితరవిషయాలు నడు స్తూ వున్నాయి. పందొమ్మిదో శతాబ్దిలో యీరావు పదం మెల్లిగా వైదీకులలోకికూడా ప్రవేశించింది. లౌకికవ్యాపారంలో వుండే వైదీకులలో ప్రవేశించి చాలాకాల మయింది. యీ శతాబ్దంలో గ్రామపౌరో హిత్యం అర్చకత్వం వగయిరా వైదికవ్యాపారంలో సంచరించే వారుకూడా తమబిడ్డలకు యీ రావుపదం తోటే నామకరణం చేయడానికి ఆరంభించారు. వక వేళ తల్లిదండ్రులు రావుపదంతో నామకరణం చేయక

పోయినా లోకులు రావుపదంతోనే వారివారిని పిలుస్తూ వున్నారు. మా చిరంజీవుల కెవరికీన్నీ నేను రావుపదంతో నామకరణం చేయలేదు. కాని మాపిల్లల్ని పిలవడం కొండఱు రావుపదంతోనే పిలుస్తూవున్నారు. దీన్నిగురించి యింతగా నేను వ్రాయడానికి కారణం యీ పదంలో దురర్థం వుందనే తాత్పర్యంచేత కాదు. రాజకోళ్లనుంచి పుట్టినట్లు ముందే వ్రాశానుకదా! అట్టి బిరుదాన్ని రాజ్యభారాన్ని నిర్వర్తించే జమీందార్లున్నూ వారితోపాటు ఆ వ్యవహారాలు చక్కంబెట్టే వుద్యోగులున్నూ ధరించడం వుచితంగాని గడి బిరుదు ధరించడం వుచితం కాదనే తలంపుతో నేను దీన్ని యింతగా విమర్శిస్తూవున్నాను. అయితే వకటి మాత్రం ఆలోచించవలసి వుంది. ముందుగా పుట్టిన శిశువు భవిష్యత్కాలంలో యేవ్యాపారం చేస్తాడో తెలుసుకోవడం సాధ్యపడదు కాబట్టి తల్లిదండ్రులు ఆశీర్వచనార్థం రావుపదంతో నామకరణం చేస్తూవున్నారనేది కొంత యుక్తిసహంగా వుంటుంది. యేలాగయితే యేమి క్రమంగా అష్టవర్ణాలవారున్నూ యీరావు పదానికి అలవాటు పడ్డారు. యిప్పుడు జమీందారు రావు, సెట్టిరావు, ఉద్యోగస్థుడు రావు, రైతు రావు, పాలికాపు రావు యీలా విడివిడిగా రెండజేసిని చెప్పేది? వెనక రామదాసు కాబోలును వకకీర్తన—

"అంతా రామమయం యీజగమంతా రామ మయం" అని గానంచేసి వున్నాడు. యిప్పుడు ఆకీర్తనన్నే—

"అంతా రావుమయం యీజగమంతా రావు మయం" అని మార్చుకొని పాడుకుంటే స్వభావోక్తిగా వుంటుంది. నైజాంలో రెడ్డిరాజ్యాలు గద్వాలవగయిరాలు కొన్నివున్నాయి. సింహాసనం యెక్కిన ప్రభువునకు మాత్రం రావుపదంతో మిళితమైన భూపాలపదం వుంటుంది. తక్కినరాజబంధువు లందఱూ రెడ్డిపదంతోనే వుంటారు. రాజు ధరించవలసిన బిరుదాన్ని మనం ధరించకూడదనే కట్టుబాటును యింకా వారు పాటిస్తూ వున్నట్లు కనపడుతుంది. మన ప్రాంతాలలో కూడా యీ విచక్షణ పూర్వకాలంలో వుండేది. బ్రిటిషుప్రభుత్వంలో ఆయీవిచక్షణ పూర్తిగా తగ్గింది. వారిచ్చే 'సర్' వగయిరా బిరుదాల విషయంలో తప్ప తక్కినవి యెవరేలా ధరించినాసరే రాచకీయంగా వచ్చే చిక్కులేదు. విరాటపర్వంలో ధౌమ్యులు ధర్మరాజాదులకు రాజసేవాప్రకరణాన్ని బోధిస్తూ కొన్ని విషయాలు వివరించాడు. అప్పటికి ఆకట్టుబాట్లు అమల్లో వుండేవని దాన్నిబట్టి మనం గ్రహించుకోవలసి వుంటుంది. యెప్పుడో మాంధాతలనాటి కట్టుబాట్లు యిప్పుడు ప్రజలు అనుసరిస్తారా? అనుసరించరు. కనక యిదిన్నీ బాగానే వుంది. రష్యాలో సామ్యవాదం బయలుదేఱిందంటూ వింటూవున్నాంగదా! మనదేశంలో కూడా యీరావుబిరుదంమట్టుకు సామ్యవాద సిద్ధాంతాన్ని సూచిస్తూ వుందని సంతోషిస్తూ దీన్ని ముగిస్తాను.

౫. పరివారముతోనున్న అవలోకితుడు
౧వ గుహలో వెనుక గోడమీద ఎడమప్రక్కనున్న చిత్రము

౬ ౧-వ గుహలో మధ్య గృహద్వారముకడ కావలియున్న యిద్దరు బోధిసత్త్వులలో నొకఁడు.
వెనుకగోడమీద కుడిప్రక్కనున్నది

౬ మానవన్నారు ఈ యిద్దరు దాసికలు...

౭ మహోత్సవ సమయమందలి నాట్యము

ఈ రెండును ౧-వ గుహయందలి వర్ణచిత్రములకు ప్రతికృతులు

౯ స్తంభమూలము నలంకరించిన యువతీయువకులు

౧౦ వందనము- ఈ చిత్రములు రెండును ౨-వ గుహాయందలివి

విజయనగర సామ్రాజ్యమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రము

బులుసు వేంకటరమణయ్య

వాఙ్మయతత్త్వమును కూలంకషముగ గుఱు తెలుఁగుటకు ముఖ్యాధారము చరిత్రము. అది కవి చరిత్ర, గ్రంథపరిమితి మాత్రప్రతిపాదకము కాక వాఙ్మయ విమర్శరూపమయి యుండవలెను. అట్టివే యథార్థ చరిత్రములు; ఆంధ్రమున అతిదుర్లభములు కూడ.

ఈ లోపమును సవరించుటకే ‘ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రము *’ వెలువరింపఁబడుచున్నది.

‘ఆంధ్రపండితు లని యనిపించుకొనినవారును సామాన్యులవలెనే ఆంధ్రకవీశ్వరులను గుఱించి చాల మంది నిశ్చితాభిప్రాయములు గలిగియుండలేదనియు, ప్రతివారును సామాన్యముగ గతానుగతికముగ కొన్ని ముడిమాటలను మాత్రమే చెప్పికొని సంతసించుచున్నా రనియు’ గ్రంథకర్తగారికిఁ ‘దెలియవచ్చినది.’

‘ప్రతివారును ఏ మహాకవినిగుఱించి ప్రసంగించినను తెలిసినట్లు తలయూఁపుచు ‘ఆహా! ఏమి కవిత్వమండి! రసము చిప్పిలుచూ యుండును. ప్రతి పద్యమునందును రసము కారుచునే యుండును’ అని యద్భుతకౌతుకముల వర్ణింతురు. కాని ఏ విషయమునం దాకవివరేణ్యు గొప్పవాఁడో, దేనియందు ప్రత్యేకముగ విశిష్టుఁడో, ఆయనకావ్యశైలి యెట్టిదియో, యిత్యాదివిషయములలోఁ గొంతమంది పండితులుగూడ నజ్ఞానాంధకారమున మునిఁగియున్నా రని, వారు “తెలిసి కొన్నారు!

‘ఆంగ్లేయవాఙ్మయ నికషోపల కమలానికు’లై యున్న గ్రంథకర్తగారికి ‘ఆంధ్రకవీంద్రుల కావ్యమర్మముల నెఱుంగవలయునను జిజ్ఞాస పొడమినది. కాని పరియగు నాంధ్రవిమర్శన గ్రంథములు లేని కారణమున, వారి ‘యభీష్టము నెరవేరు తెరువు గానంబడలేదు. గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారును, కందుకూరి వీరేశలింగముగారును ఆంధ్రకవుల దేశకాలనిర్ణయమునకు వారి యనూనపరిశ్రమవంతయు ధారవోసిరి. కాని యా కవుల కవితారీతులు, భావభావనాశక్తులు, నిమ్నోన్నతావస్థలు, కథాసంధాన చిత్రీకరణములు, ఇత్యాది కావ్యహృదయపరిస్పందనముల స్పృశింపక యట్టెవిడిచిపెట్టిరి. ఇట్టి స్థితిలో నాంధ్రకవుల శక్తివిశేషములను విచారించుట కవకాశమేది?’

‘కావున సాధ్యమైనంత వఱకును’ వారు ‘పదువు వచ్చిన యాంధ్రకవుల కవితాసారమును నూతనముగా గని పెట్టుచు, వారివారికిఁ బరస్పరముగల సామ్యభేదముల నిరూపించుకొనుచు, వారివారి వ్యక్తిగతలక్షణలక్ష్యవిశేషముల నరయుచు – యిట్లు ముఖ్యములైన యాంధ్రగ్రంథములం జదువ నారంభించిరి. తొలుత వీరు ‘కేవల సంస్కృతాంగ్లేయ గ్రంథములే గాక నాంధ్రగ్రంథములఁ గూడ పఠించుచు నూతన విద్యా

* ప్రథమభాగము. గ్రంథకర్త: శ్రీ టేకుమళ్ల అచ్యుతరావుగారు, ఎం. ఏ. ఎల్. టి. డెమ్మీ ౧/౮ సైజు. 3౦౮ పుటలు. వెల రూ. ౨ లు. విద్యార్థులకు రు. ౧-౮-౦. ప్రకాశకులు: ఎస్. రామారావుగారు, బి. ఏ. ఇన్నీసుపేట, రాజమండ్రి.

భాష్యసహిత బ్రహ్మశ్రీ నుంటూరి వీరభద్రశాస్త్రిలుంగారను నొక సురుచిరుని పాదపద్మముల సేవించి 'ముక్కు తిమ్మన పారిజాతాపహరణము, పెద్దన మనుచరిత్రము, ఇత్యాది గ్రంథములను సాంగోపాంగముగ జెప్పుకొని నారు. 'కొన్ని సంవత్సరములనుండి నాంధ్రగ్రంథములఁ జదువుటయు, ఆయాకవీశ్వరుల కాలనిర్ణయాదుల గురించి విచారించుటయు నున్నను నాంధ్ర వాఙ్మయ సేవాదీక్షాకృత్యములయందే కాలము గడిపి నారు. ఈ పరిశోధనల ఫలితమే ప్రస్తుత గ్రంథము.

ఈ గ్రంథమునం దిరువది యధ్యాయములు, నాలు గనుబంధములును కలవు. మొదటి రెండధ్యాయములలోను విజయనగర రాజ్యోత్పత్తి, తత్పూర్వపు వాఙ్మయస్థితి చర్చింపఁబడినవి. చివరి రెండధ్యాయములలోను సామాన్యకవులు, సింహావలోకనము వివరింపఁబడినవి. తక్కిన అధ్యాయములలో వరుసగ సోముని ఉత్తరహరివంశము, జక్కన విక్రమార్కచరిత్రము, వల్లభరాయని క్రీడాభిరామము, నారాయణకవి పంచతంత్రము, దుగ్గన నాసికేతోపాఖ్యానము, పిన వీరభద్రుని శాకుంతల, జైమిని భారతములు, మల్లయ్య, సింగయ్యల ప్రబోధచంద్రోదయ, వరాహపురాణములు, మనుమంచిభట్టు హయలక్షణసారము విమర్శింపఁబడినవి.

అనుబంధములందు సంస్కృత, కన్నడ, అరవ, మహారాష్ట్రవాఙ్మయవిషయములు సంగ్రహింపఁబడినవి.

'గ్రంథకర్తల దేశకాల నిర్ణయాదుల గురించి వీరేశలింగముగారు, శ్రీ రామమూర్తిగారు మున్నగువారు విపులముగ వ్రాసియేయున్నారు. కావున నే నీ విషయముల గురించి యంతగా జర్చించుట పెట్టుకొనలేదు. ......కావున నేను విశేషముగా జేసిన కృషి వాఙ్మయ విమర్శనమే.' అని గ్రంథకర్తగారు ఈ విమర్శనపద్ధతిం గూర్చి తెలిపియున్నారు. కాని యిందు విమర్శకు లుద్దేశించిన వాఙ్మయ విమర్శనముకంటె కవికాల, మూలగ్రంథ విమర్శనమే ఎక్కువగ కానవచ్చుచున్నది.

శ్రీ అచ్యుతరావుగారు నాచన సోమనాథుని గూర్చి వ్రాయుచు క్రింది యంశములను వ్రాసిరి;

'కవిత్వ విషయములో నెంచిచూచినచో నాంధ్ర కవీశ్వరు లందఱిలో సోమనాథుఁ డగ్రగణ్యుఁడు. తక్కిన సోమనాథుని గ్రంథరచనా బాహుళ్యమునను, సర్వతోముఖ సామర్థ్యమునను నాంధ్రవాఙ్మయ సేవా ప్రోత్సాహమునను, దేశీయాంధ్రభాషా ప్రయోగ మార్గదర్శిత్వమునను నాంధ్రవాఙ్మయచరిత్రమున నద్వితీయుఁడని ప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడు. భాషా పాండిత్యమునను, సాహిత్యప్రపంచ సర్వజ్ఞత్వమునను, కవితా రసికత్వమునను సోమనాథుని నిరుపమానుఁడని నిక్కముగఁ జెప్పవచ్చును.'........'ఒక్క యెఱ్ఱాప్రగడ కవిత్వమే కాదు. భారతము రచించిన కవిత్రయములో నన్నయాదుల కవిత్వమును కొన్ని విషయములలో సోమునికవనముతో సరి కాదని నా యభిప్రాయము.'

ఇంతవఱకును విమర్శకులకు సోమన, ఎఱ్ఱనల కవితా తారతమ్యమునుగూర్చి అభిప్రాయభేద మున్నట్లు విని యెఱుఁగము. ఇందు సోమునితో సాటియగు కవి లేఁడని చెప్పఁబడినది. ఇంతవఱకును తిక్కనను మించిన కవి లేఁడని ఆంధ్రపండితకవుల ఆశయము. ఆ కవికిఁ గల 'కవిబ్రహ్మ' బిరుదము నేఁటికి 'నేతిబీరకాయ' యైనది!

ఇట్లే కవికి అచ్యుతరావుగారు లోకోత్తరస్థానము నిచ్చినను, నేటిలోకమునకు 'అయినను శబ్దాలంకారములు కొంచెము గనఁబడుటచేత నా విషయమున నీకవి వరుఁడు కొంచెము మతిమాత్రముగఁ బోయినాఁ డను సందేహము కలుగుచున్న' దని వ్రాసిరి.

సోమనాథుని కవిత్వతత్త్వమును చూపుటకు కొన్ని పద్యములు లిందుదహరింపఁబడినవి. వానికి వివరణము మాత్రము లేదు. ఏ విషయమున నేది విశిష్టమో తెలియకున్నది. ఈ విషయమున వీరును తక్కిన 'యాంధ్రపండితుల' మార్గమునే త్రొక్కుట వింత!

ఒక్క సోమనాథుని విషయముననే కాదు. ఇందు విమర్శింపఁబడిన గ్రంథము లన్నింటి విషయమునను నీయపద్ధతియే కాన్పించుచున్నది.

ఇందలి మూఁడవ ప్రకరణమున సోమనాథుని కవిత్వపద్ధతులు విపులముగ వివరింపఁబడినవి. కాని కవి

గ్రంథాశ్వాసాంత గద్యలలో చెప్పఁబోనిన 'సకలగుణ సనాథ' అను విశేషణమును సార్థకపఱచు విమర్శనము మృగ్యము. ఏతద్విమర్శనమును సమగ్రముగ చదివినను 'సోముని సకలగుణము లేవి?' అని ప్రశ్నించుకొనినప్పుడు నిరుత్తరమే సమాధానము కావలసివచ్చును.*

ఈ 'వాఙ్మయచరిత్రము'నందలి రెండవ యధ్యాయమున విమర్శకుల యభిప్రాయములను పరామర్శించుచు 'క్రీడాభిరామము' వినుకొండ వల్లభరాయ విరచితమే అని సిద్ధాంతీకరింపఁబడినది. అందులకు ప్రధాన కారణములు 'ఈ గ్రంథము రూపకముగాని కేవలము ప్రబంధము† కాకుండుటయు, 'ఇది హాస్యరస ప్రధానమైన క్షుద్రకావ్యము కాని యున్నతాదర్శములు కల యుత్తమకావ్యము కాకుండుటయు నఁట! పయి 'రెండు విషయములకుఁ బ్రాముఖ్య మివ్వకపోవుటచే' వీటికర్తృత్వమునుగూర్చిన వాదవివాదములు కలిగిన వఁట!

కాని యీ యంశములు పయి సిద్ధాంతమున కప్రమాణములు; అసంగతములు. నిజమున కిది రూపకముగాని సంస్కృతరూపకసమానము కాదు. ఇందు హాస్యరసస్పర్శ లేశమాత్రమును లేదు. కొన్ని వర్ణనలు జుగుప్సావహములనుట నిజము. హాస, జుగుప్సలు విభిన్నములు. వికృతదర్శనమునఁ గలుగు చిత్తవికారమే హాస్యమునకు స్థాయి. అది యిందు మృగ్యము.

క్రీడాభిరామము 'క్షుద్ర ప్రబంధము' అనఁగా 'నీచకావ్యము' అని అచ్యుతరావుగా రభిప్రాయపడుచున్నట్లు తేలుచున్నది. ఆ అభిప్రాయ మసంగతము. 'ఇది అపూర్వాంధ్రగ్రంథములలో నొకటిగఁ పరిగణింపఁదగిన' దని వారే వేఱొకయెడ వ్రాసియున్నారు.

మఱియు క్షుద్రప్రబంధమన ఖండకావ్యభేదము. ఉదాహరణము, తారావళి, బిరుదావళి మొదలగునవి క్షుద్రప్రబంధములని సాహిత్యశాస్త్రమున నియతము.

క్రీడాభిరామము వల్లభరాయని కృతియే యనుటకు ఇం దీయఁబడిన ప్రమాణము లత్యంతము దుర్బలములు. శ్రీ అచ్యుతరావుగా రిట్టి యసభ్యవర్ణనలతోఁ గూడిన కృతిని శ్రీనాథుఁడు రచించెననుట అన్యాయమని చెప్పుచు మరల 'వల్లభరాయఁడీ గ్రంథమును రచించి తన స్నేహితుఁడును, కవిసార్వభౌముఁడు నగు శ్రీనాథునిచేఁ గొంతసాయము పొందియుండవచ్చును' అని వ్రాయుట ఆశ్చర్యకరము! తనకుఁ గాదని తన మిత్రుని కపకీర్తి నంటఁగట్టుట శ్రీనాథునికంటె మహాకవి చేయునని యని విశ్వసింపవలెనా?

ఈ గ్రంథము వెలువడిననాఁటి కయిదేండ్లక్రిందనే శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలుగారు విపులమగు నుపోద్ఘాతముతో సుపరిష్కృతమగు క్రీడాభిరామమును ప్రాజ్ఞలకొఱకు ప్రకటింపించి యున్నారు. ఇది తెలుఁగు దేశమున తెలియఁబడనిది కాదు. ఆ యుపోద్ఘాతమున ప్రతిపక్ష సిద్ధాంతఖండన పూర్వకముగ క్రీడాభిరామమునకు శ్రీనాథుని కర్తృత్వమే స్థిరపఱుపఁబడినది. దానిం జూచినచో నెట్టి విపరీతాభిప్రాయమునకును అవకాశము ఉండదు. శ్రీ అచ్యుతరావుగా రా గ్రంథముసంగతినే ఎత్తుకొనలేదు. వా రా గ్రంథమును చూచిలేదేమో! చూచియే యుండిన నిట్లు వ్రాసియుండరు.

'మిక్కిలి తప్పులతో అనన్వితముగా నున్న' వల్లభరాయని వంశవృక్షము శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిలు గారు 'జాగ్రత్తగాఁ బరిశోధించి ఉచితవిధమున సంస్కరించిరి. ఈ 'వాఙ్మయచరిత్రము' నందలి వంశవృక్షము పయిదానికి విలక్షణముగ నున్నది.

క్రీడాభిరామమునందలి చారిత్రక విషయములను, కవిత్వమును శ్రీ శాస్త్రిలుగారు విపులముగను, చక్కఁగను విమర్శించి యనేక నూతనాంశములను బయలుపఱ

* సోముని సకలగుణములను శ్రీ రాళ్లపల్లి అనంత కృష్ణశర్మగారు (గ్రంథకర్తకు ప్రతిపక్షులే) 'సారస్వతోపన్యాసము'లలో చక్కఁగ వివరించినారు.

† ఇది ప్రబంధమే అని వేఱొకచో (పుట ౧౬౮.) వీరే వ్రాసియున్నారు.

చిరి. ఇందలి శ్రీనాథాభిరాము గ్రంథవిమర్శనము ముక్తసరిగ మూఁడుపుటలలో ముగింపఁబడినది.

దగ్గుపల్లి దుగ్గనకవినిగూర్చి వ్రాయుచు శ్రీ అచ్యుత రావుగారు అప్రస్తుత మయినను శ్రీనాథుని జన్మస్థానమును, కులగోత్రములను అవతారికయందు విమర్శించుచు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రులవారి యభిప్రాయములను ఖండింపఁదొరకొనిరి. కాని తగిన యుపపత్తులను చూపఁజాలకపోయిరి. శ్రీ శాస్త్రులుగా రభిప్రాయ పడినట్లు కృష్ణాజిల్లాలో సముద్రతీరమునఁగల కాళీపట్టణమే శ్రీనాథుని జన్మస్థానము కావచ్చును. వారు చూపిన ప్రమాణములే యుక్తిసహములు.*

ఎనిమిదవ యధ్యాయమున పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవినిగూర్చియు, నతని శృంగారశాకుంతలమును గూర్చియు విపులమగు విమర్శనము కలదు.

ప్రాచీనకాలమునం దాంధ్రమున నాటకములు వెలువడకుండుటకుఁ గారణ మం దీ క్రిందివిధముగ వ్రాయఁబడినది:

‘మన వాఙ్మయములో సంస్కృతమునందుఁ గాని, మఱి దేశ్యైందవభాషయందుఁగాని పాడవ పని ప్రబంధస్వరూప ముత్పత్తియగుటయే’ ‘నిజమయిన నాటక మొక్కటియుఁ గానరాకుండుట’కుఁ గారణము. ‘మన ప్రబంధములు సంస్కృతనాటకములకును, సంస్కృతకావ్యములకును మధ్యవర్తులు. వీనియందు నాటకములయొక్కయుఁ, గావ్యములయొక్కయు లక్షణములు సామాన్యముగ నుండుటచే వేఱుగా నాటకములు వ్రాయ నవసరము లేకపోయినది.’

పైయూహ యుక్తిసారము. మఱియు నాంధ్రప్రబంధ సామాన్యలక్షణమును నిరూపించి వాని మధ్యవర్తిత్వమును నిరూపించిన కొంత బాగుగ నుండియుండును. కావ్య, నాటకలక్షణము లైన నిం దీయఁబడలేదు. పయిలక్షణములపయి ఆధారపడియున్న పైసిద్ధాంత మెట్లు గ్రహింపనగును?

గద్యపద్యాత్మక పద్ధతియే ఆంధ్రప్రబంధముల నవ్యత యందురా, వీలులేదు. అట్టివి సంస్కృతమునను కలవు. అవియే చంపూప్రబంధములు! వానియందును కొన్ని ఆంధ్ర ప్రబంధములందువలె పాత్ర ప్రవేశము మొదలగు విషయములు నాటకపద్ధతినే యున్నవి.

పినవీరన శృంగారశాకుంతలమున ఎఱ్ఱాప్రగడ కవిని స్తుతింపకుండుటకుఁ గారణము కృతిపతివంశము వారికిని ఎఱ్ఱనవంశము వారికిని గల పరస్పర ద్వేష మని శ్రీ అచ్యుతరావుగారి యూహ. ఇది వీరు కల్పించినదో, యథార్థ మైనదో తెలియకున్నది. శ్రీ పినవీరభద్రుని గ్రంథములందుఁ బయి యూహల కెట్టి యాధారములును లేవు.

పినవీరభద్రుఁడు తన ప్రబంధమునకు భారతి, కాళిదాస నాటకములలో నొకదానినే మూలముగా గ్రహింపక తనకు తోఁచినరీతిని రెండు గ్రంథములలోని విషయములను గ్రహించెను. అట్లు గ్రహించి ‘కథాసంవిధాన మెంతయు సుచితముగను, రసపోషకముగను నిర్వహించెనని నిష్పక్షపాతబుద్ధితోఁ జెప్పవచ్చు’ నని అచ్యుతరావుగారి అభిప్రాయము. విచారించి చూచినచో నితఁడు చేసిన మార్పు లనుచితములు, రసాపకర్షకములుగ నున్నవి.†

భారతమున శకుంతల తనజన్మవృత్తాంతమును తానే దుష్యంతునితోఁ జెప్పినట్లున్నది. కాళిదాసు అనసూయా ప్రియంవద లను చెలికత్తెలచే దానిం జెప్పించెను. పినవీరన అనసూయా ప్రియంవదలను కల్పిం

* శ్రీ ఎ. వి. ఆర్. సోమయాజులుగారు ఈశ్వర సంవత్సరాది సంచికలో (ఆంధ్రపత్రిక) ‘శ్రీనాథుని జన్మస్థానము’ను గూర్చి క్రొత్తసిద్ధాంతమును బయలు పఱచిరి. అది సరిగా లేదు. శ్రీ శాస్త్రులుగారి మతముసరి కాదనుటకు వారు చూపిన ప్రమాణములు సరిగా లేవు.

† ఈ విషయమును విపులముగఁ దెలియఁగోరు వారు నేను వ్రాసిన ‘పిన వీరభద్రకవి శాకుంతలమునం దలి యనుచితపు మార్పులు’ అను వ్యాసమును చూడఁ దగుదురు. భారతి, సంపు. ౬; సంచిక ౧౨.

చియు, దానిని వారిచేగాక ఋషికుమారులచే జెప్పించెను. 'శృంగారరసపూరితమను నీ యితివృత్తమును స్త్రీలచే ఋషులకు జెప్పించిన విపులవర్ణనలకు వశకాశమీయక దని కణ్వశిష్యులచే రాజునకు జెప్పించుట 'ఎంతయు సమంజసమై, కవియొక్క యుచితజ్ఞతకు గొప్ప దృష్టాంతముగా నున్న' దని అచ్యుతరావుగారు వ్రాసిరి.

దీని యనౌచిత్యానౌచిత్యములు సహృదయులచే నిర్ణయింపబడెను.

ఇట్టి వింకను పెక్కులు కలవు. అంగుళీయకదానము, ఆకాశవాణీవృత్తాంతము మొదలగునవి గమనింపదగినవి. ఇట్టి గ్రంథమును పురస్కరించుకొని గ్రంథకర్త 'ఎంతమంది కవులు తెన్గుసేతలను నీ నాటకమును రచించిన నని పినవీరభద్రుని కృతిని మించుట లేదు. పినవీరభద్రుని యాంధ్రీకరణ మనవృతము, అనతి తయ్యము' అని వ్రాయుచున్నారు!!

పినవీరభద్రుని గ్రంథాంతరమగు జైమినిభారతమును గూర్చి వ్రాయుచు తొలుత మూలగ్రంథమును చర్చించుచు అచ్యుతరావుగారు 'జైమినికవి యని చెప్పబడిన మహాపురుషుడు భారతమందలి యశ్వమేధపర్వములిప్ప నితరపర్వములను వ్రాసియుండడని నాకు తోచుచున్నది.' అని నిశ్చయించిరి. దానికి ప్రమాణముగ 'ఇతి మహాభారతే ఆశ్వమేధికే పర్వణి జైమినీయే' అను 'వాల్యావాంతి గద్యభాగము' నిచ్చిరి. జైమిని పూర్తిగా గ్రంథమును వ్రాసియున్నయెడల 'ఇతి మహాభారతే జైమినీయే ఆశ్వమేధికే పర్వణి' అని యుండవలసినదట!

యుక్త్యంతరముల కిది సహాయకారి కావచ్చును గాని ప్రధానమగు హేతువు కాజాలదు. పీతవ్యాప్తము వచ్చే సిద్ధాంతము నిలువజాలదు.

ఈ ప్రకరణమున సంస్కృతాంధ్ర కర్ణాటగ్రంథములకు గల వైలక్షణ్యమును, తారతమ్యము విపులముగ వివరింపబడినవి.

ఈ గ్రంథమున అన్ని యధ్యాయములయందును ఆ యా కవులను గూర్చియు, గ్రంథములను గూర్చియు, వాని ప్రత్యేకస్థానములను గూర్చియును విపులములగు చర్చలు కలవు. వాఙ్మయచరిత్ర జిజ్ఞాసువుల కవి చాలవఱకు ఉపకారకములు.

'ఈ గ్రంథమందలి యధ్యాయములు చాలవఱకు 'ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక'లోను, 'భారతి'లోను అప్పుడప్పుడు ప్రకటింపబడినవి.' అని ప్రకటింపబడి చాలకాల మయినది. ఈలో వాఙ్మయచరిత్రమునకు జాల మార్పులు కలిగినవి. విమర్శనములు కొన్ని పరిష్కరింపబడినవి. కాన పయి వ్యాసములు గ్రంథరూపమును దాల్చినపుడు మార్పు పొందవలసి యున్నది. ఆ మార్పులలో ప్రధానములు—శ్రీనాథుని క్రీడాభిరామ కర్తృత్వము, కృష్ణాజిల్లాలోని కాళీపట్నమే అతనిజన్మస్థల మనుట, నాచన సోమనాథుని నవీనగుణములు, అతనికి వాఙ్మయమునఁ గల స్థానము, పినవీరభద్రుని మార్పుల అనౌచిత్యము మొదలగునవి. పయి సిద్ధాంతములు శ్రీ అచ్యుతరావుగారికి సమ్మతములు కానప్పుడు వానిని సయుక్తికముగ ఖండించి తమ మతములను నిలుపుకొనుట యుక్తము.

మఱియొక సంగతి. శ్రీ అచ్యుతరావుగారు 'విజయనగర సామ్రాజ్యమందలి ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్రము'ను వ్రాయదలచినారు. కాని క్రీడాభిరామము, పంచతంత్రము, నాసికేతోపాఖ్యానము, ప్రబోధ చంద్రోదయము, వరాహపురాణము విజయనగర సామ్రాజ్యమునకు సంబంధించినవి కావు. నాయలక్షణసారముగూర్చి గ్రంథకర్తకే సందేహము కలదు.

ఇప్పుడు వెలువడినది 'ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్ర'లో మొదటిభాగము మాత్రమే. ౨ వ భాగమున 'విజయనగరరాజ్య చరమభాగమునందలి యాంధ్రవాఙ్మయ' చరిత్ర రచింపబడును.

'ఈ భాగమందు కృష్ణదేవరాయలు, అల్లసాని పెద్దన్న, ముక్కు తిమ్మన్న, పింగళి సూరన్న, రామరాజభూషణాదు లున్నగు సుప్రసిద్ధాంధ్ర కవిపుంగవులు రచించిన మేటిగ్రంథముల విపుల విమర్శనలుండు'నట! శ్రీ అచ్యుతరావుగారు దానిని విమర్శనాపుష్ట సిద్ధాంతములతో సుచితరీతిని రచించినచో ఆంధ్రభాషా వాఙ్మయములకు తగిన సేవ యొనర్చినవా రగుదురు.

కవితా వినోదములు

మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి

బ్రహ్మశ్రీ మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రిలుగారు తమ స్వీయచరిత్రమున నిట్లు వ్రాసికొన్నారు.

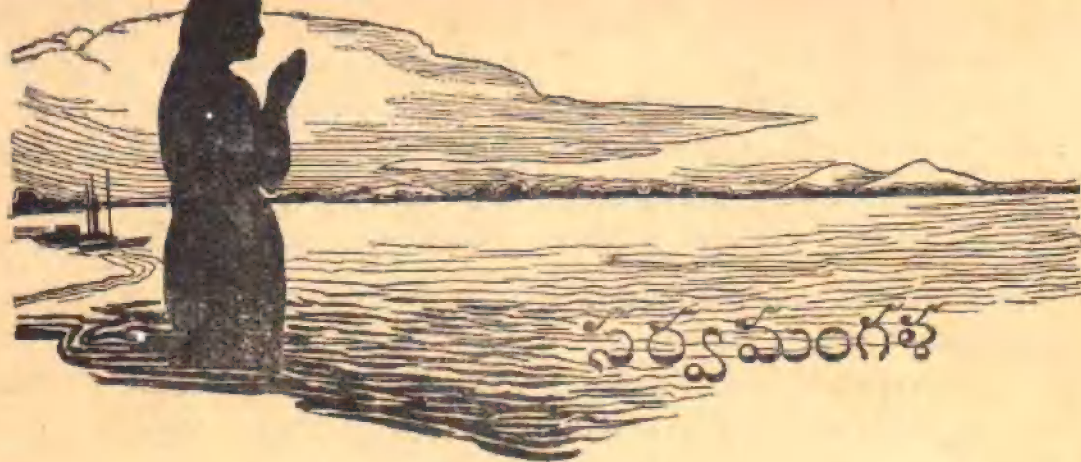
బాణవిద్యా విజృంభణ సంభరితమైన మాతాప్వాగ్ని యంత్రవినోద వేళ
మ్రోలనుండఁగఁ జూచి, ముసి ముసి నగవుతో శ్రీరంగరాయధాత్రీవిభుండు
చీనాగ్నియంత్ర వితానజధ్వని పంచ కము వృత్తమందు వ్యక్తమగు చాయ
నభివర్ణనము సేయుఁడని ధాతృవత్సర దీపావళీనిశాదిని విధింప
నపుడ, తప్పక, టస్సు టుప్పనెడు నిట్టి - నియమితధ్వనులైదు గన్పించు లేట
తోటకముఁ జెప్పి మెప్పొందఁ దోడుపడవె హరి మహేశ్వరదేవ మహానుభావ.

శ్రీ బొబ్బిలి మైనరుమహారాజావారి యాస్థానకవిగాఁ జేరిన పైఁ పార్వతీశ్వరకవిగారు చతుర్విధ కవితా వైదుషిచేఁ బ్రభువులకు నిత్యము నానందమును గలిగించుచుండిరి.

ధాతృ సంవత్సరపు దీపావళినాఁటి రాత్రి చీనాపటాకీలచెట్టి యొకటి ముట్టించి, యది ప్రేలుచుండఁగా, శ్రీ మహారాజావారు ప్రక్కనే నిలిచియుండిన పార్వతీశ్వరకవిగారిని జూచి, "ఈ పటాకీలసత్తి ప్రేలుచుండిన రీతి ధ్వనులన్నియుఁ గన్పట్టునట్టుగా వర్ణింపుఁడు" అని కోరిరఁట. వెంటనే శ్రీ పార్వతీశ్వరకవిగా రాశువుగా నీ క్రింది శ్లోకమును రచించి చదివిరఁట—

శ్లో. నికట ప్రకట ప్రకటు ప్రపటు ప్రటట ప్రకృతిం కుచి యంత్రచయం
వివిధం నవధ్వనితృతం ప్రకృతం త్రి చతుస్పవఫుస్సుగదం కలయ.

ఇందు టస్సు, టుప్పు, ధమ్మ, ఢుస్స, ఫుస్స, అనెడు నియమితధ్వనులైదును గన్పట్టునట్లు రచించుట శబ్దచిత్రము. పటాకీలు ప్రేలుటను వర్ణించు పద్యము చదువుచున్నప్పుడు పటాకీలు ప్రేలుచున్నట్లే యుండుట చమత్కారము. అడిగినవెంటనే యాశువుగా నిట్టి పద్యము చెప్పఁగలుగుట వారి సామర్థ్యము. ఇట్టి శబ్దచిత్రములు గల పద్యములు శ్రీ పార్వతీశ్వరకవిగారు పెక్కులు రచించియున్నారు.

సర్వమంగళ

మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రి

నిన్ను వెదుక్కుంటూ వచ్చానమ్మా!

ఇంతదూరం, ఎక్కడో కృష్ణాతీరాన్నుంచి,...చల్లనితల్లివి ... కష్టాలన్నీ విని, కడుపులో పెట్టుకు ఆదరిస్తావని, నీలో కలిసి పోదామని వచ్చానమ్మా!

సహించారు; మనసులో ఎంత అసహ్యపడుతూన్నా, బయటికి కనబరచకుండా, ఆదరంతో చూస్తూ, తమ ఔదార్యాన్ని ప్రకటించుకుని, లోకంచేత 'ఆహా' అనిపించుకుని, కోటియజ్ఞాలఫలం దక్కినట్టు, మురిసిపోయినారు: కాని, అర్థంచేసుకుని, అనుతాపంలో పాలుపంచుకోలేని, ఈ లోకానికి... ఎంతదూరమైపోతే మాత్రం ఏ మమ్మా.

నావాళ్లే నాకు కానివాళ్లైనప్పుడు... పంచప్రాణాలూ, మమకారం నిల్పినవాళ్లే, వంచనచేసి తూలనాడినప్పుడు ... కోరికలు, ఇక ఈ జన్మకు తీరవనే నిరాశ కుదురుకు పోయినతరువాత...బ్రతికి మాత్రం ఫల మేమున్నదమ్మా!

తీరా...ఇక ఎన్నటికీ కనపడనని తేలిపోయినతరువాత... అన్నయ్య, పాపం, తల్లితోడూ కనుక ... విచారపడతాడు. నా జీవితం అంతా అడవినికాచిన వెన్నెల అయిపోయినప్పటికీ... నా బాధలన్నీ నేను భరించుకుంటూ, ఇంట్లో చేదోడు వాదోడుగా ఉండి, అక్కరకు అడ్డుపడుతూన్నన్ని నాళ్లూ ... ఆయన కేమీ చీమంత ఐనా, నా గొడవ పట్టలేదు; ఇప్పుడు మాత్రం, ఇబ్బందివచ్చినప్పుడు, ఆదుకునేందుకు మనిషి లేకపోయింది కదా అని నన్ను తలుచుకుంటాడేమో; అదైనా ఎంతసేపులే... వదిన కౌగిలిలోకి వెళ్లిపోయినతరువాత లోకాన్నే మరచిపోతాడు.

మాచెల్లెలు, జానకా, అభం శుభం దానికి ఏం తెలుసు? దానిపెనిమిటి నాకు చేసిన అపకారం ... కాదు, ఉపకారం... దానికి తెలిస్తే ... ఓర్చుకుని, భరించగల జాణతనం... ఆ అమాయకురాలికి, పసిపాపకు... ఏదమ్మా!

'వయసు మళ్లుతూన్నవాడు... కొరకరాని కొఱివి...ఆ నికృష్టుడికి, బంగారంవంటి పండుగల్లిని కట్టిపెట్టవద్దు...ఇది సుతరామూ కూడదు... రెండోపెళ్లివాడితో అది కాపురమనేది ఏమిటి' అని, నేను పట్టుపట్టి, ఆ సంబంధం మానిపించాలని, శాయశక్తులా అన్నయ్యతో పోరుపెట్టాను; కాని, నామాట వింటాడా, పిల్ల సుఖపడుతుందట! ... ఆమాటకు అర్థం ఉన్నదా? అసది సుఖపడటం అంటే ఏమిటో, ఆ మొగరాయుడుకు తెలుసునా? ముద్దినుసు నగలూ చీరెలూ, ఇనపపెట్టెలో నిండు సంచూలూ చూసుకుంటే కడుపు నిండిపోతుందా?—పైగా, నేను ఇంకా ఏమన్నా అనిపోతానేమోనని ... 'మొదటి పెళ్లివాడని...పిల్లవాడు చిన్నవాడని, లక్షణమయినవాడని ... నిన్ను ఇస్తే ... ఏమైంది చెప్పు... ఆయుర్దాయం ఉండాలి, సుఖపడి అనుభవించే యోగం ఉండాలికాని...' ఈ మాటలకు నానోరు కట్టుపడింది...మనసు చిల్లులుపడిపోతే మాత్రం... అతనికేం?

మూడుముళ్లూ పడ్డాయి. పడ్డ అరుమాసాలకే పిల్ల ఈడేరింది. పడసారం, పదమూడో ఏడు నగపాలైనా గడవలేదు. పిల్ల పెద్దది కాదు. కాకపోతేనేం, మూడుముచ్చట్లూ తీరినతరువాత, ఒక్కక్షణం ఉండనిచ్చాడా పిల్లను నట్టింట! గద్ద తన్నుకుపోయినట్టే- నేను మళ్లా నోరుచేసుకున్నాను. అప్పుడు కూడా... అన్నయ్యతో, నెమ్మదిగా... ఇంకోసంవత్సరమన్నా ఆగితే మంచిదని, బావగారితో ఏలాగైనా చెప్పి ఒప్పించమ; పిల్ల కొంచెం రక్కాంటే కాని, ఇప్పటి నుంచీ కాపురం ఏం దిద్దుకుంటుంది. ఇంకో దిక్కూ లేదు, వంటరిగా బ్లాయెను...' అని బ్రతిమాలుకున్నాను: అన్నయ్యకే ఈ ఊహ రట్టవలసింది...పోని, విన్నైనా హర్షించడా అనుకుంటే, అలాకాకపోగా, పైపెచ్చు ఎదురు తిరిగి...'ఎంతకాలం నోట్లో వేలు వేసుకు కూర్చుంటా వనుకుంటావు. ఆడదిక్కూ లేకనే, గూట దీపం పెట్టేవాళ్లు లేకనేగా...వెంటనే పెళ్లి చేసుకుంది...ఏం, తీపెళ్లిందా ఏం...దానిఈడుకు నేను అమ్మకు కడుపున పడ్డానుట...ఇంకా,ఆయనపుణ్యమా అంటూ మంచివాడు కనుక, ఇంతకాలం ఆపాడు. మనం చూడటం లేదూ, లోకంలో...వెంటనే...పసుపుబట్టలతోనే తీసుకు వెళ్లి కాపురం పెట్టుకున్నవాళ్లు ఎంతమంది లేరు? – ఆలా చేస్తేమాత్రం, వర్ధనగలిగే వాళ్లమా? నీమాటల కేంలే? – నట్టింట కనబడుతూన్నాన్నాళ్లూ ... ఎంత వయసు వచ్చినా, మనకు పసిపిల్లే ... అవతలవాళ్ల కష్టసుఖాలుకూడా కొంచెం యోచించవద్దూ...' అంటూ నన్ను గదమాయించి, బావమరదని వెనక వేసుకువచ్చాడు. నేను అనేదేముంది ఇక...అన్నింటికీ తల ఊపవలసినదాన్నేనాయెను; పోని, చెప్పి చూసేవాళ్లెవరైనా ఉన్నారా అంటే, ఇరుపార్శ్వాల...నా అన్నవాడు లేదు. ఇటు మా అన్నయ్య...అటు మాజానకిమొగుడు పూర్ణయ్యశాస్త్రుల్లూ...ఎవరియింటికి వారే పెద్దలు!

సరే, ఆకాస్త ముచ్చటా కూడా తీరిపోయింది. గది అలంకారాలన్నీ ఇరుగమ్మా, పొరుగమ్మా ఎవరో చెయిచేసుకుని కానిచ్చే

తారు. నాకు, ఒకమారి తొంగిచూడ్డానికైనా మనసు ఒప్పలేదు. పిండివంటదగ్గర కూర్చున్నంత సేపూ, కంటనీరు పెడుతూనే ఉన్నాను. పొగపోయి కళ్లు ఎర్రవారిన వనుకున్నారు... పేరంటాల్లు... మనసు ఎంత కుమిలిపోతూన్నదో ఎవరూ గ్రహించ లేదు...నయమే అనీని!

ఇక... ఆ కాపురం ముచ్చట్లు ఏమని చెప్పేది. మూడునిద్దర్లూ కాగానే, తెల్లవారితే మంగళవారమయినా, నిమిషం నిలవకుండా తర్లించుకు వెళ్లిపోయినాడు ... తీసుకువెళ్లి కత్తులబోనులో ఇరికించాడు. మెదలడానికి వీలులేదు. కూరనార అమ్మేవాళ్లతోనైనా మాట్లాడకూడదు. మగపురుగుకంట బడ రాదు...మా పక్కవీథిలోనే ఉన్నా...మళ్లా గడపతొక్కనీయలేదు... ప్రాణాలన్నీ దాని మీదే పెట్టుకుని ఉన్నా...పోయి ఒకమారు కంటనైనా చూద్దామంటే, నాకు అసలు పారాగిత్తెం ఉందీ?- ఇక, బండీలో కాలు పెట్టబోతూ, నేను మడిగట్టుకుని, ఊరగాయలు సర్దుతూంటే, బెదురుకుంటూవచ్చి, నన్ను కావిలించుకుని... 'ఒక్కర్తెనూ ఉండలేనే, రోజూ వచ్చి చూసి వెళుతూండవే అక్కయ్యా!... మిమ్మల్నందర్నీ విడిచివెళుతూంటే, ఏమిటో తగని దిగులుగా ఉందే...' అని గావురుమన్నది. నేనూ, అధైర్యపడితే కుర్రది మరీ బెగ్గటిల్లిపోతుందని, రొమ్మును అదుముకుని... సముదాయించాను. చెపుదామనుకున్న నాలుగుమాటలూ చెప్పక ముందే...అన్నయ్య, బండీవాడు తొందర పడుతున్నాడని వచ్చి మాకిద్దరికీ ఎడబాటులు చేశాడు. ఆ తరువాత వాకన్నా తిరిగిచూశాడా... నేను అనుక్షణం పోరుతూన్నా... 'ఏముంది చూసేందుకు...వాళ్ల కాపురం వాళ్లు చేసుకుంటూన్నారు. చీటికీ మాటికీ...ఇట్టే అట్టే మనంగనక వెళుతూంటిమాయెనా, తనమీద ఏం నేరాలు చెపుతూందో...మన కేం దోచిపెడుతూందో అని అని ఆయన అనుమానపడవచ్చును... లేని పోని కలతలు తెచ్చిపెట్టడం ఎందుకూ...' ఇలా సాకులు చెప్పి తప్పించుకుంటూండే వాడు.

వారంరోజులైంది - వాకిట్లో... ప్రొద్దున్నే ముగ్గు వేస్తూండేవేళకు శాస్త్రుల్లు వీభూతి పెండెకట్టుతో ఊడిపడ్డాడు ... 'అంబయ్య ఇంకా నిద్రలేవలేదుటమ్మా...' అని రోడ్డు మీద నిలుచునే ఓ పొల్లుకేక పెట్టాడు. పలుదోముపుల్ల తిరి తిప్పి నములుకుంటూ, అన్నయ్య, కేకవిని, లోపలనుంచి వచ్చి... ఆయన్ను రమ్మని తలవిసిరాడు. మెట్లు ఎక్కుతూ, నావంక మోరపెట్టి... 'దానికి కొంచెం నలతగా ఉందమ్మా...చెయ్యి తీరిక అయినతరువాత ఒక్కమారి వచ్చి చూసి పో...'అని, అన్నయ్యతో ఏదో ఈమాటా ఆమాటా ఆడి వెళ్లిపోయినాడు.

వినేటప్పటికే నాకు కాళ్లూ చేతులూ ఆడలేదు. ముగ్గుబుట్ట అక్కడే పారేసి పరుగెత్తాను. పోయిచూద్దునుకదా ... పిల్లది బొత్తిగా లోకెడ్డది. గడపలో కాలుపెట్టినప్పటినుంచీ మూసినకన్ను తెరవడం లేదుట...ఆయన, ఒంటిపూట ఇంత ఉడకేసుకు తింటూ...దానికి జావకాచి పడేస్తూ

...వ్యవహారం ముదిరేదాకా...తీసుకువచ్చాడు. నన్ను చూసేటప్పటికి...జానకికి ప్రాణం లేచివచ్చింది. ఏమునుకో, ఒకరి నొకరు కావిలించుకుని...దాన్నిచూసి నేను ఏడవా...నన్నుచూసి అదిఏడవా: ఇంతలో అన్నయ్య కూడా వచ్చాడు. స్థితిగతులు తెలిసినతరువాత వాడికీ కష్టబుట్టింది. ఆఘాళంగా పోయి డాక్టరును పిలుచుకువచ్చాడు... టైఫాయిడ్ అని తేలింది.

మాయింటికి తక్షణం తీసుకువెళ్దామన్నాను. ఆపిసినారికి ఖర్చు తగ్గడమే కావాలిసింది...వెంటనే సరే అన్నాడు. కాని, ఒకచిక్కు వచ్చింది. మావదిన, కార్యంఅయిపోయిన మర్నాడే పురిటికి వెళ్లింది. అన్నయ్య ఆసాయంకాలమే దొరతో సర్క్యూటు వెళ్లాలట...సెలవు దొరికే నౌకరీ కాదాయెను: మళ్లా తిరిగి రావడానికి ఏ ఇరవైరోజులో పడుతుంది...అంతవరకూ, రెండోదిక్కు లేకుండా నేను నిభాయించడం ఏలా? ఏమిటీ చేయడం ఇప్పుడు? నాకు ఎంతమాత్రమూ ఇష్టములేకపోయినా, ఆ మానవుడు, ఉండమని అనకపోయినా, తప్పిందికాదు: అది, మళ్లా లేచి ప్రజల్లో పడేదాకా అక్కడే నాకొలువు.

తిరిగివచ్చి, మడిధోవతులు పట్టుకుని వెళ్లి...వేగిరం స్నానంచేసి వంటచేశాను. అన్నయ్య, మొగమాటం చంపుకుని ఆపూట అక్కడే భోజనంచేసి సాయంత్రంబండికి వెళ్లిపోయినాడు.

క్రమంగా, ఆరోజు కారోజు మునభాయన రుసరుసలుమాని, కొంచెం ముఖం విప్పారి ఉండేవాడు. వ్యగ్రసోపేతంగా చేసి పెడుతూంటేనాయెను; ఏంతీపిల్లిందా...వేళకు అన్నీ అమరుస్తూంటే; మొదటిలో మాటా పలుకూ లేకపోయినా, ఆనాటికానాడు, అదీ ఇదీ కనుక్కోడం... భోజనం ముందర లోకాభిరామాయణం చేయడం... అమామాషీ లాడటం... నన్ను నవ్విస్తూండటం... మొత్తానికి, నాచేత అక్కరకు వచ్చినట్టే ఉంది: మనిషి కవళికలో కొంతమార్పు కనిపించింది. నాకుకూడా, మొదట ముళ్లమీద ఉన్నట్టుండీ, ఎప్పుడు ఇవతల పడదామా అని ఉన్నా... పోనుపోను, కొంత బెరుకు తీరింది.

మూడువారాలు గడచిపోయినవి. జానకి జబ్బు మళ్లీముఖంపట్టింది. పథ్యం పెట్టి, నేను మా యింటికి వద్దామనుకున్నాను. కాని, మనయత్నమూ, తానొకటితలిస్తే దైవమొకటి తలచిందని ... కావలసిన కారణార్థం వేరుగా ఉండగా... ఇంతకూ, అన్నీ అల్లా ఒనగూడయి. అన్నయ్య ఇంకోపదిరోజులదాకా రానని, టపా తీసుకువెళ్లే జవాను చేత కబురంపించాడు. అందాకా అక్కడే ఉండమని జానకి పట్టుపట్టింది. మా మరదికూడా... ఏకళనున్నాడో ... బలవంతం చేశాడు. పోనీలే, వాళ్లు అంత ప్రాధేయపడుతూన్నప్పుడు ... అక్కడమాత్రం మించిపోయేదేముంది, ఒంటరిగా ఉండాలిసిందేకదా, అన్నయ్యవచ్చేదాకా: పోనీ, ఈలోపుగా పిల్లకు జవపట్టేదాకా కనిపెట్టుకుని ఉండవచ్చునని... అట్టే బెట్టుచెయ్యకుండా మెత్తపడ్డాను.

పడిలేచిందా. అప్పుడే పొయిలాకటకు రానీయ్యడానికి నేను ఒప్పుకోలేదు. ఏం గంప చాకిరీ ఉందని? ముచ్చటగా ముగ్గురికి వండి వార్చడం అదోపనా? పైగా, మాతల్లి, లేచి తిరుగుతూండటమే నాకు కొండంత సత్తువ తెచ్చింది. జబ్బు దబ్బిడుండేమో. కావలసినవి అడిగి చేసిపెట్టేదాన్ని...

తిన్నది వంటపడుతూన్న కొద్దీ... బాగా తెప్పిరిల్లి కోలుకుంటూంది జానకి: సంధ్యపడగానే, ముందు దానికి అన్నం పెట్టేసేదాన్ని... అంగట్లో మెతుకులు అంగట్లో ఉండగానే, చెయికడుక్కోడం వ్యవధానం పక్కమీద ఒరిగేది ... పగలు కునుకడానికి వీలులేదేమో... మళ్లా పొద్దుపొడిచేదాకా ఆదమరచి నిద్రపోయేది. నేను, ఆయనకోసం కనిపెట్టుకుని ఉండి, తిన్నతరువాత... పిండిపాత్రో నోటకొట్టుకుని... మూతలుపెట్టేసి... వసారా అంచున మాలతీపందిరికి దగ్గరగా పక్కవేసుకునేదాన్ని; జానకి పక్కగదిలో పడుకునేది ... కటకటాల తలుపు కనుక... పిలిస్తే పలకడానికి అందుబాటు. ఆయన... ఇంటిముందు...ఆరుబయట పడుకునేవాడు.

—అర్ధరాత్రి ... చప్పున మెళకువ వచ్చింది. పిండారబోసినట్టు వెన్నెల...ఆలకించి చూశాను: అవతలపక్క, కుసినం దాలో ... కొంచెం అలికిడి వినపడ్డది: నాళ్ల నడుమ: దొంగా తోడుమోతూ రావడానికి వీలులేనిస్థలం: ఏమిటా చూద్దామని... లేచి, మెల్లిగా ఆవేపుకు వెళ్లాను:

మందారచెట్లనీడలు పడుతూ నేలంతా, చీకటీ వెలుతురూ మాసికల చదరంగ పాళీలాగా ఉంది. మొదట ఏమీ కనిపించలేదు, మళ్లా పరకాయించి చూశాను: చెట్లచాటున ఎవరో ఉన్నట్టుంది... కాళ్లు చూచాయగా కనిపించినవి. ఒళ్లు ఝుల్లుమన్నది: గుండె గొంతుకలోకి ఎగదట్టి కెవ్వుమని ... దగ్గు, అరుపు కలిసి... కేకపెట్టాను. నోట...అరవడానికైనా... మాట రావడంలేదు: కాళ్లు పాతుకుపోయినాయి... వెర్రిభయంలో... రెప్ప ఆడలేదు: గుడ్లు అప్పగించి చూస్తూ నిలబడిపోయినాను.

—మనిషి తొందరగా నడిచిపోతూన్న చప్పుడు... దొడ్డితలుపు తపేలున పడ్డది: మా మరిది, చెట్టుమాటునుంచి, నిదానంగా, నాదగ్గిరికి వచ్చాడు. నన్నుచూసి ... పోల్చుకోకముందు ఉలికిపడి... అంతలో తెప్పరిల్లాడు: భార్య ఏమోననుకుని భయపడి ఉంటాడు మొదట: అవతల మనిషిని నేను గుర్తించాను: మా యింట్లో పనిచేసే ... ముత్యాలు:

'ఇక్కడ నిలుచున్నావేం... నిద్రలో నడిచివచ్చావా' ... ఆయన ఏమీ చలించకుండా... మామూలుగా అడిగాడు: నేనేమీ సమాధానం చెప్పకుండా ఊరుకున్నాను. ఒక్కనిమిషం నన్ను పరకాయించి చూసి, 'పోయి పడుకో' అని, ఏదో గొణుగుకుని వెళ్లిపోయినాడు.

నేను, వెళ్లి, మళ్లా మంచంమీద పడుకున్నాను. నిద్ర రాదు ... ఆలోచనలన్నీ సముద్రకెరటాల లాగా నన్ను ఆవరించి ఊపివేసినవి. పక్క కుదరక చాలాసేపు అటూ ఇటూ దొర్లాను: ఎంతోసేపటికి

కాని, ఎటో అటు పాలుపోయిందికాదు. నిశ్చయానికంటూ వచ్చినతరువాతకూడా... తలచుకోవడం, దద్దరిల్లిపోవడం! — ఎలాగై తేనేం, మనసును ఒప్పించాను : జయించానన్న ఉత్సాహంలో...చిరునవ్వు పెదవుల మీాద మొలక లెత్తుతూండగానే ... జోగిపోయినాను :

ఎంతో సేపటికి...మళ్లా మెళకువవచ్చింది: తట్టి...గిలిగింతపెట్టి లేపినట్లైంది: కళ్లు తెరిచాను : వెన్నెల మసక వారింది ... చుక్క పొడవబోతూంది : చూపు...మరల్చి...ఆ... వేపుకు...సారించాను : నా కాళ్లదగ్గర... పాదం పట్టుకుని కదుపుతూ...మా మరది కూర్చునిఉన్నాడు : నాకు, తెలుసును... ఆయన వస్తాడని...అలా అవుతుందని: నాకు, ఇష్టమేకాదూ...

నేను మసలడం కనిపెట్టి ... ఆయన, ధైర్యంచాలక...చట్టున లేచి నిలుచున్నాడు: ఎక్కడ మనసు మార్చుకుని...వెడిసిపోతాడో అని...నోరు మెదల్పకుండా... ఆనంక చేతులుజాచి...బలవంతంగా పొదువుకున్నాను...ఆయన్ని సుఖపెట్టడంలో... ఆయనకోసం... నేను లోకం...నన్నే నేను... మరచిపోయినాను.

ద్వితీయవిఘ్నం కాలేదు...అలా అవుతుందేమోనని...ఆయన కుండవలసిన అదుర్దా అంతా నేను పడ్డాను : వారంరోజులు...వరుసగా—

పొరబాటుకాదు... తెలిసి చేసినపనే... నన్ను తొందరించలేదు...ఆయన...మొగమాటపడకపోతే... నేనే బలవంతంచేసేదాన్ని

...అవునమ్మా...పరిస్థితి అలాంటిది! ఏం... నీకుకూడా, ఈమాటంటే ఆశ్చర్యం వేస్తున్నదా ? కళ్లుకానరాని కండకావరంతో... అప్పుడు పోతరించిపోయి...ఇప్పుడు ఇంకో వేషం వేస్తూంది...ఇది...ఎంతకైనా తగిందే... తెగించిపోయినతరువాత.. అని అనుకుంటూన్నావా ? — కాదమ్మా కథ సాంతం విను...

వారంరోజులు దాటినతరువాత...అనుకున్నదానికన్న ముందరగానే, అన్నయ్య తిరిగివచ్చాడు : నేను... మళ్లా మాయింట్లో ...గృహస్థురాలి వేశ మైనాను : అప్పటికి జానకి బాగా లేచి తిరుగుతూ, దానిపని అది చేసుకునే ధోరణిలో పడ్డది.

నెల్లాళ్లయింది...కొంచెం బెంగగా ఉంది:

రెండోనెల ... అనుమానంగా ... అవునా, కాదా అని...ఏలాగో మనసు కుదటపరుచుకుంటూ తిరిగాను :

మూడోనెల... నిశ్చయమయింది: కొంప నిలువునా కూలిపోయింది- అన్నయ్యకు కూడా అప్పుడే తెలిసింది :

ఏంచేస్తాడు, పాపం... నన్నా గద్దించి అడగలేడు... ఎవరితోనన్నా చెప్పడానికా... ఇంకా ఏమన్నా ఉందా... వాడలో ఉండనిస్తారా... తల ఎత్తుకు తిరగనిస్తారా ?... దాచడమా... ఎంతకాలమని ? ఎప్పుడో ఒకప్పుడు పాపం బద్దలుకాక తప్పుతుందా ?

అయిదోనెల తోరబడేదాకా...ఏం చేయాలో తోచక... కాలుకాలిన పిల్లి

లాగా ... నిలిచినచోట నిలవకుండా ... నానాహైరానూ పడ్డాడు : ఇక, ఒకక్షణం తామసించడానికి వీలులేదు... అప్పటికే అమ్మలక్కలందరూ ఏలాగో పసికట్టి... గుస గుసలు పోతూన్నారు: అవి ఏమన్నా చెవిని పడ్డవో ఏం కర్మమో... ఎన్నడూ పల్లెత్తి నన్ను ఒక్కమాట సాధారణంగా అనని వాడు... ఆనాడు ఇంటికి వచ్చిరావడంతోనే రుద్రుడై పోయినాడు ...ఒకటని, ఒకటి అన లేదా: అన్నిటికీ ఒడిపట్టి ఊరుకున్నాను.

ఊరుకున్నా నన్నమాటే కాని... పైకీ, నాకూ తరతరబుట్టింది. అంతవరకూ... మూసుకువస్తున్నా... మనసు... తుడిచిన పలకలాగా... ఏ ఊహా కనబడకుండా... అదోమాదిరి మైకంగా...ఏదో ఫలానా అని చెప్పలేని బాధగా...సంతోషంగా... ఉంటూవచ్చింది: అన్నయ్య ధూకుడు చూసిన తరువాత ఒక్కమారి అయోమయంలో పడి పోయినాను...ఏది దారి ?...అంతటితో ఊరు కుంటాడా ... పిచ్చిమీరిపోయి ... రెక్క పట్టుకు వాకిట్లోకి ఈడ్చివేస్తే...నేను ఏం కావాలి ?

అనుకున్నంతా అయింది ... గెంటడం తరువాయి... కాని, మామరిది...ఆయన్ను మా అన్నయ్య సలహా అడిగాడట, ఏం చేయాలని...అవును గొర్రె కటికవాణ్ణేనమ్ము తుంది !...అడ్డుపడి, ఏదో హితబోధచేసి... అన్నయ్య మూర్ఖం విడవకపోవడంచేత... తానే ఖర్చులన్నీ భరించే పద్ధతిమీద...ఆ ప్రాత్రిరాత్రే...పట్నంబండికి పంపించాడు:

రైలుదిగగానే ... నన్ను తీసుకువెళ్ల డానికి స్టేషనుకు వచ్చిన దొరసానివెంట ఆస్పత్రికి వెళ్లాను: మామరిది...వాళ్లకు, నేను బండీ ఎక్కగానే టెలిగ్రాంఇచ్చాడట...

మళ్లా ఏడునెల్లకు ... ఇవతలపడ్డాను... నా బంగారుతండ్రిని వాళ్లు...ఏంచేసుకున్నా రో...ఎవరికి పెంచుకో నిచ్చారో ... భూమి మీద పడగానే...వాడికీ నాకూ ఈజన్మకు రుణం తీరిపోయింది !

ఎల్లకాలం ... వాళ్లుమాత్రం ఉండ నిస్తారా?-నాకు మళ్లా మా ఊరు వెళ్లా లంటే... మొగం చెల్లడంలేదు : ఎప్పుడు బయలుదేరుతా నని అన్నయ్య ఉత్తరం వ్రాశాడు...నేను మెదలకుండా ఊరుకు న్నాను. అప్పుడు, ఆయనే స్వయంగా వచ్చి...తీసుకువెళ్లి యింట్లోదిగవిడిచాడు:

వదిన ... నెల్లాళ్లక్రితమే పిల్లనెత్తుకుని వచ్చింది. అన్నయ్య వెళ్లి భారసాల చేసు కుని...నెల వెళ్లక ముందే...తీసుకు వచ్చా డట. వచ్చానా...నాతో, మావాడూ మాట్లాడలేదు...సరే, మావదినె, నన్ను చూడగానే మొగం పక్కకు తిప్పుకుని గది లోకి వెళ్లిపోయింది: చెప్పరానిదానికన్నా కనాకష్టమైపోయినాను...తెల్లవారి లేవడం తోనే నేను కంటబడితి నాయెనా, ఇద్దరి ముఖాలూ మటమటలాడిపోయేవి: అయితే అన్నీ అమర్చి పెడితే...విస్తరి ముందరికి వచ్చి...ఎంచులుపెడుతూ...సుష్టుగా భోం చేయడానికి...అప్పుడు మాత్రం... ఏఅడ్డంకీ లేదు : అందుకు పనికివస్తాను :

కుండా, పళ్ళబిగివిని నిలుచుని ఉన్నాను. నావాలకం ఏం కనిపెట్టగలదు...పిచ్చపాడ గట్టు...పిల్లవాణ్ణి నాచేతులో పెట్టబోతూ ...'వెళ్లునాయనా...అమ్మ!...చూడవే... నిన్ను చూసి నవ్వుతున్నాడేవ్, అక్కయ్యా! ...ఇక నిన్ను వదలడేమోనేవ్...తీసుకోవే ...పోనీలే నేను పనికిరాకపోతే...మీఅమ్మ దగ్గిరకే వెళ్లు బాబూ...'అని తన ఉబలాటం కొద్దీ...ఏమేమో పలుకుతూంది. నాకు... ఏలా ఉందని చెప్పనూ?...

పక్కను చోద్యం చూస్తూఉన్న పెద్ద ముత్తైదువ ఒకావిడ...'అవునే, జానకీ... వీడిని మీ అక్కయ్యకు ఇచ్చేసి...నీవు ఇంకో కొడుకును కనుక్కోవే...' అని... ఆమెకు తోచినట్లు...హాస్యమాడింది... వింటూన్నవాళ్లు నవ్వారు: నా మనసులో భగభగమన్నది...జాస్తూన్న చేతులు వెనక్కు పెట్టుకుని...నీరోడుతూన్న కళ్లతో వెనక్కు తిరిగాను: అందరి పాయసాల్లోనూ నెయ్యి ఒలికినప్పుడూ...నా వంతుకు దక్కేది... పచ్చి విషమేనా?

'కంట్లో నిప్పులు పెట్టుకుంది...చూసి ఓర్చే నేర్చుకూడదా...' జానకి...మా జానకే...ఈమాటలు...నావెనకాల అన్నది ...అనవీ, నిండా మునిగినవాళ్ల కేం చలి?

అంతటితో...ఆకాండ అయిపోయింది: అన్నం నోటికి పోలేదు: మెతుకు ముట్ట కుండా...ఊరికే విస్తరిముందర కూర్చుని లేచాను: దాని కేంలే, కడుపు నిండే ఉంది కాదూ, ఇవన్నీ చూసుకుంటూ!

ఓ విధంగానా, నాకు వంచన! పులి మీద పుట్ర లేగింది! రాత్రి భోజనాలైన తరువాత, ఒంటిపాటున...మామరది నాకు, అడ్డంవచ్చాడు: మరి, అధమం ఏమూడు నెలలైనా...గదిలో పక్క వేయించుకునేం దుకు వీలు లేదుగా...ఎదురుగుండా నేను కనబడుతూంటిని. ఊరుకోవలసినంత కర్మం ఏంవచ్చింది?- ఒకమారు లోకువైన తరు వాత...ఇక...ఛీ...మగపురుగులు!

ఎంత స్వాతంత్ర్యంతో నాచెయి పట్టు కున్నా డనుకున్నావు? ఊరుకున్నాను: ఇంకా ముదరనీ...

రెండోచెయ్యి...నా భుజంమీద వేసి ...మెడమీదుగా వాల్చి నన్ను దగ్గిరకు లాక్కునే ... గృహస్థ మార్గంలో... ఉన్నాడు:

జానకి ... గుమ్మంలోకి వచ్చింది... మమ్మల్ని చూసి ... గుడ్లు వెళ్లుకొచ్చి... తూలుతూ వెనక అంగవేసి ... తలుపు తళీమనిపించి, లోపలపడి కెవ్వు మన్నది.

—మా ప్రబుద్ధుడు, తన ధోరణిలో తా నున్నాడు కాని...వెనుకా ముందూ చూడటం ఉందా? రానిచ్చాను...మెదల కుండా...అసహ్యించుకుని ముఖం తిప్పేసు కోకుండా...మరీ దగ్గిరకు రానిచ్చాను. మా యిద్దరి పెదవులకీ, నూలువాసికూడా ఎడం లేదు. అందాకా వచ్చినతరువాత, పిడి కిలి ఇనుపగుండులాగా చేసి, ఎగువకు, గురిగా పళ్లు కరుచుకు పోయేటట్టు...గడ్డం చెక్కలయేటట్టు...బిరగ బాదిచాను. తగిలే తగలడంతోనే, మళ్లా కిక్కురు మనకుండా,

చావచట్టుగా పడిపోయినాడు...మా మరది. ...అంత సత్తువ ఎక్కడనుంచి వచ్చిందో నాకు!

వెనక్కు తిరిగిచూడకుండా...దూసుకు వచ్చి... చూడకుండా రావడంలో...పారిజాతం చెట్టుమీద పడి, లేచి...ఎలా పోయి పడ్డానో, మా యింటిదగ్గర పిలవగా,పిలవగా ఓపట్టుకు, మా వదినె...పమిటె సర్దుకుంటూ ...వచ్చి తలుపు తీసి...నిలవకుండా పోయి, గదితలుపు గడియవేసుకున్నది — నాకు, ఊర్లినపుండుమీద ఉప్పూ కారం చల్లినట్టయింది—అందరికీ నేను భారమే!

అప్పటికి ఈ ఆలోచన లేదు సుమా. మతిచెడి,...మనసంతా పాడైపోయి క్షోభ పడుతూ...సావడి నాలుగుమూలలా కలయ దిరుగుతూండగా... వంకెను, బరువుగా... అన్నయ్య కోటు...జేబు కనిపించింది... చూడగానే... అప్పుడూ, ఈ ఆలోచన తోచింది...చూస్తూన్నకొద్దీ అది పాదుకు పోయింది. ఒక్కక్షణం ఇక ఆలస్యం చేయకుండా, పర్సు మెల్లిగా తీసి...కావలసినంత అందులో ఉందో లేదో చూసుకుని, చేత బట్టుకుని...పిల్లిలాగా అడుగులో అడుగు వేసుకుంటూ, ఆ యింటికీ...యింటివాళ్లకూ ...అంతటితో ఋణం తీర్చుకుని...వచ్చేశాను.

ఎవరికంటా పడకుండా...రైల్లో పడి... రెండుసార్లు, ఎక్కడ మారాలో తెలియక, దోవతప్పి.....వెనుకా ముందూ అయి... చివరకు...ఇవాళ అసుర సంధ్యలో ... ఇక్కడ దిగాను.

దిగి యకాయకిని వచ్చేశానమ్మా: నాలిక పిడచబారి పోతూంది: మాగంగమ్మ తల్లిని చూడంది...పచ్చిమంచినీళ్లన్నా ముట్ట కూడదనుకుని...తీర్థోపవాసఫలం దోవలోనే దక్కించుకు వచ్చాను:

చిరుకెరటాల మీదుగా...అనుమానాలన్నీ ఒడ్డుకు పరుగెత్తిస్తున్నావా?- నాకు అంతమాత్రం తెలియదనుకున్నావమ్మా! చెప్పనా?

మా మరదిని ఎందుకు లోబరచుకున్నాననా?-నాకోసంకాదు...నాచెల్లెలికోసం: వెలిరుచులు మరగి, ఇక దానికి దక్కకుండా పోతాడేమో నని ... దాని జీవితం ధ్వంసం కాకుండా, నన్ను బలియిచ్చుకున్నాను: నాకే కోరిక ఉండి, చెడిపోవా లనుకుంటే...అము సలితాతేనా...దొరికింది - దేశం గొడ్డుపోయిందా?-తనను వలచి వచ్చా ననుకున్నాడు ...యిష్టం వచ్చినప్పుడు, వీలు చిక్కినప్పుడల్లా...లోకువచేసుకోగల...ప్రజ్ఞ ఉందనుకున్నాడు...పాపం ... పిచ్చిభ్రాహ్మడు: ఆ జన్మ అంతేలే!-బుద్ధివచ్చిందంటావా, ఏమో, నాకు నమ్మకంలేదు: బుద్ధే ఉంటే. నీతి నియమం అనేవే ఏమాత్రైనా ఉంటే-చేసిన పాడుపని ఆసలాతో ప్రతిష్ఠ సంపాదించుకునేందుకు పెనగులాడుతాడా!— కన్ను తెరవని పసికూనను కటికవాళ్లకు అప్పగించ నిస్తాడా?

జానకి... నేను విరగడైపోయిందే చాలునని...సంతోషిస్తుంది: పోనీలే, నామీద జాలి తలవడం...నాకోసం బాధపడటంకన్న ...ఇదేమంచిది: నామీదకోపం అల్లా దానికి మొగుడిమీద ప్రేమను పుట్టిస్తుంది: ప్రాణి

పళ్లు అందుబాటులో లేకపోయినకొద్దీ... మొహ మరీ సాగుతుంది: ఇంకొకరికి దక్కిపో తున్నాడని తెలిసినప్పుడు కాని, ఆడదానికి ...మగవాణ్ని ... తానే సర్వాపోశనం పట్టాలనే తహతహ పుట్టదు: అలా జరిగిందో ... అంతకన్నా నాకు మరికావలసిన దేముంది!

కన్నతరువాత... నెలలుమోసినందుకు ఫలం దక్కకుండా చేజారిపోయినతరువాత కాని...కడుపు తీపంటే ఏమిటో తెలియ లేదమ్మా. పోనిలే...ఒంటరిగా మాయమై పోవడంకన్నా, తీరని కోరికలన్నా, వెంట తీసుకు వస్తూన్నాను: అదీ కొంత మేలే కాదూ?

ఎవరిమీద పగ సాధించను...ఎన్నింటి కని ఏడ్వను...-నాకు లేకపోయినా...ఇం కొకరన్నా...నామూలాన కుదటపడి బాగుం డటమే పదివేలు!

అన్నయ్య అంటావా-'పోయి గంగలో కలవని — దాని కిలాటి విపరీతపుబుద్ధి పుట్టి నప్పుడే అదిమాకు కానిదై పోయింది'...అని మొండిగా అనేస్తాడు: ఒకవేళ...అనలేక ఊరుకున్నా, నేర్పే నెరజాణ, మావదిన ఉండనే ఉన్నదిగా!

నేను ఎవడివెంటనో పడి దేశాలు పట్టి పోయినాను అనుకుంటారు. అంతేకాని... వాళ్ల నోటివాక్యమే ఫలిస్తూన్నదని...ఎలా అనుకోగలరు?

ఇక...వాళ్లెవరికీ నేను కలలోనైనా కన పడను కాదూ-

'నీది ఇంత దొడ్డమనసా' అని ఆశ్చ ర్యపడుతున్నావా!- నీ వాక్కులేవేనా, మరి, ఈ ఏడేడు పధ్నాలుగు లోకాల్లోనూ?

మీ చెల్లెలు పార్వతికోసం...మహే శ్వరుడితో నీవు ఆడిన నాటకమే—నేనూ వర్తించానమ్మా: నిన్ను చూసి నేర్చుకున్న దేనమ్మా.

మన ఇద్దరి మనసూ ఒకటి- మన కోరి కలు ఒకటి- మన ఇద్దరి పేరూకూడా ఒకటే ...అందుకనే...నిన్ను వెదుక్కుంటూవచ్చా నమ్మా.

ఆంధ్రసంచిక

—— (*) ——

ఆంధ్రపత్రిక బహుధాన్య సంవత్సరాది సంచిక

—— (*) ——

ఆంధ్రమహాశయులకు విజ్ఞప్తి

ఎప్పటివలెనే రాబోవు బహుధాన్య సంవత్సరమునకు సంవత్సరాది సంచికను ప్రకటింపబోవుచున్నాము. అందు సారస్వత, సాంఘిక, రాజకీయార్థికాది విషయములకు సంబంధించిన వ్యాసములు ప్రకటింపబడును. భాషాభిమానులు పూర్వమువలెనే దయయుంచి అమూల్యములగు తమ వ్యాసములతో సంచిక నలంకరించి మా యుద్యమమునకు తోడ్పడ ప్రార్థితులు.

సంచికయందు విషయవిభాగమును గావించి యేవిభాగమునకు సంబంధించిన వ్యాసములా విభాగమునందే ముద్రించి సంచికను సంవత్సరాదినాటి కాంధ్రుల కర్పింపదలంచినాము. వ్యాసములను రాబోవు నవంబరు 15 వ తేదిలోపల మా కందజేయ వేడికోలు. నియమితకాలమునకు పూర్వమే వ్యాసములన్నియు మాకు చేరినగాని విషయవిభాగమును గావింప నవకాశము కలుగదు. సంచిక ముద్రణ మారంభించిన పిదప వచ్చు వ్యాసములను సంచికయందు చేర్చుటకు వీలుండదు.

కాబట్టి వ్యాసములను, వ్యాసముల చిత్రములను, ఇతర చిత్రములను సంపూర్ణవివరణములతో నియమితకాలమునకు పూర్వమే మాకు పంప ప్రార్థన.

మనవి:— ఈ బహుధాన్య సంచికను 'ఆంధ్రసంచిక' అను విశేషసంచికగా ప్రకటింప నిశ్చయించినాము. ఇదివరకు ఆంధ్రదేశము, ఆంధ్రజాతి అన్ని దిక్కుల పొందిన అభ్యుదయమును, భావికాలమున అభ్యుదయమున కుపకరించు మార్గములను వివరించు వ్యాసములను అందు ప్రకటింప మా కోరిక. అందుకు తగిన వ్యాసములను రచియించి పంపి మా కోరిక నెరవేరునట్లు చేయ ప్రార్థన.

కా. నాగేశ్వరరావు,
ఆంధ్రపత్రికాధిపతి.

ప్రతివ్యాసమునను 'సంవత్సరాది సంచికకు' అని వ్రాసియుంచవలెను.

కళాపూర్ణోదయ జీవితము

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

మహాకవి పింగళి సూరనార్యుని కృతులం దేకాక ఆంధ్రప్రబంధములం దెల్ల నగ్రగణ్యమైన యీ మహాప్రబంధము జీవితము విచిత్రమైనది. ప్రపంచమునందలి యెల్ల పదార్థములకు తమతమ జన్మకాలగ్రహసంపత్తినిబట్టి యున్నత్యనీచత్వములు గాంచుచుందు రనుట నిజము. గుణసంపదల సమానముగా నున్న వారిలోఁగూడ నొకనికి వచ్చిన పేరింకొకనికి రాకుండుటయేకాదు, సౌభాగ్యము హెచ్చుగా నున్నవాని జాతక మణఁగియుండుటయు, అది తక్కువగా నున్నవాని జాతకము పైకి వచ్చుటయుఁగూడ మన మెఱుఁగుదుము. అట్లే ప్రబంధములును సౌభాగ్యముతో నిమిత్తము లేకుండఁ గొన్ని మొదటినుండియుఁ గీర్తిగాంచినవి. కొన్ని నడుమ బయటికి వచ్చినవి. కొన్ని పేరు లేకుండఁగనే యణఁగిపోయినవి. ఇతర సర్వగుణసంపన్నమయ్యుఁ జిరకాల మణఁగియున్న వానిలో గణింపఁదగినవి ఉత్తరహరివంశము, కళాపూర్ణోదయము నని ప్రబంధపాఠకులకు మెఱుఁగకపోలేదు.

అపూర్వ మద్భుత మతివిచిత్రము నైన కథాసంవిధానమం దేమి, బహువిధప్రయోగమం దేమి, రచనాచాతుర్యమం దేమి కళాపూర్ణోదయమువంటి ప్రబంధ మాంధ్రమందు లేదు. సరిగదా బృహత్కథనుబట్టి వెలసిన కథాకావ్యములను విడిచినచో సంస్కృతమందును గానఁబడదు. అట్టి దివ్యమైన యీ కథాకావ్యము రమారమి ౩౫౦ సంవత్సరము లజ్ఞాతవాసము చేసిన దనుటకంటె దీని యొకటి కష్టదశను వేఱుగాఁ జెప్పనక్కఱలేదు. ఇది క్రీ. ౧౬౦౦-౧౬౧౫ నడుమఁ బుట్టినది. ౧౮౩౫లో బ్రౌనుదొర కంటఁ బడి లిఖితపుస్తకభాగములు లభించినవి. ఈమధ్యకాలమునం దాంధ్రదేశమంతటను వాఁడుకలేక వాలును జీర్ణతాళపత్రపుస్తకములలోఁ దల దాఁచుకొని యుండఁబడియున్నది. ఇట్టి దుర్దశకుఁ గారణమేమని యూహింపఁగా నాకిట్లు తోఁచినది.

సూరనార్యుని కాలమందును, అంతకుఁ బూర్వమును వెలసిన కావ్యములన్నియుఁ బౌరాణికములు. అనాఁడు సామాన్యులకున్న యభిరుచి పాఠకలోకమున నితరకృతులందు లేదు. అభినవ విచిత్రాద్భుత కథాకల్పనతోడి ప్రబంధ మప్పటికిఁ బుట్టినది యిదొక్కటే. ఇది నిదానమో, టీకతోఁ, వివేకదృష్టితో రెండుమూఁడుసార్లు చదివినఁగాని మనసునకుఁ బట్టనిదైనది. అందుచే నిది పుట్టిన కొంతకాలమునకే

> "ఊహించి తెలియరాకుండ సూరపరాజు
> క్రమఁ గళాపూర్ణోదయము రచించె"

అన్న యపవాదము బయలుదేరినది. అసలే సమకాలమువారు ఏగతి రచియించిన కావ్యమునైనను మెచ్చుకొనరు. అందులో రచనయందును, కథాకల్పనమందునుగూడ నభినవమై, యొక్క ప్రక్కలోనే పాత్రసంభాషణమున మారిపోవుచు కన్నుమూసి తెఱచునంతలో నలుదెసలను వడిగాఁ బరుగెత్తుచును, అనేకములైన యుపకథలయల్లికలో మఱుఁగుపడి తుద మొదలు తెలియరాక కనవచ్చు పాత్రలతోడి యీదివ్యకథాచ్ఛాయాకారరూప కావ్యమును సమకాలమువారు మెచ్చుకొనక పైవిధముగా దీని నపవాదముపాలుచేసి రన్న నాశ్చర్య మేమి! అది యాకాలమువారికే దగును గాని, సర్వలక్షణసంపన్నమైన దీని మనోహరరూపమును బరిశీలించిన మన కాకాలమువారు సుజ్ఞులుగాక యసూయాపరులై దీని నణఁచివైచిరని మాత్రము తోఁచకపోదు. అయినను, అట్లు చిరకాల మణఁగియున్న యీకావ్యరత్న మాంధ్రుల భాగ్యమున బయటఁబడి యాంధ్రవాఙ్మయమునకే శిరోభూషణమైనదిగదా యని మాత్రమే మనము సంతసింతము.

౧౮౭౪ లో నొక తాటాకుల పుస్తకము సంపాదించి దాని నొక కాగితముల ప్రతి వ్రాయించి బ్రౌను పండితుఁడు చెన్నపురి రాజకీయ లిఖితపుస్తకభాండాగారమున నుంచెను. తరువాత దానిప్రతికలుగా మఱికొన్ని కాగితపుస్తకము లుదయించి యందందు సంచరించి మరల వాస్థానమునకే వచ్చినవి. మఱికొన్ని తాటాకుప్రతులుగూడ నందు కలవు గాని, అవి బ్రౌను దొరకు లభించిన మొదటి పుస్తకమునకుఁ బ్రతిక లవఁ దగలేవు. వానిలో ననేకము లసంపూర్ణములు. బ్రౌనుకు దొరకిన ప్రతిలోని కొన్ని పాఠములకు వేఱయిన సుపాఠములతోడి తాటాకుల ప్రతియొకటి యీ భాండాగారమునఁ గలదుగాని యందు వాఙ్మయ యాశ్వాసము మధ్య భాగము మొదలుగా గ్రంథము లేదు. తంజావూరు పుస్తక భాండాగారమున రెండు తాటాకుపుస్తకము లున్నవి గాని యందొకటి యసమగ్రము. అవిరెండును బ్రౌనుదొరకు లభించిన మొదటి ప్రతికంటె వేఱని కొన్ని పాఠభేదములనుబట్టి తెలియవచ్చినది. దీనినిబట్టి ౧౮౭౪ ప్రాంతమున దేశమందు సజీవములై యున్న కళాపూర్ణోదయ తాళపత్రపుస్తకములు మూఁడు, లేక నాలు గని తేలినది. లిఖితపుస్తక సంపాదకులకుఁ దక్కిన ప్రబంధముల ప్రతులు దేశమున వందలకొలఁది లభించియుండఁగా, దీనిప్రతులు నాలుగుకంటె నప్పటికి దేశమున లేవనుటయే దీని వ్యాప్తి మిక్కిలి మందముగా నుండెననియు, ఆకాలమువారు దీని నాదరింపక యుపేక్షించిరనియుఁ దెలుపఁగలదు. ఇది దీని ప్రాథమికావస్థ.

౧౯౦౭ లో నిది మొదటఁ జెన్నపురిలో ముద్రితమైనది. ముద్రించి ప్రకటించినవారు బహూరు త్యాగరాయశాస్త్రిగారు. వా రేవ్రాఁతప్రతి ననుసరించి ముద్రించిరో తెలియదుగాని, అప్పటికి నిప్పటికిని సజీవములై యున్న లిఖిత పుస్తకములలోని పాఠములకు వేఱయిన యపపాఠము లందు వందలకొలఁదిగా నున్నవి. దానిని బట్టివారు చెన్నపురి పుస్తకభాండాగారములోని వ్రాఁతప్రతు లాధారముగా దోషములు సవరించి, పాఠములు పరిష్కరించి ముద్రించినవారు కారని తేలినది. అనంతరము ౧౮౮౮ లో గుంటూరిలోని పి. వి. రమణయ్యగారు పెంపుడు ఆంధ్ర సరస్వతీ ముద్రాలయమున నచ్చొత్తించిరి. వీరో, అక్కుఱమారిన సవరణలు నాలుగైదు కనవచ్చుచేమి? అది యున్నవిధముగానే శాస్త్రిగారి ప్రతికి నకలే. తరువాత ౧౯౧౨ లో వావిళ్లవారు దీనిని బ్రకటించిరి. అదియు నేవో నాలుగైదు సవరణలు చూపించినను, పై రెండు ప్రతులలోని యపపాఠములనేకాక, మఱికొన్ని యపపాఠములను గూడఁ జేర్చినది. వావిళ్లవారికి వ్రాఁతప్రతులు మిక్కిలియందుబాటులో నున్నవి. వారి మొదటిముద్రణమునకు త్రిపిఠాపురము మహారాజావారు ద్రవ్య మిచ్చిరి. అయిననేమి? వారు కూడ నాఁటి ముద్రణమునకుఁగాని, తరువాతి ముద్రణములకుఁగాని చెన్నపురిలోని లిఖితపుస్తకముల సాహాయ్యమునఁ బాఠపరిష్కారము గావింపఁజేసినవారు కా రని యందలి యపపాఠపరంపరవలన విదితమగుచున్నది. మిక్కిలి గణింపరాని యపపాఠములను లెక్కింపకున్నను, నాకు లభించిన వ్రాఁతప్రతులలోని పాఠములను బట్టి చూడఁగా, అనర్థములు సందిగ్ధార్థములు అపార్థములు అనన్వితములు అసందర్భములు అనుచితములు అలాక్షణికములు అసహజములు నైన యపపాఠములు నేఁడు లభించుచున్న ముద్రితకళాపూర్ణోదయపుస్తకమున (౬౬౪) ఆఱువందల యఱువదినాలుగు కల వని చెప్పుటచేఁ బై మూఁడువిధములైన ముద్రణము లెట్టి యవస్థలో నున్నవో పాఠకులోక మెఱుఁగకపోరు. ఇది దీని ద్వితీయావస్థ. ఇఁక దీని ప్రకృతస్థితి.

౧౯౦౩ లో త్యాగరాయశాస్త్రిగారు రచ్చొత్తించిన దీనిప్రతిని నేను జదివితిని. అందు పెక్కువాక్యము లపపాఠదోషములై యర్థముకాకున్నను, ఎట్లో మూలకథ మాత్రము గ్రహింపఁ గలిగితిని. తరువాత ౧౯౨౧ మొదలుగా నీకావ్య మాంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్పాఠ్యగ్రంథముగా విద్యార్థులకుఁ బఠనీయమగుటచే దీనిని శ్రద్ధగాఁ జదివి విద్యార్థులకు బోధింపవలసివచ్చినది. నా కీసమయమున సిద్ధమైనది వావిళ్లవారి ప్రతి. ఒకసారి త్యాగరాయశాస్త్రిగారి ప్రతి సంపాదించియు, మఱొకసారి గుంటూరివారి ప్రతి సంపాదించియుఁ దోషములు సరిచూచితిని. లాభించలేదు. ప్రకరణసందర్భమును, పాత్రసంభా

వగు సందర్భములను బురస్కరించుకొని కొన్ని పాఠములు సవరించుకొని యిట్లు కాలము గడపుటయే జరిగినది కాని, తృప్తికరముగాఁ బరిష్కరణ వ్యవహారము సాగినది కాదు. అందుచే వ్రాతప్రతులు సంపాదించి దీనిని బరిష్కరింపవలె నన్న యుద్దేశము దృఢముగా మనస్సున నంకురించినది.

౧౯౩౬ మార్చి నెలలో మూఁడు ప్రతులు సంపాదించి ప్రత్యక్షరమును మారంభించి ముద్రిత పుస్తకములలోని యపపాఠ స్థానములందు వ్రాతపుస్తకములలోని సుపాఠములను జేర్చితిని. మరల మూఁడు వేఱుప్రతులు సంపాదించి యట్లే కావించితిని. పిదప స్వయముగా, చెన్నపురి తంజావూరు పురములకుఁ బోయి లిఖితపుస్తకాలయములలో లభించిన ప్రతులు పరిశోధించితిని. మొత్తమిట్లు పాఠములెత్తి వ్రాయుటకు ౧౦ మాసముల కాలము పట్టినది. తరువాత నాలుగుమాసములు పరిష్కృతపాఠములను మూలమునఁ జేర్చి యపపాఠముల నడుగునఁ జూపుచుఁ బరిశుద్ధపాఠముతోడి పుస్తకము సిద్ధముచేసి, ప్రధానకథాభాగమున, కనఁగా అజిత యాఖ్యానములో సగముకంటెను, పాఠకులకుఁ గథారహస్యములు సులభముగాఁ దెలియుటకై భావప్రకాశిక యనుటీక రచియించి మూలముక్రిందఁ జేర్చితిని.

ఇట్లు సర్వాంగసౌష్ఠవముతో సిద్ధమైన యీ మహాకావ్యమునందలిమును తెలుపుచు దీనిని ప్రకటింపఁజేయ ననుగ్రహింపవలసిన దని, విద్వత్ప్రభువులు మహోదారులు భాషాపోషకులు నైన శ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యారావు బహదరు శ్రీ పీఠికాపుర సంస్థానాధీశ్వరుల కొక విజ్ఞప్తి పంపితిని. శ్రీవారు కళాపూర్ణోదయమందలి యాదరమును, నాయందలి దయయుఁ గారణములుగా నన్నుఁ బిలిపించి యందుండు పాఠపరిష్కారములు చిత్తగించి యీ కావ్యము ముద్రించుటకుఁ గావలసిన ద్రవ్య మొసఁగ ననుగ్రహించిరి. ఇప్పు డిది పీఠికాపురములోని విద్వజ్జన మనోరంజనముద్రాలయమున నచ్చుపడుచున్నది.

ఇది మూఁడుమాసములలోఁ బరిష్కృత పరిశుద్ధ సహజసుందర కళాపూర్ణోదయ కవిత్వరస మాస్వాదించి యాంధ్రపాఠకలోక మానందపరవశము కాఁగల దని నా విన్నపము.

త్రాగుడు నిరోధము జయించునా?

గాడిచర్ల హరిసర్వోత్తమరావు

మన కోస్తాకు సంబంధించిన పరిపాలన రిపోర్టు—దీనినే అడ్మినిస్ట్రేషను రిపోర్టు అంటారు—ప్రభుత్వము వారు ప్రతి సంవత్సరమును ఇంగ్లీషులో ప్రకటింతురు. అందులో ఒక్కొక్క శాఖకు సంబంధించిన వివరాలు వ్రాయుదురు. ౧౯౩౮-౩౯ వ సంవత్సరపు రిపోర్టు తీసి ఎక్సైజు ప్రకరణము చూడండి. అందులో "విదేశపు మత్తుపానీయాలు" అను శీర్షిక క్రింద ఈ విధముగా మన అపయశస్సు వర్ణితమయినది.

"తుపాకులు అన్ని అంటువులలోను కల్పు చెరిగినది. దీనికి కారణము విదేశపు మత్తుపానీయము నెవిల ప్రజాదరణ ప్రబలుటయే. ఉద్యోగజన విద్యావంతు లైన వారిలోనే కన్పించుచుండెనది. ఇప్పుడు మధ్యతరగతులవా రందరికిని ప్రాకినది. నాటు సారాయము కంటె విదేశపు మత్తుపానీయము లెక్కువ దర్జాకరము అను భావము వీరిలో వ్యాపించుచున్నది."

* * * *

ఇంతేకం బైన మనకు తలవంపు లేమికావలెను? మన దేశములోని ప్రాంతీయ శాసనసభలు ౧౯౩౭ వ సంవత్సరమునుండి మత్తుపానీయముల వాడుకని తగ్గించుటకు ప్రయత్నించిన పనియు, ఇదివరకు త్రాగుడును పూర్తిగా నిరోధించుట పనియుద్దేశ మనియు ఎన్సైక్లోపీడియా బ్రిటానికా యను ప్రసిద్ధిపొందిన ఇంగ్లీషు విశ్వకోశ పుస్తకములకు వ్రాయుచునేయుండె మన కీయపకీర్తి మరియొక ప్రక్కనె కలుగుచునే యుండవలసిన దేనా?

గాంధీజీ నాయకత్వమున ౧౯౨౦-౨౧, ౧౯౩౦ లకు మధ్యన క్రమముగా నిక్కచ్చిగా ఎన్నడును కనిని యెరుగని రీతిగా మన స్వప్రయత్నముచేత తగ్గించివైచిన త్రాగుబోతుతనమును మరల తలయెత్తనీయవలసినదేనా? బక్ మస్లీనులు, అల్పాకోలు, సర్జీలు కట్టి తోడిగి దరికి సాధారణప్రజానమూనాను విదేశపు గుడ్డలు వ్యాపించునట్లు చేసి వారికి పాటి? గడ్డను చేసట్లు గారించిన విద్యావంతులమును, మధ్యతరగతివారగుము అయిన మనము విదేశపుపానీయముల క్రోలి కై చెక్క తలవనాలాడి మనము పతించుచుండగా మన యుదాహరణచే ప్రజలందరను పతింపజేయ సిద్ధపడవలసినదేనా! కాంగ్రెసు మంత్రివర్గములు అధికారము స్వీకరించునప్పటికి వారి కెదురైన మహాసమస్యయిది.

* * * *

మన ప్రధానమంత్రి రాజగోపాలాచారి యుపన్యాసములలో నీయంశమును కొంచెం విశదము చేసినాడు. ముందుకు దారకలుగు మిది నవనాగరిక విద్యావంతులు మధ్యతరగతులవారు జైలులోని యువకులు యువతులు చేతులారనిని నెచటులుగా, కాల్లాచని దుంటులుగా, కండ్లు లేని కబోదులుగా, నెవ్వలులేని చిత్రమ్మగములుగా, మెదడు లేని మొద్దుకట్టెలుగ పరిణమించి అల్పాయుష్కులై పోవుట కంటె కనుపించు మహా త్రిమఃపస్తు. దీనిని వారింపకున్న మహాపాపము. కావున త్రాగుడునిరోధము వెంటనే సాగింపబడినది. అరసమున మాలస్యముచేయరాదని అతని యూహ మనిని ధరించి కార్యావరణమయినది.

* * * *

త్రాగుడువలన కలుగునట్టి యనిష్టము కట్టి యని వర్ణించుట నిజముగా అవశ్యకమే కాదు. మన శాస్త్రములు, పురాణములు, ఇతిహాసములు ప్రపంచములోని సర్వమతములలోని ప్రవచనలు ఏవియుకూడ త్రాగుడును ఖండింపనియట్టివి లేవు. త్రాగుడువలని దుష్ఫలములను వివరింపనివి లేవు. ఇదివరకు నేటి ప్రసిద్ధవైద్యులు సారాయమును మందుగాకూడ వాడరాదని తీర్మానము చేసినారు. వారి పరిశోధనలు త్రాగుడునందలి గొప్ప నష్టములను ప్రకటనపరచినవి.

* * * *

త్రాగుడుకు చావులకు గల పరస్పర సంబంధములను పాశ్చాత్య శాస్త్రజ్ఞులు లెక్కలువేసి కనిపెట్టినారు. డెన్మార్కునకు చెందిన కోపెన్‌హాగన్‌లో శుద్ధసారాయము త్రాగుట ౧౮౯౦-౯౯; ౧౯౧౬-౨౧ ల మధ్యన మనిషి ౧ కి ౮.౭ లీటరుల నుండి ౩.౫ లీటరులకు తగ్గినది. ఘాటు సారాయముల త్రాగుట ౧౭ నుండి ౧ కి తగ్గినది. ౧౯౦౬ వ సంవత్సరమువరకు స్త్రీలకంటె పురుషుల మరణములు వేయికి ౬౯ ఎక్కువగా నుండెనది ౧౯౩౮ లో హెచ్చుదల లేని సమస్థితికి వచ్చినది. ఇది ౨౮-౬౫ సంవత్సరముల వయసువారికి సంబంధించిన లెక్క. ౬౬-౭౫ ఏండ్లవారి లెక్క తీసికొనినపక్షమున మరణముల రేటు ౬౧ నుండి ౧౬ కు; ౪౬-౫౫ సంవత్సరములవారి లెక్క ౪౦ నుండి ౧౧; ౫౬-౬౪ ఏండ్లవారి లెక్క ౪౫ నుండి ౪౪ కు తగ్గినది. ఆ వారు త్రాగువారు కారు. త్రాగిన తక్కువ తాగువారు. కాబట్టి ఈ తారతమ్య విమర్శ చేయగలిగినారు. ఇటువంటి ఫలములనే జర్మనీ, స్విట్జర్లండు, బవేరియాలు లెక్కలలో గలిగినవి.

స్విట్జర్లండులోని రహస్యపు రికార్డులను బట్టి చూడగా అచ్చట సహజముగా చచ్చినమగవారిలో ౧౦౦ కి ఏడుగురు, స్త్రీలలో ౧౦౦ కి ౧ రు త్రాగుడుచేత చచ్చినవారని ఆకస్మికమరణములలో మగవారిలో ౧౦౦ కి ౧౧, ఆడువారిలో ౧౦౦ కి ముగ్గురు త్రాగుడు మూలకముగా మరణించినవారని తేలినదట! మరియొక విచిత్రము. ఇంగ్లండు జైళ్ళలలో త్రాగినతల్లులు తెలిసి తెల్పి పసికందులమీదికి పొర్లడముతో అవి ఊపిరాడక చచ్చునట! అట్టిచావులు త్రాగుడు తగ్గించు ఏర్పాటులతో ౧౯౧౧ లో నాటికి ౧.౬౯ ఉండినది ౧౯౩౦ లో .౫౫ కు తగ్గినదట!

* * * *

చావులలోనే కాదు త్రాగుడు దుష్ఫలములు కనబడుచున్నవి. రోగములను త్రాగువారికి ఎక్కువగా వచ్చును. రోగకాలమును కీరి విషయమున దీర్ఘముగా నుండును. జర్మను ఇన్స్యూరెన్సు కంపెనీల లెక్కలను బట్టి యీ విషయమున పరిశోధన జరిగినది. త్రాగుబోతులకు కలిగిన రోగములు వారి పానపు మొత్తము పట్టుల రోగములు పొడుగునకు నాటికి ౪౮ మొదలు ౧౫౦ వంతులు హెచ్చుగా నుండునని నిశ్చయించినారు.

* * * *

త్రాగుడుకారణముగ ఆత్మహత్యలు చేసుకొనడము త్రాగుడుచే కలుగు మనోరోగములచే చావడము త్రాగుడు తగ్గినట్లెల్ల తగ్గినదనుటను బవేరియా రుజువు చేసినది. ౧౯౧౧ నుండి ౧౯ లోపల నాటికి ౫.౩ నుండి ౦.౭ కు తగ్గినది.

* * * *

పాశ్చాత్యపండితుల పరిశీలనముల యంకెలనిచ్చి చదువరులకు తలనొప్పి కల్గించుటకంటె ఎడ్వర్డు ఎ. స్ట్రెక్కరు ఎం. డీ., కే. ఫ్రాంక్లిన్ ఈబా ఎం. డీ. అను ఇరువురు ప్రసిద్ధులగు డాక్టరులు వ్రాసిన ఫలశ్రుతి వినిపించిన చాలును.

“సారాయము (ఆల్కహాల్) మందులలో ఉపయోగకరమా, నిరుపయోగమా యనుమాట రొట్లున్నను, ఎక్కువగా ఉపయోగించినప్పుడు ప్రత్యేకముగా నరములకు చెడ్డచేయుననుట సర్వసర్వత్ర అంగీకృతమయి యున్నది. ప్లాటాస్కు, అరిస్టాటిలు, హిప్పాక్రాటీసు (గ్రీసుదేశపు సమ్యంతరి) ఈ విషయమును సరించి ఏనాడో వివరించి వ్రాసిరి......పరోక్షముగా త్రాగుడువలన కలిగే రోగములమాట దూరముగా నుంచినా మానసిక రోగములలో నాటికి ౫ మొదలు ౧౦ వరకును ప్రత్యక్షముగా సారాయమువలననే కలుగుచున్నవి. సారాయమును మోతాదుగా పుచ్చుకొనినను మానవునిలో చాలశక్తిని అది తగ్గించును. అశాంతిని పెంచును. కండబలమును కృశింపచేయును. ఆయాసము కలుగుటను త్వరితరించును. భావస్థైర్యమును చెరచును. నిశ్చయశక్తిని కొరవడచేయును. మానసికపటుత్వమును భంజించును. జ్ఞాపకశక్తి సునిశితత్వమును నెమ్మదింపరించును. చిత్తస్థైర్యమును కలచును.........బుద్ధి, హృదయము, నీతులు చెడుటేకాక త్రాగుబోతుల

క్రమముల ప్రపంచ మేర్పడిపోయి ఎవ్వరో భూతమై తన్ను వెంటాడుచున్నట్లెల్లప్పుడును గోచరించును."

* * * *

త్రాగుడు వ్యసనుల నింత పతనింపజేయునని వర్ణించిన పిదప, శరీరము నింత బడలించునని వెనుక, దిట్టమగు కండరశక్తి, నిశిత మగు దృష్టిపటిమ, నిశ్చంచల మగు బుద్ధిబలము కలిగి చేయవలసిన సకల కర్మాచరణ మందును త్రాగుడున కభ్యాసపడినవాడు కొరవడునని వేరె చెప్పనేల? అట్టివారి సంఖ్య పెరిగినట్లెల్ల వస్తూత్పత్తి దేశమునందు కృశించి దేశసౌభాగ్యము క్షీణించునని వేరుగ వర్ణింపనేల! మన దేశపు కూలిపనివారిలో కల హెచ్చు త్రాగుబోతులతో కొద్దిపాటి యనుభవము కలవారందరకును త్రాగుబోతుతనము మన దైశ్వర్య నిర్మాణమున కెంత యాటంకకరముగా నున్నదో తెలిసికొని యుండగలరు. త్రాగుబోతుల సంతతులను గురించి పాశ్చాత్యవైద్యులు చేసిన పరిశీలననుబట్టి మొదట గర్భస్రావము, పిదప పుట్టిపోయిన శిశువుల యుత్పత్తి, ఈ రెండవస్థలు దాటినచో, కొందర మరణము, మతి తక్కువపిల్లలజననము అథవా మూర్ఛరోగపు పిల్లల పుట్టుక అతి త్రాగుడుచే కలుగుఫలము లని నిర్ణయమైనది.

* * * *

సంఘమున కింతటి నష్టము కలిగించు దురభ్యాసము కావుననే దీనినిగురించి భారతీయ నాయకులు, శాస్త్రవేత్తలు, పౌరాణికులు, గురువులు త్రాగుడునెడల పరిపూర్ణ విముఖత్వము కల్గించుటకు ఉదాహరణము లిచ్చినారు, కథలు కల్పించినారు, కావ్యము లల్లినారు, పాటలు పాడినారు, మతనియమములు చేసినారు, సాంఘికాపరాధములు విధించినారు. తుదకు మనువు బ్రాహ్మణుడు సారాయి త్రాగితే కాచినసీస మతనిచేత త్రాగించడమే ప్రాయశ్చిత్త మన్నాడు. అనగా మరణదండన నియమించినా డన్నమాట. ఇది బ్రాహ్మణునకు విధించిన శిక్ష: కాబట్టి ఇతరులు త్రాగవచ్చునని గూఢతలో నాటి మద్రాసు ప్రభుత్వమువారి అధికారముతో ప్రకటితమైన ఈ విషయక గ్రంథమున కొక చోట సూచించిరి. ఇది చాల గొప్ప పొరపాటు. ప్రజలకు మార్గదర్శకుడుగా నుండదగినవాడు—నాటి సాంఘిక పరిస్థితులలో, బ్రాహ్మణుడుగా అంగీకృతుడై యుండినవాడు కాబట్టి అట్టివానిని నిక్కచ్చిగా శిక్షించవలసిన అవసర మయి అతనికి కఠినశిక్ష చెప్పబడినది. ఎంతో నవనాగరకపరిస్థితు లేర్పడిన చంద్రగుప్తుని కాలమునందుగూడ మంచి బాగా తెలిసిన మనుష్యులకే మిక్కిలి తక్కువపరిమాణములోగ సుర నమ్మవలసిన దకాని ఇతరులకు అమ్మరాదని నియమ మేర్పడియుండినది. "త్రాగిన కర్మకరుడు పనిని చెడగొట్టును. సామాన్యప్రజ సుర త్రాగినచో నీతి చెడి సన్మార్గభ్రష్టులగుదురు. ఈ ద్రోహవంతులు త్రాగినా దుండగములు కావింతురు. కాబట్టి వీరికి సుర అమ్మరాదు" అను వాక్యము అర్థశాస్త్రమున గలవు. ఈ నియమమును లంఘించినయెడల బలమైన దండనలు విధించవలసిన దనియు అచ్చటనే యున్నది. ఇందుచేత త్రాగుడు పూర్తిగా లేనికాలము అన్నిదేశములందువలె మనదేశము నందును పూర్వమున నుండలేదేమో యని అంగీకరించిన నంగీకరించవచ్చును కాని చంద్రగుప్తుని కాలమునకేమి అంతకుముందునుంచి యేమి త్రాగుడును నిరోధించుటకు సర్వప్రయత్నములు ఈ భూమిలో జరిగినవనుట నిర్వివాదము. బౌద్ధయుగమునకు చెందిన 'కుంభజాతక' మను గ్రంథమున సుర, వారుణి యను నీ త్రాగుడు వస్తువుల జన్మము గురించిన కథ యొకటి కలదు. అన్నివివరముల కిచట తావు చాలదు. కాని 'శవత్రి'లో 'శబ్బమిత్త' యను రాజు సురాపానము చేయ మొదలుపెట్టి సిద్ధపడు నిముషమునకు 'శక్ర'—ఇంద్రుడని అర్థము చెప్పవచ్చునేమో—చేత సుర నిండిన కలశము పూని ఆకాశవాణిని దాని చెడుగుల నన్నిటిని వర్ణించుటయు 'శబ్బమిత్త' (సర్వమిత్రుడు) మోసమునుండి మేల్కాంచి త్రాగుడును పరిహరించుటయు వచ్చిన మహాపురుషు డంతర్ధానమగుటయు వర్ణితములైనవి. త్రాగుడు నిరోధకాల కిన్ని యుగములుగ ఇన్నివిధముల ప్రచారము జరిగిన ఈ దేశము మార్గదర్శకము కాలేకపోయినచో మరి యేదేశము కాగలదు?

* * * *

త్రాగుడు నిరోధింపను ప్రయత్నించినది మన దేశమొక్కటియే యనుకొనవలదు. సభ్యతలోనే రక్తసులోనే యుగములు యుగములుగా త్రాగుడుమిగాని నప్పు మనదేశమునందువలె ఇతరదేశములలో పెరిగి వేప్లానము నిజమే. కాని త్రాగుడువలన కలుగునట్టి మహాశ్రమ నష్టములను వారును చక్కగా కనిపెట్టుకొనినారు కాబట్టి అప్పుడప్పుడ ౧౯౧౭ వ సంవత్సరపు సంగ్రామములకు పూర్వమునుండి ఎన్నో ప్రయత్నములు జరిగినవి నిరోధించుటకు.

నిన్న నేను సంపూర్ణనిరోధము ప్రయత్నించి ౧౯౦౪ సంవత్సరములు సాగించి ౧౯౩౧ వ సంవత్సరము డిసెంబరు ౫ వ తేదిని మరల రద్దుచేయవలసివచ్చిన అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములలో త్రాగుడు నిరోధ ప్రయత్నములు ౧౮౫౦ వ సంవత్సరమునందే అంకురించినవి. ౧౯౩౩ సంవత్సరమువరకు సాగినవి. అయిదు సంవత్సరములు చెప్పబడినవి. మరల ౧౯౨౦ లో అదంభముయి ౧౯౩౦ వరకు ఇంకొక నిరోధయుగము విజృంభించినది. పెనుమటి రాష్ట్రములన్నిటిలోకల్ల అమెరికాలో త్రాగు డెక్కువగా పుచ్చుకొనినవారున్నారు కాని అసలు పుచ్చుకొనినవారు లేరు. ఉన్నను నూటికి కోటికొక. మహాశ్రమన్కక్తి యుండును. కాబట్టి మొదట మొదట తోత్రిగా వ్యక్తులు త్రాగరాదనే ప్రచారమునే కవచ్చినమాటలు సాగించిరి. ప్రజలలో త్రాగవచ్చునను అనంతరాగతమైన లక్షప్రాయమునకుం రాష్ట్రము కాబట్టి భిన్నభిప్రాయములు నేటికిని తప్పలేదని నా దెక్కువగా నున్నదని వేరుగా చెప్పనక్కరలేదు. అందువలన పూర్తిగా త్రాగుడును మానుకొనుటకు త్రాగుబోతులను బోధించుటచేత ఫలము కలుగలేదు. సారాయము అమ్మునట్టి అంగళ్లు లేకుండ చేయుటచే యగునాయమని ౧౮౫౦ లో 'సలూన్ లీగ్' అను సంస్థ ఆ యుద్దేశమునకు ఏర్పడెను. ౧౯౧౩ లో 'ఆంటిసలూను లీగు' బ— అనగా సారాయమమ్ము కొట్ల వర్గసంఘములు— భంజకసంఘము. ౧౯౧౭ వ సంవత్సరము నాటికి యునైటెడ్ స్టేట్సులోని సగము భాగముల నాటికి ౪౦ మంది జనాభాకైన ప్రజలు వెట్టుకొని నివాసములకు డ్రై సెన్నీ లివ్వుచే నిలిపివేసిరి. అయినను త్రాగుడు నిలువలేదు. కారణము మరిదేమియును కాదు. పట్టణములకు పట్టణములు, ప్రాంతములకు ప్రాంతములు నిరోధ చర్యలు తీసికొనిరిగాని సర్వరాష్ట్రశాసనములు—ఫెడరేషను చట్టములన్న మాట—మార్పుకానందున సారాయిములంకొరకుట సులభముగానుండెనది. సారాయము నదేశమూపములుగా సిద్ధపరచి మహాశ్రమవ్యాపారము చేయునట్టి కోటీశ్వరులు సంస్కర్తల ప్రయత్నములను జూచి వారిని భంగపరచుటకు బలవత్తరముగా రాజకీయపు పార్టీల నేర్పరచుకొనియుండిరి. ౧౯౧౬ లో స్థాపితమయిన త్రాగుడు నిరోధపు జాతీయపక్షమునకు ఏనాడును ఎలెక్షనులలో నూటికి రెండు వోట్లయినను వచ్చియుండలేదు. కాని వారిప్రయత్నములు వ్యర్థము కాలేదు. విద్యాలయములలో త్రాగుడును గురించిన బోధ చాల హెచ్చుగా జరిగియుండెనది. కావున ప్రాంతీయముగా మరల ౧౯౧౦ వ సంవత్సరము నాటికి నిరోధ ప్రయత్నము జరుగసాగెను. ఈ ప్రయత్నము సాగగా సాగగా ౧౯౧౯ వ సంవత్సరమునకు యునైటెడ్ స్టేట్సులో నూటికి ౯౦ వంతుల భాగమున త్రాగుడు అంగళ్లకు డ్రై సెన్నీ లివ్వుచే మానుకొని యుండిరి. సంయుక్తప్రభుత్వమువారు రెవ్యెన్యూ శాసనము సవరణచేసి ఊడవలెనని ముగ్గురింట రెండువంతుల ప్రజ కోరనారంభించిరి. త్రాగుడు దుకాణములు కావలయునని కోరెవారు గొప్పగొప్ప నగరములలో తప్ప మరెచ్చటను నుండలేదు. ౧౯౧౯ ముఖ్యపట్టణపు ప్రాంతములలో ఐదేసి లక్షలకంటె జనులుకలవాట్లయందు మాత్రము డ్రై సెన్నూ పొందిన సల్లూను లుండెనవి.

సలూనులకు డ్రై సెన్నులే యిచ్చుటలేదని నిర్ణయించిన ప్రాంతీయములు మొదట మొదట 'ఎక్కువశైపు చేయుం సారాయి, తేలికసారాలు అను భేదమును పాటించి ఎక్కువశైపు రకములను నిరోధింప జూచెను గాని ౧౯౧౮ నాటికి ఈ తారతమ్యమును జూచుటకు వీలులేకపోయి ఏసారాయమునకును డ్రై సెన్సు ఇచ్చుట లేదనిరి. కారణాలు పనుకొన పనిలేదు. తారతమ్యము చేయుటలో ఇది కైఫీకు మద్య, ఇది కాదని నిర

గించుట సులభము కాలేదు. ఆల్కహాలు—అనగా మద్య సారము—కొద్దిగా కడుపులోనికి చేరినను విపత్కర మను నిర్ణయ మేర్పడుట రెండవకారణము. అమెరికా ముందు కొట్లలో చేరుచేయుటకు రాకపోవుట మూడవ కారణము. క్రమక్రమముగా ఇట్టి కారణములచేత సంపూర్ణనిరోధ మేళరణ్యమని అభిప్రాయము గట్టిపడినందున సంయుక్త రాష్ట్రశాసనము మార్పితీరవలెనను ఆందోళన ప్రబలెను. ఆసవరణకు రాష్ట్రశాసనసభలో మూడింట రెండువంతులవోట్లు అవసరము. ౧౯౩౩ వ సంవత్సరమువరకు ఆ మాత్రము వోటు దొరకలేదు. ఆ సంవత్సరము వోటు దొరకినది. దానిని ప్రాంతములు మరలస్థిరపరుపవలసివచ్చినది. దానికి రమారమి ౧౪ ఏండ్లు పట్టినది. ౧౯౨౦ వ త్రాగుడు నిరోధశాసనము అమెరికాలో అమలులోనికి వచ్చి ౧౩ ౧/౨ సంవత్సరములు పనిచేసినది.

త్రాగుడునిరోధమును గురించి ఒక్క అమెరికా మాత్రమే పరిశ్రమ చేయుచుండిన దనుకొనవలదు. ఇతర ప్రాంతములను ప్రయత్నములు కొద్దిగనో, గొప్పగనో జరుగుచునేయుండినవి. ౧౯౧౪ లో ప్రళయమును పోలిన మహాసంగ్రామము ప్రపంచమంతటను చెలరేగినప్పుడు అన్ని రాష్ట్రములలోను త్రాగుడునిరోధమును గట్టిగా అమలులో పెట్టిరి. అప్పుడు కనడాలో ప్రవేశపెట్టిన త్రాగుడునిరోధము ఆ రాష్ట్రమునకు చెందిన ప్రిన్సు ఎడ్వర్డు దీవిప్రాంతమునందుమాత్రే మిప్పటికిని ప్రచారమందున్నది. ఫిన్లండు డెన్మార్కు స్వీడన్ రుష్యాలు సంపూర్ణనిరోధప్రయత్నములు చేసి సాగించినను, విరమించుకొనినవి. ప్రపంచమహా సంగ్రామకాలమున త్రాగుడు నిరోధ నోద్యమమునకు కలిగిన ఊపువు అమెరికాలోని పూర్ణనిరోధ ప్రయత్నమునకు దోహదమైనది.

* * * *

నిజముగా ౧౯౨౦ వ సంవత్సరము—మనదేశమున గాంధీశీయుగారంభ మైన ఏడు—ప్రపంచ చరిత్రమునందును చాల గొప్పయేడుగను. త్రాగుడునిరోధము వలన కలిగిన ఫలములు వాటికి ప్రపంచమంతటను స్పష్టపడినవి. అన్ని దేశములలోను యుద్ధపుబాటే నిరోధములు కారణముగా ప్రజలకు గొప్ప ప్రయోజనములు కలిగినవి. అమెరికాలో నిరోధ శాసనము మలులోనికి వచ్చిన ఆరంభసంవత్సరములు కాబట్టి అప్పుడు కలిగిన ప్రయోజనములను లెక్కచేయుట కవకాశ మిచ్చినది. లెక్కనదేశముల కథయంతయు వ్రాసిన విధి యొక్క గ్రంథ మగును. మనదేశములోనే నారంభించిన త్రాగుడునిరోధమునెడల విరోధభావము కనుపరచునట్టి యొకకొందరు అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రీయులువారు నిరోధశాసనము ౧౯౩౩ లో రద్దు చేయుటనుబట్టి దానిని మనకు కారణముగా చూపి ఇచ్చటను త్రాగుడునిరోధము సాగ దని వాదించుట ఆచారమైనది. అచ్చట నిరోధశాసనము రద్దగు కారణములు అచ్చటికి ఇచ్చటికి కల భేదములు ముందుకు వివరింపవలెను కాని ముఖ్యముగా త్రాగుడునిరోధనోద్యమము నేరపెట్టగనే కలిగిన ప్రజాహితములోని అపారమగు మార్పు ఇచ్చటనే యిప్పుడే నిరూపింపవలెను.

* * * *

దేశములో పాలకు కలుగు గిరాకి పసిబిడ్డలనుంచి పెద్దవారివరకు అందరకును పుష్టిని, ఆరోగ్యమును కలుగుచున్నది. ౧౯౧౭-౨౦ ల మధ్యన అమెరికాలో పాలగిరాకి తలకు పదింట మూడవవంతు సేరుమాత్రము పెరిగినది. ౧౯౨౦-౨౫ లకు మధ్యన ౧౧.౬౫ గేలనుల హెచ్చుదల చూపెను. వెన్న, ఆకుహారల వినియోగమందును ఇట్టి వ్యత్యాసమే పొడసూపినది. నిజమునకు మానవారోగ్యమునకు ఎక్కువ లాభదాయకమగు భోజన పద్ధతి ఈయేండ్లలో నేర్పడినది. నిరోధశాసనము అమలులోకి వచ్చినతరువాత అమెరికను కుటుంబము సంపాదించుకొనగలిగిన ఇంటివసతులు అంతకుముందెప్పుడును సాధ్యముకాలేదు. ౧౯౨౦-౨౫ మధ్యన విద్యాలయములమీద అమెరికావారు అంతకుముందు కంటె రెట్టింపు వ్యయముచేసిరి. స్కూళ్లు, కాలేజీలలో విద్యార్థుల సంఖ్య ౧౯౧౭-౧౯౨౦ ల మధ్యన రమా, ౩౬౨ నుండి ౫౨౧, ౬౫౪ లక్షల లక్షకు దక్కువగా పెరిగినది, ౧౯౨౦ కి తరువాత ౧౯౨౫, ౩౮౧ లవ అనగా నాలుగులక్షలు రమారమి అభివృద్ధియైనది. కర్మ

కరుల పాలి ౧౯౧౪-౨౦ ల మధ్యను నూటికి ౭౩ వంతున పెరిగినది. తమ త్రాగే 'బీరు' దొరకకుండ నిరోధితమయిన నాళ్లలో అమెరికా కర్మకరులు చూపిన కార్యదక్షత మరియెప్పుడును చూపలేదు. వారపుకూలీ చేతపడినమర్నాడే త్రాగి పోయినవారను పగటివేళ పనికిరాకపోవడము కర్మకరులలో ఎక్కువ. ఒక కర్మాగారములో ఆ గైరుహాజరు లెక్క విమర్శగా చూచినారు. ౧౯౦౭ లో నూటికి ౬.౭౧ వంతున, ౧౯౧౯ లో రమారమి అంతే ఉన్న గైరుహాజరులు ౧౯౨౦ వ నాటికి నూటికి ౨.౩౫ దిగినవి.

* * * *

అమెరికాలో మనదేశములోవలె ఈత తాటి చెట్లు లేవు. ఎక్కువసారాయము ధాన్యమునుండి తీయుదురు. రైతులు ధాన్యపుగిరాకి చెడిపోవునని నిరోధను వద్దనువా రుందురు. కాని అమెరికాలోని త్రాగుడునిరోధముచే రైతు కేనష్టమును కలుగలేదు. ధాన్యపుగిరాకి ఏ కొద్దిగానో తగ్గినా అదేమత్పత్తిచేయునట్టి యితర వస్తువులకు గిరాకి బ్రహ్మాండముగా హెచ్చినది. ఒక రైతుప్రతినిధి ఈ విషయమై సాక్ష్యమిచ్చుచు చక్కెరకు గిరాకి పెరుగుటచేత 'బీటు' పంట యభివృద్ధియైన దనినాడు. ఎక్కువలేనిగిరాకి గుడ్లకు కోళ్లకు మాంసమునకు కలిగిన దనినాడు. పాలకూట యిదివరకే ప్రారంభమయినది. చక్కెరపాల గిరాకిలెక్క ఎట్లు పెరిగినదో చూతము. ౧౯౧౭ లో ౭౬౫,౦౦౦ టన్నులు చక్కెర తయారుచేసిన అమెరికా మరి పదియేండ్లలో ౧౦౬౫,౦౦౦ టన్నులను తయారుచేసినది. ౧౯౧౭ లో మనిషికి ౭౫౯.౮ రతుల పాలు ఖర్చు కాగా ౧౯౨౭ లో ౯౬౭.౩ రతులు ఖర్చయినది.

* * * *

మొత్తముమీద ఒకానొక అమెరికను వ్రాసినాడు అన్నట్లు త్రాగుడునిరోధము అమెరికాలో సంఘజీవితమునే క్రొత్తమార్గమునకు మరల్చినది. ఈ పరివర్తనమునకు ఇతరకారణములను చూప ప్రయత్నించువా రుండకపోరు. మానవవిషయములలో దేనిని పూర్తి వేరుపరచి దీని కిదేయని నిర్ణయింప వీలుకాదు. కాని త్రాగుడునిరోధ మారంభమగుటతో ఇంతమార్పు కలుగుటను ఎవ్వరును కాదనలేరు. ఇతరరాష్ట్రములలోను కొంతపరివర్తనను కలిగినది కాని వారు నిలుపుకొనక ౧౯౨౦ నుండి హెచ్చిన ఆర్థికదైన్యకాలమున కంగారుపడినారు. అమెరికా అప్పుడుకూడ సుఖముగానే జీవించినది.

* * * *

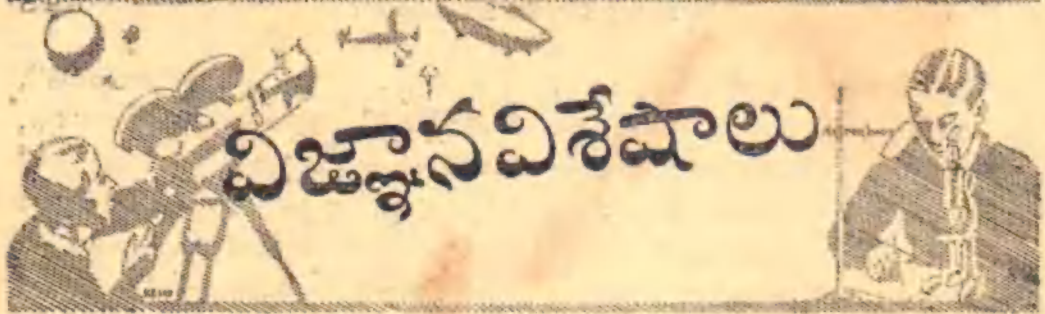
ఇంతటి చరిత్ర వినినవారు కేవలమునుగూడ సర్వరాష్ట్రశాసనము అమెరికాలో రద్దయినదనిన నవ్వవచ్చునేమో, త్రాగుడునిరోధ ప్రయత్నము తాత్కాలికముగా కొంత కుంటుపడిన దనవచ్చునేమో గాని విఫలమైనదనిమాత్రము అనరాదు. మనము పెల్లుబలుగా చెలరేగిన యీ నీతినిబద్ధోత్సాహము అంతరించు ననుకొనవలదు. ముందు త్వరలోనే విజృంభించును. అమెరికాలో నీ యుద్యమమునకు అంతరాయములు కలుగుటకు దీనిని నిర్వహింప నేర్పడిన అధికారవర్గములవారికి సామర్థ్యము లేకపోవుట మొదటి కారణము. సర్వరాష్ట్ర ప్రభుత్వము తగినంత యుత్సాహము చూపలేదు. ద్రవ్యబలమును సమకూర్చి యియ్యలేదు. రాజకీయకక్షల విభేదములు. పెట్టుబడిదారుల ప్రాబల్యముచే—ఈ ముఖోద్యమమునకు కొటంకములయినవి. పట్టణమానవుల పాతు నాగరక భావములు పదేపదే యడ్డుపడినవి. అన్నిటికంటె గొప్ప దోషము ఏర్పడినచట్టమునందే యుండినది. ఇంటిలో మద్యము చేసికొనుట కనుకూలము పెట్టియుండినారు. ఇన్ని సందరగోళముల నాధారము చేసికొని డెమోక్రాటిక పార్టీవారు యునైటెడ్ స్టేట్సు అధ్యక్షుని ఎలెక్షనుకు తమ ప్రతినిధిని నిలుపుచు సర్వరాష్ట్ర నిరోధశాసనపు రద్దును ముఖ్యోద్దేశముగా ప్రకటించిరి. ప్రపంచము నంతటిని ఆవరించిన ఆర్థికదుస్థితిలో సర్కారుకు ఆదాయము కలుగునను ఆశయు కొంత నిరోధశాసనపు రద్దుకు తోడ్పడినది. ఈ తాత్కాలిక భంగము ముందు విజయమునకు సూచకమే గాని వేరుగాదు. కార్యమునం దుత్సాహము విశ్వాసము గల నాయకత్వమేర్పడి ఉద్యమపు స్నేహితులే తమ పిచ్చి పిచ్చి విమర్శలచేతను కేకలచేతను ఉద్యమ నిర్వాహకుల

ఖాటంకము కాకయుండు లేని ఇండ్లలో మద్యము చేసి కొను అవకాశమునుగూడ నిర్మూలించి శాంతముతో ధైర్యముతో మరియొకమారీయుద్యమమును సాగించుటకు త్వరలోనే అమెరికా సిద్ధపడగలదు. మనదేశములోని త్రాగుడునిరోధప్రయత్నము అచ్చటి సంస్కర్తలకు దోహదము కాగలదు.

* * *

అమెరికా పరిస్థితులకును మన పరిస్థితులకును కల భేదము గమనింపవలసినది. అప్పుడు, మనదేశమునందు త్రాగుడునిరోధమున కెంత పరిపూర్ణావకాశములున్నవో తెలియగలదు. ఇంటింటను త్రాగుడువస్తువులకు ప్రవేశమున కవకాశము కల నాగరకము అమెరికాది. ఒకచిన్న ఉదాహరణము. కలిఫోర్నియా విశ్వవిద్యాలయమునకు చెందిన కాలేజీలలో చదువు వైద్యవిద్యార్థులకు ప్రశ్నావళిని పంపి పేర్లు బయటికి రాని అన్ని ఏర్పాటులను చేసి పరిశీలన చేసినారు. ౨,౨౫౦ మందివద్దనుండి జవాబులు వచ్చినవి: అందులో ౧౫౪౯ మంది తాము అలవాటుగా త్రాగుటను తెలిపిరి. ౫౩౨ మంది రెండుమాసముల కొకపర్యాయము త్రాగువారమనిరి. ౬౧౨ మంది నెలకొకపర్యాయము త్రాగుచెట్లు ఒప్పించిరి. ౪౦౭ మంది వారమున కొకపర్యాయమో కొంచెమెక్కువగానో త్రాగువారమనిరి. అనగా రమారమి అందరును త్రాగువారే యైనారు. ఇట్టి స్థితి కలచోట నిరోధాభిప్రాయము బలపడుట కవకాశము చాల తక్కువ. మన యదృష్టవశముచేత మనదేశమునందు స్థితి మనకింతను చాలదూరమున్నది. నేడే నిరోధ ప్రయత్నము చక్కగా సాగించుకొంటిమా అట్టి కళంకముండదు. మనము కామకొనవచ్చును. సామాన్యప్రజల లోను ఈవిధము తారతమ్యమే వసుమతి దేశములకును మనకును కలదు. విశేషముగా త్రాగువారి కవి వసుమతి స్త్రీలలో ప్రతియింటను మద్యము బహిరంగముగా భోజనపుబల్లమీద వడ్డింపబడుటను చూడగలరు. మన దేశమున పరనాగరకపు వాసనచే లజ్జవదలిన పెద్దల యిండ్లలోనికి త్రాగుడుపదార్థము బహిరంగముగా ప్రవేశించునేమో కాని నారదమునుండి చెడిపోదలచిన ఏజాతి వారును ఇంటిలోనికి బహిరంగముగా సారాయిని తెచ్చుటకు సాహసింపదు. నిన్న నేటివరకు బ్రాహ్మణ దీక్షమయమున చూపిన కలను బ్రాహ్మణ సంప్రదాయముల నవలంబించిన ఎల్లకులములను త్రాగుడు ధూళమునుండి దూరముగా నుండుటకు తోడ్పడినది. వైద్యులు కులము లనుకొనువారెవ్వరును నేటికిని బ్రాహ్మణులు, రాజులు, వైశ్యులు, కమ్మలు, కంసాలులు, కొన్ని ప్రాంతములలో రెడ్లు, అన్ని ప్రాంతములలో లింగాయతులు, దక్షిణదేశమున శైవ సంప్రదాయపు బ్రాహ్మణేతరులు ఇట్టివారందరును సరసు తాకరానిదను వాచారమున పెరుగుచున్నారు. గాంధియుగమున కొన్నికొన్నిచోట్ల చాల హీనజాతు లనుకొనినవారిలోనికిని బ్రాహ్మణాచారము చక్కగ ప్రాకినది. ఎక్కువ త్రాగుబోతు లనిపించుకొను కులములు నిజముగా పలుకుటకే లేనిది. అచ్చటను మన ఆర్థికపరిస్థితులు కారణముగా నూటికి లేదను దుఃఖముచే ఇంటిలోనికి మగవాని త్రాగుడువిషయమున పొగపెట్టుచునే యున్నది. సంఘనీతిలోని ఈ దృష్టిభేదము మనకును అమెరికావారికిని గల భేదములలో ముఖ్యతము భేదము. ఇది కారణముగానే అమెరికాలో త్రాగుడు నిరోధపు జాతీయ పక్షమునకు నూటికి రెండు వోట్లు రావడము కష్టము కాగా త్రాగుడుపూర్ణనిరోధనము మొదటినుండియు సాధించిన కాంగ్రెసుపార్టీకి ఎన్నికలలో నెప్పుడును పూర్ణవిజయమే కాని ఖండవిజయమైనను రాలేదు. మరియొక సంగతి. ప్రజల వోట్లచే నేర్పడే సర్వరాష్ట్రప్రభుత్వ మిప్పటికింకను మనకు ఏర్పడలేదు. నేటి ప్రాంతీయనిర్ణయములు రేపటి సర్వభారత నిర్ణయములు చేయుటకు మనకు పూర్ణావకాశమున్నది. అంతేకాదు, త్రాగుడు వస్తువుల నిర్మాణమున కొల్లకొలది ద్రవ్యమును వ్యాపారార్థము వెచ్చించి పెట్టిన పెట్టుబడిదారులు మనకు లేరు. మనపుణ్యానుకొలది జనసమూహము త్రాగు తాటి కల్లు వగైరాల రకమును ప్రజలు ప్రబోధించు లనుకొని అక్కడక్కడే దివ్యమైన చక్కరగాను, తీపిపానకముగాను మార్చివేయుట కవకాశమున్నది. పట్టణవాస

ములలో పరమస్వతంత్రు లనుకొని విదేశములకు ఒక ప్రక్కన సర్వదాస్యమును చేయుచు త్రాగుటకు తమకు వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము కావలయు నని కోరువారి జనసంఖ్యయు మన కిప్పటి కింకను ఎక్కువకాలేదు. మన ప్రజ నూటికి ౯౦ మంది గ్రామసీమలలోనే నివసించుచున్నారు. అమెరికాలో ఏ నలువదియో యేబదియో కల గ్రామవాసప్రజయే త్రాగుడునిరోధమునకు సహాయభూతులచుండి మన మహాప్రజపై నిదర్శించిన స్థితులలో మనకు సహాయభూతులు కా రనుటను పట్టిచిత్తర్ధము. పదిదినముల నేలమ్ము ప్రయాణములో మన ముఖ్యమంత్రి ౦ జగోపాలాచారిగారికి ప్రజలు కనుబరచిన యాదరణ మనప్రజల చిత్తవృత్తి కిప్పటికే తార్కాణముగా నున్నది. సంకల్పశుద్ధితో, ఆత్మవిశ్వాసముతో, శాంతచిత్తముతో పెద్దనాయకులు, ఉపనాయకులు; ప్రజాప్రముఖులు ప్రవర్తించి పరస్పర విమర్శలతో కాలము వ్యర్థపుచ్చక భక్తితో కార్యక్రమమును నడిపిన యెడల మనదేశమున త్రాగుడును రూపుమాపి అమెరికా యొనర్చిన ప్రయత్నములకు దూరమునుండియే చేయూత నొసగి తక్కిన విషయములలో మార్గదర్శకు లైనను కానున్నను ఈ విషయమునందు మార్గదర్శకుల మగుటకు, లోకశాంతికి ప్రథమబీజములు నాటుటకు భారతజాతి కిప్పు డవకాశము కొరకినది. వినియోగించుకొందుముగాక. విజయులమగుదుముగాక. జయము. త్రాగుడు నిరోధమునకు జయము.

చీమల జీవితోదంతము

చీమలు చూచుటకు చాల చిన్నప్రాణులే. కాని వాని కున్నంత కార్యదీక్ష మానవులమగు మనకు లేదు. మెల్లమెల్లగానే అవి తాము పూనిన కార్యములను, మధ్యను వదలక కొనసాగించుకొనుచుండును. ఈగుణమును బట్టియే 'గచ్ఛ త్పిపీలికాపంక్తి స్సముద్రమపి గచ్ఛతి' (ఆగక, ఏకధాటిగా పోవుచో చీమలు కూడ సముద్రమును చేరుకొనగలవు) అను సామెత యేర్పడినది. ఇటువంటి ఎన్నియో సామెతలు మనలో వాడుకయందున్నవి. ఇటువంటి చీమలనుగురించి వివరముగా తెలిసికొనుట మనకు భాగ్యము కాదా!

ఈ జిజ్ఞాసతోనే ఒక వైజ్ఞానికుడు రకరకములైన చీమలను సేకరించి, పరిశీలించుటకు పూనుకొనెను. ఆ పరిశీలన కుపయోగించునట్లు అతడొక కృత్రిమమైన గూడు (చీమలయిల్లు) తయారుచేసుకొనెను. ఎట్లనగా: రెండు గాజుపలకలను తెచ్చి, ఆరెంటిని విడదీయుటకు వాటికి నడుమ మూడంగుళములను దాదాపు అంగుళము మందము గల గాజుబద్దల నమర్చి, అడుగుభాగములను బంధించుటకై అన్నిటికిని చేర్చి ఒక అడుసుముద్ద నతికించి పెట్టెను. పైవైపు సందుమాత్రము గూటికి ద్వారముగా నుంచవలయునని గాజుబద్దతో మూయక తెరచియే యుంచెను. అవసరము లేని వేళలందు దానిని అడుసుముద్దతో మాత్రము మూసియుంచుచుండెను.

ఈ గూటిలో సగమువరకు సన్నని యిసుకను నింపెను. తరువాత ఈ గూటి నతడు ఒక మేజామీద అడ్డముగా పెట్టెను. మేజాకాళ్ల క్రింద చిన్న నీటిపాత్రల నుంచెను.

ఇక చీమలవేటకు బయలుదేరెను. చేత నొకసంచి పట్టుకొని, గరిటెకొన నొకదానిని తీసుకొనివెళ్లి ఒక మైదానమునందున్న చీమలపుట్టల నన్నిటిని చిదుకద్రవ్వి, చీమలు చెదరిపోకపూర్వమే ఆ మంటినంతటిని సప్పిళ్లగా గ్రత్తి సంచిలో వేసి బిగియగట్టి, ఇంటికి తీసుకొనిపోయి ఆ మేజామీద పలుచగా ఆ మంటిని పరచెను. త్వరలోనే ఆ మంటిలోని చెమ్మదన మంతయు నారిపోయెను. అంతట చీమలన్నియు గునగున నడచి ఎక్కడికిపోవుటకును పాలుపోక, ఇటునటు తారట్లాడి చివరకు అక్కడ నుంచిన గాజుగూటిలోనికి దూరుకొనెను. అది ఇంకను చెమ్మగా ఉన్నదికదా మరి! (తడియారిన మంటిలో చీమలు త్వరగా చనిపోవును.) వెంటనే గూటిద్వారము నతడు నల్లనిగుడ్డతో మూసివేసెను. చీమలకు సూర్యుని వెలుగుకు వైరము. ఇట్లు పట్టి బంధించిన చీమలలో అన్నిరకముల చీమలు— మగచీమలు, ఆడుచీమలు, పిల్లచీమలు, రకరకములైన నానాజాతులు— ఉండునట్లు అతడు చాల ప్రయత్నము చేసి అన్నింటిని సేకరించెను.

ఇక అక్కడనుండి అతడు పరిశోధన కుపక్రమించెను. ఎన్నెన్నో పరిశీలనలు చేసెను. వాని జీవిత విధానమును, వాని ప్రవర్తనను వింతలైనవానిని కని పెట్టుటకు ఎన్నోతంటాలుపడెను. చివరకు తేల్చిన సారాంశము లివి.

చీమలలో ఒక తెగకు మరియొక తెగకు వైర, నిర్యాతనములు కలవేమో కాని ఒకటే తెగకు చెందిన చీమలు పరస్పరము సామాన్యముగా కలహించుకొనుచుండవు. ఏవోకొన్ని విపరీతపు చీమలుతప్ప తక్కినవి సామాన్యముగా ఒకదానిగూటిమీద మరియొకటి పోయి

ఈ రెక్కల చీమల ఫోటోలు.

పడవు. చీమలకు శాంతముగా కాలము గడుపుట ఇష్టము. వానికి పనిపాటులు చేయుటయన చాల ప్రీతి. తమ కుటుంబమునకు కావలసిన సౌకర్యముల నన్నిటిని అవి తమ గూటిలో కల్పించుకొనును. రాణివాసమునకు వేరుగదులు, చిన్నపిల్లలపోషణకు గదులు, ఇతరయావత్సౌకర్యములు వాని గూళ్లలో నేర్పాటయియుండును. పిల్లచీమలను అతిజాగ్రత్తగా అవి పోషించుకొనివచ్చుచుండును. చచ్చినపురుగులు, మాంసపుముక్కలు అవితినును. కొన్ని ధాన్యపుగింజలనుకూడ తినును. తీపువస్తువులు చీమలకు చాలఇష్టము. అట్లని, చక్కెరపదార్థము నెక్కువగా ఉపయోగించుట వానికి మంచిదికాదు. చీమలకుదాహశాంతికి నీరు కావలసినదేకాని, నీటితో వానిని ముంచవలసినపని లేదు. అవి నివసించుచుండు నేల యెల్లప్పుడును చెమ్మగా నుండిన చాలును, వానికి కావలసిన నీరు అందుండియే లభించును. కృత్రిమపుగూళ్లలో నున్న వానికి, అప్పుడప్పుడు గూటిలో సముద్రపు పాచిగుండా కావలసినంత నీటిని కల్పించుచుండవచ్చును.

చీమలకుకూడ 'ఆవులు' ఉండును. అవి ఒకవిధమైన పురుగులు; ఆకుపచ్చగా నుండును. మామూలుగా నవి రసవంతములైన తీగలమీదను, మొక్కలమీదను నుండునట్టివి. అవి దొరకినచో, చీమలు వానిని ప్రతిదినము మేతకు తోలుకొని పోవుచును, మెత్తని వానిశరీరములను తట్టి, తియ్యని ఒకద్రవమును బిందువులుబిందువులుగా పిండుకొనుచును ఉండును. చీమలగూళ్లను త్రవ్వి తెచ్చునప్పుడు అందులో చిన్నచిన్న కమ్మరపురుగులు, కంబళిపురుగులు, నేసపురుగులు మొదలైనవి కూడ రావచ్చును. ఒక్కొక్కప్పుడు మరియొక తెగకు చేరిన చిరుచీమలుకూడ ఉండవచ్చును. అవి చీమల అతిథులు; చీమల ఆహారసామగ్రిగదులను లూటీచేయుటకును, వానిగ్రుడ్లను తీసుకొని పోవుటకును, అవి తినుచుండిన ఆహారమును లాగుకొనిపోవుటకును వచ్చినట్టివి.

చీమలు తమ నివాసస్థలములను చాల శుభ్రముగా నుంచుకొనును. అశుద్ధపదార్థముల నెప్పటికప్పుడవి తొలగించివేయుచుండును. అట్టి వానిని మంటిక్రిందికి త్రోసివేసి పైన శుభ్రమైన ఇసుకపాటుమంటిని కప్పుచుండును.

ఒకసంగతి చూడుడు. పైప్రకారముగా తయారుచేసినట్టి చీమలయిండ్లను మేజాపై పెట్టి, ఆ మేజా కాళ్లను నీటిగిన్నెలలో పెట్టుడు. ఆ మేజాకు

ప్రక్కగా మరి కొంచుమూడు మేజాల నుంచి, ఒక్కొక్కదానికిని కాగితపుముం తెనలను అమర్చును. ఇప్పుడు ఏదో ఒక మేజామీద ఏదైన నొక తీపువస్తువును పెట్టి, ఒకచీమను తీసికొనిపోయి ఆవస్తువుదగ్గర వదలును. ఆ చీమను గుర్తు పెట్టుకొనుటకుగాను తెల్లరంగును దేనినైన దానిమీద చల్లును. తా నావస్తువును క్రిందమీద చూచినవెంటనే ఆ చీమ పోయి తనయింటిలోని తక్కిన చీమలను వెంటతీసికొని అది నేరుగా మొదటి మార్గమునే పట్టిపోవును.

నిజముగా తోడి చీమలకా మొదటిచీమ తానెందుకు దాని పట్లు తీసుకొనివచ్చినదో, ఆ వస్తువెందున్నదో వివరముగా తెలిపియుండినయెడల, అది తప్పక దాని వెనువెంబడినే పోవలసినది. కాని మైపరిశోధకుని అనుభవములో అవి అట్లు చేయలేదట. ఇక్కడ నక్కడ పాలుపోక తిరుగును అవి కాలక్షేపము చేయుచుండును. వానిలో నేదైన నొకచీమ ఆ తీపువస్తువును చేరుకొనగలిగినచో, అది కేవలము అనుషంగికమే. కాబట్టి తేలిన దేమనగా: అపూర్వమైనవస్తువును కనిపెట్టినప్పుడు ఆ కనిపెట్టిన చీమ తోడిచీమలకు తెలుపునదంతయు బయటికి రమ్మనిమాత్రమే.

చీమలు నీలపురంగుగాని, ఊదారంగుగాని చూచినప్పుడును, అటువంటి వెలుతురు మీద పడినప్పుడును నిప్పుచుట్టుకొన్నట్లు తపించిపోవును. ఎఱుపురంగు చూచినప్పుడుగాని, ఎఱుపురంగువెలుతురు మీద పడినప్పుడుగాని ఏ విధమునను ఆరాటపడక అవి సంతోషముగా నుండును.

చీమ లొకటి కొకటి సాయము చేసికొనుచుండునని అందురుగాని ఆ విషయము సందేహింపవలసినది

గానే యున్నది. ఒక ప్లేటుమీద పై రెండుచీమలు పెనగులాడుకొనుచుండుటవంటిది మన మనేకము చూచుచున్నాము. చీమలకు తెలివి యున్నదా అని కొందరడుగుచుందురు. అనుభవమువలన తెలిసికొని నడవడిని చక్కదిద్దుకొనగల నేర్పు తెలివి యనుపదార్థమైనచో చీమల కటువంటిది తక్కువ యనియే చెప్పవచ్చును. సహజమైన ఒకానొకశక్తియే దాని తీరి

౧. చీమలు 'అబ్బుల'కు పోవుట తొంగిచూచుట; ౨. గాజుతొట్టిలోనికి తొంగిచూచుట, పుట్టను పరిశీలించుట; ౩ పుట్టనుంచి సేకరించుట; ౪. మూడు ఆయనగల క్రిమిపాత్రలనుంచుట; ౫. మేజామీదనుంచి నడుచు కండ్ల యుర్ద్ధి చీమలను వదలుట.

తెమును నసమ్మచుండును. సహజమైనశక్తి యనగా, ఏ యనుభవముకూడలేకయే ఒకానొకపనిని నెరవేర్పగలుగు సామర్థ్యము. మానవులకువలెనే చీమలకు కూడ ఇట్లు

వంటి ప్రాకృతికమైన శక్తు లుండును. ఆ శక్తులనని యెంత యనుభవము చే

రూమాటుకంప్ల నైజరి

బాలిక దృష్టిని పరీక్షించుచున్నాడు

తను సంపాదింపచేరవు.

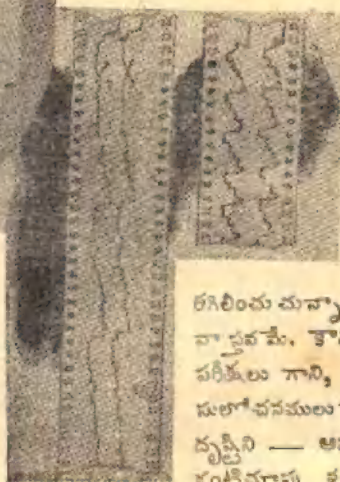
జీవములలో అది ఇది అను భేదములేక అన్నియు పనిచేయుచునే యుండును. అన్నియు ఫలితము ననుభవించును. ఆ అనుభవించుటలో హెచ్చుతక్కువ లుండవచ్చును. విప్లవములుగాని, మేము పనిచేయమని పూర్వ్మనటు వంటి సమ్మెలుగాని జీవములలో నుండవు. ఒకరి కష్టములతో మరియొకరు లాభములు పొందుట, ఇతరులమీద ఆధారపడుట, బలవంతునిదే రాజ్యమని పరులమీద బడి కొల్లగొట్టుట మొదలైన నిసుగుణములు జీవులకు లేవు. తమవద్దకు వచ్చు 'అతిథుల'కును మానవులకును అవి ఆ సుగుణములను హక్కుభుక్తము చేయుచున్నవి.

యంత్రము లోనికి చూచుచున్న బాలకాలికలు, కనుపాప కదలికలు చలన చిత్రములో వ్రాయబడు రేఖలు

నేత్ర పరీక్ష

నాగరకత ఎక్కువయిన కొలదియు నేత్రములకు పరిశ్రమ యెక్కువగుచున్నది. ఉద్యోగులును, నిరుద్యోగులునుకూడ పత్రికలు, పుస్తకములు, వ్యవహారపు ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములు మొదలయినవి విస్తారముగా చదువవలసిన యగత్యము దినదినమునకు నెక్కువ యగుచున్నది. ముద్రణాలయములు, ముద్రా లేఖనములును ఈ పరిశ్రమకు దోహదమిచ్చుచున్నది. ఈ నిరంతర పరిశ్రమకు కన్నులు తాళుకొనుచున్నవో, లేదో ఒకమారు గమనించుట మంచిది. నేత్రముల విలోకన శక్తి హెచ్చుచున్నదో, తగ్గుచున్నదో తెలిసికొని, హెచ్చుదలలో నున్నచో ఇంకను ఆశక్తిని పెంపొందించుకొనుటకును, తగ్గుదలలో నున్నచో నివారణోపాయములను వెదకి హెచ్చుదలకు తెచ్చుకొనుటకును ప్రతివాడును పూనుకొనవలయును. నేత్రవైద్యులు ఇప్పుడును నేత్ర పరీక్షలు చేయుచు దృష్టిదోషము గల నేత్రములకు సులోచనములు

తగిలించుచున్నారు, వాస్తవమే. కాని ఆ పరీక్షలు గాని, ఆ సులోచనములు గాని దృష్టిని — అనగా కంటిచూపు శక్తిని — చక్క దిద్దు

చున్నవేమో కాని చూచి చదువుటలోని అంతరములను క్రమపరచుటలేరు. ఒకడు ఒక వ్రాతను ఎంత వేగముతో చదువుచున్నాడో, ఆ చదువుటలో వరని కన్నులు లిట పటాయించక ఋజువుగా ప్రసరించుచుండునో లేదో, ఎంతచిన్న యక్షరములవరకు వరని చదువగలుగునో, ఒకవేళ పఠనశక్తిలో నేవేని లోపతమ్యములున్నచో వానిని పరిహరముకొనుట యెట్లో మొదలైన యంశములు పాఠకుల నేత్రపరీక్షకు ముఖ్యములై యుండవలెను. ఇటువంటి యంశములను కనిపెట్టుటకై చిత్రములందలి మోస్తరు యంత్రము కనిపెట్టబడినది. ఇది సూక్ష్మ ఒక ఛాయాచిత్రగ్రాహిణి యనియే చెప్పవచ్చును. వ్యక్తులు చదువునప్పుడు వారి కనుపాపలేయే విధముగా చలించుచుండునో ఈ యంత్రము మూలముగా ఒక చిత్రపటలముమీద గుర్తింపబడును. ఆ కనుపాప చలనములందలి విధములనుబట్టి వ్యక్తుల పఠనశక్తిని నిర్ణయింపవచ్చును.

ఈ యంత్రముతో వ్యక్తులను—అనగా వారి పఠనశక్తిని, తద్వారా దృష్టిశక్తిని—పరీక్షించు విధము రెండవ చిత్రములో చూపబడియున్నది, చూడుడు. పరీక్షింపవలసిన వ్యక్తి తన యెదుట కొంచెము దూరములో నిలువబెట్టబడియుండు నొక వ్రాతకాగితముమీద దృష్టి నిలిపి చదువ నుపక్రమించును. ఆ సందర్భములో వరని కండ్లలోనికి

యంత్రములోని [illegible] కిరణము

వెలుగుగల కిరణములు ప్రసరింపచేయబడును. ఆ కిరణములు కనుపాపలమీద పడి అక్కడనుండి యంత్రముయొక్క అవలివైపున నొక పెట్టెలో నుండు ఛాయాచిత్రపటలములమీద ప్రతిఫలించును. ఆపటలము మామూలు చిత్రగ్రాహిణులందువలెకాక చలనచిత్రగ్రాహిణియందువలె తిరుగుచుండును గావున కనుపాప చలనములన్నియు యథార్థముగా దానిమీద చిత్రింపబడుచుండును. అవి బొమ్మలవలెగాక ఏవో వంకరటింకర గీతలవలె నుండును. ఏలాటిలోపమును లేని కంటిపాపలు ఒకపంక్తిమీద ప్రసరించునపుడు మధ్య మధ్య ఎక్కువసేపు ఆగక త్వరత్వరగా ప్రసరించుచుండును. అటువంటి చలనములను చిత్రపటలమున కెక్కించినపుడు అందులో అవి కేవలము అడ్డగీతలుగానే గోచరించును. నిలువుగీతలున్నను ఉండునుగాని ఎక్కువ దీర్ఘములుగా నుండవు. నిలువుగీతలు కనుపాపల చలనముయొక్క ఆపదలపరిమితిని తెలుపును. నిష్కళంకమైన పాపలు పదిమాటలఒకవాక్యమును చదువులోపల దాదాపు ఎనిమిది పర్యాయములు ఆగును. సకళంకమైన కంటిపాపలు అదే వాక్యము చదువుటకు ౧౫ పర్యాయములు, ఒక్కొక్కప్పుడు అంతకంటె ఎక్కువగాను ఆగవలసియుండును. అందువలన నట్టి సందర్భములలో చిత్రపటలములందు అడ్డగీతలకంటె ఎక్కువ పొడుగుగా నిలువుగీతలే కనుపించుచుండును. ఇక పటలముయొక్క పొడవును కొలిచి కంటియొక్క వేగమును నిర్ణయింతురు. ఇట్లు పరీక్షలకు నిలిచినవ్యక్తులు వ్రాత

దృష్టిదోషములను పరిశీలించుటకు [illegible]

కలగూరగంప

లండనులోని ప్రీవీకౌన్సిలు సంగతి సందర్భములు

ఇండియా దేశమునకు పరమోన్నత న్యాయస్థానము ప్రీవీకౌన్సిలు. ఈ దేశములోని న్యాయస్థానములందు న్యాయము జరుగలేదని తలచువారు లండనులోని ఈ ప్రీవీకౌన్సిలు విచారణ నపేక్షించుచుందురు. అందులోనికి పోయి ఆపర్పులను వినుచున్నచో మీ దేశపు మారుమూలల వ్యవహారములన్నియు వివరముగా తెలియ వచ్చుచుండును. ఇక్కడి ఇన్ని ఉన్నత న్యాయస్థానములకు అనుశాసకమై, వీనిని కాదని తీర్పుచెప్పగల శాసనగలిగి, మంత్రిపుంగవులకు ధర్మాసనమై యొప్పు ప్రీవీకౌన్సిలు ఎంత గొప్ప మందిరములో నుండునో, ఎన్ని ఆడంబరములతో, ఎంతపరివారముతో, ఎంత హంగామాతో నుండునో యని భావించుటసహజము. కాని వాస్తవ స్థితి వేరయుండును.

లండను డౌనింగువీధిలో నొక మూడంతస్తుల మేడలో ప్రీవీకౌన్సిలు సమావేశము. ఆ మేడయునసు ఎంత సామాన్యముగా నుండవలయునో అంత సామాన్యముగా నుండును. ఏదో సామాన్య గృహస్థు ఇంటివలె నదియుండును. వీధిలో పోవువారు పొరపాటునైనను ఆమేడపైపు కాకర్షింపబడుట పొసగదు. అంత సామాన్యముగా నుండు నా భవనము! అటువంటి ఇంటిలో - ఒకగొప్పదేశమునకు, అందలి అసంఖ్యాకప్రజలకు ఉన్నత ధర్మాసనమైన ప్రీవీకౌన్సిలు సమావేశమగునని ఆ ప్రాంతములకు పోయిన క్రొత్తవారు కలలోనైన భావింపజాలరు. భావించిన నేమి, భావింపకున్న నేమి? అదియే ఇండియా న్యాయస్థానముల తప్పులను దిద్దుచున్న ధర్మాసనము. భవనమునుబట్టి యెవరు నమ్ముచున్న మాత్రమున నేమి! దాని కొక చిన్నబోర్డు తగిలించియుండును: ప్రీవీకౌన్సిలు న్యాయవిచారణ సంఘము అని.

కౌన్సిలు సమావేశమగునప్పుడు ఇందులో నొక గదిలో అర్ధచంద్రాకారముగ నున్న ఒక మేజానుండు అయిదుగురు వృద్ధబృహస్పతులు కూర్చుందురు. వారు నల్లని కోట్లను, దారల నిజార్లను ధరించియుందురు. వారు సమావేశమున నీగతి యొత్తుగానుండును. చుట్టును న్యాయ పుస్తకముల బీరువా లుండును. గదిలో ఎరవు తివాచీ

యొకటి పరచబడియుండును. గోడల కక్కా పక్కా కీర్తిశేషులయిన ప్రముఖ న్యాయమూర్తుల తైలవర్ణ చిత్రములు వ్రేలాడగట్టబడియుండును. న్యాయమూర్తుల మేజా కెదురుగా నుండు బల్లమీద విగ్గులు, గౌను

లు వేసికొన్న న్యాయవాదులు కూర్చొనియుందురు. వారొక్కరొక్కరుగా లేచి కేసుయొక్క వివరములను ప్రశ్నగుచ్చినట్లు ధర్మాసనమునకు వినిపించుచుందురు. అప్పుడు సభయంతయు శాంతముగా నుండవలెను. ఎవరుగాని దగ్గరాదు; దుమ్మగూడదు; చీదగూడదు. పొరపాటున నేదేని జరిగినచో వెంటనే ద్వారపాలకుడు ఆచేసినవానిపైపు ఉరిమిచూచును. ఒక న్యాయవాది మాటలాడుచున్నపుడు తక్కినవారు గుసగుసలాడుటగాని, ఒకరినొకరు సంప్రతించుటగాని చేయగూడదు. అందరును పద్దుగానుండవలెను. సభకు వచ్చినప్పుడు న్యాయవాదులు బయటనే క్రమమువారీగా వరుసగేరి, ఒక్కొక్కరుగా లోనికి రావలెను.

ఉభయపక్షముల వాదనలును అయి, కేసుసంగతిసందర్భము లన్నియు ముగిసినతర్వాత న్యాయమూర్తులు తప్ప తక్కినవారినందరిని వెళ్లిపొమ్మందురు. అప్పుడు న్యాయమూర్తులైదుగురును సంప్రతించుకొని వారి తీర్పును తయారుచేయుదురు. దానిని వెంటనే ముద్రింపజేయుట కిత్తురు. ఆతరువాతనే దానిప్రతులు కావలసినవారికందరికిని ఇత్తురు. ఆతీర్పేతే ఖాయము. దానికి తిరుగు మరిలేదు. ఎట్లులేదన్నను సంవత్సరమున కొకవంద అప్పీళ్లయినను అక్కడ విచారింపబడుచుండును. అప్పీల్లుచేయువారి భవిష్యత్తంతయు లండను డౌనింగువీధిలోని ఆ ప్రాత చిన్నకట్టడము నాశ్రయించుకొనియుండును. కట్టడమేమి చేయగలదు? అదయినను ఈనాటిదా, శతమానము కడచినదే! వయోవృద్ధకాదా మరి!!

కుంకుమ పువ్వు

మనవారు కుంకుమపువ్వును మందులకును వాడుచున్నారు; పరిమళద్రవ్యముగాను వాడుచున్నారు. ఇతర దేశస్థులుకూడ దీని యుపయోగమును గమనించినారు; తమ దేశములందును దీనిని సాధ్యమైనంతవరకు పండించుచున్నారు. మనదేశమునందు కాశ్మీరము అనాదిగా

పొలముదున్నుట

కుంకుమపువ్వుపంటకు ప్రసిద్ధి చెందియున్నది. ఆదేశములో ఈపంట చాల ఎక్కువగా నున్నది. అక్టోబరు నవంబరు నెలలలో నీపైరు ఊదా-నీలపు పూలను పూయుచుండును. ఆపూలు గమ్మని వాసన వేయుచుండును.

ఈపైరుకు భూమిని దాదాపు ౧౮ అంగుళముల లోతు వరకు దున్నెదరు. దున్ని, మంటిగడ్డలను చిదుకగొట్టి, వెళ్లులేకుండ మంటిని మెత్తగా చేయుదురు. తరువాత ఆనేలను పాదులుగట్టి, గనిమల నేర్పాటుచేసి, కుంకుమపువ్వు మొక్కలను రెండుమూడంగుళముల లోతు వరకు ఆరే అంగుళముల దూరమున కొకటిచొప్పున వరుసలు వరుసలుగా నాటెదరు. ఈ నాటకము జూలై మొదలు ఆగస్టువరకు గల కాలములో జరుగును. ఒక్కొక్క

కుంకుమపువ్వులు

ప్పకు సెప్టెంబరు మధ్యవరకుగూడ ఇదిపోవుచుండును. కొంతకాలమైె, వానలు కొంచెము కురిసినతర్వాత నీ పైరు నాటుకొని మొలకెత్తి వృద్ధిపొందును. ఆతర్వాత

రకములవారీగా కుంకుమపువ్వును ఏరుట

ఒకవారమునకు పూతే ఆరంభించును. అప్పుడు మొక్కల నిండుగానుండు పూలు చూచువారికి ఒక పెద్ద పూలపను ద్రముగా కనబడుచుండును. అవిఅప్పుడు ఊదానీలముల మధ్యరంగులో నుండును. ఆతర్వాతనే ఈపైరు బాగుగా చిగిరించును. ఈపైరు మామూలుగా తొమ్మిది యంగుళ ముల యెత్తున పెరుగును. ఈ పైరుయొక్క పువ్వులలోని భాగములే ఎండబెట్టబడి కుంకుమపువ్వని వ్యవహరింప బడుచున్నవి. కేసరము లోకరకపు కుంకుమపువ్వు; పన్నుని కాది లోకరకపు కుంకుమపువ్వు. పూలు బాగుగా పండి రాలినతరువాతనే వానిని జరంగుకు చేలును. ఇట్లు లేయా రైన కుంకుమపువ్వులో మేలిరకములు, తక్కువ రక ములుగూడ నుండును. కుంకుమపువ్వు చాల వెలగలది. దీని ననేకవిధములుగా మనవారు వాడుచున్నారు. పశ్చిమదేశములో గూడ దీనంటి విశేషముగానున్నది.

చీనాస్త్రీల పురోభివృద్ధి

ప్రస్తుతము చీనాస్త్రీలు నిరూపించుచుండు పురోభివృద్ధిని గాంచినచో సెంకటిదానికైనను ఆశ్చ ర్యము గలుగకమానదు. ఒక్క సుప్పతి యేండ్లలోనే అక్కడిస్త్రీలు తాతలకాలమునుండి వచ్చుచున్న ఆచార సంప్రదాయములను, కట్టుబాట్లను పరిత్యజించి, సంఘ దాస్యమును తొలగించుకొని, స్వీయ వ్యక్తిత్వమును ప్రదర్శింపగల యున్నత స్థితికి వచ్చినారు. ఈ స్వల్పావకాశము లోనే చీనాదేశము ముగ్గురు నారీరత్న ములను పైకితెచ్చి వారి మహాత్వమును ప్రదర్శింప చేయగలిగినది. చీనాదేశపు మహోద్యమమునకు ఆముగ్గురే ప్ర ధాన కారకురాండ్రు. వారు: డా. మేరీచాంగ్, మడామ్ సన్యట్ సేన్, మడామ్ చియాంగ్ కై షేక్.

నిజము చెప్పవలసివచ్చినచో, చీనాదేశపు ప్రస్తుతోన్నతస్థితికి ఆదే శపు స్త్రీలే, వారి ఉద్యమములే ప్రధాన కారణమని చెప్పకతప్పదు. చీనాస్త్రీలు ఇంకను ఆ ప్రాతపుంత లలోనే యుండి, పిల్లలను కనుట వంటవార్పుట మొదలగు దాస్యశృంఖలలతోనే మెలగు చున్నారని మనలో కొందరిప్పటికిని భావించుచుండుట వినవచ్చుచున్నది. కాని, అట్లు భావించువారు ప్రస్తుత చీనాను ఎరుగకుండుటయే అట్టిభావన కేర్పడుచు న్నది.

ముప్పదేండ్ల క్రి పూర్వము గౌరవకు టుంబములకు చెందిన స్త్రీలు వీధులలో కని పించెడివారు కారు. వా రెల్లప్పుడును ఇంటనే కూర్చొని ఇంటిపనులను చూచుకొను చుండెడి వారు. తక్కువ జాతి స్త్రీలే అప్పుడు వీధు లందు కనవచ్చుచుండి రి. ఇప్పుడో - అంగళ్లు,

ప్రభుత్వ కార్యాలయ మదాం చియాంగ్ కై షేక

ములు, కర్మాగారములు, ధనాగారములు, ఎక్కడ జూచినను స్త్రీ ఉద్యోగులు చేయుచుండుట చూడ

మ్యాడం సన్యత్ సేన్

వచ్చును. న్యాయవాదులు, వైద్యురాండ్రు, రచయిత్రులు, ఉపాధ్యాయురాండ్రుకూడ ప్రబలిపోయినారు. ఆటపాటలయందును, ఉపన్యాస వేదికలు మొదలుగ ప్రజాప్రభుత్వ కార్యములందును వారు పురుషులతో పాటు సమాన భాగస్వామ్యమును వహించి, పురుషులకన్న ఎక్కువ సామర్థ్యమును ప్రదర్శించుచున్నారు. గొప్ప గొప్ప బాధ్యతాయుత పదవులను విదేశములలో కూడ చీనాస్త్రీలు సంపాదించి, వానిని నేర్పుతో నిర్వహించుచున్నారు. అవసరము వచ్చినప్పుడు జాతీయ స్వాతంత్ర్యమును నిలువబెట్టుటకు వారు యుద్ధరంగములకుగూడ దుమికి, వైరుల నడుమాడి విక్రమసాహసములు చూపిన నిదర్శనములు చాల కలవు. చదువు సంధ్యలందు కూడ వారు పురోగమనమునే అవలంబించుచున్నారు. స్త్రీవిద్య నానాటికిని అక్కడ హెచ్చిపోవుచున్నది. కొలది రోజులక్రిందటి విద్యావతుల సంఖ్యకును నేటి సంఖ్యకును హస్తిమశకాంతరము కనబడుచున్నది. అక్కడి మహిళోద్యమమునకుగల ప్రధాన లక్ష్యములలో నివి కొన్ని: సంఘమునందును, ధర్మశాసనమునందును స్త్రీ పురుషునితో సమానముగా నుండవలెను; పనిపాటులు చేయు స్త్రీల ఆరోగ్యమును కాపాడుటకు అవసరమైన కార్మిక నిబంధనలు చేయబడవలెను—పురుషులకును స్త్రీలకును అవిశేషముగా నీతి యుండవలెను; వ్యభిచారమును రూపుమాపవలెను; భర్తల నెన్నుకొనుటలో స్త్రీకి స్వాతంత్ర్య ముండవలెను; కొడుకులకును, కూతుండ్రకును ఆస్తిలో సమాన స్వామ్య ముండవలెను; రైతాంగపు యువతులకుగూడ విద్యాసౌకర్యముల నేర్పాటు చేయవలెను. ఇంతేగాక వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యమును, భావస్వాతంత్ర్యమును అభిలషించి పోరాడుచుండుట వారు పురుషుల నెదిరించవలయునని కాని, వారిని కాదని పోవలయుననికాని కాదు. స్త్రీ సామాన్యమును అధోగతినుండి ఉత్తమగతికి తీసికొనివచ్చుటకే వారి ఈ ప్రయత్నమంతయు.

నేడు   చీనాస్త్రీలు   నాడు

చీనాస్త్రీలు వ్యాయామ క్రీడలందు కూడ నత్యంతశ్రద్ధను కనబరచుచున్నారు. దేహారోగ్యమునకు వ్యాయామ మెంత యవసరమో వారు బాగుగా గ్రహించినారు. కావుననే వ్యాయామముకూడ మహోత్సవములలో నొకయంగమైనది. సు[illegible] స్వారి, కోలిబంతియాట, ఈత మొదలగు వ్యాయామాంగము లన్నింటియందును చీనాస్త్రీలు పాల్గొనుచున్నారు. పాల్గొని తమ దేహారోగ్యము నెక్కుడు పరచుకొనుచున్నారు.

ఇట్లు సర్వవిషయముల యందును చీనాస్త్రీలు నేడు ఉత్తమస్థితిలో నుండి, ఇతర ప్రాచ్యదేశములకు ఆదర్శప్రాయముగా నున్నారు.

చీనాదేశపు దంపతులు; సమానస్వాతంత్ర్యము

ఆంధ్రమహాసభలు - బెజవాడ,

(౨౫, ౨౬-౧౦-౧౯౩౭)
౨౫-వ ఆంధ్రమహాసభ

శ్రీ కే. కోటిరెడ్డిగారు
అధ్యక్షులు.

రజతోత్సవము

శ్రీ హెచ్. సీతారామరెడ్డిగారు
ప్రారంభకులు.

శ్రీ టి. యస్. రామకృష్ణారెడ్డిగారు
అధ్యక్షులు.

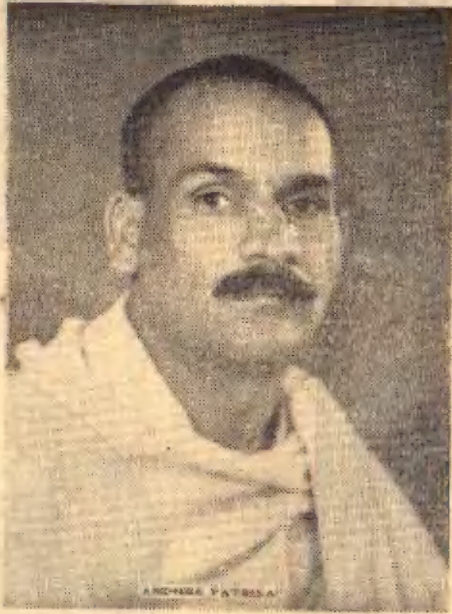
కొండా. వెంకటప్పయ్యపంతులుగారు
ప్రారంభకులు

ఆంధ్రమహాసభ రజతోత్సవము

శ్రీ గద్దె రంగయ్యనాయుడుగారు
అధ్యక్షులు

ఆంధ్రలలితకళాపారిశ్రామిక ప్రదర్శనము

శ్రీ కల్లూరు సుబ్బారావుగారు
ప్రారంభకులు

౨౦-వ ఆంధ్రదేశగ్రంథాలయ ప్రతినిధులమహాసభ

శ్రీ వావిళ్ల వెంకటేశ్వరశాస్త్రిగారు
అధ్యక్షులు

భారతీయ మహిళామండలి

శ్రీమతి బారు సత్యవతిగారు

ఈమె గుంటూరిలో మొదటి తరగతి బెంచి మేజిస్ట్రేటు. స్త్రీల రిక్రియేషన్ క్లబ్బుకు సెక్రెటరి. శ్రీ. బారు గోవిందరావుగారి అర్ధాంగి.

శ్రీ పద్మావతి (చిన్నప్ప) కన్య, కొడగునివాసి

ఈమె గ్రామపునర్నిర్మాణ, సంఘసేవా కార్యనిర్వహణాదులలో ఇంగ్లాండున డిప్లొమా పొంది వచ్చెను.

ఆంధ్రమహాసభలు—బెజవాడ.

శ్రీ లక్ష్మీదేవిగారు
సరస్వతీ పతాకోత్సవ మొనర్చినవారు

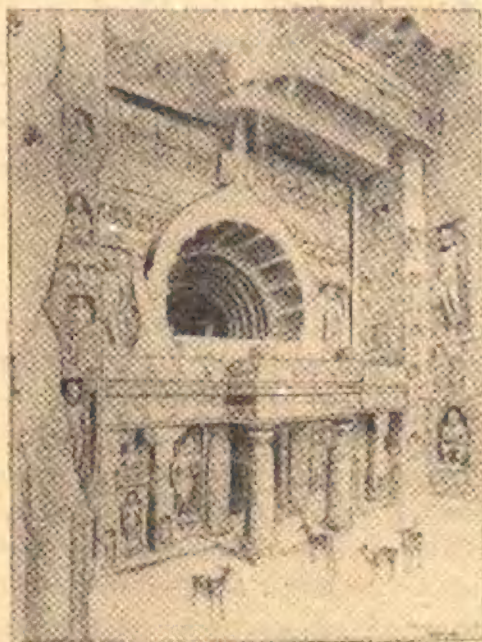

శ్రీ గంధం అమ్మన్న రాజాగారు
జాతీయపతాకోత్సవ మొనర్చినవారు

శ్రీ వైలెట్ హారికన్య,
యం. ఏ, యల్. యల్. బి.
బొంబాయి హైకోర్టు మొదటి స్త్రీ అడ్వకేటు.
ఈమె పోలీసుకోర్టులో ప్రాక్టీసు చేయును.

అజంతా

౧౯-వ గుహ. క్రీ. శ. ౬, ౭ శతాబ్దులనాటిది.

నాగరాజు. ౧౯-వ గుహలోనిది

[ఓ. శే. కూర్ద్రిగారు 'జియాగ్రాఫికల్ మేగజీన్'లో అజంతాను గురించి ఒక వ్యాసం వ్రాసి ప్రకటించారు. దానిలోని చిత్రాలన్నీ వారువ్రాసినవే — అజంతాచిత్రాలకు నకళ్లు. ఇందు ప్రకటించిన అజంతాచిత్రాలు వాటినిపట్టితీసినవే. ఈ వ్యాసం వారివ్యాసాన్ననుసరించి వ్రాసినది.]

గుహాలు తొలిచే పద్ధతిని హిందువులు బహుశః ఈజిప్టునుంచి నేర్చుకొనియుండవచ్చును. వారీ విధానాన్ని వేయిసంవత్సరాలకాలం — అనుస్యూతంగా కాకపోయినా — అవలంబించారు. ఈ పద్ధతిలో వారు తమ ఉత్తమకళలో (ప్రపంచపు ఉత్తమకళలోకూడాను) చాలాభాగను జీవశిలలో నిక్షేపించారు.

మనుష్యకృతములయిన గుహాలు హిందూదేశములో చాలా ప్రదేశాల ఉన్నవి; వీటిలో అతివిస్తారంగాను, అతిప్రసిద్ధంగాను ఉన్నవి పడమటి కనుమలలోను, వాటి పరిసరశాఖలలోను కనబడతవి. వీటిలో చాలా గుహాలు క్రీస్తు శకానికి పూర్వము రెండవశతాబ్దానికీ, క్రీస్తుశకము రెండవ శతాబ్దానికీ నడిమికాలంలో హిందూదేశ ప్రధానమతం బౌద్ధంగా ఉన్నప్పుడు తొలిచిన బౌద్ధగుహాలే. తరువాతి కాలంలో బౌద్ధం తన ప్రాధాన్యం కొంత కోలుపోయినా క్రీస్తుశకం ఆరవశతాబ్దంలో గుప్తవంశజులనాటి బ్రాహ్మణమతముతోడి స్పర్ధవల్ల పౌరుషం తెచ్చుకొని అది కాలూది నిలువతొక్కుకొని మళ్లీ కొంత ఉజ్జీవనం పొందింది. అజంతాలో ఒక్కచోటే ఆ పాతకాలపు బౌద్ధకళా, ఉజ్జీవం పొందిననాటి బౌద్ధకళా రెండూ కనిపిస్తవి. కళాత్మకంగా చూస్తే అజంతాకు తగిన ప్రతిస్పర్ధి ఆ కొండలలోనే ౬౦ మైళ్ల దూరాన ఉన్న ఎల్లోరా. అయితే అక్కడ మొదట తొలిచినవని చెప్పదగిన గుహాలు అజంతాలో కడపట తొలిచిన వాటికంటెను తరువాతివి. వాటిలో బ్రాహ్మణ, బౌద్ధ సంప్రదాయాలను రెంటినీ అనుసరించిన కళ చాలా ఉంది.

అజంతాలోను, ఇంకా ఇతరములైన హిందూ గుహా, భిన్న ప్రతిష్ఠాపనములలోను చూడవచ్చు మతము ఇప్పటికీ ఆసియాఖండ ప్రాన్తదేశాలలో ప్రాభవం పెరపుతూనే ఉంది కాని అది తన జన్మభూమి అయిన హిందూదేశంలో మాత్రం వేయిసంవత్సరాలకు పూర్వమే అంతరించిపోయింది. బ్రాహ్మణుల ప్రాచీన వేద మతాన్ని నిరసిస్తూ పుట్టిపెరిగిన ఆ మతం చివరకా బ్రాహ్మణ మతానికే లొంగిపోయింది; కాని బౌద్ధం లొంగిపోయిన బ్రాహ్మణమతం గౌతమబుద్ధుడు ధిక్కరించి వాదించిన బ్రాహ్మణమతంమాత్రం కాదు. దేశంలో జనాదరంపొంది ఉన్న మతసంప్రదాయాల నన్నింటా తీసుకొని, బౌద్ధంలోనివే చాలా విషయాలు సంగ్రహించి తయారయిన బ్రాహ్మణమత మది. అందువల్ల గౌతముడి దేశస్థులు ఎదిరితిరిగి నిరాకరించిన ఆతని బోధానిరాకరణం నిజంగాచూస్తే నామమాత్రం కాని వాస్తవం కాదు.

అజంతా అనే పట్టణాన్ని బట్టి పేరువచ్చిన అజంతాకొండలలో ఒక వివిక్తమయిన కోనలో 'అజంతాగుహాలు' దొలిచారు. ఆగుహాలయాల ముందరి నుంచే ప్రవహిస్తుంది వాఘోరానది. ఒక్కొక్క శిఖరంతోను, రెండేసి శిఖరాలతోను శోభిల్లే యీకొండలు ఒకదానికంటె ఒకటి ఎత్తవుతూ సోపానపంక్తి క్రమాన ఉంటవి. ఇచ్చటి ప్రకృతి జలపాతాలతో కడు నేత్రపర్వంగా ఉంటుంది. ౨౫౦ అడుగులయెత్తున నిట్టనిలువుగా ఉన్న ఒకరాతిలో ఈగుహాలు చెక్కారు. గుహాలన్నీ కలిపి మొత్తం ౩౦. ముందునుంచి చూస్తే మలిచిన యీ గుహాలయాలు సుంద్రవసగా అర్ధవర్తుల పరిధిలో కనబడుతవి.

ఈ గుహాలన్నీ రెండు రకాలుగా ఉన్నవి; ఒకరకం ప్రార్థనాదికాలు జరిపే చైత్యాలయం; రెండవ రకం భిక్షునివాసయోగ్యము లయిన గదులతో కూడిన పెద్దశాల. చైత్యాలయాల ముఖభాగం గుర్రపులాడముల ఆకారంగల తోరణాలతోను, విస్తృతమయిన శిల్పపు పనితోను అందాలుచిమ్ముతూ మనదృష్టి నాకర్షిస్తుంది. ఈ చైత్యాలయానికి ఆదిమ క్రైస్తవ దేవగృహానికీ సన్నిహితమయిన పోలిక ఉంది. ఒక్కొక్క చైత్యాలయంలో మధ్యభాగాని కిరువైపులా అసలురాతిలో మలచిన స్తంభాలవరుస ఉంటుంది. వీటిప్రక్కల ప్రదక్షిణమార్గం. వీటిలోపలి పటలభాగం అర్ధవర్తులంగా వంపుగా ఉంటుంది. దూరాన చివర ఒక చైత్యం. చైత్యాలయంలో ఇదే కడపటిభాగం. చైత్యమునే స్తూపమనికూడా వ్యవహరిస్తారు.

అజంతాలో నున్న నాలుగు చైత్యాలయాలూ ఈ బౌద్ధనివేశ చరిత్రంతా వివరిస్తవి. వీటిలో రెండాలయాలు క్రీస్తుశకమునకు పూర్వము ఒకటిరెండుశతాబ్దాల నుంచీ ఉన్నవి; కడమ రెండూ క్రీస్తుశకం ఆరేడుశతాబ్దాల నాటివి. ఈ రెండు జతలకూ వ్యత్యాసం చాలా ఉంది. దీనినిబట్టి ఈ మధ్యకాలంలో బౌద్ధమతమే కాకుండా బౌద్ధకళకూడా ఎంతటి మార్పు పొందిందో తెలుసుకోవచ్చును. మలికాలపు చైత్యాలయాలు రెంటిలోను వెలుపలా లోపలాకూడా శిల్పాలంకారం అతివిస్తారంగా చేశారు. తొలికాలపు గుహాలలోని పెద్దదానిలో ఎక్కడా అలంకారమే లేదు. రెండవదానిలో కూడా దాదాపుగా లేదనే చెప్పవచ్చును.

ఈ రెండు జతల చైత్యాలయాలకూ తీర్పు తీరు వళ్లలోనూ, పనితనంలోనూకూడా చాలా వ్యత్యాసం ఉంది.

ఈ రెండుజతల నిర్మాణాలకూ గల మధ్యకాలంలో బౌద్ధములో గొప్పమార్పులు వచ్చినవి. ప్రధానమయిన వివి. బుద్ధప్రతిమలు చెక్కకూడదనే నిషేధ శిల్పసమయం పోయింది; హీనయానమనే శిష్యనియమ, శాస్త్రీకతత్వ విచారసంబంధమయిన ఆదిమబౌద్ధాన్ని ఒకమాదిరి దేవతాబహుళమయిన మతంగామార్చిన మహాయానసంప్రదాయం వెలిసింది. ఈ రెండుమార్పుల ప్రాబల్యమూ మలికాలపు చైత్యాలయాలలో గోచరిస్తుంది. బోధిసత్వ పూజా ప్రధానమయిన మహాయాన ప్రాబల్యాన బోధిసత్వవిగ్రహాలు ఇచట కనబడుతవి. బుద్ధవిగ్రహాలను కూడా చూస్తాం మన మిక్కడ.

౧౯-వ గుహాకడ ఆలయతోరణాన్ని కాపుకాస్తున్న యక్షుజతా, పడగలతో నున్న దివ్యమయిన నాగరాజవిగ్రహామూ ఉన్నవి. పడగలతో నున్న నాగులవిగ్రహాలు అజంతా గుహాలలో చాలా కనబడుతవి. దీనినిబట్టి

చూస్తే ఈ ప్రాంతాన బౌద్ధం వ్యాపించడానికి పూర్వం నాగపూజ విశేషంగా ఉండేదేమో అని తోస్తుంది.

మిగిలిన గుహలన్నీ భిక్షుకశాలలు. ఇవన్నీ చతురంగా ఉంటవి—౧౫ అడుగుల చతురం మొదలు ౯౦ అడుగుల చతురంకలవికూడా ఉన్నవి. ఒక్కొక్క శాలలో చుట్టూ పకశటిల్లున్నవి. అవి చిన్నగదులు. ఈ శాలలో కూడా తొలికాలపు మలికాలపు చైత్యాలయాలకుండే భేదమే కనబడుతుంది.

నాలుగు గుహలలో మాత్రమే రంగులచిత్రములు చాలా ఉన్నవి. వీటిలో రెంటిలో (పదహారు, పదిహేడు సంఖ్యగుహలు) శిల్పమేమీ లేవి అష్టభుజాత్మక స్తంభాలు రెండుచిత్రాలంకారపరిశోభితములై ఉన్నవి. మిగిలిన రెంటిలోను (ఒకటవది, రెండవది), ఏమాత్రమైనా తయారు పూర్తికాకుండా ఉన్న మరి రెండింటిలోను అతివిస్తృత శిల్పభాసురములయిన స్తంభాలున్నవి. ఈ స్తంభాలమీదకూడా కొన్ని చిత్రా లున్నప్పటికీ ముఖ్యంగా శిల్ప విశేషానికి చెప్పవలసినవే యివి.

చిత్రాలతోమాత్రమే అలంకృత మయిన స్తంభాలు గల గుహలకంటె శిల్పస్తంభాలతో ఒప్పే గుహలు ఎంతకాలంతరువాతివో మనం వాటిలో కనబడే వ్యత్యాసాలనుబట్టే ఊహించవలసి ఉంటుంది. అజంతాలో ౧౬-వ, ౧౭-వ గుహలలోమాత్రమే అలంకారభూయిష్ఠమయిన సంస్కృతశాసనా లున్నవి. ఈ శాసనా లెప్పటివో తెలుసుకోవచ్చును. ౧౬-వ గుహలోని శాసనం కడపటి వాకాటకనృపాలుని రాజ్యమును గురించీ, వంశమునుగురించీ తెలుపుతుంది. ౧౭-వ గుహలోని శాసనంకూడా ఆరాజు రాజ్యకాలానికి చెందినదే. ఈ రాజు క్రీస్తుశకం ఆరవ శతాబ్దం ప్రథమపాదం నాటివాడు కావచ్చునని నిశ్చయంగా చెప్పవచ్చును. ఇంతకుపూర్వం ఒక శతాబ్దానికి పైగానే పాలించారు వాకాటకులు దక్కనుదేశంలో చాలాభాగం. విఖ్యాతులయిన గుప్తవంశంవారికీ వీరికీ వివాహసంబంధా లున్నవి. వాకాటకరాజుల పేరులేమో తెలుస్తవి కాని ఇక్కడ చెప్పినదీ, అజంతాలో చూచేదీ తక్క అంతకు మిగిలినవారినిగురించి యేమీ తెలియదు. హూణదండయాత్రలవల్ల ఉత్తరహిందూస్థానంలోని గుప్తసామ్రాజ్యం కూలనారంభించినకాలంలోనే కడపటివారు అజంతా కలంకారాలు కూర్చి దాన్ని కీర్తిపాత్రం చేశారు. ఇట్లు చేయుట కారంభంచేసినవారు బహుశః స్వదేశంనుంచి శరణ్యం వెదుక్కొంటూవచ్చిన గుప్త శిల్పులు కావచ్చును. ఈ గుహలలో వాకాటకుల తరువాతికాలపు శాసనమొకటి ఉన్నా దానివల్ల చరిత్ర విషయమేమీ తెలియదు. వాకాటకుల తరువాత ఈ ప్రాంతాన రాజ్యమేలినవారు చాళుక్యులు.

చూసీ చూడగానే దేనికంటెనూకూడా నాకు అక్కజము గొల్పినదీ, సంతోషం కలిగించినదీ రెండవ గుహలోని పటల చిత్రం (లోపలికప్పుమీది చిత్రం). ఒకటవగుహలోనిదికూడా దీనిలాగే ఉంది. విషయవిస్తృతిలో దీనికంటెనూ రమ్యంగా ఉందికాని దానికి భద్రత తక్కువ. ఇందువల్లనే యేమో రెండవదానంత అద్భుతావహంగా ఉండలేదు.

౧౭-వ గుహాముఖమండపం మరొకరత్నం. చిత్రా లిప్పుడు చిత్రించినట్లు నవత వెదజల్లుతున్నవి. చిత్రాని కుండవలసిన గొప్పలక్షణాలన్నీ ఉన్నవి. ఇది ఒకచిత్రకావ్యమే. దీనిలో రచనా, అలంకారమూ రెండూకూడా ఉన్నవి. మధ్యకవాటాన్ని కాపుకాసే ఇద్దరు గొప్ప బోధిసత్వులూ అంతర్హితులయినారు. వారి కిరీటాల కొనభాగాలుమాత్రం నిలిచిఉన్నవి. ఈ శేషచిత్రభాగాలను బట్టియే ఆచిత్రాలు చాలా శ్రేష్ఠమయినవని చెప్పవచ్చును.

నే నెప్పుడూ శిల్పకృతిలో కనలేరని కాళిదాసు కవిత్వం ఈ చిత్రంలో కంటికి కనబడేటట్టు చేశారు. దీనినిబట్టిచూస్తే నాకు ఈచిత్రంవ్రాసిన చిత్రకారుడికీ ఆకవికీ కాలంలో అట్టే ఎడం ఉండదని తోచింది.

అవలోకితేశ్వరుణ్ని సేవించడానికి గంధర్వాది అప్సరోగణము వస్తున్నది. ఈచిత్రంలో పాడుతూ పుష్పమాధ్రాణిస్తున్న గంధర్వుణ్నీ, అప్సరస లిద్దరినీ, కిన్నరులు (సగం పక్షిరూపము, సగం దేవరూపము) ఇద్దరినీ, ఇంకా వేణు వూదేవారలనూ ఇతరులనూ చూడ

గలం. గంధర్వాదులకు వెనుకనుండే తెలుపులు కలలని భావన-భారతీయుల స్వర్గమెప్పుడూ పర్వతంమీదనే ఉంటుంది గనుక.

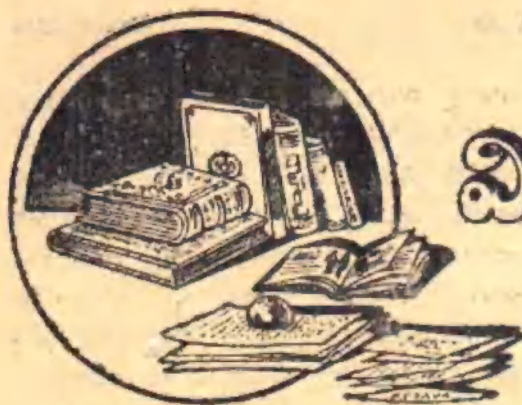
సేవ్యమానులయిన ఇటువంటి బోధిసత్త్వులజతలు అజంతాలోని గుహాకవాటాలమీద—అవి భిక్షుకశాలలవి కానీ, చైత్యాలయాలవి కానీ—కనబడుతవి. అందరికీ బాగా తెలిసినదీ, ఇప్పటికీ చాలాభద్రంగా ఉన్నదీ ఒకటున్నది: గర్భాలయం ముందరి గడిద్వారంకాపు కాస్తున్న అవలోకితుడు. బోధిసత్త్వులందరిలో అవలోకితుడు మొట్టమొదటివాడు. బహుశః తరువాతివారందరూ ఇతని ననుసరించి యేర్పడ్డవారే. బోధిసత్త్వభావన యిది: తాను ముక్తియోగ్యుడయినప్పటికీ దానిని పొందనిరాకరించి, సంసారంలోపడి త్రొక్కులాడే మానవసంఘానికి ముందుగా ముక్తిలభించేటట్టు సాయపడడంకోసం వేచిఉండే దేవత - బోధిసత్త్వుడు. అవలోకితుడనగా క్రిందికి చూచేవాడు. వంగిన అరెల, కరుణారసపరిపూరితమయిన ఆ వదనము - ఆభావమును బాగా తెలుపుతున్నవి. ఈ విగ్రహం - కిరీటంవరకే చూస్తే ఎనిమిదడుగులదాకా ఉన్నది. ఛాయ స్వచ్ఛంగా, దాదాపు రజతంగా ఉంది. ఇతనిదేవి నలుపురంగులో నున్నది తార కావచ్చును. సేవించుటకు వచ్చిన యక్షగంధర్వాది పరివారమంతా వెనుక నున్నది.

రెండవప్రక్క నున్న బోధిసత్త్వుడిచేతిలో మామూలుగా వజ్రపాణిచేతిలో ఉండే వజ్రాయుధం లేదు. అందువల్ల ఇతడు మైత్రేయుడని నా అనుమానం. ఈ కాలంలో వజ్రపాణికి బదులు మైత్రేయుణ్ణే చూస్తాం. మైత్రేయుడు పంచధ్యానిబుద్ధులలోనివాడు కాడు. మానవ లోకంలో ముందు పుట్టబోయే బుద్ధుడతడు; అవతరింపవలసిన సమయాన్ని ఎదురుచూస్తూ అతడు తుషితస్వర్గంలో ఉంటాడు.

ఈగోడలమీద ఆకాలపు చిత్రకారులు ఉత్తమశ్రేణికి చెందిన చిత్రాలు వ్రాశారు. ఈచిత్రాలలో కొన్ని జాతకకథలు, అనగాబుద్ధుని పూర్వజన్మగాథలు. ఇటువంటిదే ఒకటి పట్టాభిషేకచిత్రం—జనకజాతకమేమో యిది. రాజుగానో, యువరాజుగానో చేస్తూ తీర్థోదకంతో అభిషేచనం చేస్తున్నారా రాజకుమారుణ్ణి. ఒకవేళ ఈచిత్రం బుద్ధుడి జీవితగాథకు సంబంధించినదయినా కావచ్చును. అట్లయిన నిది సిద్ధార్థుని సర్వసంగపరిత్యాగానికి పూర్వం అతనిని రాజ్యాని కభిషేకించిన చిత్రం కావాలి. ప్రక్కగదిలోని స్త్రీ అతని భార్య కావచ్చు. రాజదయ కాంచి అన్నిరకాల విద్యగాళ్లూ చేరిఉన్నారు (౨-వ, 3-వ పటాలు).

ఇంకో గోడమీద ఉన్నది నాగరాజుకథ. శాపవశాన్ని కాబోలు నాగరాజు ఒక గారడీవానికి చిక్కినాగమయినాడు. అతణ్ణి వాడిబారినుంచి తప్పించి రక్షించాడు ఒకరాజు. వెంటనే ఆనాగానికి మానవాల రూపం వచ్చింది. నాగరాజు తనకు విముక్తి నిచ్చిన రాజును తీసుకుపోయి కృతజ్ఞతతో సన్మానిస్తున్నాడు. ఈచిత్రంలో రాజుఖడ్గవాహుడు టొక్కట్లే చ్చిణ్ణీ, నాగరాజ ఖడ్గవాహుడు ఒక స్త్రీగోవాణ్ణీ చూస్తాం. ఒంటి పడగతో నాగరాజుదగ్గర ఉన్న స్త్రీ అతని భార్య. వేరొకచోట స్త్రీగో ఖడ్గవాహుని దగ్గరనున్నవానిని పరిచారిక కావచ్చును. ఈపటం చాలా చెడిపోయినది. నాగ్రాయింగులలో ముఖాలలోని చాలా చైనముల అనుమేయములు (చూ. ౪-వ పటము).

ఏభయిరేళ్ల తరువాతివని ఊహించే రెండవ సంఖ్య గుహలోని చిత్రాలలోకూడా సిద్ధహస్తులు - ఆ నాగరాజచిత్రాన్నీ, మైత్రేయచిత్రాన్నీ వ్రాసిన చిత్రకారుల హస్తమే కనబడుతుంది. మైత్రేయచిత్రం వ్రాసినవారే వ్రాసిఉంటారు స్తంభాధిష్ఠానంమీద గల మనోహరమయిన శ్రేణికచిత్రాన్ని (చూడుడు: ౫-వ పటం). నాగరాజచిత్రం వ్రాసినవారు వ్రాసినని ఊహింపదగింది కత్తిదూసి ఉన్న రాజు సమక్షాన ప్రణమిల్లుతున్న స్త్రీసమూహచిత్రం (౧౦-వ పటం ఆసమూహంలోని ఒకస్త్రీచిత్రం).

విమర్శనము

నాటకమర్మము

క్రౌను ౧/౮ సైజు; ౧౫౫ పేజీలు, సీమకాగితము, వెల రు. ౦-౮-౦.

గ్రంథకర్త: పోరంకి వేంకటసుబ్బారావు

ఈ నాటి ఆంధ్రనాటక రంగాన్ని పూర్తిగ అవగాహనచేసికొన్న దిట్ట యీ కవి. నటులలో జరుగుచున్నట్టి అపకృత్యము లన్నీ యిందు వెలిబుచ్చబడినవి. వస్తువు బహుమనోహరముగ నున్నది.

"ఉపన్యాసములతోగాని, లిఖితపూర్వకముగా పత్రికలలోగాని ఏకినను వాటిని లక్ష్యపెట్టక తమ్మనుగా దన్నట్లుండుటచే ముల్లుకర్రకైనను పోటునాటని పశుప్రాయులు" అని తెలుగునటులగూర్చి ఒకచో గ్రంథకర్త వ్రాసిరి. ఇందు యథార్థము లేకపోలేదు. ౧౯౩౦ వ సంవత్సరమునుండి ఏదో విధముగ దేశమునందు ఆంధ్రనాటక రంగమువిషయమై అలజడి జరుగుచున్నప్పటికి నటులలో సంస్కారం కలుగలేదు. చేసేదిలేక ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తువారు గూడ అట్టి నటులపంచనే పొట్టలోసికొనవలసిన దుస్థితి సంప్రాప్తమైనది.

ఆంధ్రనాటక రంగాన్ని ఔన్నత్యానికి తెచ్చేవి సభలు, తీర్మానాలు కావు. ప్రదర్శనం జరుగుచున్నప్పుడే కళావేత్తలు నిష్పాక్షికబుద్ధితో రంగంపైనే విమర్శించవలెను. కళాసంప్రదాయముపై పుష్ట బుద్ధిమార్పుని జనసామాన్యమునకు అప్పుడుగాని కళాభిమానులు చేసే అలజడిలో మర్మం తేటపడదు. ఈ సంవత్సరం పరిషత్తు కూడునప్పుడు కళాప్రియులు యీ విషయమై తీర్మానించి యీ మార్గంద్వారా నైనా మన నటులు శ్రోతలలోనికి వస్తారేమో పరీక్షించవలెను.

పండితపామరు లెల్లరు చదువదగిన గ్రంథం. ఆంధ్రనాటక కళాపరిషత్తువారు యిట్టి గ్రంథాలకు హెచ్చు ప్రచారమును కల్పించుట వారివిధి.

వ కుటుంబరావు

తారుమారు

డెమ్మీ ౧/౮ సైజు; సుమారు ౧౨౦ పేజీలు, సీమ కాగితము, వెల రు. ౦-౮-౦

గ్రంథకర్త: పోరంకి వేంకటసుబ్బారావు

క్రొత్తగా వైద్యం పుచ్చుకున్న కామాక్షి భర్తను బలవంతపెట్టి యావదాస్తిని తనపేర విల్లు వ్రాయించుకుని పూజనీయురాలైన కోడలిని కోరంటికం పెట్టడం, డాక్టరుపరీక్ష ప్యాసై ప్రాక్టీసు చేస్తున్న కూతురుదుర్వృత్తులకు సహాయపడటం, తాను గూడ సమయంచిక్కితే షికారులు చూడటం సాగిస్తా వుంటుంది. ఈమెకు అర్థం కథం తెలియని బి. ఏ. ప్యాసైన కొడుకొకడు. సుందరం అనే వాడు గూడ. తల్లి, అప్పగారు యెంత చెపితే అంత. వీనిని లోబరచుకుని కోడలును నానా అగచాట్లు పెట్టి, యింటిలోనుండి గెంటివేసి, బాగా చదువుకున్న మరొకపిల్లను వివాహంచేస్తారు. ఈమె అత్తగారికి అణగక యెదురుతిరిగి యిల్లు విడిచి పుట్టింటికి వెళ్ళిపోతుంది. డాక్టరు కుమార్తె తురకను వివాహమాడుతుంది. ఇట్టి పరిస్థితులలో యింటి పౌరోహితుడు వైరాగివేషం ధరించి

కేరళశాస్త్రజ్ఞాని అయి కథనంతా తారుమారు చేస్తాడు. సుందరానికి జ్ఞాననేత్రం కల్పిస్తాడు. తల్లి కాశీ వెళ్లి పోతుంది. డాక్టరు ప్రాణత్యాగం చేసుకుంటుంది. సుందరం తన మొదటిభార్యగుణసంపదను తెలిసికొని తిరిగి ఆమెను రక్షించుకుంటాడు.

కథఅంతా సాంఘికమే. అసహజ ఘట్టాలు యేమీ లేవు. పురోహితుడు పూనుకొనకపోతే కథకు తారుమా రుండదు. పాత్రలన్నీ చక్కగ పోషింపబడి నవి. రంగ విభజనలనుగూర్చి గ్రంథకర్త కొంచెం శ్రద్ధ తీసికొని యుండవలసినది. పాటలు, దరువులు యేమీ లేవు. స్వల్పముగ పద్యములు కలవు. సుశీల హైపస్సిథిని, ఛత్రాజు యాయవార సమయంలో మాత్రమే పద్యాలో, పాటలో వుండటం ఉచితంగాని తదితర ప్రదేశాల్లో వాటికి స్థానంలేదు. పరిశ్రమచేస్తే గ్రంథకర్త మంచి సాంఘిక నాటకాలని సృష్టించగలడని తోస్తోంది.

వ. కుటుంబరావు

స్వేచ్ఛా జీవులు

క్రౌను ౧/౮ సైజు; ౮౨ పుటలు, తీను కాగితం. వెల ఉదాహరింపబడలేదు

రచయిత : చాపరాల సత్యనారాయణరావు, రాజమండ్రి.

ఇదొక చిన్న నాటకం. ఈచిన్ని నాటికాప్రసూనమునకు ఛాతికశరీరము 'యాంటిగనీ' అనీ, తక్కినది ప్రకృత వ్రాయసగాని లేఖనీవిహారము' అనీ గ్రంథకర్త వ్రాస్తున్నారు.

ఒకరాజు కిద్దరు కొడుకులు, యిద్దరు కూతుళ్లు. రాజు మరణించును. రాజ్యంకోసం యిద్దరన్నదమ్ములు దెబ్బలాడుకుని యుద్ధంలో మరణిస్తే మేనమామ రాజై వచ్చిన తన మేనల్లుని కళేబరాని కెవ్వరుగాని దహన సంస్కారం చేయరాదని, ఆ శవాన్ని అట్లే కాకులు గ్రద్దలు నక్కలు పొట్టనబెట్టుకోవలెనని, దహనసంస్కారాని కుపక్రమించినవారు దండనార్హులని ఆజ్ఞ చేశాడు. రాజాజ్ఞ తిరస్కరించి దహనసంస్కారం జరిగించటానికి ఒకసోదరి ప్రయత్నించి ఖైదుచేయబడుతుంది. ఈమెకు మేనమామకుమారునికి సంబంధం. ఈ కారణాన దహనసంస్కారం చేయకూడదనటం అధర్మమని యీతడు గూడ వాదిస్తాడు. రాజాజ్ఞ జవదాటటం సమంజసం కాదని, రాజు నెదిరించినద్రోహిని మోహించటం తప్పు అనీ, తండ్రిమాటను మన్నించటం ధర్మమనీ కొడుకును బోధిస్తాడు మంత్రి. దహనసంస్కారం జన్మహక్కు అనీ, రాజాజ్ఞ అధర్మమనీ, ఆమెను విడువవనని కొడుకుపట్టు. ఈ సమయంలో ఆమె ఉరివేసికొని మరణిస్తుంది. ఇది తెలిసి రాజకుమారుడు ప్రాణత్యాగం చేసికొంటాడు. కొడుకుమరణవార్త విని తల్లి ప్రాణముల వదలుతుంది. ఈవిపత్తు చూడలేక రాజే స్పృహ తప్పి పడిపోవును.

ఇందుమించుగ మూలంలోని కథకూడ యింతే. అయితే యిన్ని మరణాలున్నట్లగపడదు. బహుశః వీరు కల్పించియుందురు. ఈగాథలో ధర్మాధర్మములకు సంకులసమరం. చివరకు ధర్మమూ నెగ్గలేదు, అధర్మమూ నెగ్గలేదు. రాజసంకల్పమే నెగ్గింది. శవమునకు దహన సంస్కారము జరుగనేలేదు. కాకులు గ్రద్దలే భక్షించి నట్లున్నవి.

పాత్రలన్నియు చక్కగ పోషింపబడినవి. ఉచితమగు భాషకూడ వాడబడినది. అక్కడక్కడ సంస్కృతాంధ్ర సమ్మేళనముతో "నిరంకుశకుహనా, అనర్మసవాలు" మొదలైనవి ప్రయోగింపబడి కొంతకుంటును దెచ్చుచున్నవి.

ఈ గ్రంథకర్తకూడ స్వేచ్ఛాజీవివలె కనపడుచున్నాడు. పూర్వకవుల షష్ఠ్యంతములంటే వీరికి లేవగింపు కాబోలు. ఈ గ్రంథాన్ని తమ బాబాయిక్కీ, పిన్నికి అంకితమొనర్చిరి. వారినామాక్షరముల నుదాహరింపకపోవుటలో గ్రంథకర్తయూహ యేమిటో తెలియకున్నది. పూర్వకవుల షష్ఠ్యంతములం దుపయోగము లేకపోలేదని గ్రంథకర్త గ్రహింపవలెను.

"గ్రంథమునకు పీఠిక వ్రాయుట బంట్రోతు ముందునడచుచుండ అనుసరించు ఉద్యోగిదర్జావంటిది" అని

వ్రాసిరి. ఇది విపరీతార్థబోధకముగా నున్నది. గ్రంథము నకు టీక వ్రాయుట ఉద్యోగిముందు లాంతరు చేత బూని త్రోవజూపుటకయి బంట్రోతును పంపుట వంటిది అంటే అర్థం ఉంటుంది. టీకచదివేసరికి గ్రంథ స్థితియును కొంత అవగాహన కావాలి.

గ్రంథకర్త నాటకసంప్రదాయమును, నాటకోప యోగమును బాగుగ గ్రహించి రాబోవు నాటికలను వెలువరించినచో అవి ప్రచారమును పొందగలవనియే నమ్మిక.

వ. కుటుంబరావు

త్రిమూర్తుల టాకీ

డెమ్మీ ౧/౮ సైజు; ౫౮ పేజీలు, మీడు కాగితం, వెల చెప్పలేదు.

గ్రంథకర్త: పోరంకి వెంకటసుబ్బారావు.

ప్రకాశకుడు: చెరుకువాడ వేంకటరామయ్య, రాజమండ్రి.

తెలుగుసినీమాకళ రేవిధంగా ధనాశాపరుల చేతులలో భ్రష్టమవుతోందీ యాకృతికర్త హాస్యధోర ణిలో నాటకరూపంగా రచించిన గ్రంథం ఈ "త్రిమూ ర్తులటాకీ." మదరాసులో స్టూడియోలు వెలిసిం తరు వాత పరిస్థితు లెలావున్నాయో గాని తెలుగుటాకీల యొక్క ప్రథమదశలో నటులు బొంబాయి, కలకత్తా, పూనా, కొల్హాపురం వగైరా పట్నాలలో గల స్టూడి యోలకు తోలుకుపోబడినప్పుడు వారు పడిన అగచాట్లు గ్రంథకర్త కేవలం స్వానుభవంమీద వ్రాసినట్టు లున్నవి. ఇంతే కాకుండా అక్కడ ప్రొడ్యూసర్ల సంకుచితవృత్తి, తియ్యానికులు యొక్కడ చెప్పి అప్రాం తాలకు తోలుకునల్లిన డైరక్టరు మసలిమాటలు, సన్నకుసున్న హళ్లికిహళ్లి చెయ్యటం, అసంబద్ధ ప్రలాపాలు, ప్రొడ్యూసర్లు కళపై రవ్వంతైనాను శ్రద్ధ నిలపకపోవటం మొదలైనవన్నీ యథార్థంగా నిరూ పింపబడినవి. ఈగ్రంథ భాగమంతా కొంతకాలం క్రిందట 'భారతమణి' పత్రికలో ప్రకటింపబడినదే!

పాశ్చాత్య దేశాలలో యీ కళ యెంతో ప్రాముఖ్యంగా వహిస్తూ, పంచేంద్రియాలను యేకకాలం లో తృప్తిపరచగల టాకీలు తయారవుతుంటే చదవవేస్తే ఉన్నమతికూడ పోయినట్లు మన తెలుగుప్రొడ్యూసర్ల క్రొత్తసంగతులు అనుభవానికి తెచ్చుకుని కళను అభి వృద్ధిపరచుకోవటానికి బదులు భ్రష్టపరచుకొంటు న్నారు. ఈనాటి స్థితిగతుల్ని పరామర్శిస్తే మరొక్క సంవత్సరంలో తెలుగునాడులో సినీమా ప్రాణక్షమ సంపూర్ణంగా అంతరిస్తుందేమోనని తోస్తోంది. కొందర పడకపోతే చేతులార ధ్వంసం నిశ్చయము.

వ. కుటుంబరావు

సర్వలక్షణసంగ్రహః

భిక్షు గౌరీశంకరసంగృహీతము. పాకెట్ సైజు. ౧౬౦ పుటలు. వెల నాలుగణాలు. ప్రకాశకురాలు: శ్రీ మనభరీదేవి, పుట్టిగ్రామము, భవానీఖేడపోస్టు, హిసారా జిల్లా, పంజాబు.

ఇందు వేద, వేదాంగ, శాస్త్ర, కావ్యాదులలోని లక్షణములు వీలగునంతవఱకును సంగ్రహింపఁబడినవి. వివరణములతోఁ గూడిన యీలక్షణము లిందు ౩౭౩౧ కలవు. సంస్కృతమున సర్వశాస్త్రములందును తగు పాటి లక్షణజ్ఞానమును సంపాదింపఁదలఁచువారికి ఈ చిన్నపుస్తకము మిక్కిలి ఉపయోగకరము. ఈరీతి లక్షణసంగ్రహ గ్రంథములలో ఇదియే మొదటి పుస్తక మని చెప్పవచ్చును.

ఇందుఁ జేరని లక్షణములు ఎన్నియేని కలవు. కాని 'సూక్ష్మములో మోక్షము' సంపాదింపఁదలఁచు వారి కిది చాలును.

అనూల్యమగు నీ చిన్నపుస్తకము అందఱికి అందుబాటులో నుండుటకు వెల నాలుగణాలే నిర్ణయిం పఁబడినది. లక్షణజిజ్ఞాసువు లీ యవకాశమును సఫలము నొనరించుకొందురుగాక!

బు. వేం. ర.

అపరాధి యెవరు?

సాంఘికనవల. గ్రంథకర్త: శేషవరపు రామకృష్ణ శాస్త్రి డెమ్మీ ౧/౮ సైజు, ౧౦౬ పుటలు. వెల ౧౨ అణాలు. ప్రకటనకర్త: కురుహూరి సుబ్బారావు, ప్రొప్రయిటరు, సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ, కృష్ణా జిల్లా.

ఇది 'పాఠశాలలయందు విద్య నభ్యసించుటవలన బాలికలు చెడిపోదు'రను ఆశయమున సుఖాంతముగ వ్రాయఁబడిన నవల. పాత్రల నడుతకులబట్టియు, పేరులనుబట్టియు నిది యొక హిందీనవల కనువాదమని తోఁచుచున్నది. కాని గ్రంథకర్త ఆ యంశమును తెలుపలేదు. ఇందలి భాష పాత్రోచితముగ కాక గ్రాంథికముగ నున్నది.

మన దేశము దీనావస్థ పొందుటకు నిరక్షరాస్యతే ప్రధానకారణ మనియు బాలికాప్రపంచమున విద్యాభ్యాసమును విస్తరింపఁజేయవలెననియు నేటి విద్యాధికుల ఆశయము. అది అభినందనీయము. కళాశాలా విద్యాభ్యాసముపట్ల బాలికలకూర్చి అభిప్రాయభేద మున్నను పాఠశాలలలోఁ జదువుటకు విద్యాధికుల యాక్షేపణ లేశమును లేదు. వెలుక వెత్తుచున్న స్త్రీ విద్యను గ్రంథకర్త యిందు నిరసించుచున్నారు.

ఎనిమిదవ తరగతి—లేక—మూఁడవ ఫారమువఱకు బాలికలు చదివిన చాలునని గ్రంథకర్త అభిప్రాయపడుచున్నారు. కాని వారి కాపాటిచదువు చాలదు. ఆఱవఫారమువఱకును చదివినగాని వారికి తగుపాటి జ్ఞానము కలుగదు. మూఁడవఫారము ప్యాసయినవఱకు మంచి నడత గల బాలికలు మఱి మూఁడేండ్లు విద్యాభ్యాసమున చెడిపోదు రని తలఁచుట కాధారము లేదు. వారి జ్ఞానమును అభివృద్ధిని పొందును.

ఈ నవలయం దొక బాలిక స్కూలు ఫైనల్సు వఱకును చదివి కోరినమగని పెండ్లాడి, తన వగలకొఱకును, వేషములకొఱకును మగనిని పీడించి, గృహకృత్యములం దత్తగారికి సాయపడక మగనిన్ని హీనునితో మాటలాడకుండినదని వర్ణింపఁబడినది.

ఈ కాలమున చిన్నకథల కున్న ప్రాముఖ్యము నవలలకు లేదు. ఎక్కువవ్యయముతో, కష్టనష్టములతో, వందలకొలది పుటలతో భాషాంతరీకరణముగాన ముగ వెలువడు నవలలు చేయలేని ప్రబోధమును తక్కువవెలలు గల నేటి చిన్నకథలే యొసరింపఁజాలి యున్నవి. కావుననే నవలలను ప్రకటించు పెక్కు గ్రంథమాలలు మూలఁబడినవి. ఇప్పటి నవల పెన్నము గడించి ప్రచారము నొందవలెననిన అన్నివిధములను ఉత్తమమై యుండవలెను.

మన దేశపు దౌర్భాగ్యమునకు స్త్రీలు వెనుకబడుట ఒక ప్రధానకారణము. విద్యాభ్యాసమువలన బాలికలు చెడిపోవుదురను దురభిప్రాయము స్త్రీలలోనే కాదు- పురుషులలోఁగూడ ప్రబలియున్నది. ఇట్టి సమయమున నిరక్షరాస్యతను తొలఁగించి మహిళాలోకమున విజ్ఞానాంకురములను పెంచఁగల్గు ఆశయములను ప్రకటించు నవలలే (స్త్రీ లెక్కువగ వానినే చదువుదురు గనుక) ఆవశ్యకములు.

విద్య నేర్వనిదాని బాలికకు విజ్ఞానము కలుగదు. విజ్ఞానహీనురాలు గృహకృత్యములను నెరవేర్చుటకు సమర్థురాలగుట దుర్లభము.

ర.

రాధికాసాంత్వనము, సప్తపదులు

శృంగారకావ్య గ్రంథమండలి ప్రబంధ పరంపర ౧. శ్రీ ముద్దుపళని ప్రణీతములు. డెమ్మీ ౧/౮ సైజు.

౭౬+౧౧౪ పుటలు. వెల మెంబరులకు మాత్రము, ౧౨ అణాలు. ఇతరు లెంత వెలయిచ్చినను విక్రయింపఁబడవు. ప్రకాశకులు శృంగారకావ్య గ్రంథమండలివారు, మచిలీపట్టణము.

రాధికాసాంత్వన మిదివఱకు శ్రీమతి బెంగుళూరు నాగరత్నముగారిచే ప్రకటింపఁబడినది. సప్తపదులలో ఉపలబ్ధములను, వానితోఁబాటు అనుపలబ్ధ గ్రంథ లను స్వరూపార్థీకరణములను విపులమగు పీఠికతో

శ్రీ వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారు పెక్కేండ్ల క్రిందటనే వెలువరించినారు. కాని ఆ రెండు గ్రంథములును ఇప్పు డనుపలబ్ధములే. శృంగార గ్రంథప్రకటనమున తెలుగుతల్లిని సేవింపఁదలఁచుచున్న శృంగారకావ్య గ్రంథమండలివారు పళనికృతులను పయి గ్రంథములను ఒకే గ్రంథముగ శ్రీ కొంపటి నాగభూషణంగారి 'రససమీక్ష'లతో ముద్రించి గ్రంథమాలా సభ్యలోకమున కందఁజేయుచున్నారు.

నవలామణుల హృదయము నవనీతమువంటిది. కావున వారికవిత పురుషుల కవిత్వమువలె శబ్దగాంభీర్యము, అన్వయక్లేశము లేక మృదులమయి హృదయాహ్లాదకముగ నుండును. తక్కిన కావ్యములగతి యెట్టులున్నను శృంగారకావ్యములను రచించుటకు వారే తగినవారు. అందును 'యౌవనవతులు, సకలకళాప్రౌఢలు సర్వాంకమరాసిక్య నిధానములు' అను పలుకుం బ్రదే అందెవేసిన చేయి.

మగవారి శృంగారవర్ణనము కచ, కుచాద్యవయవములతో ప్రారంభమయి, సమ, విపరీతరతులతోను, పురుషాయితులతోను అంత మొందును. ఎన్నిమాఱులు శృంగారవర్ణనమునకు సమయము లభించినను ఇదియే పద్ధతి.

స్త్రీల శృంగారరసవర్ణనము మోటుగ నుండదు. అది 'రోకళ్లపాట'యును గాదు. వారి రచనయందు పద్యములన్నియు శృంగారరస గుళికలు! పోకడలు వింతవింతలు! మనసుకెక్కిన వర్ణనలు! సంభాషణలు, వాదులాటలు సాటిలేనివి. పళని శృంగారవర్ణనమున మితి మీఱినను సరసతకు లోపము లేదు. మితి మీఱిన వర్ణనమునను మితిమీఱిన మార్దవము! అవియే పురుషవర్ణితము లయినచో ఎంత వ్రీడాకరము లయిన అయియుండును.

యశోదా నందులు కృష్ణుని గారాబముతో పెంచుకొనుచుండిరి. నందుని చెల్లెలు రాధ 'గోపసతుల కెల్ల కుసుమశరుఁ డైన రాజగోపాలమూర్తిని వశము చేసికొని వారికి ప్రాణపదమై స్వైరవిహారము చేయుచుండెను. యశోద సోదరుఁడగు కుంభకుని కూతురు ఇళ మాధవుని మహిళ. మేనత్తవద్ద చనవుచేత ఇళ వ్రేపల్లెయందే యుండి రాధపోషణమున పెరుగుచుండెను. ఇళ కొన్నాళ్లకు కాపురమునకు వచ్చినది. కొన్నాళ్లకు కృష్ణుఁడు భార్యతోఁగూడ అత్తగారింటికి వెళ్లినాఁడు. రాధ మాధవుని విరహమును సహింపలేకపోయినది. ఆమెకు ఇళపై ఎక్కువగ అసూయగలిగినది. రాధ చిలుకను రాయబార మంపినది. అది మిథిలకుఁ బోయి తన కృత్యమును నెఱవేర్చి అచటి విలాసములను రాధకు తెల్పినది.

రాధా విరహము మాధవునకును దుర్భర మయినది. అతఁడు రాధవద్దకు రాఁగా తొలుత నామె ప్రణయకోపము వహించును. క్షమించవలెనని అతఁడు పాదము లంటగా అతనిని తన్ని పిదప పలువల విలపించును. తుదకు నాథుని కౌగిట పరవశురా లగును.

ఇందలి కథాంశ మిది—వర్ణనలతోఁ గూడిన పయి కథ యిందు నాలుగాశ్వాసములలో పెంచఁబడినది. ముద్దులు మూటగట్టు ముద్దుపళని కవితాప్రవంతిలో పడిన వర్ణనములు విపులము లయినను విసువు జనింపదు.

శృంగారగ్రంథమండలివారి యీ కూర్పు చాలవఱకు పరిశోధితమయి చక్కఁగ ముద్రింపఁబడినది. పీఠికారూపములగు 'రససమీక్ష'లయందు విమర్శనము క్రొత్తపోకడలుపోయి సహృదయరంజకమయి యున్నది. అందు గ్రంథకర్త్రింగూర్చి, గ్రంథకథాంశములంగూర్చి, కవిత్వమునుగూర్చియు చక్కని విషయములు వివరింపఁబడినవి.

ఈ గ్రంథమునం దందు అధస్సూచికలందు '[మూ]' అను సంకేతమున కొన్ని పాఠాంతరము లీయఁబడి యున్నవి. ఆ సూచికనుగూర్చిన వివరణ మెచ్చటను లేదు; కాని 'మూలపాఠము' అని యూహించుటకవకాశ మున్నది. ముద్రితపాఠములకంటె ఆ మూలపాఠములే చాలచోట్ల అనుగుణములు. మచ్చునకు కొన్ని—

ఆశ్వా. ౧. ప. ౪౫. న మూలపాఠము 'మునినాథ! విన్నపం బొక్కటి వారిజాక్ష' అనునది.

ఇచటి అఖండయతిని మార్పఁ దలంపునఁ గాఁబోలు ముద్రితపాఠము 'మునినాథ! నను నేను బొందుగా పాలికథ' అని మార్పఁబడినది. ఈ పాఠమున యతి మారినను 'బొందుగా' అను ఎక్కువపదము ప్రవేశింప వలసివచ్చినది. ఇట్టి మార్పు పఠనీకవిత్వమున పరిపాటి కాదు.

ఆ. ౧. ప. ౭౪ వ మూలపాఠము 'ముద్దియల నందు జాగరం బుండెఁ బనిచి' అనునది. ముద్రితపాఠము 'యుగ్మలుల నందు జాగరం బుండఁబనిచి' అని. యతి మార్పునకే యీ మార్పు చేయఁబడియుండవలెను. 'యుగ్మలుల' కంటె 'ముద్దియల' అనునదే ముద్దుగు మాటగట్టు పదము.

ఆ. ౧. ప. ౭౭ న మూలము 'ముదితయొక్క తె మేలిమి ముసుగు సంగ' అని యున్నది. గ్రంథమున దానికి బదులు 'పడఁతియొక్క తె యగురు ధూ+పంబు వైచె' అని యున్నది. ఈ పద్యపు తొలి సీసపాదమున 'పరిమళంబుల ముట్టి+కరు లార్చె నొకభామ' అని వర్ణింపఁబడుటచే తిరిగి అగురుధూపపు ప్రసక్తి అనావశ్యకము. ఔత్తరాహుల సంప్రదాయసిద్ధ మగు 'మేలిముసుఁగే' అపేక్షణీయము.

౧. ఆ. ప. ౧౬౪ ముద్రితగ్రంథమున క్రిందరీతి నీయఁబడినది.

'గీ. చేరి యందాక వారు చౌకీబంధ
గతులఁ జెనఁగి చాలక పువా రతులఁ గలసి
బడలికలు దీర నొక్కింత పవ్వళించి
మదవతీకృష్ణు లప్పుడు నిదురలేచి.'

మూలపాఠ మీ క్రిందరీతిది:

గీ. 'చేరి యందాఁకఁ జెనఁగు చౌకీబంధ
రతులు చాలక మఱి పునారతులఁ గలసి'
....

ఇచట మూలపాఠమే సరసము. ముద్రణమున కర్తృపదము పునరుక్తము.

ఆ. ౨. ప. ౧౧౩ గీతపద్యపు మొదటిపాదము 'రతుల నేనేలఁ దా సమరతుల నేలి', అని ముద్రితపాఠము. మూలపాఠము 'రతుల నే నేలఁగా నను రతుల నేలి' అనునది. ఇచట మూలపాఠమే యుచితము. ఒకరు రతుల నేలినచో రెండవవారును రతులనే యేల వలెను. 'సమరతుల' నేలుట సామ్యమునకు సరిపడదు. ఈ పద్యమున వ్యతిరేకరహిత మగు సామ్యమే ఉద్దిష్ట మను నంశము 'నేను ముద్దులు పెట్టఁ దాను ముద్దులు పెట్టె తెలివ నీరు బుణంబు తీరె నను' మొదలగు సీస పాదములవలనఁ దెలియుచున్నది.

ఆ. ౨. ప. ౧౩౫ చివరిపాదము ముద్రితపాఠమున 'పదక మెద మీఁజ బంగారుపటము జాఱ' అని కలదు. మూలమున 'పెదలె సెదయందు మదనుండు విరియఁబాఱ' అని కలదు. ముద్రితపాఠమున క్రియ లోపించినది. ఆ పాఠము నంగీకరించినచో తరువాతి పద్యమునఁ గల 'ఇటు లేతెంచిన కౌరిరాకఁ గని యద్వైజాక్షి' అనుదానితో అన్వయము కుదురదు. కాన మూలపాఠమే శరణ్యము.

ఆ. ౩. ప. ౬ న ముద్రణమున 'రామా యట్లనెకాని మంచిపని రారాదేల? రేఁమాఱు' అని కలదు. మూలపాఠము మాత్రము 'రామా యట్లనెకాని మంచి పని మే లారెన్ మఱీమారు?' అని కలదు. యతిభయమునవే ముద్రణపాఠము మార్పఁబడి యుండవలెను.

ఆ. ౪. ప. ౪౩ న 'అటు మోహమై వినివట్టుండిన మరలంజని కౌరిని జేరి' అని ముద్రితపాఠము. ఇందు కర్తలేదు. మూలమున 'అటు మోహమైనను చూచి చిలుక వేగమె చని కౌరిని జేరి' అని యుచితముగ నున్నది.

ఆ. ౪. ప. ౧౦౭ గీతమున ముద్రితపాఠము 'కోరి మరుశౌరి నలసిరి కామరుమీఱి' అని యున్నది. మూలమున 'కూడి మరుకేళి సలిపిరి కోప మారి' అని కలదు. మూలపాఠపు టౌచిత్యము సహృదయుల కెఱుకపడనిది కాదు.

ఇట్టి మూలపాఠములనే గ్రంథమునఁ జేర్చి వలయుచో ముద్రితపాఠముల నధస్సూచికల క్రింద నిచ్చినచో ఈ గ్రంథ మింకను రాణకెక్కియుండెడిది.

'సప్తపదు'లకు మూలము శ్రీ ఆండాళమ్మ ద్రావిడమున రచించిన 'తిరుప్పావై' పాసురములు. ఒక్కొక్క పాసురమున కింద ఏడు చరణములు గల పద్య మనువాదము.

గోపికలు కృష్ణుని విరహమును సైఁపలేక తెల్ల వారుజామున ఒకళ్లొకళ్లను మేలుకొలిపి శ్రీ కృష్ణు నందఱును చేరఁజనుట ఇందలి ప్రధాన కథాంశము. మూలమునందలి పదిపాసురములకే అనువాదము లభించినది. పళని పది పాసురములను మాత్రమే అనువదించి యుండునని 'రసవిమర్శకు'ల ఆశయము. వారి యూహ కాధారము లపేక్షితములు.

'శ్రీ శాస్త్రులవారు...ముద్దుపళని పద్ధతిని అనుసరించి 'సప్తపదు'ల మిగతా గ్రంథమును పూరించకుండా, ద్రావిడగాథలకు వివరణం వ్రాసి ఊరుకున్నా — ప్రమాద మేమీ ఉండేది కాదు....'

అని శ్రీ నాగభూషణంగారు శ్రీ ప్రభాకర శాస్త్రులుగారి అనువాదమునుగూర్చి కొంచెపు టసంతృప్తిని వెల్లడించినారు. శ్రీ శాస్త్రులుగారి అనువాదము లేనిచో మనకు ఇంతవఱకు పూర్తియగు అనువాదమే లభింపకపోయియుండెడిది. రచనలో రెండిటికిని కొంత భేదమున్నను రసములో అది కానరాదు. పీఠికారచయితలు అనుకొనిన ప్రమాద మేమో!

మన ప్రభుత్వమువారు పెక్కేండ్లక్రిందటనే శృంగారగ్రంథప్రకటనముంగూర్చి నిషేధపు టుత్తరువును జారీచేసియున్నారు. ప్రాజ్ఞులకుమాత్ర మమ్ముద్రిత పద్ధతిపయి కొందఱుప్రకాశకులకు అనుజ్ఞనిచ్చుటయు కలదు. ఇట్టిగ్రంథములు జనసామాన్యమున కందుబాటులో నుండినచో నుప్పుకలుగునని వారి అభిప్రాయమై యుండవలెను. ఇయ్యవి జనసామాన్యమున కందుబాటులో నున్నను నష్టము లేదు. సామాన్యులకు వీని నర్థముచేసికొనుపాటి జ్ఞాన ముండుటరుదు. జ్ఞానమున్నవారు వీనిని సద్వినియోగమునకే ఉపయోగింతురు. ప్రభుత్వపు టుత్తరువువలన పెక్కు ప్రాచీన (శృంగార) గ్రంథములు మూలపడి బూజుపట్టి యున్నవి; కొలదికాలమున కవి నామావశిష్టములగుట తప్పదు. కావున హేయ, జుగుప్సా కలుషితములు కాని శృంగారరసవిలసితములగు కావ్య, ప్రబంధములపయిఁ గల యీనిషేధపు టుత్తరువును రద్దుపఱచుట ప్రభుత్వమువారికి విధియైనది.

కొలఁదికాలముక్రిందట మద్రపురమున నుండిన 'శృంగార గ్రంథమాల' కొన్ని ప్రబంధములను ప్రకటించి భాషాసేవ నొనరించినది. కాని అందలి కావ్యములు స్వరూపమునను ఎక్కువ అందచందములను గూర్చుకొని ఎక్కువవెలకుగాని చిక్కకుండినవి. ఏ వెలకైనను గ్రంథములు లభించు ననుకొన్న — ఇపు డా గ్రంథమాలయే లేకుండపోయినది.

శ్రీ శృంగారకావ్య గ్రంథమండలివారాలోచించి, గ్రంథముల వెలలను తగ్గించి, ఉన్నంతలోనే పుస్తకమును చక్కగ ముద్రించి పయిలోపములను తీర్చి భాషాసేవ ఒనరించుట ఎంతయు ప్రశంసనీయము.

బు. వేం. ర.

గేయగుచ్ఛము

గ్రంథకర్త: సన్నిధీసు గురునాథరావు, వినుకొండ. వెల ౦-౮-౦.

గ్రంథకర్తగారు ఆంధ్రలోకమునకు చిరపరిచయులు. వారి రచన లప్పుడప్పుడు పత్రికలందు ప్రచురింపఁబడుచు నామోదముం గూర్చుచుండెడివి.

కవితావేశమున వీరు వ్రాసిన గేయముల సంపుటమే గేయగుచ్ఛము. అతివిశాలభావములు చక్కని యింపగుశైలిలో చిత్రింపఁబడినవి. హృదయసంచలన మొనరించి యానంద మొడఁగూర్చు విషయసముదాయము. కవిగారి యాధ్యాత్మిక భావములు, జాతీయభావములు, ప్రకృతివిచారణలు అన్నియు సుబోధకముగా వ్యక్తము లైనవి.

కాని విషయవిభజనము మాత్రము చక్కగా లేదు. ఆధ్యాత్మిక విషయ మంతయు ఒకప్రక్కనను, దేశీయభావములన్నియు మఱొకవైపునను విభజించి

యుండిన కలగూరగంపగా తోపక పోసంకీయుండును. కాని కవిగారు దేశభక్తులు దైవభక్తు లగుటచే రెంటికి యభేదము పాటించి మిళితముచేసియుందురు. Spiritualisation of politics అనగా రాజకీయమును ఆధ్యాత్మికముగా జేసివేయుభావము లిందు విశేషముగాఁ గానవచ్చుచున్నది.

"జ"

గ్రంథస్వీకారము

శ్రీ బ్రహ్మానందలీలలు (నాటకము)

డెమ్మీ ౧/౮ సైజు. పు. ౧౪౦; వెల రు. ౦-౧౨-౦

గ్రంథకర్త : వల్లెపాటి నిరంజనశాస్త్రి

ప్రకాశకులు : సుందరరాం అండ్ సన్సు, తెనాలి.

---

౧. శ్రీ రాజా వేంకటకృష్ణారావు బహద్దరువారి జీవితము

క్రౌను ౧/౮ సైజు పు. ౧౪౦

---

౨. రామకోటీశ్వర తారావళి

క్రౌను ౧/౮ సైజు. పు. ౧౦

పై రెండుగ్రంథములకును కర్త: వాజపేయయాజుల రామసుబ్బారాయుడు బి. ఏ., కొల్లాపురము.

ప్రకాశకులు :: ప్రెసిడెంటు, స్త్రీబాలశాకవితా సంఘము, కొల్లాపురము, మొరవకొండపోస్టు, కర్నూలుజిల్లా.

కలిక (కథామాలిక)

ఫుల్సుకేప్ ౧/౮ సైజు, పు. ౧౧౬ వెల౦-౮-౦

గ్రంథకర్త: బొడ్డు బాపిరాజు.

ప్రకాశకులు: యువకార్యాలయము, తెనాలి.

నన్నిచోడదేవ కుమారసంభవ విమర్శనము

రాయల్ ౧/౮ సైజు. పు. ౨౦౮. వెల రు. ౨-౦-౦ (౧౯౩౬.)

గ్రంథకర్త : శ్రీపాద లక్ష్మీపతిశాస్త్రి, ఆంధ్ర పధోయోపన్యాసకుడు, ఓరియంటల్ రీసర్చి ఇన్స్టిట్యూట్, మదరాసు యూనివర్సిటీ, మదరాసు.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు రజతోత్సవ సంపుటము

రాయల్ ౧/౮ సైజు. పు. ౫౬ + ౨౬౫ + ౩౨.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు, కాకినాడ - ౧౯౩౬.

Printed and Published by K. Nageswara Rao,
at the Andhra Patrika Press, No. 7, Thambu Chetty St., Madras. Editor.—K. Nageswara Rao.